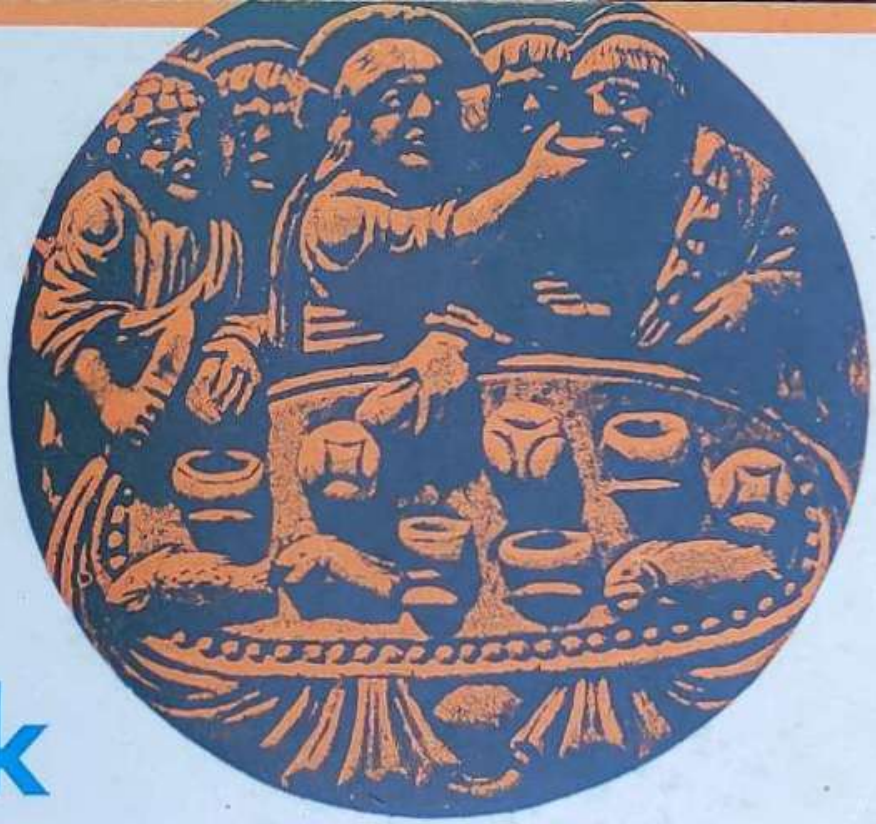

vojko devetak

NEDJELJNO EUHARISTIJSKO SLAVLJE

NEDJELJNO
EUHARISTIJSKO
SLAVLJE

PRIRUČNICI

BIBLIOTEKA CENTRA ZA KONCILSKA ISTRAŽIVANJA, DOKUMENTACIJU I INFORMACIJE »KRŠĆANSKA SADAŠNJOST«, ZAGREB, MARULIĆEV TRG 14

SVEZAK 11

Vojko Devetak

NEDJELJNO EUHARISTIJSKO SLAVLJE

VOJKO DEVETAK

NEDJELJNO EUHARISTIJSKO SLAVLJE

KRŠĆANSKA SADAŠNJOST
ZAGREB
1974.

Lektura: Marko Kovačević
Korektura: Bonita Kovačić i Marijan Nežmah
Grafički uredila: Bonita Kovačić
Likovna oprema: Željko Šegović
Izdaje: »Kršćanska sadašnjost«, Zagreb, Marulićev trg 14
Odgovara: dr. Vjekoslav Bajsić, Zagreb, Kaptol 31
Tisak: »Riječka tiskara«, Rijeka

UVOD

Jedan naš biskup, prigodom posjeta jednoj župnoj zajednici, poslije svete mise zadržao se sa svojim vjernicima u prijateljskom razgovoru. Između ostaloga, pitao ih je da li su što doživjeli na netom završenom euharistijskom slavlju. Odgovorio je jedan mladi čovjek. Njegov odgovor bio je više nego porazan: »Na misi nisam doživio ništa«.

Svatko tko ne shvaća što je misa, mogao bi slično odgovoriti. Mnogi promatraju misu kao neku svetu predstavu, kao nekakav tajanstveni bogoštovni čin što ga vrši svećenik, kojem zbog zapovijedi moraju prisustvovati. Zbog takvog krivog poimanja misa je postala automatska religiozna praksa.

Mnogima je euharistijsko slavlje još uvijek nepoznanica, ili o njoj imaju tek poneku blijedu ideju. Zbog toga su kod mise tako pasivni i duhom odsutni. Misa im je duga, dosadna, jedva čekaju kad će završiti. Međutim, na sportskoj utakmici nitko se ne dosađuje i ne smatra je predugom. Sate i sate sjede pred televizorom i u kinu te se sužívljavaju s onim što se pred njima zbiva i prikazuje.

Prije utakmice ljudi se zanimaju za potrebne pojedinosti, prije gledanja filma pročitaju sažeti sadržaj da bi zbivanja što bolje shvatili i da bi se što životnije angažirali. A kako se vjernici pripremaju za nedjeljno euharistijsko slavlje? Da li se uopće pitaju što je misa? Što ona znači? Što se tu zbiva i doživljava? Koji je njihov udio u misi? Kakvu vezu ima misa s njihovim životom? Uz mnoge žrtve hodočaste u razna svetišta, nose zavjetne darove, mole pred slikama svetih, a ne shvaćaju da je pravo svetište svijeta oltar njihove župne crkve, gdje se Božji narod sastaje s uskrslim i živim Kristom, koji sa svojim pukom obavlja tajnu svoje Večere.

Budući da je misa otajstvo i budući da je isprepletena znakovima i obredima, makar imamo čvrstu vjeru i obrazovanost, makar sve bilo dobro organizirano i na narodnom

jeziku, uza sve to može se misa površinski promatrati. Zbog toga je svima nužno proučiti otajstvo mise da bi što dublje shvatili otajstvo koje misni obredi i molitve ostvaruju. Valja kroz vanjske oblike prodrijeti u stvarnost tog radosnog otajstva koje je »vrelo i vrhunac svega kršćanskog života« (LG 11).

I sam je Krist na posljednjoj večeri zapanjenim apostolima protumačio značenje euharistije time što je njenu ustanovu povezao s njima dobro poznatim značenjem hebrejske Pashe.

Budući da je euharistija najveće blago Crkve i temelj svega kršćanskog života, treba to blago prezentirati s obzirom na današnjeg čovjeka, istaknuti one vidike koji će u srcu suvremenog čovjeka zauzeti životnu vrijednost. Ljudi su skloni neku stvar prihvatiti ili odbaciti prema tome da li vidik pod kojim im se prezentira više ili manje odgovara njihovu ukusu, njihovu stilu, da li je ili nije suvremen. Vidik pod kojim se prezentira euharistijsko slavlje treba biti takav da se ne samo shvati već i poželi onaj dragocjeni sadržaj što ga Krist daje u otajstvu mise.

Kad u duhu kršćanina misa zablista u svom svojem bogatstvu i punom sjaju onda mu ona neće biti »teška dužnost« već draga i poželjna.

Ovom knjižicom želi se bar donekle tome doprinijeti. Postepenim prezentiranjem misnih obreda nastoji se na konkretan način prodrijeti u njihovo značenje i međusobnu povezanost kako bi se mogli tim blagom koristiti na hodočasničkom putu u vječnost i da bi zemaljski život bio veseliji i vedriji. Ne radi se ovdje o više ili manje kompletnom traktatu o misi, već se želi naglasiti, učiniti uočljivima temeljne indikativne i odlučne elemente da bi se euharistijsko slavlje što životnije asimiliralo.

Bogatstvo euharistijskog otajstva tako je veliko da ga ljudski um ne može do kraja iscrpsti. Stoga daleko od toga da je s ovom knjižicom protumačeno čitavo otajstvo euharistijskog slavlja. Misa je živa stvarnost pa je kao takva nužno podvrgnuta daljnjem usavršavanju, produbljivanju i obnavljanju. Pod kontrolom crkvenog auktoriteta u kojem živo djeluje Duh Sveti, u kontinuitetu dosadašnjih oblika rađat će se novi oblici, nove spoznaje i nova posuvremenjenja.

Misa je tako velika, tako bogata, tako lijepa te je i te kako dobro potruditi se da je shvatimo i okoristimo se njenim sadržajem.

NEDJELJNO EUHARISTIJSKO SLAVLJE

»Crkva svetkuje vazmeno otajstvo svakoga osmog dana, koji se s pravom naziva danom Gospodnjim ili nedjeljom. To je prema apostolskoj predaji koja potječe od samog dana Kristova uskrsnuća. Toga su se dana vjernici dužni sastati zajedno da slušaju Božju riječ i da sudjelujući kod euharistije obave spomen-čin muke, uskrsnuća i proslave Gospodina Isusa te da zahvaljuju Bogu koji ih »uskrsnućem Isusa Krista nanovo rodi za živu nadu« (1 Pt 1, 3). Stoga je nedjelja prvotan blagdan koji se ima predlagati i uporno preporučivati vjerničkoj pobožnosti, da bude i dan radosti i počinka od posla« (SC 106).

To su osnovne karakteristike nedjeljnog slavlja što ih, u svojoj liturgijskoj konstituciji ističe II vatikanski sabor.

Djela apostolska, opisujući bogoštovni život Pracrkve ovako opisuju nedjeljne sastanke: »U prvi dan tjedna, kad se sabrasmo lomiti kruh... Pavao im govoraše... razlomi i blagova kruh« (20, 6—11). Uz lomljenje kruha sveti Pavao povezuje i kršćansku dobrotvornost: »Svakoga prvog dana u tjednu svaki od vas kod sebe na stranu stavlja i skuplja što uzmogne... da kasnije odnesu vašu ljubav u Jeruzalem« (1 Kor 16, 2—3). Sveti Ivan, apostol, u nedjelju doživljava viđenja: »Zanijeh se u duhu u dan Gospodnji« (Otk 1, 10).

Ignacije Antiohijski, vrlo bliz apostolskoj predaji, piše: »Oni koji su došli novoj nadi ne opslužuju više subotu već nedjelju. Poslije subote svaki Kristov sljedbenik slavi dan Gospodnji, posvećen uskrsnuću Gospodnjem, najvećem od svih dana kad je izašao naš život i u Kristu smrt pobijeđena«.[1] Didachè koncem I stoljeća ovako opisuje nedjeljni skup kršćana: »Skupite se u dan Gospodnji za lomljenje kruha i euharistiju, pošto ste priznali svoje grijehe da bi vaša žrtva bila čista. Onaj koji je u neslozi sa svojim bližnjim nek se ne pridružuje vašoj zajednici prije nego se pomiri,

[1] *Ad Magnesios* 9, 1; P. G. 5. 770.

da bi vaša žrtva bila bez ljage«.[2] »Osmi dan, kad je Krist uskrsnuo, provodimo u radosti«, piše Pseudo-Barnaba († 135).[3] Sigurno je da je nedjelja onaj »određeni dan« kad su se kršćani sastajali, pjevali pjesme Kristu i primali miješanu i nevinu hranu, kako to opisuje Plinije (112. god.).[4] Sveti Justin, filozof i mučenik, u svojoj prvoj apologiji što ju je 150. godine napisao u Rimu, daje nam najdetaljniji opis nedjeljnog svetkovanja: »U dan koji se zove dan sunca, svi se naši, koji stanuju po gradovima ili selima, sastaju na istom mjestu. Čitaju se spisi apostola i proroka..., predstojnik potiče na nasljedovanje tih lijepih primjera..., svi zajedno ustajemo i molimo..., donose se kruh, vino i voda... Predstojnik nad njima moli euharistiju, a puk mu odgovara: Amen... Dijele se stvari nad kojima je izgovorena euharistija... Svi se, dakle, sastajemo u dan sunca jer je to prvi dan u kojem je Bog oblikovao tamu i materiju, stvorio svijet, i u koji je uskrsnuo od mrtvih Isus Krist, naš Spasitelj«.[5] Psihozu nedjelje izražava oduševljena izjava abitinskih mučenika (Tunis), 31 muškarac i 18 žena, koje još nazivlju mučenicima nedjelje, koji pred kartaškim prokonzulom (304. god.) izjavljuju: »Skup slavno proslavismo... jer bez euharistije ne možemo biti... ne možemo propustiti nedjelju«.[6] Poslije Konstantinova mira (313. god.) postoje brojna svjedočanstva o slavljenju nedjelje i podaci o euharistijskom slavlju.

Iz ovog kratkog osvrta očiti su svi elementi nedjeljnog slavlja. To je dan Kristova uskrsnuća. Toga dana svi se kršćani okupljaju, pomiruju s Bogom i braćom, ostavljaju zemaljske stvari, sakupljaju doprinose, iz svetih spisa čitaju i slušaju riječ Božju, vrše euharistiju, lome kruh, slave Kristovo pashalno otajstvo; sve ih obuzima radost zbog božanskog života koji se kroz njih razlijeva.

Spomen-čin Gospodnjeg uskrsnuća ključna je tema nedjeljnog slavlja. Toga dana slavi se »spomen Gospodnjeg uskrsnuća« (SC 102), što je vrhunac povijesti spasa. Treba se sjetiti da u središtu čitave povijesti spasa ne stoji samo Kristova muka i smrt već i njegovo uskrsnuće. Kristova smrt i uskrsnuće dva su aspekta jednog jedinog pashalnog otajstva. Krist... »je predan za opačine naše i uskrišen radi našeg opravdanja« (Rim 4, 25), tvrdi sv. Pavao.

[2] *Didache* 14, 1.
[3] L. 5, 9.
[4] *Ep. ad Traianum* 10, 97.
[5] Gl. 67.
[6] V. DEJARDEN, *Les s. d'Afrique*, Oran 1952, str. 33—38.

Treba prevladati ideju da je Kristovo uskrsnuće samo lijepi dokaz njegova božanstva, ili da je to samo njegov osobni uspjeh gdje smo mi više ili manje znatiželjni promatrači. Treba biti svjestan temeljne važnosti što je Kristovo uskrsnuće ima za naše spasenje.

Budući da je misa upravo »spomen-čin muke, uskrsnuća i proslave Gospodina Isusa« (SC 106), misa je u središtu nedjeljnog slavlja.

Za kršćansku zajednicu koja slavi nedjelju bitno je prije svega sjećanje na Kristovo uskrsnuće. Sveti dan nedjelje je anamneza Kyriosa. Toga dana počelo je stvaranje novog svijeta po uskrsnuću. Slaveći Kristovo uskrsnuće kršćanin se mora sjetiti da je on uskrsli. Boga nas »uskrsnućem Isusa Krista od mrtvih nanovo rodi za životnu nadu, za baštinu neraspadljivu, neokaljanu i neuvelu, pohranjenu na nebesima« (1 Pt 1, 3). Nedjelja, dan uskrslog Krista, jest dan uskrslih kršćana, pa stoga i dan njihova krštenja. Krštenje je, naime, primjena pashalnog otajstva na čovjeka i čovjekov prijelaz u vrhunaravni život po Kristu. Na to nas podsjeća škropljenje blagoslovljenom vodom. Tko se škropi, želi živjeti životom krštenika. Ponavljano slavljenje nedjelje treba pomoći kršćaninu da svuče staroga grešnog čovjeka te obuče novoga prema Kristu.

Nedjelja je, osim spomena na prošlost, skupljanje oko Krista koji se posadašnjuje u crkvenoj zajednici. Po euharistijskoj žrtvi Krist je prisutan danas. On djeluje, uskrsava, spasava i sjedinjuje danas. Po euharistiji Krist ponovo nalazi svoje, i postupno ih uvodi u svoje stanje Uskrsloga. Euharistijsko ponazočenje Kristova pashalnog otajstva znači: od svetoga proslavljenog Kristova čovještva primamo izljev božanskog života koji nas iz duhovne smrti uvodi u božanski život; asimilira nas umrlom i uskrslom Kristu sve dok ne proizvede onu savršenu asimilaciju koja će se dogoditi slavnim uskrsnućem našega tijela. Pomoću euharistije Krist daje svoj Duh i pobožanstvenjuje vjernike, Duh koji združuje i sjedinjuje Crkvu.

Nedjelja je slika i anticipiranje budućeg svijeta, vječnog života, uskrslog Krista, koji će se vratiti. Mnogi crkveni oci smatraju da će Kristov povratak biti u nedjelju, u dan kad vjernici običavaju moliti: »Dođi, Gospodine Isuse« (Otk 22, 20). Nedjelja, na svoj način, donosi plodove budućega vijeka; simbolizira Kraljevstvo bez kraja; vječni odmor s Gospodinom; neprekidnu hvalu s anđelima u vječnoj liturgiji. Kršte-

njem smo uronjeni u radosno očekivanje velikog dana Gospodnjeg, ali još ne preobilujemo radošću. Naše nedjeljno slavljenje jest početak i zalog te buduće slave. Ako od nedjelje do nedjelje »naviještamo smrt Gospodnju dok ne dođe« (1 Kor 11, 26), ako, pouzdavajući se u snagu euharistije, dan za danom umiremo starom čovjeku, navješćujemo sveopće Božje kraljevstvo. Čitav je čovjekov život očekivanje svršetka vremena kad će Krist prinijeti Ocu sve stvari koje su u vremenu gledale na njega. Naš pogled ide od dana Uskrsa do Kristova povratka, ali uvijek prolazi kroz spomen-čin njegove smrti i uskrsnuća.

Tako je dan Gospodnji trajno pashalno otajstvo, prijelaz iz Kristove smrti u uskrsnuće. Nedjeljno slavlje omogućuje kršćaninu da se ponovo uključi u splet pashalnog otajstva, da postane svjestan spasenja u Kristu kroz Crkvu i zajednicu. Nedjelja osposobljava kršćanina da živi životom uskrslog s Kristom. Čitav kršćanski život treba biti Pasha, tj. prijelaz iz smrti u život s Bogom, umiranje grijehu i život Bogu.

Važna značajka nedjeljnog slavlja jest — ostvarivanje odlučnog susreta dana, *susreta s Bogom po Kristu.*

Susret s Bogom počinje susretom sa svećenikom. To je susret s onim koji je Božji službenik, susret s čovjekom koji nam svojim riječima i molitvama pomaže da otvorimo dušu za susret s Kristom, našim uskrslim bratom.

Po euharistijskom slavlju ulazimo u poseban odnos, u otajstveni odnos s Bogom. Mi i Bog. Nije to direktan susret s Bogom već po posredniku Isusu Kristu, koji pomoću vidljivih znakova vrši svoje svećeništvo, posvećuje ljude, obuhvaća ih u bogoslužje što ga zajedno s njima iskazuje Bogu. Krist uprisutnjuje svoj dragocjeni prinos križne žrtve i tom svom savršenom prinosu, kao Glava ljudskog roda, pridružuje nesavršeni prinos nas samih te sve prinosi Ocu. U času posvećenja, kad nas Krist sjedinjuje sa sobom, zbiva se susret s Ocem, Kristovim Ocem i našim Ocem. S Ocem, koji nas ljubi i blagoslivlje.

Ovaj intimni susret kršćanina s Ocem i Kristom jest najkulminantnija točka kršćanskog života. Ako nedjeljno slavlje ne ostvari taj susret, nije postiglo ono što bi moralo postići.

Nedjelja — dan bratske ljubavi. Nedjeljno euharistijsko slavlje ima svrhu da nas sve više uroni u susret s Bogom, ali i u susret s braćom. Tko dolazi u crkvu osjeća se sjedinjen s onima koji su prisutni, solidaran s mnogima koji imaju istu svrhu, koji vrše isti sveti čin. Slaviti euharistiju znači sudjelovati u savezu ljubavi Krista i Božjeg naroda. Tu Krist svaku osobu sjedinjuje sa sobom i braću međusobno. Krist je počelo jedinstva. Slavljenje solidarnosti spasa, blagdan lomljenja kruha za stolom Božje ljubavi, čini nas udovima iste obitelji u krvi istog Otkupitelja. »Budući da je jedan kruh, jedno smo tijelo mi mnogi; ta svi smo dionici jednoga kruha« (1 Kor 10,17). Zajedničko lomljenje jednog istog kruha povjerava nam zadatak ljubavi i obavezu jedinstva. Krist svoju novu zapovijed, da se ljubimo kao što je on nas ljubio (Iv 13, 34), ne proglašava slučajno upravo u dvorani posljednje večere, gdje uzdiže svoju molitvu za slogu i solidarnost kršćana. Krist se žrtvovao na križu »da raspršene sinove Božje skupi u jedno« (Iv 11, 52), da digne ogradu, da nas izmiri s Ocem i da »sazda jednoga novog čovjeka u jednom tijelu i uništi neprijateljstvo« (Ef 2, 15). Ljubav i zajedništvo nisu goli imperativ, već obaveza koja proizlazi iz doživljene milosti.

Apsurdno je izolirati se od zajednice, slaviti nedjelju sam. I egipatski eremiti, koji su živjeli u potpunoj samoći, nedjeljom bi napuštali ćeliju da se sjedine sa čitavom zajednicom. Tu su svi jedni drugima blizu; jedan zajednički stol, jedna zajednička hrana. Duh zajedništva podupire i zajedničko pjevanje i moljenje, dijalozi i procesije. Princip zajedništva zahtijeva samo jednu zajedničku župsku misu, a ne dijeljenje župne zajednice na više misa.

Euharistijsko zajedništvo nužno zahtijeva i vršenje djela ljubavi i apostolata prema drugoj braći. Krist se žrtvovao za »mnoge«. Euharistija, ucjepljujući u događaj spasa, poziva na svetu solidarnost u kojoj nitko ne živi samo za sebe. Tko je blagovao kruh za stolom božanske ljubavi, koga je majka Crkva hranila krvlju svoga Zaručnika, ne može ostati hladnokrvan prema duhovnim i materijalnim potrebama bližnjega. Ljubav prema svima, osobito prema najslabijoj i najpotrebnijoj braći, nužan je plod i produženje doživljenog zajedništva što ga ostvaruje euharistijsko slavlje.

Nedjelja — dan radosti. Uskrsli je među nama i stoga smo radosni. Po euharistijskoj gozbi Krist dolazi k nama, i to Krist pobjednik nad zlom, a s uskrslim Kristom dolazi život, milost, radost, ona ista radost koja je obuzela apostole kad se Uskrsli pojavio među njima u cenakulumu, učenike u Emausu, Petra, Magdalenu. Tko uistinu vjeruje, tko zna da je i on s Kristom uskrsnuo, tko ne sumnja da je

Krist pobijedio svijet, smrt i grijeh, taj ne može a da se ne veseli. Nedjelja je dan Kristova, ali i našeg uskrsnuća, dan kad Krist sa svojima »pije novo vino Kraljevstva« (Lk 22, 18). Tu se zbiva događaj spasa, naša pasha, važan prijelaz za naš život, prijelaz iz grijeha u milost, iz smrti u život, sa zemlje na nebo. Taj je prijelaz započeo sakramentom krštenja, ali to još nije definitivni prijelaz. Grijeh još uvijek može dovesti u krizu našu krsnu pashu. Euharistija hrani našu krsnu pashu i učvršćuje nas u dobru.

Nedjeljno pashalno slavlje, divan je to dar koji našu svagdašnju monotoniju života, zbog sudjelovanja u pobjedi uskrslog Krista, uzdiže do čiste radosti. »Kršćanin koji se toga dana žalosti, griješi«, govorio je jedan stari kršćanski otac (Didascalia). Zbog uskrsne radosti toga dana veselo odjekuje pobjednički poklik aleluja (hvalite Gospodina), vjernici, jer su uskrsli, mole stojeći, ne poste, pa ni oni koji još nisu izvršili pokoru.

Prvim kršćanima nije bila potrebna nikakva zapovijed za svetkovanje dana Gospodnjeg. »Mi kršćani ne možemo živjeti bez nedjeljnog sastanka«, govorili su abitinski mučenici. Svetkovali su spontano zbog velikog značenja što ga je Krist dao tom prvom danu tjedna. To je dan velikih Božjih zahvata u povijesti svijeta. Sam je Krist ustanovio svoj dan, ali ne po zapovijedi, već govorom činjenica. Toga dana Krist inaugurira svoj život uskrsloga; objavljuje se svojim učenicima; ostvaruje mesijansko blagovanje sa svojim učenicima; šalje dar Duha Svetoga; postavlja misijski zadatak Crkve (»Kao što je mene poslao Otac, tako i ja šaljem vas« Iv 20, 21); to je kršćanska Pasha u svojoj punini, tjedno slavljenje Kristova pashalnog otajstva.

Ne sudjelovati u nedjeljnom euharistijskom slavlju znači lišiti Kristovo Tijelo jednog uda, znači ne shvatiti srce kršćanskog života, ne izvršiti svoje svećeničko bogoštovno poslanje, ne odazvati se najčasnijem pozivu Kristove ljubavi: »Ovo činite meni na spomen« (Lk 22, 19). Zar može pravi kršćanin prečuti taj Kristov poziv? »Tko je od Boga, sluša Božje riječi«.

U nedjeljnoj misi vjernici moraju doživjeti pravu radost, pa će im misa postati draga i poželjna, a ne teška kršćanska »dužnost«. Ne dužnost, već potreba duše koja tu nalazi sebe tako da s radošću očekuje slijedeću nedjelju i sretni dan sastanka u ljubavi.

Nedjelja — dan počinka od posla. Nedjeljni počinak nije svrha, već sredstvo da nedjelju što bolje proživimo i proslavimo. Prije Konstantina Crkva nije prakticirala nedjeljni počinak, međutim, uvijek je smatrala dužnošću da nedjeljom slavi uskrsno otajstvo. Cilj nedjeljnog počinka jest kršćane osloboditi posla da bi mogli dublje uroniti u susret s Kristom i braćom. Kad bi svrha nedjeljnog počinka bila obnavljanje psihičkih i fizičkih snaga, onda bi bio dostatan osobni odmor u bilo koji dan tjedna, na smjenu. Ali to nije smisao kršćanskog počinka.

Isus Krist je završio djelo koje mu je namijenio Otac pa sada uživa u odmoru i slavi Očevoj (Iv 17, 4—5). Nedjeljni počinak znači: sudjelovati u odmoru i slavi Uskrsloga. To je anticipiranje vječnog života, vječnog odmora koji će biti nagrada našeg rada i naše muke. Tjedan sa svojim radom i tjeskobama simbol je nestalnosti, nedjelja je simbol nepromjenjivoga i vječnoga. Nedjelja nam treba pomoći da se odvojimo od grijeha, od svijeta, od stvari, da ne postanemo roboti. Nedjeljno euharistijsko slavlje stavlja rad pod blagoslov Kristova križa, oplođuje ga i dosiže vječnost. U sjeni križa kršćanin promatra svoj rad kao pokoru i zadovoljštinu, kao suradnju sa Stvoriteljem u stvaranju, kao školu u kojoj se on, dan po dan, preko tvrdog rada i gorčine neuspjeha pridružuje Kristu. Sudjelovati u nedjeljnoj euharistiji znači u Kristovu muku, smrt i uskrsnuće, na neki način, uroniti svu muku, sav rad i trud tjedna, tako ga olakšati i steći novu snagu za slijedeći tjedan.

Nedjeljno slavlje i život. Misa je »središte čitavog kršćanskog života« (RM 1), ali nije čitav život. Redoviti život kršćanina odvija se tijekom tjedna i tom tjednom životu nedjeljna misa treba dati usmjerenje i poticaj. Često se govori da je misa najvažnija u kršćanskom životu i da je za prakticiranje kršćanskog života dovoljno sudjelovanje u misi. Međutim, »za kršćanina je bitno živjeti božanskim životom, životom Božjeg djeteta, a misa je važna toliko koliko je dio tog života«. Misa je izražaj, ostvarenje i pomoć životu Božje djece. Ona je sredstvo da kršćanski život očvrsne za teške borbe svagdašnjice.

Svrha Božje objave nije toliko da nam saopći nauku, već život. Kad se Bog obraća čovjeku, želi mu saopćiti život, želi da sudjeluje u božanskom životu: »Ja dođoh da život imaju, u izobilju da ga imaju« (Iv 10, 10). »Kad Krist kaže da je On 'put, istina i život', on označava konkretnu i istinsku Božju dispoziciju: ljudima saopćiti božanski život, omo-

gućiti im da sudjeluju u božanskom životu, da ostvare iskonskim grijehom prekinuto zajedništvo s Bogom. Učovječena Božja Riječ, svojom mukom i uskrsnućem, najbolji je svjedok te divne božanske dispozicije«.

Ako ljudi žele sudjelovati u božanskom životu, moraju se povezati s onim povijesnim Kristom, koji je u punini vremena boravio među nama, trpio, umro, uskrsnuo, povratio se na nebo, i sjeo zdesna Ocu. Taj je povijesni Krist ustanovio svete obrede — sakramente — sa svrhom da nas pomoću njih stavi u životnu vezu sa sobom i po sebi s Ocem.

U sakramentu euharistije Krist preko crkve dijeli život na dva načina: preko euharistijskog kruha, kako sam kaže: »Ja sam kruh života. Očevi vaši jedoše manu u pustinji i pomriješe. Ja sam živi kruh koji je sišao s neba. Ako tko jede od ovoga kruha živjet će zauvijek« (Iv 6, 4sl); i preko kruha Božje riječi, jer reče da čovjek živi »o svakoj riječi koja izlazi iz usta Božjih« (Mt 4 4).

»Bitan je život, život djece Božje, a njega moramo sačuvati i kad ne bi bilo mise, pričesti, svećenika«. Ako kršćani ne dolaze na nedjeljnu misu, to je stoga što ne cijene božanski život sinova, uskrslih s Kristom. Nedjeljno slavlje nije potpuno ako oni koji sudjeluju ne dobiju i poticaj da se razvesele što žive životom Božje djece, pa da s povjerenjem i radošću proživljavaju svoj tjedan. Kad shvatimo i osjetimo što to znači biti Božje dijete i provoditi život u sinovskom povjerenju i radosti, tek onda možemo skupa s Kristom pouzdano govoriti: »Oče«, iznijeti Ocu sve svoje životne situacije i probleme, sve radosti i muke.

»Tko je shvatio kako je divan život Božje djece bit će mu ugodno sudjelovati u nedjeljnoj misi, da nesavršenu žrtvu svoga života sjedini sa savršenom žrtvom prisutnog Krista, da se tako Ocu prinese samo jedna, sveta, potpuna i ugodna žrtva; da, sjećajući se Kristove smrti i uskrsnuća, dobije odvažnost prinijeti, ako je potrebno, i žrtvu vlastitog života. Umirući tako s Kristom, primit će ga Otac i uskrsnuti u posljednji dan. Tko na ovakav način shvati život djece Božje, proživljavat će ga posvuda: u obitelji, na poslu, na zabavi. I zbog radosti što je posjeduje bit će potaknut da taj život dijeli sa svima koje će susresti na svom putu, da bi svi kao i on živjeli sretno«.[7]

[7] O. MÜLLER, *Il mistero pasquale e la sua celebrazione*, u BARAUNA, *La sacra liturgia rinovata*, Torino 1965. tr. 610—625.

PROTAGONISTI EUHARISTIJSKOG SLAVLJA

1. Euharistijsko slavlje kao drama

Između šutljivoga individualnog čitanja knjige i prikazivanja drame očita je razlika. U drami koja se prikazuje, misao postaje živa riječ i sadržajna radnja. Međusobno se povezuju različiti dijelovi i prizori. Izmjenjuju se razni glumci, jedni glavni, drugi sporedni, ali svi angažirani u jednoj cjelini.

I euharistijsko slavlje slično je drami s protagonistima i drugim raznim službenicima, sudionicima. Međutim, u euharistijskom slavlju nema statista, nema gledalaca kao u kazalištu. U misi su svi aktivni.

Najstariji opis euharistijskog slavlja, što nam ga opisuje sveti Justin, mučenik (+ 165), predstavlja nam misu u živoj djelatnosti, u kojoj vidimo razne aktere i sudionike. To su: predsjedatelj braće, đakoni i skup braće. Sudionici vrše razne djelatnosti: predsjedatelj propovijeda, obavlja euharistijsku molitvu; đakoni dijele svetu pričest; puk aklamira i odgovara, a svi zajednički mole. Vrše se razne kretnje i radnje: cjelov mira, prinošenje darova, posvećenje i dijeljenje darova.

Međutim, u misnoj drami ne zbiva se neko obično prikazivanje, neko prazno recitiranje koje apstrahira od stvarnosti; naprotiv, tu se zbiva otajstvo. Nastavlja se djelo spasa što ga je htio Otac posredstvom Kristove smrti i uskrsnuća u Duhu Svetom. Nastavlja se bogoštovlje što ga je Krist u Duhu Svetome iskazao Ocu.

Drugim riječima: u misnoj drami Bog po Kristu još uvijek zove i traži ljude da ih spasi dijeleći im svoj život i svoga Duha: u njoj se ljudi susreću s Bogom i nalaze ga kao svog Stvoritelja, Spasitelja i Oca, slave ga i odaju mu hvalu po Kristu, s Kristom i u Kristu.

Taj susret Boga, koji u Kristu čitavo čovječanstvo skuplja i spasava, i čovjeka koji se po Kristu s Bogom sjedinjuje u zajedništvo, odvija se na dramatski način.

Iz svega jasno vidimo sve protagoniste svetog susreta u euharistijskom slavlju: presveto Trojstvo, Isusa Krista i ljudski rod.

2. Presveto Trojstvo

U euharistijskom slavlju djeluju sve tri osobe presvetog Trojstva. Trojedini Bog, koji je djelovao kroz povijest spasa, u misi tu povijest nastavlja i i ostvaruje objavljujući očinsku ljubav, saopćava život Sina u daru Duha Svetoga.

Bog je prvi zbiljski i djelotvorno na djelu. Bog je protagonist par excellence euharistijskog slavlja. Misa svoju čvrstoću i svoj rezultat postiže upravo po Božjoj inicijativi i po Božjoj prisutnosti.

Kroz riječi, znakove i obrede Bog djeluje i govori danas.

3. Po Gospodinu Isusu Kristu

U euharistijskom slavlju Bog govori i djeluje u Kristu. Presveto Trojstvo vidljivo se očitovalo u Kristu. Riječ i djelo presvetog Trojstva saopćuje se i ostvaruje posredovanjem Krista, Božjega Sina, koji je postao čovjekom te po svome pashalnom otajstvu čovjeka spasava i vodi k Ocu. U euharistijskom slavlju Krist je bitni djelatnik u svojoj funkciji Posrednika i Vrhovnog Svećenika. Njegova prisutnost i djelatnost uzrokuje i hrani bogoštovnu i spasiteljsku misnu dramu. Kristovo proslavljeno čovještvo je točka povezivanja Boga i čovjeka, sredstvo saveza između Boga i ljudi.

Sveto pismo tvrdi: »Jedan je posrednik između Boga i ljudi: čovjek Isus Krist, koji dade samog sebe kao otkup mjesto svijeta« (1 Tim 2, 5). Krist je jedini i vječni svećenik koga je Bog proglasio Velikim Svećenikom. Budući da ostaje u vijeke, posjeduje trajno svećeništvo i stoga može potpuno spasiti sve, »jer uvijek živi da posreduje za nas« (usp Heb 5—7).

Stoga je nemoguće zamisliti čin bogoštovlja i spasa u liturgijskom slavlju koji bi bio učinkovit i neovisan o osobnoj Kristovoj liturgiji. Jedino je moguće ono liturgijsko slavlje u koje ulazi Krist, jedini Posrednik, i samo se tu

razlijeva i primjenjuje vječni spas. »Liturgija se s pravom smatra kao vršenje Kristove svećeničke službe« (SC 7), tvrdi II vatikanski sabor. Bez Krista svaka je liturgija prazna, bez smisla i bez učinka.

Stoga, da bi liturgijsko slavlje bilo autentično, nužna je prisutnost samog Krista. U liturgijskim činima, kako nas uči učiteljstvo Crkve, Krist je uistinu stvarno prisutan, ali na različit način i u različitim stupnjevima.

Krist je prisutan posredstvom vidljivih i djelatnih znakova, kao što je i sam Krist veliki znak: njegova materijalna tjelesnost otkriva njegovu božansku nevidljivu osobu. Nevidljiva Riječ je postala tijelo i možemo vidjeti njezinu slavu (Iv 1, 14). Kristova osoba i njegovo djelo otkupljenja nama su dokučivi zahvaljujući osjetnim sakramentalnim znakovima.

Krist je prisutan u zajednici vjernika koji su se sabrali u njegovo ime kako je sam obećao: »Gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, tu sam ja među njima« (Mt 18, 20). To veliko otajstvo možemo shvatiti. Naime, po krštenju postali smo udovi Kristovi. »Ne znate li da su vaša tjelesa Kristovi udovi?« (1 Kor 6, 15). Udovi pak sjedinjeni oblikuju Kristovo Mistično tijelo. »Vi ste tijelo Kristovo, a pojedinci udovi« (1 Kor 12, 27).

Krist je također prisutan »u svojoj riječi, jer on govori kad se u Crkvi čita Sveto pismo«. Ta je prisutnost posebno aktivna »kad Crkva moli i psalira«, jer su psalmi dio Svetog pisma, tj. Božja riječ. Tada Krist na usta svojih vjernika moli i psalira kao što je činio za vrijeme svoga boravka na zemlji.

»Krist je prisutan svojom moći u sakramentima, pa kad tko krsti, sam Krist krsti«. (Svi navodi prema SC 7).

Prisutan je u osobi svećenika kad predsjeda i povezuje zajednicu kršteniih, tj. Kristovo tijelo. Posebno pak u euharistijskom slavlju, »jer se svećeničkom službom sada prinosi onaj isti koji je onda na križu prikazao sama sebe«. Naime, svećenik u ime Krista, u njegovoj osobi posvećuje, jer kad svećenik kaže »Ovo je moje tijelo koje će se za vas predati«, svi znaju da je to Kristovo tijelo, a ne svećenikovo.

Zbog toga Kristova djelovanja preko svećenika, u euharistiji se pod znakovima kruha i vina ostvaruje najveći stupanj Kristove prisutnosti. »Tu prisutnost nazivamo 'stvarnom', i to ne isključivom, tj. u tom smislu kao da drugih 'stvarnih' ne bi bilo, nego na poseban način, jer je supstan-

cijalna, tj. jer je po njoj prisutan čitavi i potpuni Krist, kao Bog i čovjek«.[1]

»U euharistijskom slavlju Krist je, dakle, prisutan na posebno aktivan način: kao svećenik i kao žrtva, prinoseći samoga sebe u žrtvi saveza i činu hvale, sakupljajući i prihvaćajući sav svoj puk, da ga učini svećenikom i žrtvom jedine žrtve.

Aktivna, dinamička prisutnost ne znači prolaznu prisutnost; to je 'supstancijalna i neprekidna' prisutnost. Stoga, kad je žrtva završena, pričest podijeljena, hostije koje ostaju nastavljaju ostvarivati Kristovu prisutnost među nama. Prikladno je stoga da se klanjamo Kristu koji je tako neprekidno prisutan u euharistiji, ne zaboravljajući da su hostije posvećene na misi, u pashalnoj žrtvi«.[2]

Kristova prisutnost i djelatnost u euharistijskom slavlju posebno je važna za kršćanina jer mu otkriva bit kršćanskog života: zajedništvo s Kristovim otajstvima, sudjelovanje danas u njegovu životu. Ovo Kristovo djelovanje danas prosljeđuje njegovu prisutnost u nama i ostvaruje njegovo obećanje: »Ja sam s vama u sve vrijeme do svršetka svijeta« (Mt 28, 20). Tako je nedjeljno euharistijsko slavlje i izvor radosti za čitav Božji narod, posebno u danima patnje.

4. U zajedništvu s Božjim narodom

Isus Krist s Crkvom i u Crkvi prosljeđuje »djelo ljudskog otkupljenja i savršene Božje proslave« (SC 5). Isus Krist, kad iskazuje Ocu hvalu Sina i hvalu stvorova, nije više sam kao na križu, već je sa Mističnim tijelom, kao Glava sjedinjen s udovima. U velikom djelu proslave Boga i posvećenja ljudi »Krist se ujedinjuje sa svojom predragom zaručnicom Crkvom i po njoj iskazuje štovanje vječnom Ocu« (SC 7).

Međutim, djelatna i autentična prisutnost Božjega naroda, tj. Crkve, u euharistijskom slavlju koje je čin Krista Svećenika, moguća je jedino uz uvjet da se Crkva s Kristom efektivno sjedini, asimilira i osposobi za svoj udio. Crkva može djelovati jedino u intimnom združenju s glavnim akterom, inače bi bila kao neko strano, odijeljeno tijelo, pa njena služba ne bi imala vrijednosti ni plodnosti. Samo bi asistirala a ne bi imala udjela.

[1] PAVAO VI, *Mysterium fidei*, *Vjesnik đakovačke biskupije* 11, Đakovo, 1965, str. 196.
[2] A. M. ROGUET, *La cena del Signore*, Milano, 1970, str. 22.

Stoga je Kristov otkupiteljski i žrtveni čin stvorio svećenički narod, koji je osposobljen da u Kristovoj liturgiji vrši svoj djelatni dio. Po Kristu čitava Crkva je posvećena i svećenička te u sjedinjenju s Kristom, Vrhovnim Svećenikom, iskazuje bogoštovlje Ocu.

Krist je izvorno i prvotno otajstvo čitavog bogoslužja i posvećenja ljudi. Iz tog otajstva proisteklo je drugo, Crkva: »iz rebra je Krista, usnulog na Križu, proisteklo čudesno otajstvo čitave Crkve« (SC 5). Preko tog otajstva Crkve proslavljeni Krist nastavlja među ljudima ostvarivati svoje djelo Posrednika prikazujući Ocu žrtvu sa sobom sjedinjenoga i otkupljenog čovječanstva. Svaki čovjek po krštenju postaje efektivni zreli i suodgovorni član Crkve i po tom postiže pravo i dužnost da sudjeluje u liturgijskom slavlju i da bude sudionik milosti.

Budući da se liturgija »smatra kao vršenje Kristove svećeničke službe« u kojoj sudjeluje čitavo Mistično tijelo, Glava i udovi (SC 7), prema tome, i svi vjernici, kao udovi Mističnog tijela, sudjeluju u Kristovu svećeništvu i nazvani su »svećenici«. Krist je svojom krvlju iskupio Bogu ljude od svakog plemena »i učinio ih za našega Boga kraljevstvom svećenika« (Otk 1, 5—6; 9—10). »Da se od vas sami kao živog kamenja sagradi duhovna kuća, sveto svećeništvo, da prinosi duhovne i Bogu ugodne žrtve po Isusu Kristu« (1 Pt 2, 5). Dakle, kršćanski je puk, kako tvrdi apostol Petar, »izabrani rod, kraljevsko svećenstvo, sveti puk, pridobijeni narod« (1 Pt 2, 9; 2, 4—5), i po tom osposobljen da sudjeluje u Kristovoj liturgiji.

Sav je Božji narod svećenički, ali se *struktura svećeništva razlikuje po stupnju i po naravi.*

»Kako pak svi udovi ljudskog tijela, iako ih je mnogo, čine ipak jedno tijelo, tako vjernici u Kristu. I u zgradi Kristova tijela postoji raznolikost udova i službi« (LG 7). Premda se »kršteni po preporodu i pomazanju Duha Svetoga posvećuju da budu duhovni dom i sveto svećenstvo« (LG 10) te tako postaju članovi Crkve, svećeničkog tijela, određeni za liturgijsku djelatnost, samo sakramenat svetog reda daje takvo svećeništvo koje osposobljuje za djelovanje u ime Krista, za valjano izvršavanje liturgijskih čina. Sakramenat svetog reda ustanovljuje hijerarhijsko svećenstvo koje može predsjedati liturgijskim činima.

Prema tome, u Crkvi postoji *opće svećeništvo* svih vjernika i *hijerarhijsko svećenstvo.* Svi članovi Mističnog tijela

sudjeluju u istim dobrima i svi teže za istim ciljem, ali svi nemaju istu moć i svi nisu osposobljeni da obavljaju iste čine. Krist je samo apostolima i njihovim nasljednicima, polaganjem ruku, povjerio svećeničku vlast i bez njih se, osim u nekim slučajevima (krštenje), ne može vršiti liturgija.

Ova dva tipa svećeništva, iako se razlikuju, ipak se ne suprotstavljaju, niti se jednostavno približuju. Naprotiv, sjedinjuju se u suradnji. »Opće svećeništvo vjernika i ministerijalno ili hijerarhijsko svećeništvo, premda se između sebe razlikuju bitno a ne samo po stupnju, ipak su u međusobnom odnosu; jer jedno i drugo imaju na svoj posebni način dio u Kristovu svećeništvu. Ministerijalni svećenik, svetom vlašću koju ima, odgaja svećenički narod i upravlja njime, izvršuje euharistijsku žrtvu u Kristovoj osobi i prinosi je Bogu u ime cijelog naroda; vjernici pak, snagom svoga kraljevskog svećeništva, sudjeluju u prinošenju euharistije i vrše ga u primanju sakramenata, u molitvi, svjedočanstvom svetog života, samozatajom i djelotvornom ljubavi« (LG 10).

Tako, prema nauci Crkve, imamo: predsjedatelja, snagom svetog reda, i s njim, snagom krštenja, sjedinjene vjernike koji oblikuju homogenu i ujedno diferenciranu liturgijsku zajednicu da izvrše, iako u različitim funkcijama, zajednički liturgijski čin.

Susret Boga i čovjeka što se zbiva u liturgijskom slavlju jest doduše, osoban, ali nije osamljen i od zajednice izoliran susret. »Liturgijski čini nisu privatni čini, nego bogoslužje Crkve koja je otajstvo jedinstva; stoga ti čini pripadaju čitavom Tijelu Crkve« (SC 26). Svaki liturgijski čin znači međuodnos i korist čitave Crkve.

Kakav god bio obred, svečanost, količina sudionika, u njemu je predstavljena i duhovno sjedinjena cijela Crkva, jer je prisutan Krist, koji u sebe ucjepljuje i u sebi sjedinjuje sve vjernike, sve udove Mističnog tijela. U liturgiji je na djelu čitava Crkva i svaki vjernik kao sastavni ud Mističnog tijela.

5. Liturgijska zajednica

Crkva kao protagonist liturgijskog slavlja ima svoj vidljivi oblik u sakupljenoj zajednici onih koji u Krista vjeruju i koji su u njegovo ime kršteni. Tu zajednicu sačinjavaju: svećenik predsjedatelj, razni službenici i vjerni puk.

Premda se u nekim slučajevima (npr. ispovijed) liturgijski čini mogu obaviti i bez prisustvovanja zajednice, ipak liturgijsko slavlje zahtijeva skup vjernika. Riječ »ekklesia« (= Crkva) označuje ne samo kolektivitet raspršenih kršćana već i njihovo periodičko sakupljanje oko euharistije i Božje riječi. Tako je bilo kroz cijelu povijest Crkve.

Skupiti se u liturgijsku zajednicu ne znači neko obično profano skupljanje ljudi zbog praktičnih razloga, niti to znači naći se zajedno kao u autobusu, niti kao naravni zahtjev ljudske solidarnosti i društvenosti. Liturgijska zajednica je vanjski i efikasni znak duboke religiozne stvarnosti.

Bog je uzrok i izvor te zajednice. Zajednica je narod što ga je sazvao Bog svojom inicijativom. Vjernici skupljajući se u tu zajednicu prije svega odgovaraju Bogu koji ih zove.

Prvu i najstariju religioznu zajednicu sazvao je i ostvario Bog u Starom zavjetu pod Sinajem, kad je formirao svoj izabrani narod i toj zajednici dao sakralni značaj. Neorganizirano mnoštvo tu postaje »kraljevsko svećenstvo i posvećen narod« (usp. Izl 19—24). Značajke te prve sakralne zajednice postaju temelj svih budućih sakralnih zajednica. Te su značajke: zajednicu saziva Bog; u zajednici je prisutan Bog kao zalog jedinstva; u zajednici Bog govori i djeluje; zajednica ispovijeda svoju vjeru u Boga i sklapa s njim savez posredstvom žrtvenog obreda.

Zajednica Starog zavjeta je slika i priprava za sazivanje nove zajednice u Novom zavjetu. Kristovo otajstvo ustanovljuje novu zajednicu novoga Božjeg naroda. Novi Božji narod povezuje se s Bogom u Novi savez, koji je zapečaćen krvlju jedne jedine žrtve, krvlju Krista Posrednika. Nova zajednica ostvaruje duboko jedinstvo kao između zaručnika i zaručnice, ona je jedno tijelo. Ta zajednica je znak i očitovanje Kristove prisutnosti u ljudskoj povijesti.

Liturgijsku zajednicu saziva Bog u Kristu i u glasu pastira. Ljudi se odazivaju Božjem pozivu i prihvativši njegove uvjete stupaju u zajednicu. Ta zajednica je znak Crkve. Ona je, premda s različitim funkcijama, organičko Kristovo Tijelo. Mjesna pak liturgijska zajednica vrhunaravni je saziv unutar velikog saziva sveopće Crkve.

Ma koliko se trudio pastir s pukom u promicanju skupljanja zajednice, Bog saziva svoj narod, njegova je inicijativa starija, prethodna, to je Božji dar ljudima. Krist osniva Crkvu i sjedinjuje ljude u zajednicu krštenih. Inače, liturgijsku zajednicu saziva i predsjeda joj biskup ili njegovi svećenici, koji tu vlast imaju po poslanju što su ga

baštinili od apostola i po snazi svećeničkog karaktera koji ih čini sličnima Kristu, Glavi.

Liturgijski skup je predznak neba, eshatološko očekivanje. Predslika nebeske zajednice koju shvaćamo kroz vjeru. Sveti Ivan u Otkrivenju opisuje nebo kao liturgijsku zajednicu, gdje vidi isto jedinstvo Božjeg puka, čuje iste pjesme i poklike kao i u zemaljskoj zajednici. Zemaljska zajednica vjernika istovremeno s nebeskom, »sa svom nebeskom vojskom«, »štujući spomen svetih« kontemplira uskrslog Jaganjca, koji je žrtvovan i koji daje hvalu. Kristova prisutnost u zemaljskoj zajednici je zalog, anticipiranje njegova slavnog povratka.

Liturgijska zajednica i sudjelovanje u njenim djelatnostima otvorena je svakome koji ima potrebne uvjete: da je prihvatio vjeru i da je nije zanijekao; da je primio krštenje ili da se za nj, kroz katekumenat, pripravlja.

Svatko koji dolazi na liturgijski skup treba biti svjestan da to nije neko profano skupljanje. Tu je prisutan Bog. Prisutan je Krist.

Iako je sabran skup jedne župe, zajednica se ne smije izolirati i zatvoriti u se. Ona moli i za odsutne, prihvaća braću koja dolaze iz drugih crkava i nose svjedočanstvo katoliciteta, nastoji pripojiti i druge članove.

Jedan od osnovnih zakona povijesti spasa jest da novi Božji narod sjedinjuje sve ljude bez obzira na suprotnosti. Stoga, liturgijska zajednica sačinjava bratsko jedinstvo u različnosti. Krist je pomirio sve ljude, porušio sve barijere koje su ih dijelile, ukinuo i osudio mržnju. Svi su kršteni jedno u Kristu, koji je Gospodin svih. Samo je jedna vjera, jedan kruh koji lomimo, samo jedan kalež iz kojega svi pijemo. Stoga liturgijski skup treba težiti za jedinstvom duša i srdaca, pa iako to ponekad traži odricanje i askezu.

Liturgijska zajednica nije rezervirana za elitu. U zajednicu se okuplja puk sa svim svojim ograničenostima, nesavršenostima, mediokritetima. I grešnici su članovi zajednice, oni očekuju milosrđe. Zajednica nije ni skup savršenih. Nesavršenost zajednice kršćana može nekoga i sablazniti, ali preko grešnika treba diferencirati Crkvu koja je sveta.

»U liturgiji ne smije biti nikakve razlike, ni u obredima, ni u vanjskom sjaju, u postupanju s pojedinim osobama ili staležima, osim one razlike koja proizlazi iz liturgijske uloge i iz svetog reda, i osim počasti koje se prema liturgijskim propisima duguju građanskim vlastima« (SC 32).

DJELATNOST U EUHARISTIJSKOM SLAVLJU

»U skupu koji se na misu sabere svatko ima pravo i dužnost da sudjeluje na onaj način koji odgovara njegovu redu i službi« (RM 58). Svi su sudionici aktivni, ali s različitim ulogama. Svi ne mogu činiti sve i to ne zbog odredbe ljudi ili komoditeta, već zbog Kristove odredbe i zbog naravi Crkve. Sve se odvija hijerarhijski. Zajednica nužno zahtijeva predsjedatelja koji dirigira i ravna euharistijskim slavljem. Tu službu vrši svećenik i bez njega ne bi se mogla slaviti euharistija. Osim predsjedatelja i puka, i drugi službenici obavljaju svoje uloge. Ta različitost zajednicu pretvara u organsko tijelo, očituje Kristovo Mistično tijelo, a liturgijsko slavlje postaje zajednički čin u kojem »svatko vrši svoju službu u harmoniji božanski organiziranoga svetog čina«.

1. Predsjedatelj zajednice

Nema sumnje da je Krist glava liturgijskog skupa. Ali to nije dosta. Upravo po volji Krista, ustanovitelja euharistije, potreban je netko koji vidljivo predsjeda. »Svećenik predsjeda u Kristovo ime« (SC 33).

Svećenik predsjedatelj *predstavlja Isusa Krista pred pukom*. »Krist je prisutan u osobi svećenika« (SC 7), tvrdi učiteljstvo Crkve. Prisutan je, ali ne po čistom simbolu, već kao sakramenat: po svećeništvu primljenom u sakramentu svetog reda svećenikova je osoba u liturgijskoj zajednici sveti i djelotvorni znak Kristove prisutnosti. On je to ne po ljudskom izboru, već po Kristovu poslanju. Svećenik predsjeda i prinosi žrtvu u osobi Kristovoj. Krist živi i djeluje u njemu. Bez njega žrtva ne bi bila valjana jer je samo njemu Krist povjerio zadatak da ovjekovječuje njegov spomen-čin (Lk 22, 19).

Svećenik je središte jedinstva s kojim se vjernici trebaju povezati. Sjediniti se sa svećenikom u svetom činu zna-

či združiti se s Kristom Glavom, a po njemu s Ocem. Vjera zajednice treba prijeći preko svećenikove ljudske osobnosti, treba u njemu gledati Krista Posrednika pa prihvatiti božanski dar iz bijednih ruku premda daju ono što nemaju. Ujedno, treba biti zahvalna što Krist, da bi omogućio susret, uzima ljudski oblik u službeniku koji je od ljudi uzet.

Svećenik predsjedatelj *predstavlja narod pred Bogom.* Po svom poistovjećenju s Kristom posrednikom i Glavom, svećenik vidljivo predstavlja zajednicu i tumači njene osjećaje. Tu službu glasonoše i posrednika vrši svećenik skupljajući molitve i nakane braće da ih u ime Kristovo prikaže Ocu. Njegova je funkcija da služi zajednici i da joj se stavlja na raspolaganje. To je način govora u kojem se gubi svećenikovo »ja« i preuzima »mi«. »Molitve što ih Bogu upravlja svećenik, koji u ime Kristovo predsjeda skupu, on izgovara u ime čitavoga svetog puka i svih koji uokolo stoje« (SC 33).

Predsjedatelj nije, dakle, obični funkcionar obreda. On je tu da služi zajednici. On djeluje u ime Kristovo pa se u svemu onome što čini i govori mora osjetiti »živa Kristova prisutnost«. Svojim stilom slavljenja, svojim pozivima i molitvom treba u pavlovskom smislu biti »službenik Isusa Krista, da kao svećenik posluži Božje evanđelje kako bi postali ugodna žrtva, posvećena Duhom Svetim« (Rim 15, 16). Misa je zbor Božjeg naroda, svećenik je čovjek povezivanja zajednice iz koje se ne smije izdvojiti. Misa je zajednička molitva Božjega puka, svećenik je predmolitelj. Misa je navještaj Božje riječi, svećenik je navjestitelj Božje poruke. Misa je lomljenje jednoga euharistijskog kruha, a svećenik čovjek jedinstva u mnoštvu koji »sebi pridružuje narod u prikazivanju žrtve po Kristu Bogu Ocu u Duhu Svetome«. Misa je prinos života s Kristom, svećenik je čovjek koji se s braćom u ljubavi dragovoljno daruje. Svećenik je dirigent zajednice, a ipak je vjernik među vjernicima, te kao sustolnik »sa svojom braćom dijeli kruh vječnog života« (MR 60).

Treba, međutim, naglasiti da je misija predsjedanja i slavljenja na prvom mjestu *povjerena biskupima,* zamjenicima apostola. »Svakim zakonitim euharistijskim slavljem ravna biskup, bilo sam, bilo preko svojih pomoćnika, prezbitera« (MR 59). Budući da biskupi posjeduju puno svećeništvo, oni su izvorni predsjedatelji u svojoj biskupiji iako to vrše preko drugih službenika. »Biskup koji ima puninu sakramenta reda, jest upravitelj milosti vrhovnog svećeništva« (LG

26). »Stoga u svijesti i djelatnosti vjernika i svećenstva treba njegovati liturgijski život župe i njezin odnos prema biskupu« (SC 42). Svaka župna zajednica i liturgijsko slavlje preko svećenika ulazi u kontakt sa svojim biskupom. Zajednica koja bi bila bez ovoga kolegijaliteta izgubila bi stožer i vrijednost jer bi ostala bez zajedništva s onima koji »na odličan i vidljiv način imaju ulogu samoga Krista, Učitelja, Pastira i Svećenika, koji rade u njegovo ime« (LG 21).

2. Suradnici predsjedatelja

Neke funkcije u euharistijskom slavlju pridržane su samo onima koji su primili odgovarajući sveti red. Mogu ih obavljati samo oni koji imaju hijerarhijski stupanj. Ostale funkcije mogu nadomjestiti klerici ili laici koji su primili poslanje od crkvene vlasti. Klerici svoju službu vrše direktno uzdignućem u crkveni klerički stalež. Laici kojima je povjerena liturgijska služba vrše pravu ali delegiranu službu. Oni nisu »ministri« nego »ministrantes«.

Službenici unutar svetišta:

Đakon je službenik par excellence. Već od početka Crkve bio je u velikoj časti. Služba đakona u liturgiji je mnogostruka (Usp. LG 29). Đakonat je viši red, najbliži svećeništvu. Prisutnost đakona u misi omogućuje da dođe do izražaja svećenik kao predsjedatelj skupa. Svojom službom pomaže predsjedatelju da se što bolje ostvari vanjsko zajedništvo kao izraz i znak unutarnjeg zajedništva. Osim svećenika, samo on može navješćivati evanđelje i propovijedati. On predlaže nakane i zazive sveopće molitve. Ukoliko tom službom izražava autentične probleme vjernika, dinamizirat će zajednicu u istinskom životnom smislu. Ukoliko je, kao u staro vrijeme, službenik kršćanskog karitasa, njegovo djelovanje pokazuje kako je liturgijska zajednica u središtu odnosa Crkve u svijetu.

Čitači. Zbog važnosti Božje riječi Crkva je već u početku stvorila posebne službenike kojima je bilo povjereno naviještanje Božje riječi: čitače. Njih je posebno blagoslivljala i odredila za službeno naviještanje Božje riječi, osim Evanđelja. Čitač pak ne predstavlja samo kontinuitet prve Crkve već i vršenje laikata u službi navjestitelja ili proroka. On nije nadahnut, ali je netko koji vrši tu funkciju unutar zajednice. Čitač, točno govoreći, ne čita, već proglašuje, po-

nazočuje Božju riječ. Proglašavati Božju riječ znači učiniti mistično živom i učinkovitom Riječ koja se nalazi u Pismu i koja u ustima čitača opet postaje živa. Čitač je živo sredstvo Božje riječi u izgradnji zajednice.

Čitač mora biti svjestan da mu nije povjerena bilo čija poruka, već Božja. Njegovo prikladno vladanje i držanje treba biti u službi te svete misije. Dužan je istaknuti sveti tekst, a ne sebe; njegova se osobnost treba skriti iza svetog teksta. Čitač je tek glasnik. On ne čita bilo što, već proglašuje povijest spasa. Čitanje treba biti živo, jasno i razumljivo, ali bez svake teatralnosti. Treba držati pravu ravnotežu pri čitanju: ni monotono ni afektirano.

Budući da se ne radi o bilo kakvom tekstu, čitač treba prije nastupa tekst pročitati i o njemu promisliti. Riječ koju proglašuje treba biti djelotvorna, tj. otvoriti srca slušalaca kako bi riječ prihvatili vjerom. Za takvo, gotovo proročko, svjedočenje poželjnije je pripremiti muževe ili mladiće negoli nezrelu djecu (što bi moglo doprinijeti infantilnom poimanju religije). Religija je zrelost, pa čitač treba biti pažljivo odabrana i formirana ličnost. Ako nema odraslog muškarca ili ozbiljnog mladića, mogu se pripremiti i dječaci. Međutim, bar neka čitanja sasvim drukčije zvuče iz usta formiranog muža ili mladića, nego dječaka (npr. čitanja u misi za vjerenike: »Žene neka budu podložne muževima... Muževi, ljubite svoje žene...« (Ef 5, 22—25).

Nekoć se čitač oblačio u posebno ruho. Najprikladniji način odijevanja sugerirat će estetski ukus, osjetljivost ili običaji pojedinog mjesta ili kraja. Čitač laik, koji dolazi iz skupa u svom građanskom odijelu, doduše bolje izražava opće svećeništvo vjernika, ali u tom slučaju jače dolazi do izražaja njegova osobnost. Odjeven u bijelu albu izražava više dostojanstva a u njenim gustim naborima kao da se gubi njegova osobnost te do jačeg izražaja dolazi Božja riječ.

Psalmist izgovara ili pjeva psalam ili koju drugu biblijsku pjesmu između čitanja. Narod pak iza svake kitice ponavlja svoju strofu. To je stara i opet oživljena služba s kojom se želi puku otkriti vrijednost psalama kao liturgijske molitve, kao najčišći izraz dijaloga između Boga i čovjeka. Tako je i Krist Gospodin za vrijeme svoga zemaljskog života dijalogizirao s Ocem. Psalam je Božja riječ koja silazi u srca vjernika i u njima budi odjek nadahnute pjesme.

Pjevačkom zboru povjerene su dvije dužnosti: da pravilno izvodi dijelove koji na nj spadaju; zatim da podržava pjevanje zajednice dajući mu pravi stil i tako ide na ruku djelatnom sudjelovanju vjernika. Zbor nije grupa umjetnika koja je zadužena da zadivljuje ili čak rastresa vjernike; to je grupa vjernika koji su vješti pjevanju te pjevaju teže dijelove i podupiru vjernike. Tako doprinose ljepoti bogoslužja i stvaraju ozračje koje potiče na razmišljanje. Pjevački zbor sudjeluje u kolektivnoj službi zajednice te se od nje svojom posebnošću ne smije izdvajati ili obrednu funkciju usmjeriti prema sebi. Oni su službenici liturgije, sredstvo povezivanja svećenika i puka, vođe i potporanj zajedničkog pjevanja skupa.

Zbor ne bi smio izolirano pjevati ono na što je pozvana čitava zajednica (posebno ne Svet i Vjerovanje). On ponekad može izvoditi svoje posebne skladbe (npr. za vrijeme prinošenja darova i pričešćivanja) da svete obrede obogate većom svečanošću, ali uvijek u ljepoti i jednostavnosti religioznog duha, usmjeravajući pažnju i osjećaj prema svetom činu koji se obavlja. Nipošto ne smije priječiti djelatno sudjelovanje vjernika. Zbog toga, pri stvaranju zborova treba voditi računa ne samo o glazbenim svojstvima pjevača već i o njihovim duhovnim svojstvima.

»Pučko pjevanje treba njegovati svim silama, uzimajući i nove oblike prilagođene duhu pojedinih naroda i današnjem čovjeku. Biskupske konferencije neka sastave neki popis pjesama koje će se upotrebljavati u misi za posebne skupine, npr. za mladiće i dječake, i koje će ne samo riječima nego i napjevom, ritmom i glazbalima odgovarati dostojanstvu i svetosti mjesta i kulta«.[3]

Najpravilnije mjesto pjevačkog zbora jest blizu oltara da se tako »jasno vidi njegov značaj, to jest da je dio okupljene zajednice vjernika i da imaju posebnu ulogu, te da lakše obavljaju svoju liturgijsku službu. Treba im omogućiti puno, tj. sakramentalno sudjelovanje kod mise« (MR 274). Pjevački zbor na koru iznad ulaznih vrata ne može prikladno obaviti tu svoju uzvišenu ulogu.

Ministranti su povjerenici puka kod svećenika i izaslanici svećenika kod puka. Ma koju službu vršili, oni su živa veza između svetišta i lađe. Vrše službu križonoše, svjećono-

[3] *III Uputa o liturgiji*, 3c.

še, kadioničara, nose tvar za žrtvu i druge potrebne predmete. U slučaju kad nema đakona, njima se može povjeriti svečano nošenje evanđelistara u ulaznoj procesiji. Takvo iskazivanje počasti svetoj knjizi koja sadrži Kristovu riječ probuđuje kod vjernika poštovanje prema toj knjizi.

3. Službenici izvan svetišta

Tumač daje vjernicima razjašnjenja i upozorenja da lakše shvate sveti čin. Daje upute o obredima, čitanjima, molitvama, dirigira vanjskim sudjelovanjem vjernika, tj. njihovim odgovorima, molitvama, pjevanjem, jednom riječi, uvodi ih u euharistijsko slavlje.

Služba tumača povjerava se svećeniku, kleriku, a može i laiku. Ta služba ne smije se pomiješati sa službom čitača, »stoga tumač stoji izvan svetišta pred vjernicima, na zgodnom mjestu, ali ne dolazi na ambon« (MR 68).

Tumač se treba skladno uključiti u ritam slavlja. Ne smije činiti digresije koje bi zaustavljale ili prekidale funkciju. Njegova tumačenja trebaju biti poticaj koji produhovljuje ritam unutarnjeg sudjelovanja. Napomene trebaju biti kratke, uvoditi puk u molitvu predsjedatelja i čitača, a nikad ih ne smiju nadglasati ili zatomiti. Pogotovo se ne smiju nametnuti funkciji predsjedatelja. Tumač može ponekad biti čak znatan teret klimi slavlja, pa i beskoristan, stoga se naglašava da »napomene tumača moraju biti potanko pripravljene i trijezno odmjerene«. (MR 67) Njegove intervencije ne smiju biti prečeste. Danas, kad su obredi pojednostavljeni i jezik pučki, služba tumača nije uvijek neophodna.

Ženskim osobama slobodno je, u duhu propisa, obavljati čitanja, osim Evanđelja. »Biskupske konferencije mogu pobliže odrediti mjesto s koga će žene na liturgijskom sastanku navješćivati Božju riječ«. Mogu najavljivati nakane sveopće molitve, ravnati pjevanjem, čitati upozorenja, posluživati vjernike, sabirati priloge, ali ne mogu posluživati svećeniku kod oltara.[4]

Vratari. Obnovljena liturgija predviđa i osobe koje »dočekuju vjernike na vratima crkve, raspoređuju ih na zgodno mjesto te prave red kod ophoda« (MR 68b). Tim je obnovljena negdašnja služba vratara. Vratari uvode sudionike u ambijent, pozdravljaju na ulazu, pomažu vjernicima naći prikladno mjesto, daju informacije. U tom postupku treba vladati duh reda, bratstva i jednakosti bez ikakvih privilegija. To je delikatna služba. Treba imati na umu da ima i Nikodemâ, koji ne vole da ih netko kontrolira u njihovim susretima s Gospodinom. Mnogi radije sami izaberu mjesto negoli da ih drugi vode. Zbog toga, osobe koje vrše tu službu moraju biti vrlo obzirne i uslužne, pune razumijevanja, da bi svi »očima i duhom mogli živo sudjelovati u svetim obredima« (MR 273). Ovu službu mogu lijepo obavljati i žene kao »domaćice liturgije«.[5]

Sakupljači milostinje su muškarci, ili žene, koji vrše negdašnju službu đakona koji su skupljali tvar za žrtvu i milodare za potrebe Crkve. Sakupljanje milodara zapravo je obred prinošenja darova za svetu žrtvu. Da se to skupljanje ne odulji, treba organizirati više sakupljača ili se prije početka mise na kraju klupa postave košarice za milostinju. One se u prikaznoj procesiji ponesu k oltaru i postave kraj njega.

Glazbala. »Crkva ne isključuje nijedan rod svete glazbe iz liturgijskih čina, ipak se ne može svaka glazba ili napjev ili svirka glazbala smatrati u istom stupnju prikladnom kao potpora molitve i kao izraz Kristova misterija«. Sjetimo se da u prvoj Crkvi (što je istočna Crkva sačuvala do danas) nije bilo nikakvih glazbala, pa ni orgulja. I svirači su u službi liturgije, iako se ne radi o službi u punom smislu riječi. Trebaju se podvrći liturgijskim propisima, usmjeriti prema bogoslužju, liturgijskom duhu slavlja i naravi pojedinih dijelova. Funkcija svirača je delikatna i važna: prati pjevanje, upriličuje se obredima, harmoniji i jednodušnosti slavlja. Zbog toga trebaju upoznati liturgiju da bi svoju pažnju i osjećaje upravili svetom činu. Ne smiju nikako zaustavljati ili prekidati svetu službu, već sve uskladiti s djelovanjem predsjedatelja.

»Neka se s velikom pomnjom odaberu glazbala, u određenom broju, sukladna mjestu i naravi zajednice, i takva koja će pogodovati pobožnosti a neće dizati prevelike buke«.[6]

[4] *III Uputa o liturgiji*, 7.

[5] E. LODI, *Il compito del sacerdote celebrante e dei ministri*, u *Il nuovo rito della Messa*, Centro Azione liturgica, Roma 1969, str. 101.

[6] *III Uputa o liturgiji*, 3c

Priprava službenika. Za sve službe s njihovim različitim zadacima potrebna je zrelost i odgovornost. Zbog toga je nužna priprava da bi njihovo sudjelovanje bilo uistinu autentično. I čitači, i ministranti, i pjevači, svi oni vrše pravu liturgijsku službu. Stoga neka svoju ulogu obavljaju takvom iskrenom pobožnošću i urednošću kako se pristoji toj važnoj službi i kakvu, s pravom, traži Božji narod. Sve treba strpljivo poučiti ponajprije u liturgijskom duhu kako bi svoje uloge pravilno i skladno obavljali. Organizirati liturgijsku grupu u župi, seminare barem na dijecezanskoj razini za njihovo liturgijsko obrazovanje. Treba voditi računa i o njihovu izgledu, glasu, dikciji, prikladnom odijevanju itd. Međutim, sve će to biti nedostatno ako njihovo djelovanje nije usmjereno na bogoslužje i pokrenuto religioznim duhom služenja Bogu i zajednici. Ne radi se toliko o tome da uspijemo obaviti lijepe obrede, već da se proslavi sveti misterij.

4. Djelatnost vjernika

U nedjeljnom euharistijskom slavlju uz predsjedatelja i službenike svoj udio imaju i svi prisutni vjernici kao akteri s vlastitom funkcijom. Djelatno, puno i svjesno sudjelovanje puka u liturgijskom slavlju jest jedan od osnovnih principa obnovljene liturgije. Treba mu stoga posvetiti najveću pažnju. Naime, »liturgijski čini nisu privatni čini nego bogoslužje Crkve koja je 'otajstvo jedinstva', naime, sveti puk okupljen i uređen pod biskupom. Stoga ti čini pripadaju čitavom Tijelu Crkve, te ga očituju i na nj se odnose« (SC 26).

Djelatno sudjelovanje svih vjernika nije neka profinjenost, ukusnost, niti način moljenja ili stajanja: djelatno sudjelovanje je nužnost, unutarnji naravni zahtjev skupa koji slavi liturgijski čin. Po svetom krštenju i potvrdi vjernici su objektivno osposobljeni te imaju pravo i dužnost sudjelovanja. To pravo ne smije biti obezvrijeđeno ili zanemareno. Treba biti svjestan te dužnosti koja nije prepuštena slobodnoj inicijativi. Inače, posvećenje i poslanje vjernika za bogoslužje bilo bi promašeno i neostvareno, tako bi ostala neaktivna velika dimenzija Crkve koja je integralno svećeničko Tijelo.

Djelatno sudjelovanje nije nužno zbog toga da bi uspio vanjski obred, zbog savršene koordinacije misne drame, nego stoga da puk u liturgijskom zbivanju nađe izvorni kršćanski

duh i izvor svoje pobožnosti i kršćanskog života. Sudjelujući i shvativši liturgijski čin vjernici će u njemu naći motiv svoga susreta s Bogom, puno zadovoljenje objektivnog zahtjeva religioznog odnosa i subjektivne potrebe što se do sada hranilo izvanliturgijskom pobožnošću.

Sudjelovati ne znači doći u zajednicu, »slušati misu«, prisustvovati i pridružiti se činu što ga netko drugi vrši, nego angažirati se čitavim svojim bićem u totalitet slavljenog otajstva. Poistovjetiti se sa svetim činom.

Budući da je misa povlašteno mjesto susreta vjernog puka s Ocem po Velikom Svećeniku i Posredniku Isusu Kristu, susret koji pod velom znakova i obreda na učinkovit način čini prisutnom povijest spasa, nužno traži sudjelovanje i ucjepljenje u sveti događaj. Misa nije tek spomen prošlog događaja kojem prisustvujemo, već ponazočenje događaja koji sačinjava bit čitave povijesti spasa: Otac po Sinu silazi do čovjeka, sadašnjeg čovjeka, da bi Sin čovječanstvo i svakog čovjeka od danas opet vratio Bogu.

U misi se zbiva nešto živo i djelatno, ostvaruje se Kristovo pashalno otajstvo. Naime, ostvaruje se Kristov ali i naš prijelaz k Ocu; ostvaruje se odvažno prolaženje pustinjom svijeta da se stigne u život; ostvaruje se ulazak, preko Krista, u besmrtno Božje kraljevstvo. Stoga ova intimna stvarnost euharistijskog slavlja nije bogoštovni oblik ljudskog religioznog izraza, već djelatnost (»ovo činite«) koja nam po Otajstvu donosi beskrajnu snagu koja je u Kristu, jedinom Svećeniku Novoga saveza. Ovaj unutrašnji dinamizam, tj. odvajanje od sebe i prianjanje uz Boga, naravni je zahtjev euharistije i ujedno temelj onih čina kršćanske zajednice koji se zovu »djelatno sudjelovanje«.

Puno, svjesno i djelatno sudjelovanje ostvaruje se samo u slučaju savršene skladnosti duha i tijela. Čitav čovjek u totalitetu naravi, u jedinstvu sastava kako ga je Bog stvorio sudjeluje u liturgijskom slavlju. To je susret čitavoga čovjeka s Bogom, a ne samo dijalog duše s Bogom. Treba »svoju pamet uskladiti s glasom« (SC 11) i s vanjskim držanjem. Unutrašnje doživljavanje nužno se odrazuje na vanjštini. Ukoliko je ljudski pokret autentičan, ne može a da se ne izrazi u nutarnjoj riječi, popraćenoj vanjskim odrazom. Nema sumnje da vanjski izraz nije autentičan ako nije produhovljen unutarnjim stavom. Unutarnji dijalog je bolji, ali i vanjski dijalog može ražeći unutarnji žar.

Čitavo Tijelo Crkve prema raznolikosti službi djelatno sudjeluje u svetom činu. Ono što se odnosi na predsjedatelja vrši predsjedatelj, što na čitača vrši čitač, što na puk vrši puk. »Bio služitelj ili vjernik, svatko vrši svoju službu i čini samo ono i sve ono što na nj spada prema naravi obreda i prema liturgijskim propisima« (SC 28). Svatko vrši svoju ulogu u jednom te istom planu. Ne smije biti izoliranja niti pomutnje između hijerarhije i vjernika. Svi trebaju biti u unutarnjoj i vanjskoj jednodušnosti. Svatko svjestan svog dostojanstva i svoje odgovornosti. Liturgijski skup nije kao sastanak u kazalištu, tu nema gledalaca, tu su svi akteri, svatko treba da otpjeva svoju dionicu kao u zboru, da odsvira svoj dio kao u orkestru, da odigra svoju ulogu u božanskoj drami. Svi, i oni glavni i oni sporedni, svi su angažirani u jednom svetom činu, u jednoj cjelini. Predsjedatelj pak zajednice glavni je dirigent te božanske simfonije.

Na prvi pogled dobiva se dojam da onaj skup kretnji, riječi i obreda što se vrše u liturgijskom slavlju ne može pružiti vrijednu pomoć za autentični kršćanski život u suvremenom svijetu. Međutim, ako se sjetimo da je prisutan Krist i da on djeluje svojom riječi, svojim pashalnim, to jest svojim uskrsavajućim i preobražavajućim djelovanjem, svojim Duhom ljubavi što nam ga saopćava, onda je taj dojam očito pogrešan.

Osjećaj onoga koji dolazi u liturgijsku zajednicu i u njoj ostaje treba biti svijest da je od Boga pozvan. Taj osjećaj od njega zahtijeva da nastoji odgovoriti tom pozivu, pozivu koji je ujedno nova milost da čuje Božju poruku, da se s Kristom sjedini u euharistijskoj gozbi, da primi nova dobročinstva.

Tko ulazi u liturgijsku zajednicu, treba da se pripravi jer ulazi kao član Božjega puka, kao ud Mističnoga Kristova tijela, a za ulaz se traži očišćenje i svetost, ili barem odlučna volja da to postignemo.

Praktično sudjelovati u euharistijskom slavlju još znači: pristupiti s vjerom u Božju riječ što nam je Krist upravlja preko Svetog pisma i njegova tumačenja; s nadom u Krista, koji nam pruža pomoć; s ljubavlju prema Ocu, prema Kristu, prema braći koja su s nama sjedinjena u vjeri, u molitvi, u blagovanju svete Večere.

Nije dosta biti pobožan, pažljiv, točan; vjernici trebaju imati novu svijest da su i oni koncelebranti, sustolnici u živom slavlju, a ne tek pasivni promatrači i prisutnici. Nužno

je da ih obuhvati osjećaj radosti što se nalaze s uskrslim Gospodinom, koji je prisutan među svojima.

Ako uđemo u liturgijsku zajednicu s takvim osjećajima, liturgijsko slavlje proizvest će u nama sve obilnije plodove, dobit ćemo jaču hranu za našu vjeru, veću snagu za naš pashalni život, tj. za prijelaz iz zla u dobro, iz smrti grijeha u život milosti, od ovog svijeta k Ocu, veći žar i poticaj za našu ljubav, jer nam Krist saopćuje Duha ljubavi prema Ocu i prema bližnjemu.

U ovakvim uvjetima euharistijsko slavlje bit će zaista pravi »vrhunac i izvor« kršćanskog života i pravog bogoslužnja.

Tko je u euharistijskom slavlju pasivan, sličan je žednome koji neće da zahvati vode s izvora. Tko ulazi bez vjere, nade i ljubavi sličan je onome koji misli voziti auto bez motora ili benzina. Tko se izolira od zajedničkog sudjelovanja, ne samo da odbija pripadnost Božjem narodu; taj ne zna što to znači biti sjedinjen s Kristom, što znači zajedništvo braće, sinova jednog Oca.

Za takvu odgovornu i blagodarnu djelatnost treba vjernike poučiti i pripraviti. Trebaju poznavati liturgijski duh, shvatiti liturgiju, proživljavati je u svim njenim elementima, u njenim kretnjama, obredima, molitvama. Nije problem naučiti vjernike kad treba stajati, kad sjediti, kad odgovarati, kad pjevati. Sve ih to može iz dosadašnje pasivnosti i inertnosti dovesti u formalizam ako to obavljaju bez shvaćanja, razumijevanja i sukladnosti duha. Najvažnije je oblikovati liturgijski duh, poučiti vjernike o velikim Božjim otajstvima, o pashalom otajstvu Kristovu, o Mističnom tijelu, o Crkvi Božjega naroda, zapravo, o središnjim istinama kršćanstva.

Kad vjernici nauče da budu istinski sudionici i djelatnici u euharistijskom slavlju, onda će postati svjesni svoje stvarnosti, tj. da su svećenički narod. Suradnja na liturgijskom planu moći će se lakše prenijeti i na suradnju na egzistencijalnom planu.

MJESTO EUHARISTIJSKOG SLAVLJA

Kad se govori o mjestu euharistijskog slavlja, obično se odmah pomišlja na više ili manje monumentalnu zgradu s posebnom arhitekturom, zapravo na crkvu-stvar, koju nazivamo »kućom Božjom«, jer u njoj stanuje Bog. Međutim, mjesto euharistijskog slavlja ima mnogo dublje značenje.[1]

Za poganske religije hramovi su bili zdanja u kojima borave bogovi. Za Hebreje jeruzalemski hram bio je »prebivalište slave Gospodnje«. U Novom zavjetu hram nije više djelo ljudskih ruku. Prisutnost Božje slave prenešena je iz kamenog jeruzalemskog hrama u uskrslo Kristovo tijelo koje je Crkva, tj. zajednica Božjeg naroda.

To je navijestio sam Isusu Krist: »Ide vrijeme — reče on — kad se nećete klanjati Ocu ni na ovoj gori ni u Jeruzalemu. Ali dolazi čas — i već je tu — kad će se pravi klanjaoci klanjati Ocu u duhu i istini« (Iv 4, 22—23). Pravi hram je uskrslo Kristovo tijelo (Iv 2, 19) u koje se ucjepljuju oni koji u njega vjeruju. »Bog ne prebiva u hramovima sagrađenim rukama« (Dj 17, 24), kliče sveti Pavao Atenjanima, Bog je tamo gdje su pravi klanjaoci sabrani u »Crkvu« (Mt 18, 20). »Niste više tuđinci, nego ste sugrađani svetih i ukućani Božji, nazidani na pravom temelju — na apostolima i prorocima, a zaglavni je kamen sam Krist Isus. U njemu sva zgrada, čvrsto povezana, raste u sveti hram u Gospodinu. U njemu ste i vi zajedno sazdani za stan Božji u Duhu« (Ef 2, 19—22).

Stvarna točka susreta čovječanstva i božanstva jest Kristovo Tijelo. Ne hram stvoren ljudskim rukama, već čovječanstvo sabrano u Kristovu Tijelu. Ne crkva od kamena, već živa Crkva. Ne neko materijalno mjesto, već euharistijska zajednica. Crkva kao zgrada pripada ljudima koji su je

[1] U ovom poglavlju uglavnom razvijamo argumente što ih iznose: J. GELINEAU, *Prostori zajednice koja svetkuje*, u *Svesci* 7/8, Zagreb, 1967; P. ANTOINE, *La construction d'église*, u Etudes, mars, Paris, 1967; J. GELINEAU, *Il luogo dell'assemblea cristiana*, u *Assemblee*, Brescia, 1970.

sagradili i koji s njom raspolažu. Ona je zgrada kao funkcionalni prostor; zajednica svetih koji se tu okupljaju, božanska otajstva koja se tu vrše daju joj sakralni karakter.

Kad se govori o mjestu euharistijskog slavlja, onda se u prvom redu misli na Crkvu-stvarnost, na pravu »kuću Božju« u biblijskom smislu, koja je zajednica vjernika. Bog je prisutan po Kristu ondje gdje su dvojica ili više sabrani u njegovo ime (Mt 18, 20). Prisutan je u Crkvi koja je Kristovo tijelo (1 Kor 12, 27).

Kršćanska zajednica, u kojoj je prisutan Bog, kao i svaka strukturirana i aktivna zajednica, potrebuje svoj vlastiti prostor gdje će se okupiti, moliti i slaviti bogoslužje. Prostor se definira prema zajednici koja se tu okuplja. Crkva je znak zajednice koja se tu okupila, njezina prostorna projekcija i materijalni izraz. Hram za kršćane nije boravište bogova već mjesto sastanka za bogoslužje, dom kršćanske zajednice.

LITURGIJSKA PRIKLADNOST CRKVENOG PROSTORA

Prostor gdje se vjernici okupljaju da slave euharistiju mora biti takav da na neki način daje sliku sabrane zajednice koja je Božji narod; da bude organizirani prostor koji omogućuje funkcionalnu djelatnost svetih otajstava koja se tu vrše i da se može postići djelatno sudjelovanje vjernika.

Funkcionalnost crkve nadahnjuje se slikom zajednice koja se u njoj okuplja. Upravo to što je crkva projekcija vjernika precizira njezinu funkcionalnost. Crkva i kao zgrada i kao prostor treba izražavati dinamizam Božje obitelji. Funkcionalnost prostora i Crkva-slika ne smiju se dijeliti već međusobno integrirati.

Funkcionalnost bogoštovnog mjesta obično se provjerava na temelju triju kriterija:

a) *Praktična funkcionalnost.* Crkva kao materijalni ambijent treba biti takva da omogući lako i autentično slavljenje. Treba pronaći prikladna rješenja kao i u svjetovnoj arhitekturi. Danas arhitektura sve više prestaje biti stvar u sebi i sve više postaje ekran za projekciju ljudskih misli, osjećaja i djelovanja. Više je uvjetovana ljudskom slobodom nego monumentalnošću, više prirodnošću nego patvorenošću. Ima u našim crkvama toliko zastarjelih stvari koje šokiraju, koje kršćanstvu daju izgled preživjelosti. Stječe se dojam kao da se u crkvi život zaustavio, ona pruža sliku koja nije vlastita Crkvi današnjice. U crkvi, kući Istine, mnogo toga je postalo fikcija, obmana. Sjetimo se samo koliko po našim crkvama ima drva koje je obojeno kao mramor? Istinski pravi materijal kako ga je Bog stvorio, i za koji »Bog vidje da je dobar«, i koji je posjedovao svoju vlastitu ljepotu gledamo pod fikcijom, pod obmanom. Stoga, kao što to čini profano graditeljstvo, trebamo se služiti na širokoj ljestvici neotesanom ljepotom kamena, toplim koloritom opeka, prirodnim šarama nauljenog drva, platna, kože, slame. Male kapele što su ih podigla braća o. Foucaulda u Aziji i Africi blistavi su dokaz plemenite lje-

pote koja nastaje od običnog materijala kad se on izvorno upotrijebi. Biti u svom vremenu. Promatrajući finalitet konstrukcije služiti se materijalom i tehnikom svoga vremena. Kršćansko graditeljstvo mora biti utjelovljenje kršćanske radosne vijesti danas, a ne ponavljanje prošlih oblika kao da Kristova poruka ne bi bila upravljena svim narodima do konca vjekova. Sva sredstva, predmete i mjesta treba promatrati s obzirom na konkretni etnički i kulturni ambijent u kojem se odvijaju sveti obredi.

Pri uređivanju crkvenog prostora treba voditi računa o hijerarhijskoj različitosti protagonista i sudionika liturgijskog slavlja. Valja imati u vidu važnost pojedinih obreda. Sve oblikovati prema liturgijskom duhu i crkvenim propisima.

U današnjim uvjetima, mjesto sastanka kršćanske zajednice treba poimati prema aktivitetu zajednice, kao plurifunkcionalno mjesto koje se može koristiti i za druge svrhe, a ne samo za liturgijske funkcije. Kuća kršćanske zajednice može se graditi na jedan ili dva kata koja bi, osim nekoliko manjih dvorana (jedna kao oratorij za privatnu molitvu i posjet presv. sakramentu) imala jednu veliku dvoranu uređenu za razne potrebe (konferencije, sastanke, liturgiju itd.) pomoću pokretnog zida.

b) *Društveno-osobna funkcionalnost.* To je drugi stupanj koji je teže ostvarljiv. Arhitektonska i ukrasna rješenja trebaju voditi računa ne samo o rasporedu u crkvi i predmetima potrebnim za bogoštovlje, već u prvom redu o međusobnim odnosima članova skupa u zajedništvu otajstva koje se slavi. Crkvu ne promatramo kao geografski centar, nego kao splet međuljudskih odnosa. Kao zajednicu kršćana koja govori i djeluje u svijetu. Crkvenu zgradu treba prilagoditi suvremenom čovjeku da može s punim uvjerenjem surađivati na izgradnji ljudskog grada. Integrirati svijet i život u Kristu, a ne da zgrada kulta koja sugerira sakralnost bude odijeljena od redovitog života i bez odnosa sa životom. Mnoge naše crkve, pa i moderne, svojom neudobnošću, neukusnošću, hladnoćom više su zapreka nego pomoć za prakticiranje kršćanskog života.

Crkva je kuća duhovne zajednice i kao takva u prvom redu treba favorizirati duh zajedništva, bratstva, intimnosti da se svatko svakome, pa i samom sebi, u isto vrijeme osjeti blizak. Ona treba biti dom gdje se svatko rado zadržava i ugodno osjeća, kao »kod kuće«. Da privlači i pomaže u sabranoj molitvi. Svima treba pomoći i omogućiti da dožive susret s Kristom i braćom, da u vjernima poraste vjera, nada i ljubav. A ljudima koji se u njoj sastaju treba omogućiti da ostanu ljudi u potpunosti, čak da se još više humaniziraju u smislu vrednota ljudskoga duha: ljubavi, slobode, obrazovanosti; smisla za istinito, dobro i lijepo. Kao što se i od obiteljskog doma traži da bude ne samo praktičan već što je moguće više human: da podupire obiteljski život, osobnost, estetski ukus, kulturu itd. Crkva treba među onima koji su u njoj podupirati smisao za osobnu, bratsku, jednostavnu i istinsku razmjenu; sabranost i razmišljanje, divljenje i uzdizanje duha. Sve ovo vjernici žele naći u crkvi, osobito u njenoj arhitektonskoj i dekorativnoj umjetnosti. Da bude, kako reče Le Corbusier, »posuda tišine i miline«.

Ovoj duhovnoj funkcionalnosti više će doprinijeti »plemenita jednostavnost negoli raskoš«. Zar nas je strah pokazati se siromašnima pri gradnji crkava. To su bili Krist i apostoli. Zar to nije i danas situacija Crkve? Bez sumnje, za Boga ništa nije previše, ali je nekako milija siromašna crkva sazidana doprinosima siromaha. U današnjem svijetu koji sve više postaje svjestan svoje bijede, neće li biti privlačnija, uvjerljivija i majčinskija crkva koja se prezentira odjevena u siromaha? Plemenita ljepota, o kojoj govori Konstitucija o liturgiji, lakše se susreće u siromaštini nego u pukoj raskoši.

c) *Mistična funkcionalnost.* Postoji jedna viša funkcionalnost koja je specifična za kršćansku crkvu: ulaz u zajednicu Isusa Krista svetkovanjem njegovih otajstava; mjesto susreta s Bogom po Isusu Kristu i po Crkvi; sveto mjesto gdje Bog preko sakramenata posvećuje ljude da bi posvećeni posvećivali svijet.

U tom bi smislu crkva na neki način trebala vjernicima označavati nevidljivu stvarnost što oni jesu i što vrše: sliku puka spašenih, sudjelovanje u Gospodinovoj Pashi, primanje milosti pobožanstvenjenja, življenjem životom budućega Kraljevstva. Crkva treba da saopćava i očituje, koliko god je to moguće, radost spašenog puka, radost koja je sad već nebeska. Negdašnje građenje crkava prema istoku imalo je to eshatološko značenje. (Gradili su crkve prema istoku jer su s istoka očekivali Kristov povratak, po riječima Pisma: »Jer će dolazak Sina Čovječjega biti sličan munji što sijevne na istoku« Mt 24, 27).

Za ostvarenje ove mistične funkcionalnosti treba znati iskoristiti duhovnost oblika, radost svjetla, simfoniju boja, skladnost prostora. Sva ta poetičnost treba doprinijeti da vjernici u crkvi osjete priviđenje neba. To je veliki zadatak umjetnosti da svojim govorom, na neki način, duhovne stvari učini osjetnima, a osjetne stvari duhovnima.

Za ostvarenje toga Crkva je vrlo elastična i prepušta umjetnicima veliku slobodu. »Crkva nije nikad imala svoj vlastiti umjetnički stil, nego je dopuštala umjetničke oblike svakoga vremenskog razdoblja, prema naravi i uvjetima naroda kao i prema potrebama različitih obreda. Stoga, neka i umjetnost našega vremena svih naroda ima slobodu djelovanja u Crkvi, samo ako dužnim poštovanjem i doličnom čašću služi bogoštovnim zgradama i svetim obredima« (SC 123). Ali je, prije svega, važno da umjetničkim zahvatima tišinu i bogatstvo liturgije ne odvojimo od bitnoga. Uzor za svaku crkvu uvijek ostaje »velika dvorana na katu«, pripravljena za pashalnu večeru u kojoj je Isus ustanovio euharistiju (Lk 22, 12).

OSNOVNI UVJETI ZA UREĐENJE PROSTORA

1. Okupljanje zajednice

Prva funkcija crkve jest da omogući skupljanje zajednice. Oni koji se skupljaju nisu međusobno stranci, oni su udovi jednog jedinog tijela. Mjesto sastanka treba olakšati međusobno poznanstvo i prisnost onih koji se sjedinjuju u ime svoje vjere.

Da bi se to postiglo, trebalo bi najprije omogućiti predliturgijsko skupljanje vjernika prije nego se suoče sa slavljem otajstva. Moderni život, posebno gradski, to nužno nameće. Raspršenost vjernika u profanom životu nužno traži da se kršćanska braća upoznaju i međusobno približe. Za taj susret potrebna je jedna predliturgijska prostorija. Na to misli Konstitucija Rimski misal kad veli da se kod uređenja crkve »predvidi i ono što ide za odgovarajućom udobnošću vjernika, a što se obično može predvidjeti u mjestima gdje se ljudi zajedno okupljaju« (280). Što sve pružaju mjesta gdje se ljudi okupljaju? Sjetimo se samo kazališta, kina i slično. Ta prostorija ne bi bila tek neki prijelaz (predvorje, parkirališta, zelene površine) između užurbane ulice i mjesta zajedničke molitve, već prave dvorane uređene za međusobne susrete. U slučaju skučenog prostora mogu se postaviti »zidovi za razvlačenje«. Tu se vjernici susreću sa svojim pastirom, međusobno upoznaju, prijateljski razgovaraju, pripremaju se za liturgijsku službu, prelistavaju katoličku štampu, čitaju crkvene oglase. To mjesto treba biti istinski humano, sa stolicama, stolovima, garderobom, pomoćnim prostorijama, pa i s malim barom. Odatle bi mogla krenuti ulazna procesija za službu Božju. Na taj način se izbjegava hladnoća i anonimnost vjernika. Taj prostor ne bi smio biti isključiv i zatvoren, već otvoren i onima koji nisu dio zajednice.

Liturgijski prostor treba jasno izražavati jedinstvenu i čvrstu hijerarhijsku strukturu okupljene Crkve. Slika hije-

rarhijske strukture je Kristovo Mistično tijelo, kojem je Krist glava, a vjernici udovi. U liturgijskoj zajednici tu sliku ostvaruje predsjedatelj kao glava skupa i vjerni puk. Isto tako i struktura prostora ima dva sastavna ali usko povezana dijela: prostor za predsjedatelja i prostor za vjernike, svetište i lađu.

U čitavom ambijentu crkve svetište ima prvenstvo jer se u njemu nalazi stol Gospodnji, koji s obzirom na zajednicu ima bitni odnos. Zbog toga se svetište posebno odmjeruje i malo uzdiže. Budući da se u svetištu odvijaju glavni obredi, njegova je funkcionalnost posebno važna.

Svetište i lađa jedno drugom gravitira u međusobnom odnosu. I oni koji se nalaze u svetištu i oni u lađi dinamični su elementi jedne stvarnosti: Božjeg naroda koji se okupio da slavi euharistiju. Zbog te prevažne funkcionalnosti važno je odstraniti ideju o nepristupačnom Bogu što ju je sugeriralo ograđeno svetište, a kod istočnjaka ikonostas. Taj princip nepristupačnosti očevidno je ukinut kad se u času Kristove smrti zastor hrama razderao od vrha do dna. Crkva ne smije davati dojam nepristupačnosti, ona je istinska kuća zajednice. Zbog toga se svetište ne smije uspoređivati s pozornicom prema kojoj upire pogled nepomični parket, nego u izmjeničnom dijalogu i službi svetišta i lađe treba da vlada zajednička povezanost. Ni lađa nije u sebe zatvoren prostor, već se povezuje i otvara svetištu, premda su odijeljeni s nekoliko stuba. Svetište i lađa sačinjavaju jedan zajednički brod koji ima isti cilj: vječnost.

U lađi treba vladati svijest da su svi sveti Božji narod jednakih, jer je nastao iz jednog istog krštenja. Zbog toga nisu dozvoljeni nikakvi privilegiji niti razlikovanja s obzirom na bogatstvo, položaj, kulturu, rasu, sve ih povezuje jedan te isti božanski misterij, koji se vrši ne samo među njima već za njih i s njima.

»Mjesta za vjernike neka se rasporede osobitom brigom, da oni mogu kako treba sudjelovati gledanjem i duhom u svetim službama«.

Svatko treba imati takvo *mjesto* da može zauzeti stav tijela koji je potreban za sabranost, pozornost, za slobodno osobno i skupno kretanje.

Vjernici trebaju *vidjeti* ne samo oltar i sve što se tamo obavlja, nego također ambon, predsjedatelja na njegovu sjedištu, ostale službenike, križ i obrede. To najbolje omogućuje lagano spuštanje terena. Stoga je potrebno i pažljivo

osvjetljenje, bilo prirodno bilo umjetno. Svi suvremeni skupovi obilno koriste svjetlo. Polutama može biti vrlo sugestivna, ali crkva nije kazalište te vjernici ne smiju ostati u mraku ili polutami, jer to onemogućava kontakt koji je nužan za zajednički čin.

Za pravo sudjelovanje još je važnije *čuti* nego vidjeti. Vjernici trebaju čuti sve riječi upućene zajednici ili u kojima zajednica sudjeluje svetom šutnjom, dolazile one bilo s kojeg mjesta.

U humanom smislu s obzirom na lađu treba posebno nastojati da se s jedne strane stvori ravnoteža i živi saobraćaj svakoga sa svakim, a s druge strane poštovanje osobnoga i nutarnjeg sudjelovanja. Psiholozi smatraju da tome najbolje doprinose manje crkve. Ma koliki bio broj vjernika, u svakom slučaju, treba da se osjećaju ugodno, kao kod kuće, ni izgubljeni ni prigušeni. Vrlo je pogibeljno stvaranje izoliranih grupica ili raspršenosti po uglovima. Raspršenost vjernika stvara osjećaj tjeskobe, samoće, žalosti. U crkvi svi trebaju naći normalne uvjete prave humane svečanosti.

Toj božanskoj i ljudskoj svečanosti doprinose i drugi znakovi i ukrasi koji su proizašli iz povijesti spasa, kao križ, svete slike postavljene u »umjerenom broju i prikladnim redom« (SC 125). Sve treba biti funkcionalno i u skladu sa slavljem. Ništa ne smije odvraćati pažnju vjernika i rastresati ih da ne prate sveti čin. Sve treba govoriti jezikom svoga vremena, izražavati istinu i ljepotu, stvarati atmosferu molitve i radosti, davati skupu i svečanosti blagdansko ozračje.

2. Naviještanje i slušanje Božje riječi

Kršćanski skup oblikuje se Božjom inicijativom, Božjim sazivom. Kršćanska liturgijska zajednica konstituira se slušanjem Božje riječi. Riječ se prenosi raznim oblicima: čitanjem Svetog pisma, propovijedanjem, katehezom.

Ambon. Mjesto za proglašenje Božje riječi jest ambon. Njegovo pravo ime jest stol kruha riječi. To mjesto ima veoma važno značenje. Zbog njegove funkcionalne važnosti njegova prisutnost u zajednici treba biti jako naglašena. Naime, za vrijeme službe riječi on je središte tog svetog čina i stjecište vjerničke pažnje. Mjesto i struktura ambona trebaju izražavati konkretni znak Božje riječi. Najdoličnije je da bude samo jedan ambon. Stalan i nepokretan kao što

je čvrsta i nepromjenjiva Božja riječ, a ne kakav pomičan stalak. Obično je povezan sa svetištem, međutim, ništa ne priječi da bude postavljen bliže zajednici vjernika. Treba biti tako postavljen da vjernici mogu dobro čuti i vidjeti navjestitelja Božje riječi. Treba omogućiti direktno komuniciranje sa svima, tj. svatko treba da se osjeti na dohvatu glasa i kretnja onoga koji navješćuje, pa i onda kad je prostor ozvučen. U isto vrijeme valja osjetiti auktoritet i transcendenciju naviještene riječi, ali i njezin humani karakter i blizinu. Ambon ne smije biti prenizak. Treba se kloniti i pretjerano povišenih ambona, što stvara dojam da riječi pljušte na glave prisutnih. Valja izbjegavati i prevelike udaljenosti, a osobito prazne prostore koji stvaraju mrtve zone između ambona i prvih slušalaca.

»S ambona se proglašuju: čitanja, pripjevni psalam i vazmeni hvalospjev; s njega se može držati homilija te sveopća ili vjernička molitva. Manje odgovara da na ambon dođu tumač, pjevač, ili ravnatelj zbora« (MR 272). Jedno drugo mjesto različito od toga svetog mjesta, ali koje ne izgleda kao drugi ambon, može poslužiti za tumača, zborovođu, navještaje, oglase i druga upozorenja.

Ljepota ambona i njegov eventualni ukras trebaju izražavati otajstvo Božje riječi, čiji je znak ambon.

3. Molitva i pjevanje u zajednici

U svetom dijalogu vjernici odgovaraju na Božju riječ molitvom i pjevanjem. Osim vjernika, službu riječi pretpostavlja i druge službenike. To su: predsjedatelj, koji uvodi i zaključuje molitvu; đakon, koji naviješta evanđelje i predlaže molitvene nakane; te pjevački zbor. Te funkcije zahtijevaju i točno određena mjesta. Sve tri te funkcije povezane su s mjestom za stol kruha riječi, a ne uz oltar, uz stol kruha euharistije.

»*Misnikovo sjedalo* treba da označuje njegovu ulogu predsjedatelja skupa i ravnanja molitvom« (MR 272). On je — moglo bi se reći — dirigent svetog orkestra. Sjedalo predsjedatelja ne smije izgledati trijumfalistički, jer on nije jedini akter slavlja, čitavi svećenički puk je akter, a predsjedatelj je slika Krista ukoliko je glava i sluga svoga puka. Predsjedatelj, a ne gospodar, služitelj koji simbolizira Krista, Glavu Crkve, koji je prisutan usred svoga puka.

Mjesto predsjedatelja je u svetištu, licem prema puku, a oko njega su poredani drugi službenici prema hijerarhijskom stupnju. Njegovo sjedalo treba biti tako postavljeno da je svima očito da on stoji na čelu skupa. Svi trebaju vidjeti njegov lik i njegove kretnje, bilo da stoji ili sjedi. Svi ga trebaju čuti kad govori.

Sa svog sjedala predsjedatelj pozdravlja puk, obavlja pokornički čin, moli zbornu, a može i pričesnu molitvu, sluša navještaj Božje riječi, otvara i zaključuje sveopću molitvu, zaključuje obred i daje blagoslov.

Položaj misnikova sjedala mnogo ovisi o strukturi crkve. Najprikladnije je dno svetišta. Treba pak izbjegavati udaljenost jer otežava komuniciranje s vjernicima. U svakom slučaju treba biti dovoljno uzdignuto da ga ne zaklanja oltar. Ukoliko to nije moguće, u dnu svetišta treba potražiti druga rješenja, ali ona ne smiju izgledati kao improvizacije. Treba se arhitektonski dobro uključiti u prostor. Postoje i dobra asimetrička rješenja koja, po hijerarhiji i specifičnosti, postavljaju elemente u svetištu jedan do drugoga: ambon, sjedalo, križ, oltar, svetohranište. To je bolje nego perspektive u nizu gdje jedno drugome smeta. Ovako svaki elemenat može u svoje vrijeme postati središte skupa, a da ostali elementi ne smetaju.

Tradicionalno je mjesto za đakona ispred svetišta, između svetišta i lađe, a kad proglašuje evanđelje i naviješta nakane sveopće molitve, na ambonu.

Najprikladnije mjesto za pjevački zbor jest između svetišta i lađe, kao istaknuti dio okupljene zajednice, kao most koji povezuje svećenika i puk i tako stvara koheziju među svima koji u crkvi djeluju.

4. Slavljenje euharistije

Euharistija je vrhunac kršćanskog bogoslužja. Obredi euharistijske liturgije vrlo su jednostavni, pa su i prostorni zahtjevi manji nego za liturgiju riječi. Sve se odvija oko oltara. Još imamo procesiju s darovima i pričesnu procesiju, o čemu treba voditi računa. Za sve to treba osigurati prostor koji je potreban da se obredi mogu uredno odvijati.

Euharistijska liturgija, koja bitno stoji u znaku Gospodnje večere, ima slijedeće elemente:

Stolići za prinose. Euharistijska liturgija počinje procesijom u kojoj vjernici nose kruh i vino na oltar. Ovaj obred pretpostavlja jedan stolić na dnu crkvene lađe ili na nekom drugom prikladnom mjestu, na koji su postavljeni prinosni darovi, tvar za žrtvu.

Osim toga, predviđa se još jedan stolić, obično u svetištu, koji treba biti organski predviđen a ne tek nasumce umetnut. Na tom stoliću stoji knjiga Evanđelja, drugi potrebni predmeti, a poslije pričesti tu se čisti i ostavlja sveto posuđe.

»*Oltar,* na kome se pod otajstvenim znakovima uprisutnjuje žrtva križa, ujedno je i Gospodnji stol, i kod mise Božji je narod pozvan da u njemu uzme dijela. Oltar je i središte zahvaljivanja koje se obavlja euharistijom« (MR 259).

Oltar ima svoju jasnu i određenu »osobnost«. Pred oltarom se ne može stajati kao što se stoji pred nekim kipom ili slikom. Oltar nije slika, ni bilo kakav religiozni simbol, on je sakramentalni simbol, protagonist otajstva, posrednik susreta Boga i puka, vremena i vječnosti. Oltar je sveti prijelaz preko kojega djelotvorno Božje posvećenje prodire u čovjekovo vrijeme, a čovjekovo vrijeme, njegov život, misli, djela, ulazi u Božju vječnost. U liturgijskoj viziji oltar ima neospornu svetu osobnost po euharistijskom otajstvu.

Zbog toga je oltar najglavnije i najodličnije mjesto u crkvi. Pravo središte u svetoj zgradi i u zboru vjernika nije ovaj ili onaj kip, slika, već stol Gospodnji na kojem se slavi sveti misterij. Sve je usmjereno prema oltaru i ništa ga u važnosti ne može nadmašiti. Stoga oltar »treba tako smjestiti i urediti da se uvijek jasno vidi da je on znak samoga Krista, mjesto na kojem se vrše spasonosne tajne, središte zbora vjernika, kome dugujemo najveće poštovanje« (EM 24).

Da bi euharistijski čin bio vidljivi plod istinske suradnje svećenika i vjernika, da bi se olakšalo shvaćanje obreda i uzajamni dijalog, da bi se svi uistinu osjećali sustolnici s Gospodinom gdje je on domaćin i hrana, sasvim je naravno da je oltar okrenut puku i blizu puka.

Posebno je pak naravno da je oltar odijeljen od svetohraništa, koje je »po mogućnosti smješteno u kapeli odijeljenoj od središta crkve«, jer je »s obzirom na znak, više u skladu s naravi svetog čina da na oltaru na kojem se služi misa — euharistijska Kristova nazočnost, koja je plod posvećenja pa se kao takva mora i pojaviti, ne bude, koliko je moguće, prisutna već od početka mise time što su svete prilike pohranjene u svetohraništu« (EM 53, 55).

Centralni smisao oltara ne smije zasjeniti prisutnost drugih oltara, koje treba reducirati na što je moguće manji broj, i po mogućnosti postaviti u kapelice nekako odvojene od glavnog dijela crkve. Jedan oltar jer je jedan Gospodin.

Ove odredbe nisu zbog povijesnih razloga, već stoga da bi oltar bio središte sakramentalnog života Božjeg naroda, da se euharistija ne shvaća samo kao snabdijevanje milosti i energije za svakodnevni život, već iznad svega da bude slavljenje divnih Božjih djela.

Zbog toga oltar treba postati središte obitelji Božjega naroda, tj. mjesto gdje će se živo i stvarno osjetiti jedinstvo i zajedničarstvo svih članova Božje obitelji, da oltar bude znak koji predstavlja sveopću vidljivu Crkvu koja gravitira oko istog oltara (SC 41—42).

Tako oltar postaje središte širenja apostolskog svjedočenja, izvor kršćanskog produhovljavanja zemaljske stvarnosti za novo nebo i novu zemlju.

Oblik stola nije propisan. Najbolje odgovara oblik stola jer se na njemu vrši euharistija koju je Krist ustanovio za vrijeme blagovanja večere. To je stol žrtve, ali i gozbeni stol. Ni vrsta materijala nije propisana, međutim, kameni stol bolje označava plemenitost i dostojanstvo. Budući da se na oltaru obavlja samo euharistijska liturgija, a na njemu stoje samo knjiga i posvetni darovi, ne treba biti odveć prostran. Dimenzije se trebaju uskladiti sa svetištem, da stol ne izgleda kao neko strano tijelo, već da bude usklađen s arhitektonskim i umjetničkim ambijentom. Da ne bude previsoko ni predaleko od vjernika, kao da je otcijepljen od zajednice, izoliran poput kazališne pozornice. Posebno u starim crkvama treba izbjegavati neukusna, nerazumna i nasilna rješenja. Prilagođavanje oltara ne smije ići na štetu drugih vrednota koje moramo sačuvati.

Ukras oltara nek bude jednostavan. Jednostavnost odaje dostojanstvo. Iz poštovanja prema euharistiji oltar treba biti prostrt bar jednim ukusnim stolnjakom. Svijeće, najmanje dvije a najviše šest, mogu se postaviti na oltar, ili pokraj njega prema kompoziciji svetišta. Svijeće ili drugi predmeti, ukoliko se stavljaju na oltar, ne smiju skrivati svećenika pogledu vjernika. Crkva je živi organizam, živa

milost; tu je živi Bog, stoga jedino odgovara živo svjetlo a ne umjetno, električno. Isto vrijedi i za cvijeće. Svjetlost voštanica naviješta da se radi o živoj žrtvi, podsjeća na svečanost i naviješta radost. Cvijeće se stavlja na oltar ili pokraj njega. Pod stol se cvijeće ne stavlja. Pri ukrašavanju oltara treba paziti na estetiku. Ništa ne smije ometati udobno odvijanje obreda.

Na oltar ili pokraj oltara treba postaviti križ. Najbolje onaj koji se nosio na čelu ulazne procesije. Križ označuje da se na oltaru vrši spomen-čin Kristove muke i proslave.

5. Posvećenje kršćanskog života

Osim nedjeljnog euharistijskog slavlja, crkva kao kuća kršćanske zajednice vrlo često je mjesto u kojem se obavljaju javni čini posvećenja: krštenje, vjenčanje, pokorničko slavlje, sprovod, tjedne mise i slično. Ovi čini većinom se obavljaju uz sudjelovanje manjeg skupa. Da se uistinu doživi zajedništvo i ne osjeti praznina, te obrede treba centrirati na jednom prostoru, pred svetištem, oko ambona, u pobočnoj lađi ili kapeli da se tako ostvari što veća kohezija skupa.

6. Osiguranje prostora za osobnu molitvu

Premda je crkva po svojoj naravi mjesto zajedničkog bogoštovlja, vjernici dolaze u crkvu da tu potraže i nađu privlačno mjesto sabranosti i tišine za svoju osobnu molitvu i razmišljanje, za posjet presvetom sakramentu, za intimni dijalog s Gospom i svecima. Ni ta funkcija naših crkava ne smije se zanemariti, i na to treba misliti.

Premda u prvoj Crkvi nije bilo pohrane euharistije za privatno čašćenje i klanjanje, danas se Katolička crkva ne može zamisliti bez svetohraništa s vječnim svjetlom. Izvan euharistijskog slavlja euharistijska pohrana u svetohraništu stupa na prvo mjesto u crkvenoj zgradi i zauzima predominantan položaj. Stoga svetohranište mora imati veoma časno, istaknuto i dostojno urešeno mjesto, bilo na nekom oltaru u posebnoj kapeli, bilo na nekom drugom i od biskupa odobrenom mjestu. Ono treba biti tako postavljeno da vjernici ne budu od njega udaljeni i razdvojeni velikim prostorom ili mnoštvom drugih stvari te da posjetioci nađu povoljne uvjete za sabranost. Glavni oltar, a pogotovo dno svetišta teško mogu odgovarati tim uvjetima. Nije prikladno da se svetohranište postavlja na oltar na kojem se slavi misa. Ukoliko nema drugog rješenja, onda ne smije biti točno iza leđa misnika bilo kad sjedi bilo kad stoji.

Iako svete slike ili kipovi nemaju nikakve liturgijske funkcije, ipak je prikladno da se u crkvi nađe slika Blažene Djevice Marije i sveca koji se tu posebno štuje. Slike nek budu u umjerenom broju i pravilnom redu, harmonično uključene u cjelinu ambijenta i prema umjetničkom ukusu naroda.

OBREDNI ČIN EUHARISTIJSKOG SLAVLJA

Misni obred, koji se sastoji od raznih kretnja, riječi, molitava i smbola, vidljivi je znak koji označava nevidljivu božansku stvarnost. Obredne kretnje (materiju) i riječi (formu) treba tumačiti i usvojiti raspoloženjem što nam ga diktira vjera i ljubav.

To je sveti čin koji ima objektivni i efektivni rezultat. Čin sa svojim vlastitim ritmom i jedinstvenim dinamizmom. Tu se nešto zbiva. Zbiva se živo slavljenje kršćanskog otajstva. »Cjelokupni liturgijski čin znak je aktivne i aktualne Kristove prisutnosti u Crkvi«.

Obred nije koreografija, nije svečano i službeno zaodijevanje sakramenata. Ovdje se radi o otajstvenim obredima koji izražavaju susret među osobama, susret između Boga i puka. Liturgijski obred u sebi je »sakramenat«, spasonosni čin u djelu Crkve, ponazočenje pashalnog otajstva. »Nije moguće dijeliti, s jedne strane 'sakramenat', a s druge strane 'obred'. Obred je istodoban sa sakramentom. Nema kršćanskog obreda koji ne bi bio 'sakramentalan', ili sakramentalnosti koja se ne izražava u obrednoj formi. Promatrani iz dubine, simbolizam liturgije, ili sakramentalnost obreda, ili ritualni karakter Kristovih kretnja danas, nisu drugo već produbljenje Spasiteljeva čovještva koje je i danas izvor spasenja po svom proslavljenom stanju«. Vidljivost obreda »postavlja se na liniju vidljivog Kristova čovještva. Krist obredni čin preobražava u svoj konkretni čin. Krist je prisutni djelatnik«.[1]

Bez sumnje, Krista ne vidimo kako djeluje. Od časa svoga uzašašća postao je za nas nevidljiv. Ipak ostaje vidljiv u svojoj Crkvi koja je njegovo Tijelo i koja ga očituje. Ako je prisutno Kristovo Tijelo — Crkva, prisutan je i On. Krist otajstveno djeluje kroz službu svoje Crkve. Svojoj Crkvi povjerio je moć da spasava ljude. Upravo je zbog toga, za

[1] Usp. *Notitiae* 62, Roma 1971.

vrijeme svoga zemaljskog života, fiksirao posvetne obrede preko kojih, do svoga povratka, primjenjuje spas.

Ono što je u liturgijskom obredu fiksirano Kristovom voljom bitno je i nepromjenljivo. Krist je ustanovio sakramenat koji, uz potrebne uvjete i određene znakove, dijeli milost. Crkva pak može mijenjati organizaciju i strukturu promjenljivih elemenata. »Liturgija se, naime, sastoji od nepromjenljivog dijela koji je božanski ustanovljen i od promjenljivih dijelova koji se tokom vremena mogu ili čak moraju mijenjati, ako su se u njih uvukle pojedinosti koje manje odgovaraju izvornoj naravi same liturgije ili su postale manje prikladne« (SC 21).

Obredni čin euharistije Krist nam prezentira ovako: »Dok su blagovali, uze Isus kruh, zahvali i razlomi ga, pa ga davaše učenicima govoreći: 'Uzmite i jedite! Ovo je tijelo moje'. Zatim uze kalež te zahvali i dade im ga veleći: 'Pijte iz njega svi, jer ovo je moja krv, krv Saveza, koja se prolijeva za sve za oproštenje grijeha« (Mt 26, 26—28).

Taj centralni i nepromjenljivi obred, kako nam svjedoči Sveto pismo, bio je okružen još i drugim elementima: pranjem nogu, Kristovim govorom, zajedničkim molitvama, pjevanjem psalama, i drugim obredima.

Tokom vremena, prema mentalitetu suvremenih ljudi, misni obred dalje se razvijao s težnjom da bi kršćanska zajednica dinamičnije, životnije i eklezijalnije doživjela sveti čin i tako postigla obilne milosti.

Liturgija nije sveta statična stvarnost, već živa stvarnost za živi konkretni puk. Razumljivo je stoga da se tokom vremena, slijedeći svoj zakon razvoja, produbljivala, precizirala i progresivno povezivala sa životom. Taj dinamizam u životu Crkve nije nikad uzmanjkao. Crkva je živi organizam u službi spasa i kao takva mora donijeti Kristovo spasenje današnjem čovjeku s obzirom na njegovu konkretnu egzistenciju. Crkva obnavlja obrede »da jasnije izraze one svetinje koje su u njima označene, pa da ih kršćanski narod, koliko je moguće, može lako razumjeti i kod njih sudjelovati punim, djelatnim i zajednici svojstvenim slavljem« (SC 21).

»Budući da je euharistija najveće i najsnažnije što Crkva ima, ona mora pregledati ovo svoje najveće blago u vidu današnjeg čovjeka, da od bogatstva ovoga misterija jače istakne, iznese, osvježi, valorizira ono što je danas potrebnije i uspješnije. Bogatstvo ovoga misterija tako je veliko da

ga ljudski um ne može do kraja iscrpsti, a pogotovo je nemoguće da svi aspekti toga bogatstva zauzmu jednaku živu vrijednost u srcu čovjeka u svako doba. U različito vrijeme, prema potrebama i okolnostima, Crkva je u svojoj pastoralnoj praksi više isticala jedan vidik, a u drugom času drugi. Danas je potrebno razmotriti što u ovaj čas treba da zauzme važnije mjesto, s obzirom na današnje ljude, njihovu kulturu, njihove zahtjeve«.[2]

U nastojanju da euharistijsko otajstvo pred očima vjernika zablista u svim svojim vidovima; da uistinu bude »izvor i vrhunac cijeloga kršćanskog života« (LG 11); da ostvari duboku solidarnost i zajedništvo spašenih; da to otajstvo osvijetli smisao ljudskog rada i čitave stvorene prirode ukoliko se u tom otajstvu »plodovi prirode (kruh i vino), oplemenjeni ljudskim radom, pretvaraju u proslavljeno Tijelo i Krv« (GS 38); da se Kristov život razlijeva u one koji vjeruju i koji se na otajstven i stvaran način po sakramentima sjedinjuju s mučenim i proslavljenim Kristom, Crkva je u ovo zadnje vrijeme izdala više značajnih dokumenata.

U tim dokumentima Crkva podrobnije opisuje i determinira osnovne značajke euharistije. Da bismo bolje shvatili što je euharistija, pogledajmo tri odlomka iz tih dokumenata.

Konstitucija o svetoj liturgiji veli: »Naš je Spasitelj na posljednjoj večeri, one noći kad bijaše izdan, ustanovio euharistijsku žrtvu svoga Tijela i Krvi da ovjekovječi žrtvu na Križu kroz stoljeća, sve dok ne dođe, te da tako Crkvi, svojoj ljubljenoj Zaručnici, povjeri spomen-čin svoje smrti i uskrsnuća, vazmenu gozbu na kojoj se Krist blaguje, duša se napunja milosti i daje nam se zalog buduće slave« (47).

Uputa o štovanju euharistijskog otajstva to proširuje i veli da je »misa ili večera Gospodnja ujedno i nerazdvojivo:

— žrtva po kojoj žrtva Križa biva trajnom;

— spomen-čin smrti i uskrsnuća Gospodina, koji je rekao: 'Ovo činite na moju uspomenu' (Lk 22, 19);

— sveta gozba na kojoj zajedničkim blagovanjem tijela i krvi Gospodnje Božji narod biva dionikom dobara pashalne žrtve, obnavlja novi savez što ga je Bog jedanput zauvijek

[2] SEPER F., *Današnji čovjek i euharistija*, u Svesci 1, Zagreb, 1967, str. 23.

sklopio s ljudima u Kristovoj krvi, te u vjeri i nadi predskazuje i pretječe eshatološku gozbu u Kraljevstvu Očevu, naviještajući smrt Gospodnju 'dok on ne dođe'« (EM 3).

Apostolska Konstitucija »Rimski Misal« sve to sažimlje i veli: »Gospodnja večera ili misa jest sveti sastanak, odnosno zbor Božjeg naroda koji se sastaje u jedno da pod vodstvom svećenika proslavi Gospodnji spomen-čin« (7).

U svjetlu svega toga možemo reći: Euharistija je stvarna prisutnost Kristove pashalne žrtve u svijetu koju on ponazočuje u sakramentalnom znaku kao trajni spomen-čin svoga novog i vječnog saveza. U euharistijskoj stvarnosti on živi i nastavlja se prikazivati u svojim udovima nahranjenim njegovim Tijelom i Krvi sve do dana svoga slavnog povratka. U jednu riječ euharistija je središte i sinteza Kristova pashalnog otajstva, to jest onog otajstva koje liturgija uopće, a euharistija na poseban način nastavlja u Crkvi.

Obredni čin euharistijskog slavlja sastoji se od četiri dijela:

1. Uvodni obredi;
2. Liturgija riječi;
3. Euharistijska liturgija;
4. Zaključni obredi.

Riječi »uvodni i zaključni obredi« apsolutnom evidentnošću pokazuju da dva temeljna dijela — liturgija riječi i euharistijska liturgija — sačinjavaju samo jedan čin bogoslužja, iako su međusobno različiti. Premda su različiti dijelovi, ne smije se izgubiti iz vida odnos među različitim dijelovima i unutrašnjim jedinstvom. Nisu dva, oprečna stola — stol riječi i stol tijela Kristova — već samo jedan stol s dvostrukom hranom.

Misa se sastoji od mnogo različitih elemenata, kao što su: čitanja, molitve, pjevanja, kretnje, šutnja itd. Svi ti elementi nemaju u sebi vrijednosti, niti su isključivo uokvireni u Gospodnju večeru da nam pokažu njene konture. Oni su u funkciji zajednice, imaju svrhu da pomognu zajednici, da je izraze, da postane svjesna sebe, da je pokrenu i uvedu u djelovanje. Ne radi se o sporednim ili nuzgrednim elementima, već o onima koji su neophodni za autentičnost i vitalnost zajednice. Ukinuti neki elemenat značilo bi distonirati i kompromitirati ritam i funkciju euharistijskog slavlja.

UVODNI OBREDI

Svrha je uvodnih obreda pripraviti i raspoložiti vjernike na prikladno slušanje Božje riječi i dostojno euharistijsko slavlje; pomoći vjernicima da postanu svjesni pripadanja bogoštovnoj zajednici koju saziva Bog; prepoznati prisutnost Krista i sjediniti se s njim u činu ljubavi i hvale Ocu.

U građanskom životu osobe se susreću, upoznavaju, pozdravljaju kao »ljudi«, ali ovdje u liturgijskoj zajednici prepoznavaju se, povezuju, sjedinjuju kao »kršćani« zbog svoje vjere i svjesnosti da su udovi jednoga jedinog tijela, tijela Kristova, Crkve. Kao vidljivi znak nevidljive stvarnosti. Stoga je normalno da se odmah na početku očituje svjesnost vjernika da je Krist među njima prisutan.

Budući da je liturgija zajedničarski čin, treba stvoriti i zajedničarsku klimu. Zbog toga je potrebno da vjernici vlastite čine i vlastito držanje sliju u zajedničko držanje, zauzmu zajedničarski stav. Potrebno je da uvodni obredi budu jednostavni, shvatljivi i laki.

Ulazna procesija. Euharistijsko slavlje počinje ulaznom procesijom. Dolazimo iz različitih životnih situacija, iz svijeta naših briga, poslova, iz sve one složenosti naše egzistencije i ulazimo u kuću bratskog zajedništva. Starina, koja je također osjećala te probleme, ispred crkve ograđivala je dvorišta za sakupljanje da bi ljudi, izlazeći iz poganske sredine, najprije pronašli zajednicu vjere. Usred dvorišta postavljali bi zdenac kao znak čišćenja i krštenja. Prolaz dvorištem označavao je prijelaz iz svijeta briga i uvođenje u susret s Bogom i braćom. Danas je ostalo tek malo predvorje i škropionica iza crkvenih vrata, ali onaj prvotni smisao ostao je isti. Naime, smisao da promotrimo svoj stav pred Bogom i zajednicom braće, ali i pred svima onima koji su po Božjem planu pozvani i koje je Krist otkupio. U tom smislu

međusobnog upoznavanja i približavanja moderne crkve predviđaju tzv. predliturgijski prostor.

Ulazna procesija je znak naše usmjerenosti Bogu. Svečanost ulaza povezana je sa svečanom radošću svakog početka. Procesija nam govori: gledajte naprijed jer se smrću daleki horizont ne zatvara, već, naprotiv, otvara i proširuje. Putanja kršćanskog života, koji je počeo krštenjem, ima u smrti svoju tek jednu etapu, a ona je svijetla; to je nužna etapa prije vječnosti, prije uskrsnuća. To je bio put Bogočovjeka Krista, to je i put kršćanina. »Zar nije trebalo da to Mesija pretrpi da uđe u svoju slavu?« (Lk 24, 26). Procesija označuje Crkvu, tj. Božji narod na putu. Crkva je zajednica hodočasnika koji idu posljednjoj svrsi, Bogu. Mi to priznajemo i prihvaćamo. To je naša pasha, naš prijelaz.

Da bi skup, koji je sastavljen od raznolikih kršćana, imao što veću koheziju, u V. stoljeću uvelo se pjevanje psalma, a njegov se jedan stih stalno opetovao. Duboku sabranost i tišinu s kojom se do tada išlo u procesiji zbog velikog mnoštva teško je bilo održavati, stoga se uvelo pjevanje. Što je mnoštvo gušće, povorka postaje dulja i svečanija, pa je meditativna tišina sve manje moguća, sve manje pedagoška i pastoralna. Mnoštvo koje se skuplja treba biti galvanizirano, a duga povorka kao da nužno traži pratnju pjevanja. Pjevanje nije samo zato da zaposli zajednicu ili da pokrije nemir, ona omogućuje da zajednica sudjeluje u obredu, da je obred duhovno otvori i svečanije oblikuje. Nema veće moći od pjevanja da bezobličnu skup pretvori u živu zajednicu; slijevanje glasova potiče slijevanje srdaca, stvara duhovnu koheziju i žarče oduševljenje. Pjevanje nije pljene braće koja daju hvalu i očekuju svoga Gospodina.

Pjesma koja prati procesiju treba biti funkcionalna, usklađena s liturgijskim vremenom ili blagdanom koji se slavi. »Tu pjesmu izvodi pjevački zbor naizmjence s narodom, ili pjevač naizmjence s narodom, ili pak svu izvodi narod ili samo zbor. Može se uzeti bilo antifona sa svojim psalmom, bilo neka druga pjesma koja odgovara svetom činu, s time da joj je tekst odobrila biskupska konferencija« (RM 26). Međutim, ovom času najbolje odgovara pjevanje psalma uz izmjenično ponavljanje antifone. Psalam je najprikladniji jer je to riječ Gospodnja, riječ što nam je On stavlja na usta. A što se Gospodinu može svidjeti više od njegove vlastite riječi? Ako se ulazna pjesma ne pjeva, a to bi u nedjeljnom slavlju smio biti tek izuzetak, onda se recitira samo antifona da nas svojim sadržajem nadahne duhom blagdana. Tada se psalam ne čita jer je on po sebi pjesma za pjevanje.

Ako nije moguće da puk sudjeluje u procesiji, onda procesiju treba sačinjavati barem misnik sa službenicima (đakoni, akoliti, čitači, ministranti, pjevači) da se tako istakne hijerarhijska struktura mise. Mala uvodna procesija treba, osobito nedjeljom i blagdanom, očitovati strukturu mise i tako simbolički, kao uvertira u operi, predstavljati Crkvu ukoliko je Božji narod

Na čelu povorke dimeći kadionik podsjeća na čast koju treba iskazivati stolu Gospodnjem, knjizi Božje riječi i cijeloj hijerarhijski sjedinjenoj zajednici.

Zatim podđakon ili ministrant nosi križ među svijećama. To treba značiti da je misa čin bogoštovlja jer ponazočuje žrtvu križa. Najbolje je da se križ ne stavlja na oltar već, da bude vjernicima vidljiv, uz oltar ili na stol, da se tako stolu Gospodnjem rezervira njegovo bitno dostojanstvo za obred križne žrtve. Doneseni svijećnjaci postavljaju se uz oltar ili na stol (RM 84).

Preporučuje se da u procesiji jedan službenik (đakon ili čitač pred predsjedateljem) nosi evanđelistar, koji treba biti različit od drugih knjiga za čitanje, i tako podsjeti vjernike da je liturgijska zajednica sazvana Božjom riječi i od nje poučena. Službenik stavlja evanđelistar na oltar. (Sjetimo se svečanog introniziranja Svetog pisma usred zajednice za vrijeme II. vatikanskog koncila). Oltar nije stalak drugim knjigama i stvarima osim evanđelistaru. Misalu je mjesto pred sjedištem predsjedatelja. Lekcionaru na ambonu, kaležu i ostalom priboru na pokrajnom stoliću. Oltar ne smije biti prenatrpan ni svijećnjacima ni cvijećem, što svećeniku ometa kretnje, a vjernicima zaklanja pogled.

Na kraju procesije ide svećenik, predsjedatelj zajednice. On je znak prisutnog Krista. Svijet ustaje na noge iz poštovanja prema Kristu i svjestan da počinje sveti čin. Za vrijeme prolaženja kroz puk svećenik ga može škropiti blagoslovljenom vodom da ga podsjeti na njegovu krsnu pashu.

Da bi procesija zaista bila izražajna, treba da se razvija počevši sa dna crkve kroz srednju lađu. Ulaz kroz sakristiju izgleda kao privatni ulaz, što bi kod vjernika moglo izazvati psihološki nesvjesnu scensku odvojenost od njih. Povorka

treba biti znak prisutne žive Crkve, koja je Kristov sakramenat u pokretu na putovima povijesti. Taj hod treba vjernicima pomoći da vidljivo shvate što znači »Crkva na putu«. Ako su križ i knjiga Kristove riječi u povorci vidljivi; ako je predsjedatelj, koji kao bitna osoba zaključuje povorku, malo odijeljen od drugih službenika koji mu otvaraju put; ako se pjevanje stvarno pokazuje kao uzlazak oltaru, onda će i puk prodrijeti u otajstvo Riječi i euharistije, u što ih uvodni obred želi i uvesti.

Pozdrav oltaru. »Došavši k oltaru, svećenik i poslužnici iskažu mu dužnu počast dubokim naklonom, ili pokleknućem ako je na njemu svetohranište sa Svetootajstvom. Svećenik uzađe k oltaru i poljubi ga. Tada, ako je zgodno, okadi oltar obilazeći ga« (RM 84 i 85).

Pozdrav oltaru nije indiferentan čin. U tom prvom susretu misnika i oltara očituje se predsjedateljeva funkcija povezivanja Krista i njegova puka. To je prvi čin ljubavi i klanjanja Kristu, Svećeniku i žrtvi. To je poljubac Crkve zaručnice Kristu zaručniku. Oltar je simbol Krista, a Krist je točka sjedinjenja neba i zemlje. I upravo će na oltaru, posredstvom Kristove žrtve, kršćanska zajednica sresti svoga Boga i ostvariti sveto zajedništvo.

Kađenje je u bilo kojem obliku mise fakultativno (MR 235). Premda je kršćanstvo u vrijeme svoga nastanka naišlo na široku upotrebu kađenja kod poganskih religija i kod Hebreja, ipak se suzdržava da ga upotrebljava u bogoslužju jer kršćanin prinosi Bogu izvrsnu žrtvu a ne zrno tamjana, suzu arapskog stabla, kako kaže Tertulijan, i ne ide u Arabiju tražiti tamjan, jer žrtvu hvale od nas traži Gospodin, veli sv. Augustin.[1]

Kađenje je znak čašćenja i znak naše molitve. »Nek mi se uzdigne molitva kao kâd pred lice tvoje«, veli psalmista (Ps 141, 2); a sv. Ivan vidje u nebu »dvadeset i četiri Starca, od kojih je svaki držao zlatne čaše pune kâda, a to su molitve svetih« (Otk 5, 8).

Pozdrav okupljenom narodu. Pozdravivši oltar i kad je završila ulazna pjesma, misnik odlazi na mjesto predsjedatelja i s pukom čini znak križa. To znamenovanje ne samo da zaziva presveto Trojstvo već nas i podsjeća da smo u ime

[1] RIGHETTI M., *Storia liturgica* I, Milano 1964, str. 390.

triju Osoba kršteni i tako uvedeni u njihovu slavu; podsjeća nas da smo po krštenju ucijepljeni u umrloga i uskrslog Krista i zato smijemo sa svećenikom slaviti Gospodnju večeru.

Nato predsjedatelj biblijskim pozdravom pozdravlja sakupljeni narod. Tim pozdravom označuje Gospodinovu prisutnost. Svećenikovim pozdravom i odgovorom puka počinje dijalog. Tim prvim dijalogom očituje se otajstvo okupljene Crkve. Stavljajući se u prisutnost triju božanskih osoba, koje su najizvrsnije zajedništvo, svi prisutni trebaju shvatiti da su i oni jedno srce i jedna duša.

Velika je pastoralna vrijednost početnog pozdrava. On treba stvoriti ozračje spontanosti, neposrednosti i zajedništva između predsjedatelja i čitavog skupa. Svećenik kao duhovna glava zajednice predstavnik je Krista, pozvan da uspostavi živi kontakt s Božjim pukom. Treba primijeniti sve tehničke i duhovne uvjete komuniciranja da se već od početka stvori ozračje bratskog i vrhunaravnog zajedništva koje, kao otajstvo okupljene Crkve, karakterizira i razlikuje liturgijsku zajednicu od svakoga ljudskog skupa. Važno je odmah na početku stvoriti tu atmosferu autentičnosti.

Iza pozdrava savjetuje se didaktično i stimulativno uvođenje vjernika u liturgiju, dano kratkim upozorenjem.[2] Čini se da ta posrednička funkcija više spada na misnika nego na tumača, barem u ovom prvom kontaktu svećenika, koji u ovom slučaju predstavlja Krista pred Crkvom i Crkvu pred Kristom. Tako se u ovom prvom činu svoje uloge misnik pokazuje kao dirigent orkestra preko kojega se sveta simfonija saopćuje slušaocima.

Pokornički čin. Svrha je tog čina da u vjernicima probudi svijest grešnosti koja kvalificira svakog čovjeka. Euharistijsko slavlje je čin vjere i bogoštovlja, a to pretpostavlja obraćenje, podsjeća nas na naše stanje uskrslih u Kristu, ali i na to da smo grešni i, prema tome, potrebni spasenja. Priznati se grešnim već je prvi čin obraćenja, svjesnost da Crkva koja je na putu neprestano treba obnove, čišćenja i obraćenja. Pokornički čin je odgovor na Kristov poziv, koji traži metanoju čovjeka, tj. potpuno obraćenje Bogu. »Obratite se i vjerujte u radosnu vijest« (Mk 1, 15), poziva Gospodin. Obraćenje po osobnom predanju Bogu u Kristu poče-

[2] Takva upozorenja još se savjetuju prije liturgije riječi, prije euharistijske molitve i prije zaključnog blagoslova.

tak je kršćanskog života svakoga čovjeka; ali taj odgovor treba obnavljati i produbljivati svaki dan. Obraćenje je trajni zahtjev u životu kršćanina; on treba svaki dan nositi svoj križ, prihvatiti kušnju časa i slijediti Krista (Lk 9, 23).

Današnjem čovjeku, koji sebe smatra sustvoriteljem svijeta i, prema tome, suodgovornim za budućnost svijeta, ta kolektivna samooptužba pred uvijek svetim Bogom i pred svijetom veoma je važna. Svijest krivnje i kajanja neophodna je »da bi bili dostojni slaviti sveta otajstva« (MR 3). Stoga se pokornički čin nikad ne ispušta.

Predsjedatelj zajednice najprije nas podsjeća da smo svi grešni i ujedno nas poziva na ispitivanje savjesti. To je direktiva najranijih kršćanskih vremena: »Neka svatko ispita samoga sebe te onda jede od kruha i pije iz kaleža« (1 Kor 11, 28).

Zatim slijedi sveopća šutnja sa svrhom da svatko zaroni u se i ispita sebe. Predmet je ove svete šutnje revizija života. Ispitujemo se ne samo o zlu što smo ga učinili, nego i o dobru što smo ga propustili, iako smo ga mogli bez velikog napora učiniti. Ova šutnja ne smije biti odveć kratka, ali ni preduga kao da se radi o brižnom potankom ispitivanju savjesti.

Ovo je prva u nizu onih značajnih kratkih *liturgijskih šutnja*, koje imaju svoju veliku vrijednost, pa ih obnovljena liturgija posebno preporučuje. Šutnja ne samo što liturgijskom slavlju daje poseban ritam i predah, već i odgovara dubokoj psihološkoj potrebi. U tišini bolje čujemo Gospodina, intimnije osjećamo njegovu prisutnost i dodir njegove ljubavi, duh ga lakše asimilira, koncentracija je dublja, a dijalog s nebeskim subesjednikom proživljeniji.

Sveta šutnja je ozbiljan i osjetljiv liturgijski problem. Nije problem šutjeti, ali je problem ostvariti sadržajnu liturgijsku šutnju. Ta šutnja mora imati svoj predmet, određen motiv i jasnu temu na što će se usmjeriti pažnja. U zajedničarskim skupovima šutnja pretpostavlja intimnost s Bogom, ali i suglasje s braćom. »Liturgijska je šutnja«, kako je to izvrsno protumačio Guadini, »uvjet osobnog susreta s Bogom u kojem se ne gubi svjesnost 'mi' s Bogom, a pogotovo se ne smije, zbog bratskog 'mi', izgubiti religiozna i intenzivna pozornost prema Bogu«.[3]

[3] NEGRI G., *La catechesi in funzione del nuovo Ordo Missae*, u *Il nuovo rito della messa*, izd. Elle di Ci, Torino 1969, str. 182.

Dva su tipa liturgijske šutnje. Prvi je tip šutnje kad čitava zajednica u tišini sluša dok drugi čita ili govori, i dok se odvija kakva funkcija, puk promatra, proživljava, prihvaća i obnavlja svoje nakane.

Karakteristika je drugog tipa šutnje odsutnost svakog glasa i svakog zvuka, kad svi i sve šuti. Ona je intenzivni, aktivni, neophodni momenat unutarnjeg osobnog i zajedničarskog odnosa s Bogom.

Kroz Božju riječ i molitvu puk prima pravu inicijaciju, a tišina mu omogućuje da to proživi i meditira. Stoga su kratke stanke poslije pojedinog proklamiranja Božje riječi vrlo korisne. Tišina na početku pokorničkog čina omogućuje nam da probudimo svijest odgovornosti za vlastito zlo i potrebu obraćenja. Šutnja poslije poziva na molitvu daje prigodu za osobnu molitvu koja je nesaopćiva. Intenzivnost sveopće ili vjerničke molitve također traži kratke stanke. Brzina onemogućuje koncentraciju. Neosporna je vrijednost pričesne šutnje.

S obzirom na duljinu šutnje, potrebna je psihološka osjetljivost i takt predsjedatelja i službenika koji trebaju prosuditi korisnost i vrijednost šutnje. Da li je dosta 20 sekundi, kako neki predlažu? Sve to pretpostavlja psihološke poteškoće. Ima slučajeva kad kratkoća onemogućuje formiranje unutarnje šutnje, pogotovo ako je puk nepažljiv.

Poslije ispita savjesti slijedi sveopća i zajednička ispovijed i pokajanje. To je uzvišena i dramatska pokajnička molitva. Svećenik i sav puk stoje kao optuženici pred Božjim sudištem, a oko njega blažena Djevica Marija, zbor anđela i svi sveti. Pred njima se optužujemo za svoje grijehe i molimo njihov zagovor pred Bogom.

Ali mi smo se ogriješili i pred braćom, pa to i pred njima priznajemo. Grijeh nije samo odvraćanje od Boga već i odjeljivanje od braće. Budući da svi sačinjavamo jedno tijelo kojemu je glava Krist, grijehom ranjavamo to tijelo, griješeći ne vrijeđamo samo Boga, ne štetimo samo sebi nego oštećujemo i svoju braću. Ako je bolestan jedan ud, trpi čitavo tijelo; dužni smo stoga priznati se grešnicima i pred zemaljskom Crkvom, pa govorimo: »i vama braćo«. Priznavši svoju bijedu pred braćom te pouzdavajući se u njihovo razumijevanje, molimo tu istu braću da se mole za nas pred Gospodinom.

Možemo se poslužiti i drugim oblicima pokorničkog čina, kako to sugerira razboritost i konkretna situacija. Mno-

gi liturgisti smatraju da je litanijski pokornički čin, povezan s »Gospodine, smiluj se«, najprikladniji.

Predsjedatelj zajednice zaključuje pokornički čin odrješenjem (SC 29). To nije pravo odrješenje, nije sakramenat, već sakramental (blagoslovina), ali ipak oprašta male grijehe ukoliko se kajemo.

Pastoralna vrijednost pokorničkog čina veoma je velika, jer puk disponira za sakramenat pokore. Tim činom zbiva se važno integriranje vjere i života, otajstvo mise ucjepljuje se u živo tkivo svagdanjeg iskustva, a grijeh je tako svagdanji. Međutim, s obzirom na grijehe, nije s pokorničkim činom sve svršeno. Čitava je misa žrtva za grijehe. To se često u misi naglašuje. Tu ideju susrećemo u predslovljima; u euharistijskoj molitvi prinosimo žrtvu hvale »da se otpuste grijesi; u posvećenju je krv koja se prolijeva na otpuštenje grijeha; a u Očenašu i embolizmu molimo za oslobođenje od grijeha i zla; prije pričesti pred nama se nalazi Jaganjac Božji, koji oduzima grijehe svijeta.

Gospodine, smiluj se, spada među najstarije molitve Crkve. To je ostatak negdašnje duge molitve zagovora za sve potrebe Crkve. Po svojoj naravi i fizionomiji to je litanijska molitva kojom se zaziva Božje milosrđe. Tim zazivima izražava se naša bijeda i naše pouzdanje u Boga. Slično kao što su nesretnici iz Evanđelja vapili za ozdravljenjem. Ti zazivi upravljeni su Kristu Gospodinu ne samo za naše osobne bijede već i za potrebe čitavog svijeta. U njima treba da sudjeluju svi vjernici. Smisao zaziva blizak je pokorničkom činu, pa nije umjesno spajati ih s ulaznom pjesmom, koja ima svečani blagdanski karakter, ili sa »Slavom«, koja ima trijumfalni značaj.

»*Slava* je vrlo drevna i časna pjesan, kojom Crkva, sabrana u Duhu Svetom, slavi Boga Oca i Jaganjca te mu se moli« (MR 31).

Podrijetlo Slave je pjesma hvale i slave što su je pjevali anđeli u času Kristova rođenja (Lk 2, 13sl). Tokom vremena Crkva je tu pjesmu proširila, dodala hvale Ocu i svečane zazive Sinu, a sve u Duhu Svetome, na slavu trojedinog Boga.

To je pjesma pohvalnica, himna Božjem veličanstvu i slavi što su se objavili i očitovali u divnim djelima ljubavi i milosti, a posebno u daru Sina. Ponosni što smo postali Božja djeca, naš pogled i naša ljubav idu prema slavi Stvoritelja, sretni što možemo slaviti njegovo veličanstvo. Pogled se diže prema Kristu, u kojem je sjaj slave Očeve postao vidljiv, Kristu, koji će se na koncu vremena pojaviti u »slavi Božjoj« (Mk 13, 26). Kristu, koji je nada i zalog naše proslave.

Objava slave Božje obvezuje čovjeka, to je poziv koji požuruje da se proslavi Božje ime (usp. Mal 2, 2; Iz 42, 8sl). Proslavljati Boga ne znači Bogu prinijeti nešto novo, već u duhu klanjanja priznati ono što isključivo njemu pripada. Kršćani posvećeni Duhom Svetim i ucijepljeni u Kristovo svećeništvo trebaju vidjeti svoju najveću čast i svoj najveći zadatak u proslavi Boga. Krist je došao, kako reče, da »traži slavu onoga koji ga je poslao« (Iv 7, 18). Tom svom osnovnom zadatku kršćani najbolje udovoljavaju svetom misom, koja je u svojoj biti molitva hvale.

Slava sa svojom naglašenom množinom prevladava uski egoizam te divno očituje zajedničarski karakter čitave mise. Cijela zajednica okupljena pred Bogom jednoglasno kliče slavu Bogu.

Slavu pjeva skup vjernika ili narod naizmjence, ili sam zbor.

Zborna molitva. Poslije »Gospodine, smiluj se« ili »Slave« uvodni obred dosiže svoj vrhunac u molitvi dana ili zbornoj molitvi. Ova molitva spada na svećenika kad on djeluje kao predsjedatelj skupa, kad vrši funkciju predsjedatelja.

Dva su oblika specifično svećeničke molitve. Te se molitve iznad svih ističu svojim sadržajem, svečanošću, funkcionalnošću i posebnim stilom.

»Prvo mjesto pripada *'euharistijskoj molitvi'* (RM 10) ili molitvi hvale. To su velike posvetne molitve koje redovito započinju uvodnim dijalogom svećenika i puka. Upravo se na taj početni dijalog, koji označava organično sudjelovanje puka, misnik oslanja da izvrši svoju pohvalu. Bez podrške puka ne bi se to usudio učiniti. Rimska liturgija u tom dijalogalnom obliku prezentira ne samo euharistiju mise već i molitvu za podjelu svetih redova, posvetu ulja krizme, posvetu crkve i oltara. Njihova je vrijednost ponajviše u duhovnoj učinkovitosti: za euharistiju i sveti red sadrže sakramentalnu riječ. One su i najviša točka velikih sakramentala. U tim molitvama razmatraju se Božja savršenstva, pro-

klamira ekonomija spasa, zaziva posvećujuće djelovanje Duha Svetoga.

»Zatim dolaze molitve, to jest *zborna*, molitva nad darovima i popričesna« (RM 10). Takvim molitvama obično prethodi pozdrav puku ili poziv na sabranost i molitvu. Iza poziva, u misnim molitvama, slijedi kratka šutnja. To su molitve što ih svećenik izgovara iza sveopće molitve, kao zaključak litanijske molitve ili poslije svete šutnje. Za vrijeme svete šutnje svaki vjernik u intimnosti svoga srca oblikuje svoju osobnu hvalu i svoju osobnu molbu; budući da su to individualne molbe, njihov predmet i sadržaj je raznolik i samo ih Bog zna; posredovanje svećenika ima svrhu sabrati (odatle naziv zborna) sve te osobne molbe, dati im javni značaj i učiniti ih jednodušnima.

Te isključivo predsjedateljske molitve sačinjavaju središte liturgijskog slavlja, pa i onda kad slavlje nije sakramentalno. One na neki način oblikuju i druge elemente bogoštovlja da liturgija bude autentična. Očituju posredništvo svećenika između Boga i puka, posredništvo što ga on vrši u osobi Krista. »Svećenik, koji u ulozi Krista predstoji skupu, upravlja te molitve Bogu u ime svetog puka i svih koji uokolo stoje« (MR 10). Upravo zbog toga sveti Božji puk mora slušati molitve što ih svećenik upućuje Bogu u njegovo ime. Za vrijeme ovih molitava nitko i ništa ne smije smetati ili priječiti da se ne bi čuo glas predsjedatelja; svi vjernici u poštovanju stoje na nogama i u dubokoj tišini; oni te molitve usvajaju šutljivom pažnjom te glasnim, skupnim i jednodušnim izgovaranjem završnog Amen.

Zbog općenitosti te su molitve bez ikakva individualnog elementa, bez emotivnog izraza: kolektivne i sveopće. Svećenik ih treba izgovarati tako da ih svi jasno čuju i razumiju; to je više svečano deklamiranje nego pravo pjevanje, jer melodički ukras udaljuje od riječi. One i nisu poezija, to je proza u veličanstvenom i plemenitom jeziku. Ritam proze tih molitava može se tečno skandirati.

I njihov teološki sadržaj zauzima prvo mjesto. Harmonično spajaju hvalu, klanjanje i molbu. Interpretiraju vjeru zajednice. U skladu s evanđeoskom zapovijedi mole se u ime Kristovo.

Promotrimo sad *značenje misne zborne molitve*. Predsjedatelj najprije poziva puk na zajedničku molitvu: »Pomolimo se«. Skup je i do sada molio, i do sada bio svojim umom, srcem, riječima i kretnjama u razgovoru s Bogom. Dapače, čitava je misa molitva, najizvrsnija molitva, pa i onda kad unutrašnjim stavom slušamo i prihvaćamo Božju riječ. Ipak ovo je poseban čas predavanja molbe, i to molbe čitave zajednice, koju predsjedatelj prezentira Svevišnjemu u ime okupljene Božje obitelji. To je dužnost predsjedatelja, koji je upravo postavljen da sabere sve osobne molbe i da ih kao posrednik predstavi Ocu. Da bi svatko mogao iznijeti svoju vlastitu želju i molbu, neophodno je neko vrijeme šutnje, inače će svećenikova molitva biti prazna, bez sadržaja, bez neophodnog sudjelovanja vjernika. Zbog toga svećenik govori u množini, u množini poziva puk da po molitvi izvrši svoje svećeništvo.

Poslije svete šutnje predsjedatelj izriče molitvu. Te su molitve napisane sažetim stilom. Bez individualnih oznaka ovog ili onog vremena ili kraja, vrijedne za sve narode i za sva vremena. Ponajviše su upravljene Ocu po Kristu i u Duhu Svetome. Sve imaju istu strukturu od tri dijela koji se međusobno ritmički popunjuju. Gotovo da su jednake i po broju riječi. Prvi dio sastoji se od narativne ili epske formule. Želeći dobiti Božju milost pozivamo se na neko Božje svojstvo, kako je velik, moguć, milosrdan i dobar, ili na otajstvo koje se toga dana slavi, ili na kakvu već udijeljenu milost, ili na svoju slabost i potrebu (»invocatio«). U drugom dijelu iznosimo i obrazlažemo predmet svoje molbe (»petitio«). Budući da se pred Ocem nikad ne predstavljamo sami, već imamo posrednika i otkupitelja Isusa Krista, Bogočovjeka, gotovo sve molitve završavaju pouzdanim riječima: »Po Kristu, Gospodinu našemu...« (»adiuratio«).

Izricanje molitve treba biti završeno jednodušnom aklamacijom: Amen. Time puk preuzima odgovornost u svom aktivnom sudjelovanju, svjesnost da je njegov pristanak uz službenu molitvu Crkve uzajamna izmjena između glave i udova. Svojom glasnom aklamacijom: »Amen«, puk izražava i svoju vjeru. Nijema vjera nije apostolska vjera, nedostaje joj svjedočenje. Nijema vjera nije ni liturgijska, ni zajedničarska. Predsjedatelj prezentira Bogu molitvu, ali ne u svoje vlastito ime, već u ime prisutnog puka, stoga nek je ne obavlja, a da nije, prije svega, uvjeren u pristanak i sudjelovanje zajednice. Svi su vjernici dužni podržati, potpisati tu molbu. Molba poslana u moje ime zahtijeva i moj potpis. Taj potpis u misi je moj Amen. Amen znači: da, tako je, to potpisujem. Tko ne reče Amen, odbija svoj pristanak uz vjeru. Zbog toga ta aklamacija treba biti glasna, čvrsta, za-

jednička. Izraz oduševljenja i potvrda vjere. U rimskim crkvama, kako piše sv. Jeronim, odzvanjao je Amen kao grmljavina, od čega su pogani drhtali.

Sudeći po inzistiranju i komentarima Otaca, Amen bi bila najvažnija aklamacija. Ali i druge liturgijske *aklamacije* imaju svoju vrijednost. Ako sveta šutnja, podržana i potkrijepljena onim što joj prethodi i onim što je slijedi, promiče osobnu i intenzivnu zajedničarsku molitvu, onda je sasvim normalno da se zajednica kao takva izražava kratkim, izmjeničnim aklamacijama, usklicima i zazivima. Aklamacija je kolektivni sažeti bujni izraz, pun emocija. Aklamacija nije tek riječ, to je autentični izraz, spontana kretnja unutrašnjeg doživljaja. Aklamacije su autentične i spontane kad su odraz punog osjećaja, pune duše, kad izlaze iz punine našega bića i izražavaju ga onakvim kakvo ono jest. Nije to toliko riječ, već unutarnja emocija koja nas nosi i zanosi u vanjski odraz. To je »živa riječ«. Kao što npr. aklamacija »Aleluja« ne označava toliko ono što znači, već oduševljenje kojim se ta riječ izgovara. Inače će aklamacija biti tehnika i formalizam.

Aklamacije su najživlji, najlakši tip zajedničarske molitve. Izraz jednodušnosti Božjeg naroda. Najradikalnije sudjelovanje puka u liturgijskim činima. S njima se izražava odobravanje, prihvaćanje Božje riječi, pristanak uz vjeru i molitvu. To je trijumfalni poklik kad prolazi Gospodin pod znakovima euharistije ili Evanđelja.

Aklamacijama treba posvetiti posebnu pažnju. One su najbolje sredstvo da se uspostavi kontakt između puka i svećenika, između svetišta i lađe. Dijalogalni susret Gospodina i njegova puka. Dijalogalna izmjeničnost treba u liturgijski skup unijeti život. Što su aklamacije sažetije, sonornije, kompaktnije, ritmičnije, to su učinkovitije. Više im odgovara pjevanje nego recitiranje. Dapače, neke su aklamacije bitno osmišljene tek onda kad se pjevaju, kao što je aklamacija »Aleluja«, koja se stoga ne recitira. Aklamirati znači aplaudirati, ali to nije povik ulice ni stadiona, to je pjev svete Crkve. Pjev kojim se odgovara na poziv; to je zaziv, znak vjere i nade. Aklamacija postaje najintenzivnija, postaje dirljivi znak otajstva kad izražava poklike radosti Božjeg naroda pred otajstvom Božjeg spasa, aplauz uskrslom Kristu, ushićeni poklik pred eshatološkom vizijom. Takva je aklamacija iza posvećenja, poslije embolizma u misi. Aklamacije koje se ponavljaju sve jačim tonom posebno mogu zanijeti

i obuhvatiti vjernike. Takva je aklamacija uskrsnog bdjenja »Svjetlo Kristovo«, ili »Aleluja« na uskrsnoj misi.

Dinamizam uvodnog obreda treba biti sredstvo da sakupljenoj zajednici nadahne pashalni ritam prijelaza iz ropstva grijeha u slobodu djece Božje, počevši od ulazne procesije do lojalnog priznavanja grešnosti, prekidanja s grešnim stanjem i obraćenja. Bez te egzistencijalne svijesti liturgijski skup neće prijeći prag iz svijeta i postati Božji narod, sakupljen da čuje što mu govori Gospodin.

Druga je važna stvar da puk postane svjestan kako po uvodnim obredima postaje djelatni sudionik u velikom događaju, u svetom otajstvu muke, smrti i uskrsnuća našeg Gospodina Isusa Krista.

Prostornost, dužina i svečanost uvodnih obreda ovisit će o posebnim uvjetima konkretne zajednice, o mogućnostima kojima zajednica raspolaže s obzirom na pjevanje, mjesne običaje, prostor i slično.

SLUŽBA RIJEČI

SASTAV, ZNAČENJE I PODRIJETLO BOGOSLUŽJA RIJEČI

Sastav. Poslije uvodnog obreda, koji je stvorio ozračje zajedništva, slijedi bogoslužje riječi. Bogoslužje riječi prethodi slavljenju euharistije, kako je to učinio Isus Krist pred svojim učenicima u dvorani posljednje večere. Služba riječi odvija se u izmjeničnom dinamizmu naviještanja Božje riječi i molitava što ih probuđuje naviještanje riječi.

Služba riječi sastoji se od ovih elemenata:

1. Biblijska čitanja,
2. Pjesme između čitanja,
3. Homilija,
4. Ispovijest vjere,
5. Sveopća molitva.

Značenje službe riječi. U svom obrednom sastavu služba riječi prezentira povijest spasa i u nj ucjepljuje prisutnu zajednicu. Služba je riječi u isto vrijeme i pouka, i molitva, i otajstvo u sebi. »U čitanjima, a njih tumači homilija, Bog govori svome narodu, otkriva mu otajstvo otkupljenja i spasenja te mu pruža duhovnu hranu. Sam je Krist po svojoj riječi prisutan među vjernicima. Tu Božju riječ narod usvaja pjesmama, a prianja uz nju ispoviješću vjere. Njome nahranjen upravlja sveopću molitvu za potrebe cijele Crkve i za spasenje svega svijeta« (MR 33).

Bog govori svome puku. Njegova je inicijativa spasa. On objavljuje ljudima svoj spasilački plan i poziva ih da u njemu sudjeluju. Bog saziva kršćansku zajednicu, podsjeća je na velika djela spasa; ta djela čini otajstveno prisutnima da bi ih zajednica doživjela.

Zajednica u svetoj šutnji, pjevanju i molitvi sluša Božju riječ, usvaja je, prianja uz nju vjerom, ispovijeda je i razmatra.

Zajednica je, pak, svjesna da proglašeno spasenje još nije dovršeno. Mnogi nisu još ni čuli za Božju riječ, a mnogi su članovi kršćanske zajednice slabi i grešni. Crkva je još uvijek na putu i u borbi sa zlom, stoga postojano moli za ostvarenje naviještenog spasa.

Znajući da će njezina molitva biti uslišana jedino posredovanjem Onoga koji »u vrijeme svog zemaljskog života prikaza molitve i prošnje s jakim vapajima i suzama onomu koji ga je mogao spasiti od smrti«, posredovanjem Onoga koji »bijaše uslišan zbog strahopoštovanja« (Heb 5, 7), svoju molitvu, preko svećenika, sjedinjuje s Kristovom molitvom Ocu.

Po činjenici što Bog govori, što je Krist prisutan i što po svom Duhu djeluje u srcima prisutnih, služba riječi je otajstvo. Riječ koja se ovdje slavi Božja je Riječ, Krist. On se susreće s nama. To je djelo Duha, koji se ne može ograničiti na ljudske riječi, već naš ograničeni razum rasvjetljava vjerom, a po nadi nas postavlja u zajedništvo s Onim čiju slavu ovdje na zemlji možemo tek naslutiti.

Služba riječi ponavlja i produbljuje Božji poziv. Pripovijedajući divna Božja djela, kroz razne epohe staroga i novoga saveza, budi vjeru da prepoznamo Krista u »lomljenju kruha«.

Podrijetlo službe riječi. Već od početka kršćanstva čitanja, pjevanje i molitva bili su osnovni sastav službe riječi. Crkva nije izmislila liturgiju riječi. Iz sinagoge preuzela je bogoslužje hebrejske subote.

Izraelski narod visoko je cijenio Božju riječ. Posebno se pak sjećao njezine učinkovitosti: Božja riječ, svečano objavljena s visine Sinaja, od razjedinjenog naroda stvorila je pravu naciju, Božji izabrani narod. Božju riječ sa Sinaja narod je sa strahopoštovanjem slušao i odgovorio na nju hvaleći i slaveći svoga Gospoda. Taj dijalog zapečatio je žrtvom koja je označavala sjedinjenje, savez s Bogom.

Ta vrlo jednostavna shema postala je liturgijom hebrejske subote. Čitanje Zakona i Proroka slijedile su aklamacije, zatim molitva zajednice za svoje potrebe i nakane, te na kraju otpusni blagoslov. To je sačinjavalo službu riječi. Bit liturgije riječi sastojala se, dakle, u reproduciranju sinajskog dijaloga. U tom dijalogu Izraelci ne gledaju samo neko spominjanje, već reprezentiranje događaja.

Toga redoslijeda držao se i Krist u nazaretskoj sinagogi, kako nam svjedoči sv. Luka (4, 16—21). Tako Krist čini i na posljednjoj večeri. Tako su vršili i apostoli (Dj 13, 15). Nedjeljni sastanak što ga opisuje sveti Justin točno odgovara obredu iz sinagoge: »Čitaju se spisi apostola (tj. evanđelja) ili drugi proročki spisi, kako je prikladno prema vremenu. Kad čitač prestane čitati, predstojnik bodri i govori da prisutne potakne na nasljedovanje tih lijepih stvari. Tada svi zajedno ustajemo i molimo« (67). Kršćanska je zajednica preuzela takvo slavlje riječi u svoju bitnu strukturu.

Crkva danas utvrđuje svoj način gledanja na službu riječi: »Krist je prisutan u svojoj riječi jer on govori kad se u Crkvi čita Sveto pismo. Prisutan je kad Crkva moli i psalmira, jer je sam obećao: 'gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, tu sam ja među njima' (Mt 18, 20)« (SC 7). To Crkva ističe danas, jer je za vrijeme reformacije prije svega nastojala naglasiti Kristovu sakramentalnu prisutnost u euharistiji, pa se nije toliko mislilo da uz sakramentalnu prisutnost u euharistiji ima i drugih načina Kristove prisutnosti.

Tipovi službe riječi. Crkva je u starini obavljala posebna slavlja Božje riječi neovisno o Gospodnjoj večeri ili misi. To je zbog toga što su slavlje Božje riječi smatrali posebnim otajstvom. Još u vrijeme svetog Augustina poznata je liturgija riječi bez slavljenja euharistije. To je bio stari rimski običaj koji se obavljao četvrtkom i petkom. Prvi dio liturgije Svetog petka, uz neke promjene, sačuvao nam je taj običaj u kojem nalazimo staru jednostavnost: čitanja i pjevanja, zatim veliku sveopću molitvu. Takva posebna »slavlja Božje riječi« Crkva danas posebno preporučuje: u predvečerja većih svetkovina, u dane došašća i korizme, u nedjelje i blagdane, u mjestima bez svećenika gdje ih mogu obaviti izabrani laici (SC 35).

Razni su tipovi koji se mogu u pojedinim prilikama primijeniti.[1] Primjena ovisi o tome što se želi istaknuti, kakva je prigoda i klima skupa. To će prosuditi pastoralna razboritost.

[1] J. GELINEAU, *Assemblee*, Brescia, 1970, str. 219—221.

Ako se radi o katehetskom skupu, sigurno je da treba više vremena posvetiti čitanjima i tumačenju čitanja. Radi li se o grupama koje se često sastaju na zajedničku molitvu, onda je razumljivo da se više pažnje posveti psalmima, kanticima, pjesmama i molitvama. Kad se zajednica sastaje da nešto posebno isprosi, dade zadovoljštinu, kad sastanci imaju više pokornički značaj, onda takvom skupu najbolje odgovara litanijska molitva, razni zazivi i sl.

Uobičajena su tri tipa slavljenja Božje riječi:

1. Tip »bdjenja«, po uzoru na prekrasnu službu riječi uskrsnog bdjenja. Izmjenjuju se čitanja, pjevanja, molitve, ali se istaknuto mjesto daje čitanjima koja sažeto iznose povijest spasenja. Karakteristika te službe jest otajstveni uskrsni aspekt Gospodnjeg prijelaza. Uz to ima i svoj pedagoški karakter: priprava za krštenje i krsna vjera.

2. Tip »svetih časova časoslova«, po uzoru na pohvale i večernju. Taj tip sačinjavaju himan, skup psalama s kantikom, čitanja i tumačenje, responzoriji i molitva. Ovaj tip se preporučuje za večernje nedjelja i svečanijih blagdana (SC 100).

3. Tip »službe riječi u misi«. Taj tip se primjenjuje u prvom dijelu obreda dijeljenja sakramenata i pogreba. U nekim prigodama može se služba riječi mise zamijeniti službom riječi onog sakramenta koji se preko mise podjeljuje. Tu imamo veliku prednost gibljivosti i slobode izbora tekstova s obzirom na atmosferu prisutnog skupa.

SLUŽBA JE RIJEČI DIJALOG BOGA SA ČOVJEKOM

Dijalog, to je ponajprije uspostavljanje kontakta, zatim ulaženje u međusobni odnos, i konačno, ostvarenje zajedništva. U autentičnoj službi riječi upravo se to zbiva. Bog govori čovjeku. Čovjek prihvaća njegovu riječ, predaje se Bogu kroz ljubav i ostvaruje zajedništvo.

BOG RAZGOVARA S ČOVJEKOM

Službom riječi ulazimo u misterij, misterij prisutnoga Boga, koji govori ljudima. Ulazimo, rekao bih, s osjećajem nekoga straha. »Izuj obuću s nogu, ne prilazi ovamo...« (Izl 3, 5) kad ti Bog govori, bilo je rečeno Mojsiju. Da, ulazimo s osjećajem straha, a i sa željom za životom, žedni istine: »Govori, Gospodine, sluga tvoj sluša« (1 Sam 3, 10).

Uđimo malo u ovaj misterij. Misterij je sve ono što pripada božanskom životu i što Bog objavljuje i saopćava čovjeku. U samom činu stvaranja Bog izražava svoju beskrajnu stvarnost. Po djelu stvaranja Bog, na neki način, govori. U stvorenome ostavio je svoj trag, utisnuo svoju sliku.

Bog je imao posebnu dobrohotnu pažnju u stvaranju čovjeka. »Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi sličnа« (Post 1, 26). Čovjek, razumno stvorenje, upravo jer je slika Božja, pozvan je da uđe s Bogom u dijalog, potaknut je da uspostavi komunitarni život (GS 12, 24), obogaćen je prokreativnom ljubavlju, pozvan da vlada zemljom prožimajući je ljudskim i karitativnim smislom (Post 2, 19). Moglo bi se reći da je Bog čovjeka, stvarajući ga na svoju sliku, pozvao da ide njegovim tragovima; ulio mu težnju da od kopije ide do originala, od slike prema vrhuncu.

Međutim, iskonskim grijehom prekinut je komunitarni dijalog s Bogom. Bog u svojoj dobroti i ljubavi odluči da ljudima pomogne te stvara plan spasa. Božja je konačna nakana ponovo dovesti čovječanstvo do sjedinjenja s Bogom; ostvariti savez i intimnost života. Da bi to ostvario, Bog stupa u dijalog s ljudima otkrivajući im bogatstvo svoje ljubavi.

Bog počinje ostvarivati svoj plan spasa ulazeći u razgovor s ljudima. Nije, međutim, odmah od početka objavio kako treba zamisliti njegova djela i naše odnose s Njim. To je učinio malo-pomalo, pedagoški, ne toliko riječima i

apstraktnim tumačenjem, koliko poviješću: poviješću odnosa između Boga i čovjeka, odnosa koji će se odvijati u liturgiji.

Bog najprije počinje razgovor sa čitavim čovječanstvom (to vidimo iz prvih jedanaest poglavlja Knjige Postanka), ali brzo prelazi na posebnu povijest spasa. »Pustio je sve pogane da idu svojim putovima« (Dj 14, 16). Izabire i posvećuje jednog čovjeka, kao prethodnika obećanog spasa; s njim sklapa savez; postavlja ga za vođu jednoga naroda, i on će biti blagoslovljen od svih naroda. Bog vrši izbor jer mu je nakana korisno upotrijebiti ljudsku suradnju u službi spasavanja sviju: izabire Čovjeka (Izabranik) da se preda službi ljubavi za izabrani puk, a izabrani puk stavlja se na raspolaganje za spas cijelog čovječanstva (usp. LG 13). Taj izabranik je Abraham.

Kojeg li časa povijesti, časa koji je pun posljedica za čovječanstvo i vječnost. Velik je dan kad Bog izabra jednog čovjeka, učini ga svojim prijateljem i započe razgovor s čovječanstvom. Mi smo izgubili iz vida tu veliku stvarnost. Tko od kršćana zna da je u jednom času povijesti bio izabran jedan čovjek, izdvojen kao temeljna stijena zgrade spasa, i učinjen Božjim prijateljem?

Bog izabire Abrahama i preko njega šalje svoju poruku, preko njega sklapa savez s ljudima. Slijedit će zatim nove poruke, daljnji savezi koji će u sve izrazitijim terminima označavati kakav dijalog, kakvi odnosi trebaju postojati između Boga i njegova puka.

Poslije Abrahama, Bog izabire i govori Izaku, govori Jakovu. Još se i danas u liturgiji ponavlja taj trinom, ali, možda, zaboravljamo ono što ti ljudi predstavljaju u povijesti ljudskih pokoljenja.

Bog, potom, govori drugom velikom stupu spasa na putu priprave — Mojsiju. Za vrijeme Mojsija značenje saveza dostiže svoju puninu: savez je sklopljen neposredno s narodom, a svoju potvrdu dobiva u Pashi. Jahve spasava dvostrukim činom: oslobođenjem i savezom. Otkupljuje Izraela oslobađajući ga iz ropstva, sklapa s njim savez da mu bude »predraga svojina mimo sve narode« (Izl 19, 5). Po sinajskom savezu Bog se sjedinjuje s ljudima i ustanovljuje među njima bogoštovnu zajednicu. Jahve prebiva među Izraelcima, on je njihov Bog, a oni postaju »kraljevstvo svećenikâ, narod svet« (Izl 19, 6). »Upoznat će oni tada da sam to ja, Jahve, Bog njihov, koji ih je izbavio iz zemlje egipatske da

prebivam među njima« (Izl 29, 46). Sigurnost, pak, da je Bog njima Otac, a Izrael njegov sin ne temelji se na nekoj ideologiji već na činjenici Izlaska što ga je Bog izvršio a Izrael iskusio. Kojeg li dramatičnog početka i daljnjeg slijeda toga intimnog dijaloga između Jahve i izabranog naroda, koji je obris budućega Božjeg naroda koji će živjeti u svrhunaravnom poretku.

Jahve i dalje tokom povijesti izabire ljude da proglašuju njegovu poruku. Sjetimo se samo misterioznog izbora Davida, zatim dugog niza proroka. Preko svih njih »Božja riječ postaje živa i djelotvorna« (Heb 4, 12).

Duboko je misteriozan smisao tih ljudi koji razglašuju Božju poruku. Doduše, oni su ljudi sa svojim slabostima, kao i mi, ali su izabrani od Duha da budu sredstvo spasenja. Ne smijemo ih mjeriti mjerom ljudske naravi koja pada i griješi, trebamo ih mjeriti Božjom mjerom jer ih je On učinio sredstvom spasa. Bog je onaj koji spasava. Bog je onaj koji lomljivo sredstvo čini stupom. Ono što oni govore, to nije njihova riječ, to je Božja riječ. Preko njih božanska riječ, vječna, nesaopćiva Božja riječ postaje ljudska. Preko njih Božja riječ, kako veli sveti Pavao, ponizuje se u granice ljudske riječi.

Božja susretljivost i ljubav prema čovjeku ide još dalje, ide do vrhunca. »Bog koji je nekoć u mnogo navrata i na mnogo načina govorio ocima po prorocima, na kraju, to jest u ovo vrijeme, govorio nam je po Sinu« (Heb 1, 1—2). Riječ rođena iz krila Očeva prije svih vjekova, istobitna s Ocem, Bog od Boga, pravi Bog od pravoga Boga, po kojoj je sve stvoreno, Riječ, koja je još u starom savezu tvrdila da joj je naslada boraviti među ljudima i zvala da je slušaju, u jednom času ljudske povijesti postaje Tijelo. »I Riječ je tijelom postala i nastanila se među nama« (Iv 1, 14). Kolike li Božje ljubavi, kojeg li misterija! Božja Riječ uzima obličje sluge da izvrši i dovrši spasenje, ostvari novi prijelaz i novi savez te ljude učini dionicima božanskog života. Krist govori više djelima nego riječima, pri tom se služi ljudskim načinom govora, ali njegova riječ ima nešto što nam ne može dati nijedna ljudska riječ. »Nikada čovjek nije govorio kao ovaj čovjek« (Iv 7, 46), priznaše i njegovi smeteni neprijatelji. A prijatelji na Petrova usta izražavaju svoj unutarnji doživljaj: »Ti imaš riječi vječnoga života« (Iv 6, 68). Krist pak svima proglašuje: »Blago onima koji slušaju riječ Božju« (Lk 11, 28).

»Tko drži moju riječ, sigurno neće nigda vidjeti smrti« (Iv 8, 51). Blaženstvo, besmrtnost, vječni život: to je Božja Riječ.

Krist je »govorio Božje riječi« (Iv 3, 34) i dovršio djelo spasa što mu je bilo povjereno. Zatim od Oca šalje Duha Svetoga da vodi ljude do punine istine. I kao što je bio sam poslan od Oca, tako šalje apostole da navješćuju njegovu Radosnu vijest svim narodima.

Kad Bog govori, hoće da ga razumijemo. Stoga se služi našim ljudskim načinom govora, našim ljudskim rječnikom, služi se svim onim što je svojstveno ljudskoj riječi. I da bi njegova riječ koristila cijelom čovječanstvu, Bog je piše. Piše je onako kako se onda pisalo. Diktira je. Nije trebalo diktirati je izvana pa je diktira iznutra, tj. pokreće volju, um, pokreće duh svetog pisca da napiše ono što On hoće; i ono što pisac piše autentična je Božja riječ. Želeći spasiti cijelo čovječanstvo, Bog piše svoju riječ za sve vjekove. Tako će ljudi moći slušati živu, autentičnu riječ Gospodnju. Tako imamo neizmjerno veliki dar Svetog pisma; blago koje će Izrael kroz vjekove ljubomorno čuvati; od njih će ga preuzeti apostoli, a apostoli predati Crkvi. Tom velikom daru bit će povećan obujam, jer će Duh Sveti, i nakon što je govorila Riječ Božja koja je postala tijelo, nastaviti diktirati sve do posljednjeg apostola. Tad će se knjiga zatvoriti.

Riječ je prvi dar Boga čovjeku. Po riječi ulazi u kontakt s čovjekom da ga potpuno pomiri u Kristovoj krvi. Božji govor fiksiran je u tekstu jednog ugovora. Tekst ugovora zove se stari savez; ali to je preludij drugoga, novog i vječnog ugovora koji neće obuhvatiti samo Izraela već i čitavo čovječanstvo pomiriti s Bogom.

ODGOVOR ČOVJEKA BOGU

Bog koji preko ljudskih ustâ govori svome puku, ne iznosi samo nauku, već izražava svoje afekte, svoju ljubav i svoje želje. On nipošto ne želi da ostanemo indiferentni na njegovu poruku pa traži *naš odgovor*. »Kao što daždi i sniježi s neba bez prestanka dok se zemlja ne natopi, oplodi i ozeleni, da bi dala sjeme sijaču i kruha za jelo, tako se i riječ koja iz mojih usta izlazi ne vraća k meni bez ploda, nego čini ono što sam htio i obistinjuje ono zbog čega je poslah« (Iz 55, 10—11).

Bog ne samo što je dao svoju poruku, on je svoju riječ i izvršio i od svojih sinova traži da u poslušnoj vjeri i odanoj ljubavi tu riječ prihvate i izvrše. S molitvenim držanjem i pažnjom učenik Gospodinov sluša i usvaja njegovu riječ da bi ona u njemu djelovala. Božju riječ treba ne samo čuti, već je sačuvati u sebi i prakticirati u životu. Uskladiti život s riječju Božjom. Svjedočiti, da čitav život kršćanina postane riječ hvale i zahvaljivanje Bogu. Tko je primio riječ koja je sjeme života, treba roditi rod u radosti Božje slave. Odgovoriti Bogu u ljubavi, svetom životu i žrtvi. Odgovor Bogu je preuzimanje odgovornosti u prostoru i vremenu pred Bogom i prema Bogu. Odgovarajuće djelovanje u svijetu, i to ne samo zbog Božje naredbe već i u službi njegove slave i ljubavi.

Da riječ postane djelotvorna, potreban je dugi put koji obvezuje kršćanina da tijekom cijelog života postepeno preoblikuje svoj život da bi bio sukladan s riječima. »Sva njihova djela, molitve i apostolski pothvati, bračni i obiteljski život, svagdanji rad, odmor duha i tijela, ako se vrše u duhu, dapače i tegobe života, ako se strpljivo podnose, postaju duhovne žrtve ugodne Bogu po Isusu Kristu« (usp. 1 Pt 2, 5), (LG 34). Čovjekov odgovor, što ga Bog traži, sažet je u totalnom predanju po ljubavi (Mk 12, 28—34).

Sveti dijalog, Božji govor i ljudski odgovor, ima još specifičniju ulogu: *ostvaruje zajedništvo Bog—čovjek*. Pogledajmo najprije kako se to odvija na čisto ljudskom području. Kako nastaje zbliženje dvojice ljudi, dvojice prijatelja? Razgovorom. Čovjekova riječ je spontani izražaj njegove intimnosti. Riječ saopćava misli i osjećaje onoga koji govori, i to često puta tako da se preko riječi, preko jezičnog govora zbiva »transfuzija« duše onoga koji govori ili piše u onoga koji sluša ili čita. Tko npr. čita nekog pisca jedrog stila, ili često razgovora s istom osobom, i neopazice asimilira njegov način izgovaranja, ali u isto vrijeme i njegov mentalitet. Tako lako jedan ostaje pod utjecajem drugoga pa govori i rezonira kao i njegov subesjednik. Tako se na neki način uspostavlja zajedništvo između subesjednikâ.

Ako ljudska riječ posjeduje toliki dinamizam, onda je Božja riječ još učinkovitija. »Uistinu je živa i djelotvorna riječ Božja. Ona je oštrija od svakoga dvosjeklog mača i prodire do rastavljanja duše i duha, zglobova i moždine«, tvrdi sv. Pavao (Heb 4, 12). Božja riječ je donosilac života, i to života koji je sam Bog. Krist uspoređuje riječ sa sjemenom. Tom slikom označava da Božja riječ izgleda jednostavna i malovrijedna (izgovara se ljudskim rječnikom), a ipak je puna dinamizma, sposobna da postane veliko stablo. Razumije se da je za to važna unutrašnja suradnja onoga koji tu riječ prima. Bog hoće da čovjeku saopći od svog intimnog života i svojih dobrohotnih planova sa svrhom da promovira jedinstvo čovjeka sa Stvoriteljem, ili još točnije, povratak grešnika vrhovnom dobru. Meditirajući i slušajući Božju riječ čovjek ulazi s Bogom u zajedništvo, čovjek prima tu riječ u sebe, Božja se riječ na neki način utjelovljuje u čovjeku.

Međutim, ne radi se samo o zajedništvu riječi i ljubavi već i o zajedništvu života preko posvetne milosti. Božja riječ u dijalogu Bog—čovjek postaje dinamična i nazočna ne samo u proglašenju riječi već nadasve u sakramentalnom obredu. Sakramentalna riječ je efikasna riječ po kojoj Bog dovršava ono što je navijestio i daje ono što je obećao. Tu riječ postaje djelo i produljeni dijalog. Po sakramentu Božja riječ prodire u čovjekovu intimnost i postaje nešto što je njegovo. Odsada čovjek, preoblikovan znakovima spasa, živi u Kristu, poistovjećuje se s Riječju. Kršćani postaju su-umrli, su-pokopani i su-uskrsnuli s Kristom, primaju Duha posinjenja te s cjelokupnim narodom Božjim slave spomen-čin smrti i uskrsnuća Gospodinova« (AG 14). Sa-

kramentalne riječi su stvaralačke, izvršuju spas i ostvaruju zajedništvo Bog—čovjek.

Svaki sakramenat je divni dijalog između Boga, koji u Kristu obnavlja i vrši svoje obećanje spasa, i čovjeka koji s Kristom odgovara na božanski poziv. To je — kako netko zgodno reče — »neprekidni razgovor između Zaručnika i Zaručnice« (A. Grea). Svi su sakramenti spasilački dijalog, ali svaki od njih ima svoje uvjetovanosti. Dijalog koji se odvija na različitim, ali međusobno tijesno usklađenim razinama i dubinama dobija svoj potpuni smisao kad se susretom između dvije strane postigao vrhunac u svršnom dogovoru, a to se obistinjuje upravo u misi.

Sažeto možemo reći da u dijalogu Boga sa čovjekom »pod raznim oblicima riječi Gospodin ponekad zove, ponekad poučava, ponekad potiče, ponekad 'govori i čini'. Zajednica vjernika sa svoje strane sluša, odgovara, razmišlja, moli, prihvaća, zahvaljuje sve do poistovjećenja s Riječju koja se, poslana od Oca, vraća k njemu za vječno sjedinjenje«.[2]

[2] J. GELINEAU, *nav. dj.* str. 202.

OSTVARENJE SVETOG DIJALOGA U MISI

PROGLAŠENJE BOŽJE RIJEČI

Najvažniji elemenat službe riječi jest usmeni navještaj Božje objave u Kristu. Po tom elementu ovaj dio euharistijskog slavlja dobiva svoje ime i svoj vlastiti karakter.

Proklamirati, proglasiti, navijestiti Božju riječ znači posadašnjiti je, učiniti je živom i učinkovitom u ustima Krista koji je prisutan »kad se u Crkvi čita sveto Pismo« (SC 7). Gospodin nije ostavio ljudima knjigu, već im je poslao apostole i osnovao Crkvu koju su isti apostoli, pokrenuti Duhom Svetim, organizirali. Toj Crkvi Krist je povjerio svoju riječ da bude njegov glasnik. Riječ Božja obraća se današnjem čovjeku preko crkvene službe, osobito u času kada Crkva posadašnjuje otajstvo spasa u liturgijskom slavlju. Liturgija Crkve božanskoj riječi, što ju je primila u Bibliji, daje živu suvremenost. Proglašujući Božju riječ čini Gospodina prisutnim. To je važan događaj za život same Crkve i preobrazbu svijeta. Crkva ne čita napisane riječi, već proglašuje Riječ koja je život. Punu i autentičnu Božju riječ ne nalazimo neposredno u štampanim knjigama Biblije, već prije svega na ustima Crkve u naviještanju i u molitvi. Spasenje, po sebi, ne traži čitanje Svetog pisma, već primanje Božje poruke što je Crkva proklamira. Bez sumnje, Božja se riječ može usvojiti i privatno, osobnim čitanjem, ali je prije treba primiti u hijerarhijskoj zajednici Crkve. Zajedničko čitanje ne tumači se jedino time što ljudi nisu znali čitati, ili što nije bilo knjiga. Ne, to je čin Crkve. Crkva svojim sakralnim karakterom i na živ način prezentira kršćaninu Sveto pismo.

Želimo li dati važnost nekom čitanom tekstu, treba paziti na dobar izgovor, deklamiranje, uvjerenje; ali kad se radi o Božjoj riječi, upravo ta riječ daje važnost osobi koja je naviješta. Nekom čitanom tekstu potrebni smo mi kao tu-

mači; u Božjoj riječi nama je potrebna životna snaga što je sadrži spasonosna poruka. Božja riječ ne izražava samo Božju misao, ona je i puna njegove moći. Ona djeluje, stoga je čin. Osobno čitanje Biblije nije apsolutno nužno; međutim, slušanje riječi kao susret s Gospodinom prisutnim među nama jest nužno. Sve dok vjernici ne uoče razliku koja postoji između »čitanja« i »proglašenja« Božje riječi, slavlje službe riječi neće biti autentično.

Liturgija treba zajednicu iz religioznog »svaštarstva« uvesti u kršćansku egzistencijalnost; treba u zajednici stvoriti klimu za slušanje Božje riječi koja nije jednostavno čitanje, već slavljenje i prihvaćanje u zahvalnosti, vjernosti i molitvi. Radi se o tome da vjernik *danas* sluša glas svoga Gospodina. »O da danas glas mu poslušate: Ne budite tvrda srca« (Ps 95, 7—8) — poručuje Gospodin na usta proroka.

PROGLASITELJI BOŽJE RIJEČI

Da bi riječ, kojom počinje razgovor i budi se odgovor puka, bila autentična, sadašnja i prisutna Božja riječ, treba da bude, na neki način, izrečena od samoga Gospodina. Navjestitelj ili glasonoša božanske riječi smatra se kao drugi Gospodin. Po njemu je sam Krist prisutan u sakupljenoj zajednici. Po tome je očita velika važnost službenika riječi.

Premda su svi vjernici sudionici Kristova svećeništva, i po tome sudionici u liturgiji, ipak, proglašenje Božje riječi u prvom redu spada na one koji su za tu funkciju izabrani da budu posrednici između Boga i ljudi. To je *službeno svećenstvo*, koje se ne samo po stupnju već bitno razlikuje od općeg svećeništva (LG 10). Služba riječi je točka susreta Boga i puka, a službenik tog susreta jest zaređeni svećenik, a u liturgijskoj zajednici na prvom mjestu predsjedatelj skupa i đakoni.

Predsjedatelj skupa pri službi riječi malo intervenira, a baš to ističe njegovu posebnu ulogu. Pod njegovim vodstvom Biblija oživljava u zajednici posredstvom đakona ili laika, glasnikâ Božje riječi. Predsjedatelj nije dekorativni elemenat, već odgovorni subjekt autentičnog poslanja. On bdije da se ostvare najbolji uvjeti za korisno slušanje Božje riječi i za žarku molitvu. U tome mu pomažu drugi službenici: đakoni, čitači, psalmist itd. Svi moraju nastojati da dostojno obave misterij Božje riječi.

Čitanja se obavljaju na nepomičnom ambonu. Za vrijeme čitanja ambon kao da nestaje, u tom času čitanja i čitač glavni su predmet pažnje. Poslije ambon podsjeća vjernike na Božju poruku koja se na njemu zbila.

Posebnu pažnju i poštovanje treba posvetiti *knjizi Evanđelja* koja je pri ulaznoj procesiji stavljena na oltar (MR 84). Evanđelistar treba biti različit od knjiga za druga čitanja (MR 79). Inače ga treba držati na časnom mjestu, na stoliću sa strane uz dvije svijeće. Nije to knjiga koja se baca kao bilježnica. Sadrži Božju riječ; zbog toga se kadi,

cjeliva, a nekad se i posebno ukrašavala da se i kroz vanjski omot pokaže poštovanje Božjoj riječi. Za vrijeme II. vatikanskog sabora, na početku svake sjednice Evanđelje se svečano postavljalo na posebno postolje među koncilske oce, kao da ono upravlja koncilskom zajednicom.

Pri slavljenju Božje riječi *i puk* je također u raznim momentima i na razne načine koncelebrant riječi. Prije svega pažljivim i pobožnim slušanjem, zatim pjevanjem, aklamacijama, sveopćom molitvom i stavovima tijela. Izrazitije sudjelovanje vjernika očituje se kad laici obavljaju službu čitača, psalmista, kad sudjeluju u sveopćoj molitvi.

1. Biblijska čitanja

»Od najveće je važnosti u liturgijskoj službi Sveto pismo« (SC 24). Kad Crkva daje toliko prvenstvo Božjoj riječi u životu, u vjeri i molitvi Crkve, ne čini to bez razloga. Božja riječ nadahnjuje, prožimlje i daje značenje čitavoj liturgiji, a po liturgiji kršćanskom životu. Budući da nema spasenja bez vjere, a budući da »je pod nebom jedno ime — Kristovo — dano ljudima po kojem nam se treba spasiti« (Dj 4, 12), onda to ime treba upoznati. Njega možemo upoznati po Svetom pismu. Tko ne pozna Sveto pismo, ne pozna Krista. Samo po Božjim riječima možemo upoznati srce Božje. »Stoga za obnovu, napredak i prilagođivanje svete liturgije treba njegovati onaj slatki i živi osjećaj Svetog pisma o kojem svjedoči časna predaja istočnih i zapadnih obreda« (SC 24). Da bi se pak unaprijedio slatki i živi osjećaj Svetog pisma, treba da se u »svetim slavljima obnovi obilnije, raznovrsnije i prikladnije čitanje Svetoga pisma« (SC 35). »Da bi se vjernicima pripravio što bogatiji stol riječi Božje, neka se svestranije otvore biblijske riznice« (SC 51). To blago treba upoznati, treba imati smisla za Božju riječ, treba je predati svijetu po autentičnom tumačenju Crkve koja je jedina čuvarica toga blaga. Međutim, treba znati da »ne samo kad se čita ono 'što je napisano nama za pouku' (Rim 15, 4), nego i kad Crkva moli, ili pjeva, ili vrši obred, hrani se vjera onih koji sudjeluju, a duše se potiču k Bogu da mu iskažu duhovno bogoštovlje te obilnije prime njegovu milost« (SC 33).

Povezanost čitanja. Sveto pismo čita se određenim redom onima koji su primili Duha da ga mogu shvatiti kao

Božju riječ. Čitaju se ujedno odlomci Staroga i Novoga zavjeta, koji se međusobno i izmjenično osvjetljavaju i pomažu da se bolje shvati bilo jedinstvo djela spasa, bilo povijesna perspektiva spasa. Tako se očituje jedinstvo obaju Zavjeta. Ne radi se toliko o slijedu različitih elemenata (čitanje, pjevanje, molitva), već se radi o jedinstvenom činu što se odvija po unutarnjem dinamizmu da bi se izrazilo točno značenje. Slično kao kad promatramo neku dramu u kojoj slijedimo susljedne elemente, i onu glavnu nit koja ih povezuje, i sve faktore koji vode do određene svrhe prikazivanja, da što dublje prodre u život ljudi i donese plod.

Crkva predstavlja Stari zavjet kao navještaj i početak povijesti spasa koji svoje dovršenje nalazi u Novom zavjetu i svoj vrhunac u Kristovu pashalnom otajstvu što se neprestano u Crkvi posadašnjuje sve do Gospodnjeg povratka.

Čitanje Starog zavjeta. Uvodni obredi stvorili su potrebnu atmosferu u zajednici da ova može slušati Božju riječ. Kad su svi u pažljivoj šutnji sjeli, na ambon stupa čitač i naviješta Božju riječ iz Starog zavjeta.

Crkva najprije čita i navješćuje teme i događaje povijesti spasa u Starom zavjetu da bismo bolje shvatili Novi zavjet u kojem se povijest spasa ostvaruje u definitivnoj perspektivi. Stari se zavjet proglašuje u svjetlu Novoga. Tako u svjetlu Novoga zavjeta čitanje prologa Ivanova Evanđelja omogućuje nam točno shvaćanje knjige Postanka učeći nas da je Božja riječ koja sve stvara postala Tijelo, Sin Božji, po kojemu je sve učinjeno. Sam tvorac Novog zavjeta, Isus Krist, rekao je da nije došao ukinuti Stari zakon, već ga usavršiti (Mt 5, 17). Svojim učenicima na putu u Emaus tumači »sva Pisma« Starog zavjeta da bi razumjeli događaje Novog zavjeta. Mnogo toga što susrećemo u Novom zavjetu ne bismo razumjeli bez poznavanja Starog zavjeta, bilo stvari (voda), događaja (hebrejsku Pashu), simbola (mana, janje), bilo proročanstava i njihova potpunog ispunjenja drugim Kristovim dolaskom. Nada i očekivanje proroka i naša su nada i naše očekivanje definitivnog ostvarenja Božjeg kraljevstva. Riječ Božja je Krist, prema tome tvorac sve objave u starozavjetnim i novozavjetnim Pismima, Krist je onaj koji, preko raznih glasnika i pisaca, govori njima i nama i svim vremenima. Jedna te ista Riječ govori u oba Zavjeta. Ispravno se stoga kaže da je »sadržaj Biblije: Isus Krist. Sve što piše Stari zavjet znači samo polagano uvođenje u

objavu tajne Isusa Krista, Bogočovjeka. Ondje je priprava, odgajanje naroda, predskazivanje, postepeno otkrivanje Božjeg bića i Božje ljubavi koja se postepeno razotkrila u Kristu. Zato se prava i potpuna istina Pisma može shvatiti i dohvatiti samo iz cjeline Staroga i Novog zavjeta«.[4] Stoga Crkva i veli da Krist govori u Crkvi kad se čita Sveto pismo, bilo Staroga, bilo Novog zavjeta (SC 7).

Oba Zavjeta su slijed, nastavljanje jedne jedine stvarnosti: povijesti spasa. Sva je ta povijest Staroga i Novog zavjeta kristološka, usredotočena u Kristu, na Mesiji, i oba će imati svoju konačnu inauguraciju »na koncu vjekova« kamo su usmjerene težnje svih stoljeća. I ta jedna jedina povijest spasa i naša je povijest kao i naših prethodnika koji su, kao i mi, dio jedne jedine povijesti i jednoga jedinog spasa.

Pri slušanju navještaja Starog zavjeta neka nas ništa ne smete moralna problematika što je on izražava. Razumljiva je ta neotesanost. Naime, Stari zavjet je, bez sumnje, nesavršen, i tek je u Kristu dobio svog usavršitelja. Tek skiciranu objavu ne smijemo promatrati kao apsolutnu vrijednost. Progresivna i pedagoška objava tek je u Kristu dobila svoju puninu.

Zaključna riječ čitača »Riječ je Gospodnja« izaziva aklamaciju puka »Bogu hvala«. Ona nije tu da nas podsjeti na završetak čitanja, već ima svrhu da nas podsjeti na Božju prisutnost u proglašenoj riječi.

Pripjevni psalam ili psalam odgovora. Gospodin je govorio, naučavao, poticao; u pažljivoj tišini puk je slušao, usvojio Božju poruku te sada zanesen Božjom ljubavlju, molitvenim pjevanjem odgovara na Božju riječ. Izmjeničnim pjevanjem psalma i pripjeva odvija se sveti dijalog Boga i njegova puka.

Bolje i ljepše ne možemo odgovoriti Gospodinu nego njegovom vlastitom riječi jer psalmi su riječ Božja. Uostalom, Bogu se ne može ništa više svidjeti nego njegova vlastita riječ. Po njoj se mi njemu sviđamo kad god ona u nama govori. Tako je sam Bog htio. Zbog grijeha čovjek je izgubio prisnost s Bogom te postao nijem pred svojim Stvoriteljem. Osjećajući u sebi rascjep i nered stvorenje osjeća teškoću zadržati se u molitvenom razgovoru s tri put svetim Gospodinom. Da bi ozdravila ova naša njemoća, Bog

[4] T. ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema*, Zagreb 1969, str. 95.

se udostojao saopćiti čovjeku svoju vlastitu riječ. Prihvaćajući ovu riječ stvorenje je može u molitvi poslati nebeskom Ocu. U psalmima sam Gospodin u naša usta stavlja svoju riječ.

U psalmima Krist govori Ocu. Kao što je u svome smrtnom tijelu recitirao u molitvi psalme, on i sada u svom Mističnom Tijelu, tj. s nama, svojim udovima, »vapajem i suzama« (Heb 5, 7) nastavlja molitvu Ocu. Ta stvarnost pripjevnom psalmu daje puninu, a našoj hvali i zahvaljivanju zanos.

Dok su ulazna i pričesna pjesma nadopuna i zvučna pratnja obreda, pripjevni psalam ima svoju vlastitu fizionomiju. Pripjevni psalam je u strogoj vezi s prethodnim čitanjem, to je odgovor na čitanje, produbljenje čitanja, meditacija koja u srcima vjernika produljuje Božju riječ. »Ne samo kad se čita ono 'što je napisano nama za pouku' (Rim 15, 4), nego i kad Crkva moli ili *pjeva* ili vrši obred, hrani se vjera onih koji sudjeluju, a duše se potiču da Bogu iskažu duhovno bogoštovlje te obilnije prime njegovu milost« (SC 33).

Pripjevni psalam, stoga, treba slušati, pjevati ili recitirati u dubokoj pažnji i sabranosti, sjedeći. Jedan ili više pjevača (ne sva zajednica) naviješta refren, a zajednica ga ponovi i ponavlja na kraju svake kitice. To je prikladni izraz za djelatno sudjelovanje vjernika.

Drugo čitanje obično se naziva poslanica jer nam najčešće prezentira odlomke iz apostolskih pisama ili poslanica. Osim poslanica čitaju se odlomci iz Djela apostolskih i Otkrivenja, a ponekad zbog specifičnosti blagdana odlomci iz Starog zavjeta.

Apostolska pisma sadržana u Novom zavjetu također su Božja riječ kao i ostale knjige Svetog pisma. Napisane su prvim kršćanskim zajednicama koje su sačinjavali obraćeni pogani i Hebreji. Apostoli zbog dugih putovanja nisu mogli često posjećivati ove zajednice i osobno im tumačiti Božju riječ, pa su to činili pomoću pisama. Veliko je bogatstvo i dubina ovih poslanica. Dok ih slušamo, treba imati na umu da se apostol svojom porukom ne obraća samo svojim suvremenicima već upravo nama današnjim kršćanima, svojoj braći ovog vijeka. Navješćujući nam Božju poruku, Radosnu vijest spasa, potiče i poziva nas na sudjelovanje u povijesti spasa po Isusu Kristu.

Pozdrav Evanđelju. Pripjevni psalam odnosi se na prethodno čitanje, a pjevanje koje slijedi drugo čitanje odnosi se na slijedeće čitanje Evanđelja. Pjevanje i obredi izraz su posebne počasti Evanđelju. Svečano nošenje knjige Evanđelja u procesiji sa svijećama, popratno pjevanje, poklik puka prisutnom Kristu »Slava tebi, Gospodine«, daje ovom obredu veličanstvenost i dubinu.

Đakon koji će navijestiti evanđelje ide k oltaru, uzima s njega knjigu Evanđelja, moli od Svemogućega snagu, prima od predsjedatelja blagoslov da dostojno navijesti Kristovu Radosnu vijest. Procesija, duljim putem, dostojanstveno kreće prema ambonu, kadionik, poddakon, svjećonoše sa svijećama, đakon s knjigom Evanđelja. To nije obično rukovanje s nekom knjigom, već svečani prijem Nekoga. Ulazi Krist, Učitelj, moćni čudotvorac, Božji Sin. Puk iz poštovanja ustaje i kliče trokratni »Aleluja« (kao naše »živio«) Kristu u Evanđelju. Vjernici iz stava slušalaca prelaze u stanje učenika koji primaju Krista i slave ga.

Evanđelje Isusa Krista. To je vrhunac slavlja službe riječi. Proglašenje evanđelja povjereno je đakonu. Ako njega nema, onda svećeniku. Prije čitanja navjestitelj skreće pažnju prisutnih na Gospodinovu prisutnost s »Gospodin s vama«, čini znak križa, a puk odgovorom i aklamacijom pokazuje svoju vjeru u Kristovu prisutnost.

Navjestitelj proglašuje Radosnu vijest Isusa Krista, kako su nam je predala četiri evanđelista. Svaki pojedini pisac Evanđelja piše svojim stilom, svojim temperamentom, imajući pred očima svoje suvremenike, ali ne pišu svoju poruku, već nam predaju jedno jedino Kristovo evanđelje. Evanđelje nam pripovijeda čudesna Božja djela, iznosi pred nas svetu povijest kroz koju Bog naviješta spasenje i ujedno ga ostvaruje. Zaista, »Krist nam govori kad se u Crkvi čita Sveto pismo« (SC 7), ali u Evanđelju nam govori najjasnije, najodlučnije i najosobnije. Slušajući evanđeoski navještaj vjera nam pomaže da dosegnemo Kristovu osobnost, živoga Krista, sadašnjeg Krista, koji nam danas u Crkvi govori preko ovoga proglašenog evanđelja. Poučava zajednicu kao što je poučavao u Palestini, po cestama, u sinagogama, iz lađe. Krist nam sad govori: »Tko ima uši da čuje, neka čuje«.

Nije važno što navještaj evanđelja često započinje: »U ono vrijeme...«. Vrijeme Evanđelja nije neko mitsko vrijeme, već stvarno, zemaljsko. Njegova zbivanja uvijek su sadašnje važnosti. Kad se iznosi koji Kristov govor ili pouka, treba to staviti u vrijeme, inače bi sve izgledalo slučajno ili izvan vremena. Naša vjera pak zna da biblijska pripovijedanja nisu zatvorena samo u jedan period prošlog vremena, ona se stvarno odnose na nas današnje ljude. Mi nismo slušatelji nečega što se nekoć zbilo, mi smo današnji učenici.[5]

Završna riječ: »Riječ je Gospodnja«, nije tek znak završetka čitanja, već prije svega poklik veličanstvu Božje riječi koja beskrajno nadvisuje sve bijedne ljudske riječi. Tu riječ stari su nazivali: božanska stranica, sveta stranica, nebeska stranica, a sveti Pavao »božanska snaga spasa«, jer izlazi iz usta prisutnoga uskrslog Krista. Stoga se u zaključnoj aklamaciji kliče: »Slava tebi, Kriste«.

2. Homilija

Biblijska riječ proglašena u zajednici postaje Božja riječ za onoga tko je slušajući shvaća u svom sadašnjem značenju: kao riječ što je Bog u ovom času upućuje meni, u ovoj situaciji Crkve, u odnosu moje zadaće što je imam u svijetu. Stoga samo čitanje Božje riječi nije dosta. Da bi slušaoci shvatili Božju poruku i ostvarili je u svom životu, proglašena riječ nužno traži da se produlji u živu riječ koja tumači, produbljuje, potiče i primjenjuje na život. Pročitanu riječ treba tako razlomiti i »pružiti vjernicima kruh života sa stola riječi« (DV 21) da ga mogu usvojiti. Božja riječ je po sebi djelotvorna, ali njena djelotvornost uvećava se živim izlaganjem i tumačenjem, to jest homilijom (MR 9). Homilija je egzegetski i parenetski komentar čitanja svetog teksta. Komentar tumači ono što je teško shvatiti. Pisma su napisana karakterističnim povijesnim jezikom koji, često puta, treba vjernicima protumačiti njihovim riječima i slikama.

Homilija uz tumačenje treba biti i »poticaj na nasljedovanje tih lijepih stvari« — kako veli sveti Justin. Biblija nam prezentira otajstva vjere ne toliko kao apstraktne istine, nego kao konkretne i životne činjenice. Iz tih činjenica polazi homilija, iz njih izvodi norme za naš kršćanski život, upravlja našim moralnim vladanjem. Zadaća je homilije sakupljenoj braći ovdje i danas posadašnjiti čitanja da bi

[5] A. M. ROGUET, *La cena del Signore*, Milano 1970, usp. str. 77—83.

Božja riječ postala njihov stvarni život. Homilija se ne zaustavlja na prošloj povijesti, već je povezuje sa sadašnjošću. Povijest spasa nije završena, ona se u nama nastavlja do konačnog dovršenja. Homilija je most koji naš svagdašnji život povezuje s otajstvenim božanskim svijetom.

»Naš Gospodin Isus — veli Roguet — dao nam je uzor homilije kad je u nazaretskoj sinagogi čitao tekst Izaije: 'Na meni je duh Gospodnji . . . ' (Lk 4, 16—30). Čini se na prvi pogled da se homilija sastojala samo u ovoj rečenici: 'danas se ovo pismo, koje ste čuli svojim ušima, ispunilo'. Mora da je Isus razvio tu temu, o kojoj sveti Luka daje samo sažeti sadržaj, jer odmah iza toga opisuje živi dojam što ga je, nema sumnje, prouzročio pravi govor, jer dalje piše: 'Svi su mu odobravali i divili se lijepim riječima što su izlazile iz njegovih usta'. Međutim, stanovnici Nazareta brzo su se sablaznili, počeli su sumnjati kad su se sjetili da je taj prorok njihov sugrađanin i da ga poznaju još od djetinjstva. A on im odgovara da 'nijedan prorok nema priznanja u svom zavičaju', i evo drugog dijela homilije: polazeći od činjenica Starog zavjeta koje pokazuju božansku dobrohotnost prema tuđincima, kao što su udovica iz Sarepte i Naaman Sirijac, otvara im pogled na perspektive spasenja koje nije ograničeno na njihov narod, već je sveopće. Ne radi se o izvanvremenskom tumačenju Izaijina teksta, već o gorućoj primjeni na sadašnju situaciju, tako goruću da je propovjednik izbačen iz sinagoge, iz grada, čak su ga htjeli strmoglaviti s brijega«.[6]

Homilija ne smije biti bilo kakva propovijed, već pravo tumačenje Božje riječi koja je čas prije u zajednici odzvanjala. Božja riječ koja je odjekivala s usta proroka, apostola, Krista postala je sadašnja i po Crkvi primijenjena na nas. Svećenik proglašava istu Radosnu vijest koju nam Bog upravlja u Svetom pismu. On se stavlja u Božju službu. Govori Božje stvari, a ne ljudsku ili svoju mudrost. Ne dijeli lekcije, već potiče na dobro. Pomaže ljudima da upoznaju Božje srce, obrate se, postanu sveti narod koji će prinijeti euharistiju, a s njom i sebe. Ako vjernici — kao i učenici u Emausu — osjete kako njihova srca gore dok slušaju riječ, moći će prepoznati Krista u »lomljenju kruha« (Lk 24, 31).

Propovijedanje je dužnost svećenika. Homilija je živi hijerarhijski komentar, povlastica biskupa i svećenika, pri-

[6] A. M. ROGUET, *nav. dj.*, str. 86.

držana svetom redu kao i euharistija; formalno se to ne temelji na osobnom znanju propovjednika, već je skopčano s darom javnog slavljenja otajstva Božje riječi što ga vrši Crkva. Propovijedanje je upravo izraz svećeništva. »Nije pravo da mi ostavimo riječ Božju pa da služimo za stolovima; za taj posao postavite druge ljude, a mi ćemo se potpuno posvetiti molitvi i službi propovijedanja« — ustanovili su apostoli (Dj 6). Svećenici su propovjednici. To je konstantno, temeljno i prvobitno u Crkvi. Osnovni zadatak svećeništva je »diakonia« riječi. »Krist me nije poslao da krstim, nego da propovijedam Radosnu vijest« (1 Kor 1, 17). »Ako propovijedam Radosnu vijest, to mi ne daje pravo na slavu, jer sam na to obvezan. I jao meni ako ne propovijedam Radosne vijesti (1 Kor 9, 16).

Najprikladnije je da predsjedatelj zajednice kao dobri otac Božjoj djeci lomi kruh Božje riječi (MR 42; 165). Kao što otac kao glava obitelji dijeli svojima svagdanji kruh, tako i otac kršćanske zajednice, kao glava Božje obitelji i kao pastir, dijeli članovima te zajednice duhovni kruh prema njihovim potrebama. Njegova homilija treba da bude kao razgovor domaćina s domaćima. Treba da se ljudi pri tom osjećaju kao »kod kuće«. Da bi iz usta propovjednika Božja riječ bila domaća i prisna, a ne strana i neukusna, treba ponajprije da se sam djelitelj kruha riječi u molitvi i razmišljanju nahrani i prožme njenom snagom. Bez improviziranja, s pastoralnom ljubavlju i odgovornošću treba dijeliti povjerenoj obitelji kruh Božje riječi.

Novi biblijski tekstovi daju široke mogućnosti za obilnije dijeljenje kruha riječi. Homilija ne mora reći sve, ni protumačiti sve, ni praviti sintezu svih čitanja. Obično su povezani i usklađeni tekstovi Starog zavjeta i Evanđelja; s drugim čitanjem to nije uvijek slučaj. Homilija »valja da tumači neki vid čitanja Svetog pisma ili koji drugi tekst iz redovnog ili promjenljivog dijela mise dana, vodeći računa o otajstvu koje se slavi ili o posebnim potrebama slušalaca« (MR 41). To ne znači uhvatiti se jedne točke pa iz nje izvesti kakvu pouku ili raspru što nema veze s evanđeoskim tekstom (npr. odlomak iz Mt 11, gdje se čita: »Blago onomu koji se ne sablazni o mene«. Govorimo, dakle, o sablazni, i sl.).

Homilija se drži neposredno iza Evanđelja. U liturgijskim knjigama nije određeno nijedno drugo mjesto. Homilija se sljubljuje s čitanjima i ništa ih ne smije rastaviti.

Ni prije ni poslije homilije ne dolaze uopće u obzir nikakvi čini, ni druge riječi, ni oglasi (tome je mjesto prije zaključnih obreda). Takva umetanja ne samo da bi prekidala već i razbijala riječ Božju koja djeluje u dušama. Završena homilija ima nužni odjek u razmišljanju i svetoj tišini (MR 23). Prema tome, neumjesni su govori neposredno prije pričesti, iza obreda vjenčanja ili pokopa, jer ono što treba govoriti mora biti iz svetog teksta, komentar čitanja.

Homilija je dio vitalnog organizma mise, misi nešto naravno, ona je integralni dio mise. Misa je slavljenje povijesti spasa, a Božja riječ je prva koja nas uvodi u središte ove povijesti, postavlja nas u sukladnost s Božjim planom spasa, i tu ucjepljuje naš životni put. Kršćanski život potrebuje i žeđa za ovom vitalnom limfom što nam je daje riječ Kristova koja je svjetlo, vođa i utjeha. Zbog toga Crkva preporučuje homiliju ne samo u blagdane nego i tijekom godine, posebno u dane adventa, korizme, vazmenog vremena i kad je prisutan veći broj naroda.[7] Homilija nije nekakav dodatak, već autentični dio misne liturgije, stoga »neka se ne propušta, osim iz teškog razloga, nedjeljama i zapovjednim blagdanima na misama koje se služe uz sudjelovanje naroda« (SC 52). Dakle, homilija se uvijek preporučuje, a u nedjelje i blagdane je obavezna.

3. Ispovijest vjere

Homilija nije zaključak, već otvaranje na molitvu. Sve do ovog časa Gospodin je govorio nama. Sada mi preuzimamo riječ. U ispovijesti vjere ili vjerovanju izražavamo svoju zahvalnost presvetom Trojstvu i naglašavamo svoju intimnu prožetost vjerom.

Vjerovanje nije popratna pjesma, već specifični obred ispovijedanja vjere. To nije obično nabrajanje članaka vjere. To je sažeta povijest spasa, kao što je, uostalom, i čitava misa. Vjerovanje je pristanak uz Božju riječ i u isto vrijeme »vrata svečanog ulaza« u euharistijsko slavlje, kojemu možemo pristupiti samo s vjerom. »Jer euharistijska molitva ne smjera na drugo nego da, u obliku zahvaljivanja, popiše djela božanske povijesti spasa i ekonomije spasa što prihvaćamo s vjerom«.[8] Slavljenje mise je ostvarena ispovijest vjere: »Svaki put kad jedete ovaj kruh i pijete kalež, navješćujete smrt Gospodnju dok on ne dođe« (1 Kor 11, 26).

Vjerovanje je snažni odjek Božje riječi. To je naš radosni »da«, naš zanosni pristanak uz Božju poruku. Kroz čitanja i homiliju Božja riječ prodrla je u naše srce. Sada tu riječ prihvaćamo, odgovaramo na nju pa se uključujemo u povijest spasa moleći vjerovanje. Ispovijest vjere je u isto vrijeme osobni i kolektivni čin čitave Crkve. U tom činu mora svatko sudjelovati. Ako ne kažem vjerovanje, to je kao da odbijam zakletvu. Mogu ne sudjelovati u ulaznoj pjesmi, u »Slavi«, u pripjevima što su uistinu zajednički a ne pojedinačni čini, ali ako ne reknem ispovijest vjere, nedostaje moj osobni zalog. Slušanjem vjerovanja što ga drugi pjeva ne izražava se čin vjeroispovijesti.

»Općenito nam životno iskustvo pokazuje da jedan čin priznanja i prihvaćanja obaveza, npr. zakletva, može biti položen ili na taj način da svatko govori čitav tekst, ili, da netko govori tekst, a onaj koji se obvezuje aklamira točku po točku. Ova je posljednja forma data Vjerovanju na jasan način tamo gdje se specijalno shvaća kao svečani čin ispovijedanja vjere, posebno u liturgiji uskrsne noći. Taj nam primjer također pokazuje da u Vjerovanju, kao činu ispovijedanja vjere, ne treba pjevanja da bi postao svečan, ili mu bar to ne treba svagdje. Kada tekst izgovara netko treći, npr. zbor, a bez aklamacije svih kojih se tiče, ali također kad ga naizmjenično pjevaju dva kora, ili zbor i puk, ne ispunjavaju se uvjeti koji odgovaraju činu vjeroispovijesti. Tu onda nema znaka koji je bio zamišljen. U stvari, to nije izvođenje čina vjeroispovijesti, već pjevanje o vjeri. Takvo pjevanje nalazi svoje mjesto prilikom hodočašća ili na trgu sv. Petra«.[9] Zbog toga se smatra najnormalnijim da se ispovijest vjere radije recitira; ako se pak pjeva, bio bi najprikladniji jednostavni recitativ slično kao npr. »Oče naš«.

Bilo da se pjeva, bilo da se recitira, dostojanstvo ovog čina traži da se obavlja stojeći.

4. Sveopća molitva

Poslije čitanja i homilije momenat je napet. Kroz svoju riječ Bog je govorio svome puku, ustanovio Božji narod,

[7] *I. Uputa o liturgiji*, br. 53; MR 42.
[8] J. A. JUNGMANN, *Missarum sollemnia*, Torino 1963, str. 378—379.
[9] H. HUCKE, *Mučički preduvjeti liturgijske reforme*, u Svesci 2, Zagreb 1967, str. 49.

nahranio ga duhovnim kruhom. Kada je Bog prestao govoriti, on poziva svoj narod da govori i odgovori na njegovu riječ moleći. Potresena navještajem Božjeg kraljevstva koje dolazi, zajednica vjernih ujedinjena Božjom riječju sada se obraća Gospodinu da bi se, posredovanjem Crkve, ostvarila njegova volja u povijesti svijeta. Sveopća molitva je kao vrutak života, dolazi nekako spontano kao učinak prisutnog Gospodina, koji je s ljubavlju govorio svojima, a evo njegovi mu odgovaraju u srdačnoj molitvi.

Ova vrlo stara molitva Crkve (molila se još u doba sv. Justina), ima svoju veliku važnost i visoku vrijednost. Sudjelujući u sveopćoj molitvi vjernici izlaze iz svoga egoizma, svoje zatvorenosti i otvaraju se čitavom svijetu i uključuju ga u sveopći plan spasa. Božja riječ podsjetila je prisutne da su uključeni u Božji plan spasenja cijelog svijeta, stoga je njihova dužnost da surađuju u ostvarenju tog sveopćeg spasa. Zajednica krštenih obavezna je prema svim ljudima jer svoju molitvu sjedinjuje s Kristovom, zapravo sam Krist kao glava zajednice moli preko usta i srdaca svojih učenika, a Krist ima pred sobom plan spasenja cijelog svijeta. U tom smislu nas potiče sveti Pavao: »Molim da se upravljaju prošnje, molitve, zazivi, zahvaljivanja za sve ljude, za kraljeve... To je dobro i ugodno pred Bogom, Spasiteljem našim, koji hoće da se svi ljudi spase« (1 Tim 2, 1—4). Vjernici trebaju vršiti službu svoga svećeništva koje je i Kristovo svećeništvo i moliti za sve ljude. Svećeništvo krštenih nužno uključuje i apostolat u svoj njegovoj širini.

Sveopća molitva skreće pažnju na zemaljske stvarnosti u kojima se odvija svakodnevni život i prezentira Bogu najurgentnije brige i potrebe svih ljudi s kojima dijelimo muke i nade, rad i odmor. Uključuje i odsutnu braću tako da, na neki način, postaju prisutni, a zajednica postaje svjesna da i oni, makar odsutni, skupa s njima sačinjavaju samo jedno Tijelo u stvarnom i otajstvenom jedinstvu. Divan primjer bratske ljubavi. Unoseći u srce liturgijskog slavlja konkretni život svijeta, sveopća molitva postaje za kršćane poticaj da se stvarno uključe u život Crkve za izgradnju svijeta, za svladavanje zla i ostvarenje Božjeg kraljevstva u svijetu.

Ova molitva zove se sveopća ponajprije zbog onih koji u njoj sudjeluju i trebaju sudjelovati: svi prisutni krštenici. Svi moraju izgovarati tu molitvu. Ako naši vjernici usta drže zatvorena, znak je da nisu shvatili važnost te molitve koja je vršenje njihova svećeništva.

Zove se sveopća zbog svoje sveobuhvatnosti. Crkvu muče brige za sav svijet; njeno područje je prostrano kao sam svijet; njene nakane prelaze prostor i vrijeme; ona želi čitav svemir preoblikovati za Boga i u Bogu. Ne moli samo za odstranjenje zla već i za ostvarenje ljudskih planova koji svoje puno značenje imaju u Kristu. Sveopća molitva tako surađuje s Božjim stvaralaštvom da osim svoje širine prima i dimenziju dubine.

Sadržaj sveopće molitve. Četiri su velike i glavne teme ove molitve:

Prva je nakana ili prošnja za potrebe i članove sveopće Crkve. Kršćani se često ograničavaju na vlastite potrebe. Međutim, kao članovi sveopće Crkve, a župska zjednica tek je mala vidljiva stanica velikog organizma Crkve, moramo moliti za sveopće potrebe svoje Crkve: za jedinstvo kršćana, za zvanja, za misije, za katekumene, za sve nakane pape, biskupskog zbora, mjesnog biskupa, za obraćenje nekršćana.

Druga je prošnja ili nakana za državnike, za spasenje i potrebe cijeloga svijeta. Odnosi se na velike vremenite probleme: za one koji vladaju, za mir, za društvene i gospodarske probleme, za slobodu i napredak, za radnike, itd. Za sve ono što je izvan područja Crkve, ali se nje ipak tiče (1 Tim 2, 1—4). Ako je »Crkva u Kristu kao sakramenat ili znak i oruđe najtješnjeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijelog ljudskog roda« (LG 1), ako »Crkva u hodu zajedno sa čitavim čovječanstvom i sa svijetom proživljava istu zemaljsku sudbinu«, ako je ona »kao kvasac i tako reći duša ljudskog društva« (GS 40), onda je normalno da je zabrinuta za sve ljudske probleme.

Treća nakana jest za pritisnute bilo kojom poteškoćom. Ta nakana treba sadržavati autentične i sadašnje potrebe: nezaposlene, bolesne, neuke, siromašne, žrtve nesretnih slučajeva, poplava, gladi, umiruće itd. Ne smije se zaboraviti da uz fizičku postoji i moralna patnja: oni koji su izgubili vjeru, nadu, koji su ogorčeni, napastovani itd.

Četvrta je nakana za mjesnu zajednicu. U prvom redu da kao istinska kršćanska zajednica svjedoči za Krista i evanđelje. Za one članove zajednice koji se spremaju da osnuju obitelj, za krizmanike, bolesnike, preminule, za prisutne.

Ako se radi o kakvom posebnom slavlju ili potrebi, može se formulirati posebna prošnja, ali nikada ne smijemo zaboraviti opće nakane.

Pri sastavljanju sveopće molitve treba voditi računa o klimi, sastavu, situaciji prisutne konkretne zajednice. Valja uvijek imati pred očima bilo mjesne, bilo narodne, bilo svjetske događaje, ali bez žurnalističkog senzacionalizma. Unijeti tekstove proglašene Božje riječi i nakane homilije, kroz perspektivu sadašnjosti. Uroniti u dubinu ljudskog života, njegovih nada i problema, a ne ostati na površini. Treba paziti i na literarni oblik, da bude razumljiv i usvojiv, s kratkim i odsječnim rečenicama. Ne smije to biti proizvoljno improviziranje ni kojekakvo izmišljanje.[10] Budući da sveopća molitva ima svoju važnost za vjeru i odgoj puka, treba da bude zaista molitva, a ne tek neko mehaničko recitiranje.

Službenici sveopće molitve. Budući da je sveopća molitva specifično molitva zajednice, obavlja je zajednica. Ima tu, doduše, posebnih intervencija predsjedatelja i navjestitelja nakana, ali one su tek nužni okvir jedne zajedničarske dijalogizirane molitve, što joj daje posebnu dinamiku.

Na prvo mjesto stavljamo predsjedatelja, ne kao da bi on bio netko iznad zajednice, već stoga što on uvodi, upravlja i zaključuje sveopću molitvu. Predsjedatelj je, naime, odgovoran za normalno odvijanje liturgijskog slavlja. Naravno je da on tu ulogu vrši i prilikom sveopće molitve. On mora bdjeti da se sve odvija po općim uputama, ozbiljno, istinski, u skladu s mentalitetom zajednice. Predsjedatelj kratkim pozivom potiče prisutne na molitvu. Bez nagomilavanja motiva podsjeća ih na posebnu vrijednost i značenje te molitve ističući njezin odnos s temom službe riječi ili sa značenjem slavlja.

Redoviti navjestitelj nakana jest đakon. Najavljivati nakane može i laik, ili niz laika, mogu i ženske osobe, a nikako mnoštvo pjevača ili čitava zajednica, osim ako se radi o specifičnoj pjesmi. Onaj koji najavljuje nakane treba biti svjestan da djeluje kao službenik zajednice. Treba znati voditi zajednicu da bude zaista uvedena u molitvu. S obzirom na različite okolnosti treba imati osjećaj prave mjere, paziti na jasnoću glasa, na ritam, odahe, uopće na najprikladniji način kojim će potaknuti odgovore i molitveni zanos. Da bi puk svjesno a ne mehanički usvojio nakane, iza svakog zaziva treba osigurati kratki čas šutnje koja će molitvi dati bogatu puninu.

[10] *II uputa o liturgiji*, 3.

Zajednica, cijela zajednica sudjeluje odgovarajući na svaku nakanu prikladnim aklamacijama ili molitvenim izrazima. U nekim prigodama puk može odgovarati zajedničkom molitvenom šutnjom. Takvo odgovaranje ne daje dojam djelatnog sudjelovanja i ne može postići visoki stupanj intenzivnosti.

Predsjedatelj zajednice zaključuje sveopću molitvu. Sabire različite prošnje u zaključnu formulu. Snagom svoje svećeničke službe moli da molitva Crkve bude predstavljena Ocu po Kristu, jedinom i vrhovnom posredniku. Puk molitvu potvrđuje i potpisuje aklamacijom Amen.

Dobro sastavljena i dobro izvedena sveopća molitva na najučinkovitiji će način doprinijeti vjerskom odgoju vjernika u jednoj sveopćoj i kršćanskoj viziji svjetskih zbivanja. Imat će pred očima svoje obraćenje, ali i spas svega svijeta. Vjerni puk postat će svjestan svoje suodgovornosti i svoje obaveze za opće potrebe svijeta. Postat će svjestan svoga svećeništva i pripadnosti jednom jedinom otajstvenom Kristovu Tijelu. Moleći za svu braću upoznat će autentičnu Kristovu ljubav. Moleći za druge shvatit će pravu molitvu koja prelazi preko uskih osobnih interesa. Naučit će da je svaka molitva u isto vrijeme i hvala i prošnja, zahvaljivanje i zadovoljština.

Tako sveopća molitva i čitava služba riječi neposredno pripravlja vjernike da uđu u žrtvu ne kao nijemi gledaoci, već kao suradnici koji prinose žrtvu i prinose sebe s Kristom za svoju braću.

DVA STOLA

Liturgija riječi nije samo priprava, već otajstvo u sebi. Važno je shvatiti da glavna svrha službe riječi nije priprava ni svećenika ni vjernika za bogoslužje euharistije. To ona doista i čini, ali to nije njezin glavni razlog.

U euharistijskom slavlju susrećemo Gospodina najprije u Riječi, zatim u Sakramentu. Dva su stola: stol Božje riječi i stol euharistije. Na raznim mjestima se i ostvaruju. Po svom podrijetlu su neovisni iako se dopunjuju. To nije ustanovila Crkva, već Krist i apostoli. Tako su djelovali apostoli i prve kršćanske zajednice, kako piše sveti Justin. Apostoli su razlikovali molitvu u hramu i lomljenje kruha: »Kao što su svaki dan postojano — kao po dogovoru — bili u hramu, tako su po kućama lomili kruh i zajedno uzimali hranu vesela srca« (Dj 2, 46). Stol riječi i stol kruha ne pripadaju različitim područjima, oni se međusobno popunjuju, organički sjedinjuju. Oba nas stola, jedan pomoću drugoga, vode životu i spasenju. Služba riječi vodi k euharistiji, ne po vremenskom slijedu, već po unutarnjem dinamizmu. »Dva dijela od kojih se na neki način misa sastoji, to jest bogoslužje riječi i euharistijsko bogoslužje, tako su usko među sobom povezana da tvore jedan bogoštovni čin« (SC 56).

To ne znači da jedna služba govori, a druga čini, ili kao da bi se njihova povezanost sastojala samo u tome što riječ proglašuje ono što obred ostvaruje. Međutim, nije tako. I riječ ima svoju vlastitu otajstvenost i čini ono što govori. I obred govori kao vidljiva riječ. Uostalom, euharistija se posvećuje riječju, riječju Kristovom. Ta su dva elementa euharistijskog slavlja po sličnosti strukture u trajnom suživotu kroz čitavo slavljenje mise: imaju upravo sakramentalnu strukturu, jer pod različitim vidljivim znakom daju istog Krista.[11]

[11] M. MAGRASSI, *Linee teologiche del nuovo Ordo Missae*, u *Il nuovo rito della Messa*, CAL, Roma 1969, str. 54.

»Crkva je uvijek častila božanska Pisma slično kao i samo Gospodinovo tijelo, budući da — osobito u svetoj liturgiji — ne prestaju uzimati i pružati vjernicima *kruh života*, tako sa stola riječi Božje kako sa stola Tijela Kristova« (DV 21). U svom govoru o »kruhu života« (Iv 6) Krist nam tu istinu jasno, široko i duboko objašnjava.

»Vjernici, dakle, slušajući Božju riječ, neka spoznaju da čudesne stvari koje se navješćuju dostižu vrhunac u pashalnom misteriju kojega se spomen-čin sakramentalno svetkuje u misi. Na taj način, prihvaćajući Božju riječ i njome hranjeni, vjernici bivaju u iskazivanju zahvalnosti uvedeni u plodonosno dioništvo u misterijima spasa. Tako se crkva hrani kruhom života i sa stola Božje riječi i sa stola Tijela Kristova« (EM 10).

Imajući pred očima važnost kruha života Božje riječi razumljiva je upornost Crkve kad »veoma opominje pastire duša da u katehizaciji brižljivo pouče vjernike kako valja prisustvovati cijeloj misi« (SC 56). Tko je shvatio dubinu otajstva kruha riječi, taj se neće koristiti onim moralnim minimalizmom pa dolaziti na misu iza službe riječi, tek toliko da bi zadovoljio zapovijedi i ostao bez teškog grijeha. Ne prisustvovati službi riječi znači oduzeti sebi nužnu hranu duhovnog života, znači da nismo shvatili važnost Božje riječi, ili smo je možda potcijenili. Sjetimo se da su apostoli više vremena posvećivali stolu riječi nego stolu euharistijskog kruha.

Današnja religiozna klima mnogih vjernika pokazuje nam neophodnost slušanja Božje riječi. Vjera je temelj spasenja, ali vjere nema bez slušanja Božje riječi. Euharistija je, uistinu, hrana vjere, ali da bi bila djelotvorna, potrebna je vjera. Mnogima je vjera mišljenje, a Bog neko daleko biće kojemu se tek u nuždi obraćaju i mole. Mnogi ne shvaćaju životvornost sakramenata, za njih su sakramenti formalnost pa ih ne prakticiraju. Mnogi misle da vjeruju i pristupaju sakramentima, ali ipak njihova vjera je sklerotična jer u sakramentima vide nekakvo osiguranje za vječnost, a u euharistiji vitamin koji automatski djeluje. Tako je vjera mnogih postala anemična, degradirana u konvencionalnu religioznu praksu. Ne bi li se slično moglo reći za one svećenike koji neozbiljno shvaćaju svoju prvu dužnost propovijedanja i vrlo

lako ispuštaju propovijed i katehiziranje? Ne poznavati Božju riječ znači ne poznavati Božje srce. Otajstvo Božje riječi neophodno je svima. S hranom stola riječi treba buditi, hraniti, poticati vjeru da bi sve više i više rasla, da bi bila sve življa i da bismo tako, otkrivši beskonačnog Boga i njegov plan ljubavi, surađivali u tom planu i ostvarili pravo klanjanje u »duhu i istini« (Iv 4, 24).

EUHARISTIJSKA SLUŽBA

SASTAV EUHARISTIJSKE SLUŽBE

Služba riječi je završena. Božji narod nahranjen kruhom riječi ucijepio se u povijest spasa te radosnim klicanjem i ispoviješću vjere odgovara svome Gospodinu. Premda je služba riječi završena, nije završen sveti dijalog. Dijalog se nastavlja ne toliko riječima, već više unutrašnjim stavovima i svetim činima sve do potpunog poistovjećenja subesjednikâ.

U Starom zavjetu Bog je najprije po svojoj riječi sabrao, konstituirao Božji izabrani narod: »Vi ćete mi biti kraljevstvo svećenika, narod svet« (Izl 19, 6). Između Gospodina i izabranog naroda odvija se sveti dijalog: »Mojsije prihvati zatim knjigu Saveza pa je narodu glasno pročita, a narod uzvrati: 'Sve što je Jahve rekao izvršit ćemo i poslušat ćemo« (Izl 24, 7). Narod prihvaća i potvrđuje sveti Savez: »Mojsije potom uzme krvi te poškropi narod govoreći: 'Ovo je krv Saveza koji Jahve sada s vama uspostavlja na temelju ovih riječi'« (Izl 24, 8). Sklapanje Saveza završava se žrtvenom gozbom: »Slobodno su Boga motrili i jeli i pili« (Izl 24, 11).

U Novom zavjetu Bog prelazi od jednine u pluralitet. Bog, po svome Sinu, koji je postao čovjekom, govori ne jednom narodu, već se obraća čitavom čovječanstvu. Isus Krist, Božji Sin, oslobađa čitavo čovječanstvo i uvodi ga u novi pashalni Savez po svojoj krvi. Krist pridružuje sebi one koji u njega vjeruju, osniva novi narod svetih, Crkvu. I taj novi narod mora učinak oslobođenja proširiti na sve narode. Krist, otkrivajući se kao autentična slika Očeva i kao središte čitave povijesti spasa, ostvaruje stara obećanja čineći Boga prisutnim u nama i s nama. Na svojoj posljednjoj večeri ustanovljuje spomen-čin Novoga saveza, sakramenat jedinstva novoga Božjeg naroda. Ustanovljuje euharistijsku gozbu. »Prvi put dopušteno je ljudima da 'blaguju Boga', tako

da budu s njim sjedinjeni i sjedinjeni međusobno da bi oblikovali samo jedno tijelo u samo jednom Duhu. To je Novi savez, savršeni i definitivni savez u kojem se Bog izmiruje s ljudima, i nastaje novi narod pozvan da sudjeluje u samom božanskom životu«.[1]

Isus Krist nije samo ustanovio euharistijsko slavlje već je i zapovjedio da mi to činimo: »Ovo činite na moju uspomenu« (Lk 22, 19). Novi Božji narod, Kristova Crkva, od svog postanka nije nikad prestala slušati ovu zapovijed svoga Gospodina. Crkvena zajednica sastajala se i u prvi dan sedmice »slavila euharistiju, u kojoj se uprisutnjuje pobjeda i slavodobiće Kristove smrti« (SC 6).

Crkva je uredila slavljenje euharistijske službe tako da odgovara Kristovim riječima i radnjama. »Krist je uzeo kruh i čašu, zahvalio, razlomio i dao učenicima svojim govoreći: uzmite, jedite, pijte; ovo je tijelo moje; ovo je čaša moje krvi. Ovo činite meni na spomen«. Tako struktura euharistijskog slavlja izgleda ovako:

1. »*U pripravljanju darova* na oltar se donosi kruh i vino, to jest tvar koju je Krist uzeo u svoje ruke.

2. *U euharistijskoj molitvi* Bogu se zahvaljuje za čitavo djelo spasenja, a prineseni darovi postaju Kristovo Tijelo i Krv.

3. *Lomljenjem jednog kruha* očituje se jedinstvo vjernika, a u Pričesti vjernici primaju Gospodnje Tijelo i Krv na isti način kako su ih apostoli primili iz ruku samog Krista« (MR 48).

Krist je uzeo u svoje ruke kruh i vino — *Priprava darova;* zahvalio — *Euharistijska molitva;* razlomio kruh i razdijelio — *Pričest.*

Vjernici donose tvar žrtve, kruh i vino, svećenik ih prima i postavlja na stol Gospodnji, koji je pripravljen za obrednu gozbu. Svećenik zatim određuje kruh i vino za žrtvu, nad njima će izgovoriti molitvu i izvršiti spomen-čin Krista Gospodina, oni će postati Kristovo tijelo i krv da budu dani vjernicima kao hrana i piće, po njima Bog će se s nama susresti.

[1] J. GELINEAU, *Assemblee,* nav. dj., str. 537.

PRIPRAVA DAROVA

POVIJESNI OSVRT

U prvoj Crkvi, prema Justinovim spisima, donošenje materije za žrtvu bilo je vrlo jednostavno, bez ikakvog sjaja i molitvenih obrazaca. Istu obrednu jednostavnost, sedamdeset godina kasnije, spominje i sveti Hipolit, uz napomenu da đakoni donose tvar za žrtvu, predstavljaju je biskupu i postavljaju na oltar. Isto tako Traditio apostolica iz III. stoljeća ne spominje procesiju, već da đakoni pružaju svećeniku elemente za žrtvu.

Iz pastoralnih razloga u IV. stoljeću proširen je obred prinosa darova. Vjernici donose žrtvene darove, ali svoj kruh i svoje vino, ne nose ih svećeniku i ne odlažu ih na oltar, već na posebno mjesto. Smatralo se normalnim da vjernici provide tvar za žrtvu jer se prinos darova povezivao s pričešću. Tko je želio blagovati na žrtvenoj gozbi, trebao je donijeti svoj prinos. Sveti Ciprijan (+ 258) ukorio je neku matronu koja se usudila ići na pričest, a sama nije donijela svoj prinos i tako uzimala prinos siromaha. Ta je obaveza kasnije po uzoru na Mojsija bila sankcionirana zakonom koji opominje vjernike da se praznih ruku ne pojavljuju pred Gospodnjim oltarom. Običaj donošenja tvari za žrtvu i drugih stvari za potrebe klera i siromaha najprije se pojavio u Africi i odatle prešao u druge krajeve.

Tako se pomalo razvilo procesionalno nošenje darova koje su vjernici predavali u ruke svećenika. Takvo opće nošenje darova bilo je izrazit način zajedničarskog i djelatnog sudjelovanja vjernika u misi. U početku sve se obavljalo u dubokoj tišini. Kasnije je procesija bila praćena pjevanjem i čitanjem imena onih koji prinose i za koje se prinosi (diptisi). To čitanje imena znalo se, kako piše sveti Jeronim, izroditi; nastajala su kojekakva ogovaranja, uzdigla se taština bogataša, oproštenje grijeha promijenilo se u po-

hvalu onoga tko je više dao, a zaboravilo se na Isusovu pouku kako novčić sirote udovice nadvisuje darove bogataša. Ako je skup vjernika bio prevelik, onda bi đakoni skupljali kruh u košare, a vino u velike kaleže, i odjeljivali ono što je bilo potrebno za žrtvu.

Nošenje darova ponajprije izriče pravo krštenih na sudjelovanje u svetoj žrtvi. Naglašava povezanost pripreme darova, posvećenja i pričesti. Nošenje darova posebno se smatralo povezanim sa zadnjim žrtvenim određenjem — pričesnom gozbom: ide se k oltaru i svećeniku se predaje kruh i vino; svećenik nad njima izriče euharistiju; puk se opet vraća oltaru, prima natrag svoje darove, ali posvećene. Procesionalno nošenje darova označuje Crkvu na putu koja hoće da se sjedini s Kristom, svojom Glavom, da mu se po svojem daru stavlja na raspolaganje da bude prikazana u njegovoj žrtvi.

Sve molitve izgovarale su se glasno, a govorili su ih bilo svećenici bilo vjernici. Nije se moglo zamisliti da se izgovaraju riječi koje drugi ne bi čuli. Euharistijsko slavlje bitno je bilo zajedničarsko, nitko se nije osjećao strancem u svetom činu te nije obavljao neke druge pobožnosti. Jezik je bio svima razumljiv.

U srednjem vijeku zajedničarski karakter počeo je nestajati. Govorilo se latinskim jezikom koji puk nije razumio. Prikaznu procesiju zamijenilo je skupljanje milostinje. Svećenik je molitve izgovarao tiho. Odgovori su bili rezervirani ministrantu, a pjevanje su preuzeli zborovi. Prvotna jednodušnost i jednostavnost počela je nestajati, potamnjela je dodavanjem novih nerazumljivih i kompliciranih obreda. Euharistijsko slavlje izgledalo je kao nešto tajnovito što se odvija samo između Boga i svećenika, a puk je sve više ostajao po strani. Zbog toga su počeli vjernici za vrijeme mise obavljati druge privatne pobožnosti. Vjernici više ne nose svoj kruh i svoje vino, sve se svelo na ministranta ili podđakona. Oni su nosili na oltar tvar za žrtvu. Osiromašenje je bilo još veće kad se kalež i posudice s vinom i vodom počeše postavljati na oltar već prije početka mise. Žrtvena gozba svetoga i radosnog susreta Boga i njegova puka postala je otajstvo straha koje smiješ tek izdaleka promatrati. Stoga je mjesto pričesti uvedeno klanjanje Svetootajstvu i duhovna pričest. Pričest se dijelila izvan mise a broj pričesnika toliko se smanjio da je Lateranski sabor (1215) morao izdati naredbu o obaveznoj uskrsnoj pričesti. Tragovi negdašnjeg prinošenja darova sačuvali su se do danas u obredima ređenja svećenika: novoređenici prinose svijeću. Također i kod posvete biskupa: novi biskup nosi posvetitelju svijeću, kruh i bačvicu vina. I kod kanonizacije svetaca papi se nose ptice u krletki.

Latinski jezik, kompliciran nejasni obredi u kojima prosječni vjernici nisu mogli razlikovati bitno od sporednoga, potrajali su sve do sredine ovoga stoljeća. Drugi vatikanski sabor 1963. godine, kad je izdana Konstitucija o svetoj liturgiji, proveo je obnovu i posuvremenjenje. Ponovo uvodi pučki jezik, zajedničarski duh, jednostavnost kratkih i jasnih obreda, teološki i biblijski duh prinošenja darova i opću obnovu euharistijskog slavlja.

SMISAO PRIPRAVLJANJA DAROVA

Ovaj dio mise naziva se »priprava darova« stoga da se izbjegne krivo tumačenje dosadašnjeg naziva »prikazanje«. Prikazanje znači žrtvovanje, prikazanje žrtve. Ovdje se pak o tome ne radi. Kruh i vino se ne žrtvuju. Kad bi se ovo prinošenje darova nazvalo prikazanjem, onda bi postojala dva prikazanja: prikazanje kruha i vina, a zatim prikazanje Kristova Tijela i Krvi. Najprije naš prinos, a zatim Kristov. Međutim, misa je samo jedno prikazanje, samo jedan prinos: Kristov, ali nerazlučen od našeg prinosa. U stvari, vrijedonosno može se prikazati samo Krist, a Krist u svom prinosu žrtve prihvaća i nas, prinos nas samih. Priprava darova ima praktičan značaj jer nije moguće prikazati žrtvu niti sudjelovati na svetoj gozbi a da se nije donijela tvar žrtve i gozbe. To je uvjet i početak žrtve i Gospodnje večere. Priprava darova ne smije se pomiješati s pravim činom prikazivanja žrtve. Vjernički gest prinošenja samo utoliko vrijedi ukoliko se uklapa u Kristovu gestu. Jedini i pravi prinos žrtve je onaj što ga Krist sa svojom Crkvom — Glava s udovima — prikazuje Ocu. Ne može se govoriti o prikazanju sve dok »žrtva« nije prisutna. Ona postaje prisutnom tek po posvećenju kad kruh i vino postanu Kristovo Tijelo i Krv. To je žrtveni prinos Ocu.

KRUH I VINO ZNAK SU NAS SAMIH

U ovom dijelu mise donosimo tvar za žrtvu, kruh i vino. Ta tvar je znak koji će i tijekom čitavog obreda ostati pod prividom prilika, ali kao znak stvarne i supstancijalne Kristove prisutnosti. Tvar kruha i vina bit će promijenjena u Kristovo Tijelo i Krv po jednom drugom vanjskom znaku, riječima posvete. Čin posvećenja duša putem ove tvari bit će opet izražen, ali ostvaren, u jednom znaku, znaku blagovanja. Jednom riječju, sve je to proces znakova preko kojih se ostvaruje posadašnjenje otajstva, otajstva Kristove prisutnosti, otajstva žrtve, otajstva posvećenja i njegov učinak hrane naših duša. Po znaku kruha i vina ostvaruje se Božja gozba za njegove prijatelje, veza jedinstva ne samo između Boga i nas, već i između svih članova Božje obitelji. Obred priprave darova ne samo da pred naše oči priziva čitav ovaj kompleks otajstava, već preko znakova otajstvo postaje ostvareno.

»Bog hoće da nam se daruje preko naših darova. Kao što je on uzeo naše čovještvo da nas učini dionicima svoga božanstva, tako uzima redovita sredstva našeg života da nas nahrani svojim životom. Kruh i vino — plodovi zemlje i ljudskog rada — predstavljaju sve stvoreno i svakog čovjeka te tako bivaju ucijepljeni u slavljenje otajstva koje 'sve obnavlja'«.[2]

Kruh i vino predstavljaju nas, mi ih prinosimo mjesto sebe. Oni ne predstavljaju samo naš doprinos, nešto naše, već upravo nas same. Mi, doduše, prinosimo stvari što nam ih je Bog dao, oni su dar neba, ali su i plod našega rada. U njih smo stavili nešto svoga, svoj znoj, svoju muku, zapravo, uložili svoj život. Kruh i vino nastali su sudjelovanjem Božje providnosti, ali i našim sudjelovanjem.

Kruh i vino predstavljaju nas. Svi darovi što ih nosimo na oltar, bilo kruh i vino, bilo milodari, bilo što drugo —

[2] J. GELINEAU, *Assemblee*, *nav. dj.*, str. 552.

sve ima vrijednost znaka. To je znak prinošenja nas samih, znak našeg pristanka uz Božju riječ, uz njegovu volju, zakon, ljubav, znak priznavanja Božjeg auktoriteta i predanja Bogu. U času kad na oltar stavljamo kruh i vino, treba se sjetiti da činu materijalnog dara treba pridružiti i dar srca, jer »žrtva Bogu duh je raskajan« (Ps 50, 19). U prvom redu Bog gleda na duhovnu žrtvu, zapravo, na prinos čitave osobe u svoj njenoj objektivnoj stvarnosti. U tom smislu snažnim riječima potiče nas sv. Pavao: »Zaklinjem vas, braćo, milosrđem Božjim da prinesete sebe kao žrtvu živu, svetu i ugodnu Bogu — kao svoje duhovno bogoštovlje« (Rim 12, 1). Duhovna žrtva nije bestjelesna, već vidljiva i stvarna žrtva koja je produhovljena poslušnom ljubavlju. Plemenito, dragovoljno, totalno predanje po ljubavi, to je autentični odgovor onih koji slijede Krista. Upravo s takvim raspoloženjem Krist je ušao u svijet: »Evo, dolazim da činim, Bože, volju tvoju« (Heb 10,7). Takvim potpunim predanjem prožet je bio čitav Kristov život sve do kraja: »Oče! Ako hoćeš, otkloni ovaj kalež od mene! Ali neka ne bude moja, nego tvoja volja« (Lk 22, 42). Čitav život kršćanina treba da bude živi i sveti prinos Ocu posredstvom i u jedinstvu s Kristom. Budući da su kršćani, po krštenju, ucijepljeni u Krista, ovaj prinos ima svoj najkonkretniji izraz u bogoštovnoj žrtvi mise. U misi pod prilikama kruha i vina postajemo po Kristu živi prinos hvale i zahvaljivanja, a to se Bogu ne može ne svidjeti.

Kruh i vino znak su zadovoljštine jer osjećamo potrebu da bismo mi na neki način trebali biti žrtvovani, jer bismo mi trebali proliti krv da bismo izbrisali svoje grijehe. Ali, Bog neće ljudskih žrtava, on traži zamjenu. Tu istinu često susrećemo u povijesti spasa. U slučaju Abrahama Bog prividno traži žrtvu njegova sina jedinca, a u stvarnosti on hoće Abrahamovu poslušnost i predanost, a u zamjenu prima žrtvu ovna (Post 22, 1—13). Takav je bio slučaj kad je pri izlasku iz Egipta »poštedio prvorođence Izraela, a žrtvovao prvorođence Egipćana; međutim, prvorođence Izraela rezervirao je Bog sebi, ostavio im život, ali su morali ostati njegovi, morali su 40 dana iza poroda biti njemu prikazani; zatim su bili iskupljeni: zamijenili su ih ili janje, ili par golubova, ili grlica, i ujedno bili znak prikazanja prvorođenaca: — Ovaj prvorođenac je tvoj; a u znak da ti ga dajemo i da bi trebao biti žrtvovan kako bismo priznali tvoj suverenitet i zahvalili ti, evo, mi ti u znak ovog prinosa, ovog žrtvovanja, prikazujemo ovo janje ili ove golubove i grlice. Janje je zamjena za prvorođenca«.[3]

U ovoj perspektivi znaka prinosimo darove na oltar. Služimo se znakom jer je to ljudski. I Bog je na ljudski način govorio s ljudima pa je naravno da i mi kao ljudi postupamo na ljudski način. Tako zaručnici međusobno izmjenjuju prstenove u znak vjerne ljubavi. Prstenovi su vanjski znak unutarnjeg nevidljivog raspoloženja. I najmanji dar može imati veliku vrijednost ukoliko je upravo znak ljubavi, odanosti, predanja. Tako isto darovi što ih stavljamo na oltar vidljivi su znak koji očituje nevidljive stvarnosti. Znak našeg potpunog predanja, našeg žrtvovanja Ocu po Isusu Kristu.

[3] G. LERCARO, *L'Eucaristia nelle nostre mani*, Bologna 1968, str. 206.

PRINOS JE ČIN KRISTA, ALI I ČIN ZAJEDNICE

Noseći na oltar kruh i vino vjernici prinose sami sebe, ali ne u osobnom smislu već u kolektivnom. Prinose kao članovi mističnoga Kristova Tijela, Crkve, sa svrhom da ostanu čvrsto povezani u jedinstvu s Kristom i u međusobnoj bratskoj ljubavi. Obnova euharistijske liturgije snažno naglašava da je zajednica vjernika ujedno sa svećenikom zajednica celebranata, zajednica slavitelja. Vjernici krštenjem utjelovljeni u Crkvu »prinose Bogu božansku Žrtvu i sebe s njom« (LG 11). Prinošenje darova živi je i izraziti znak ovog otajstva.

Naš prinos bit će vrijedan samo ukoliko bude sjedinjen s Kristovim prinosom. Kristova žrtva Ocu tako je tijesno povezana s našim prinosom da Krist ne bi bio prisutan i, prema tome, ne bi se prinijela žrtva Ocu kad ne bi bilo uvjeta koje smo mi postavili. (Mi Kristu ne postavljamo »uvjete« da bismo ga obvezali, već je on sam tako htio.) Tako je naš Gospodin ontološki, objektivno vezan uz Kristov prinos. Na nama je da svojom vjerom i svojim unutrašnjim stavom predanja povežemo te prinose. Priprava darova nije djelatno sudjelovanje koje se svodi na vanjsku djelatnost zajednice već objektivna stvarnost prinošenja nas samih. Prema tome, prinošenje darova nije samo predstavljanje Gospodinu već se prinos nas samih sjedinjuje s prinosom Krista koji se prinosi. Mi se sami ne možemo prinijeti bez sjedinjenja s Kristom koji se žrtvuje s cijelom Crkvom.

»Kruh i vino ne služe samo da — poslije posvećenja — budu sakramentalni znak Kristove prisutnosti. Kruh i vino prije nego to budu i da mogu to biti, moraju biti znak nas samih, to jest sakramentalni znak Crkve koja se prinosi Bogu. Ne možemo se zadovoljiti pa prinijeti Ocu Krista kao žrtvu, već moramo sebe sjediniti njegovu prinosu u istoj žrtvi. Kao što se Kristova oltarna žrtva ostvaruje u sakramentalnom znaku kruha i vina, tako isto žrtva nas samih mora imati točno isti sakramentalni znak kao i Kristova

žrtva da bi se sačuvalo jedinstvo žrtve Glave (Krista) i Tijela (Crkve). To se zbiva kada Crkva, po Kristovu primjeru spremna vršiti Božju volju, ne prinosi za žrtvu stvari (kruh i vino), nego u znaku kruha i vina koji označavaju sakupljeno mnoštvo (zrnca žita i bobice grožđa) prinosi samu sebe, to jest svoju predanost da vjerno ljubi Boga.

Nad tim 'prinosom Crkve', koji predstavlja kruh i vino, izgovara se molitva nad darovima, a Krist u euharistijskoj molitvi ne uzima kruh posljednje večere već naš kruh, onaj kruh koji je znak nas samih i sakramentalni znak prinosa Crkve; u njemu Krist vidi Crkvu koja se prinosi i u tom prinosu raspoznaje ono isto predanje što ga je On imao prema Očevoj volji. Tada Krist može reći da je to njegovo žrtvovano Tijelo, i tako kruh, sve do tada znak prinosa i žrtve Crkve, postaje stvarnost Kristove žrtve, i to cjelokupnog Krista: Glave i Tijela.«[4]

Da bi se uistinu ostvarila kršćanska žrtva, Crkva ne pripravlja samo darove s kojima će se Krist poslužiti da postane u njima prisutan, a zatim prinosi Krista, već Crkva u kruhu i vinu prinosi samu sebe. Prema tome, prinošenje darova nije pridržano samo svećeniku, niti je uloga vjernika da bude nekakav nabavljač i da pribavi tvar za žrtvu. Svećenik doduše prinosi, ali sa čitavom zajednicom. Kolektivni čin priprave darova usko je povezan s posvećenjem i daje mu vrijednost, jer priprava darova, posvećenje i pričest samo su momenti jednoga jedinog neprekinutog čina.

Samo onda kad se Kristova žrtva ostvaruje na žrtvi Crkve misa postaje prava pasha Božjeg naroda, tj. prijelaz Crkve s Kristom k Ocu.

[4] S. MARSILI, *Teologia della celebrazione eucaristica*, u *Il nuovo rito della messa*, EDC, Torino 1969, str. 116—117.

OBREDI PRIPREMANJA DAROVA

Pripremanje stola. Djelatnost euharistijskog slavlja sada se premješta s ambona na oltar, na kojem će se obaviti prinos žrtve. Odsad središnje mjesto usred zajednice zauzima oltar. Pravo ime oltara je »stol Gospodnji«, jer se blagovanje obavlja za stolom. Tu je Krist domaćin i hrana. Za tim stolom Krist sakuplja i sjedinjuje svoju obitelj. Tu je on s njome jedno. Svi prisutni trebaju osjetiti da su sustolnici s Kristom. Misao da je misa gozba na kojoj treba sudjelovati, i to u prvom redu blagovanjem, i da se u srcu mise obavlja Gospodnja večera, pružit će vjernicima potpunije doživljavanje mise koja se ne iscrpljuje samo u posvećenju koje uzrokuje stvarnu Kristovu prisutnost, već se odvija u obrednom okviru gdje kruh i vino nalaze svoje mjesto kao elementi gozbe. Upravo stoga pripremaju se elementi koji dočaravaju gozbu: stol, stolnjak, tanjuri, čaša, ubrus i, napokon, misal. Pripremanje stola, koje je nekoć bilo pridržano službenicima s višim redovima, mogu obaviti poslužnici koji poslužuju kod oltara, bilo odrasli laici, bilo dječaci. Pripremanje stola, predmeti na stolu, posluga kod stola i donosioci žrtvenih darova trebaju očitovati da prinošenje žrtve nije pridržano samo službenom svećeniku, a ostali kao da su isključeni. Posebno se preporučuje da u misama s brojnim pukom sami vjernici ili bar njihovi predstavnici donose tvar žrtve na oltar. Na taj način bolje se izražava funkcionalnost i djelatnost puka koji se tako jače pridružuje žrtvenom prinosu, postaje svjestan da je stvarni sudionik a ne tek pasivni promatrač ponazočenja Gospodnje večere.

Da bi vjernici lakše shvatili da je misa gozba, pojedini liturgičari predlažu da bi kaleži više sličili čašama, a patene tanjurima, da hostije budu veće i ne toliko bijele, jer potpuno bijele i pretanke više naliče na papir nego na kruh.[5]

[5] M. BARBOSA, *L'arte sacra*, u *La sacra liturgia rinovata*, str. 662; A. M. ROGUET, *nav. dj.*, str. 99.

Istinitost znaka traži da tvar euharistijskog slavlja doista izgleda kao hrana, da se hostije, premda još »uvijek u tradicionalnom obliku«, tako priprave da se mogu stvarno razlomiti i na više dijelova. Time će se jače označiti jedinstvo svih u jednom kruhu i ljubavi. Za veću istinitost važnija je boja, têk, debljina, nego oblik.[6]

Treba također izbjegavati više patena ili kaleža. Ako tih posuda treba više, onda neka se donesu na oltar u vrijeme lomljenja kruha. Treba koliko je moguće sačuvati jedinstvo patene, pa i kruha ako je mali broj pričesnika. Najprikladnija je duboka patena ili zdjela bez podnožja da bi u nju mogao stati sav kruh za sve celebrante i puk, a ne samo hostija predsjedatelja. Naime, puk i svećenici sudjeluju u jednoj jedinoj žrtvi i istoj pričesti. Stoga nije prikladno uz hostiju svećenika postaviti posebnu piksidu za vjernike, koja opet izgleda kao drugi kalež. Piksida jedino služi za držanje hostija u svetohraništvu.

Procesija s darovima. Djelatno sudjelovanje vjernika u svetom činu treba imati i odgovarajući izraz u nošenju darova na oltar. Stoga vjernici, ili nekoliko njih kao predstavnici zajednice, procesionaliter nose na oltar svoje darove koji su potrebni za žrtvu, ali i druge doprinose za potrebe Crkve, za uzdržavanje svećenika i siromaha. Značenje obreda bolje se izražava ako se nošenje darova povjeri odraslim osobama, a ne djeci. Kroz to vrijeme mogu drugi članovi zajednice zaći među puk i skupljati milostinju. Još je izražajnije ako su vjernici već pri dolasku u crkvu stavili svoje milodare na određena mjesta, pa se oni sada nose u procesiji koja nosi tvari za misu. Predsjedatelj zajednice uz pomoć đakona prima darove. Ono što je potrebno za žrtvu stavlja na oltar, a ostalo na prikladno mjesto jer ne pripada euharistijskom sakramentalnom znaku.

Nošenje darova kao i skupljanje milostinje ima svoje simbolično ali realno značenje. Kretanje procesije s darovima očituje stvorenja i čovječanstvo na putu prema Kristovu otajstvu da bi bili preobraženi. To je izraz osobnog predanja, potpunog stavljanja na raspolaganje Bogu. U tom smislu nikad se ne bismo smjeli prikazati pred Bogom praznih ruku.

[6] *III Uputa o liturgiji* br. 5; MR 283.

Skupljanje milodara za siromašnu braću i potrebe Crkve pomaže vjernicima da povežu euharistiju i kršćanski život. Euharistija je sakramenat ljubavi koji budi osjetljivost kršćanske svijesti da svatko po svojoj mogućnosti i plemenitosti sudjeluje u izmjeničnoj službi ljubavi prema bližnjemu. Djelotvorna ljubav je odgovor na evanđeoski poziv. »Neka kršćani ne žive samo za sebe nego neka prema zahtjevima novoga zakona ljubavi svatko kako je milost primio tako njome drugome služi, pa da tako svoje dužnosti u ljudskoj zajednici kršćanski izvrše« — ističe Drugi vatikanski sabor, i nastavlja: »Mjesna se zajednica ne smije brinuti samo za svoje vjernike, nego prožeta misijskom revnošću, mora također svim ljudima pripravljati put do Krista« (PO 6). Neumjesno je čistunstvo (nekih) kojim se odbija skupljanje milodara u ovom dijelu mise. To je dobra prigoda da vjernici shvate svoju suodgovornost u Crkvi i svoju dužnost sudjelovanja s ekonomskim doprinosom u crkvenoj djelatnosti. To je prikladan način da se shvati naravni odnos liturgije i stvarnog života.

Ophod donošenja darova ipak nije bitan, on ima više izražajnu vrijednost. Treba izbjegavati kojekakve neukusnosti i ne nositi u procesiji kojekakve predmete. Treba izbjegavati da svaki vjernik nosi svoju hostiju, jer nije u skladu sa simbolizmom jednoga jedinog kruha koji se dijeli i blaguje. Nošenje hostija može koristiti da se zna broj pričesnika, ali hostije koje prelaze iz ruke u ruku ne mogu imati tolikog izražaja kao kad vjernici nose svoj domaći kruh.

Treba imati na umu da je ovo jedino vrijeme skupljanja darova i milostinje. Nije nikako prikladno da se vjernicima smeta za vrijeme euharistijske molitve. Stoga skupljanje treba dovršiti do molitve nad darovima. Zato treba pripremiti veći broj sakupljača, i to dobrovoljaca, da se i na taj način očituje sudjelovanje i suradnja vjernika. Može se postaviti više košarica na rubovima klupa koje će u ovom času sakupljači uzeti, ponijeti i postaviti blizu oltara.

Kretanje procesije obično prati pjevanje koje stvara klimu radosti, plemenitosti i hvale što treba prožimati duh obreda prinošenja darova. Trebalo bi pjevati ono što izražava misao ovog obreda, naime, početak izmjene darova između Boga i njegova puka. Ta izmjena imat će svoj vrhunac u pričesnoj procesiji.

Pjeva se biblijski psalam ili koja druga pjesma. Mogu pjevati svi. Ipak, neka skladba ili pjesma pjevačkog zbora,

a također i sveta tišina, mogu zajednici vjernika (koja sada sjedi) pružiti malo olakšanja i kontemplacije. To je vrlo prikladno sada između naporne službe riječi te pažnje i duhovnog napora što će ih zahtijevati slijedeća euharistijska molitva i obred pričesti. Ako nema procesije, nije ni potrebna forma procesijske pjesme. Popijevka, zbor ili orgulje mogu vjernike uvesti u meditaciju kao pripravu za molitvu nad darovima koja izražava zajednički karakter obreda. Nije važno što se zbog pjevanja ne čuju riječi svećenika što ih izgovara kad prinosi darove na oltar. Bit je ovog obreda u samim kretnjama nošenja i postavljanja darova na oltar. Obred je jasan iako se obavlja bez riječi. Ako se ne pjeva, onda ono što je propisano treba izgovoriti glasno tako da svi mognu čuti.

Molitve blagoslova nad kruhom i vinom. Predsjedatelj skupa vjernika pristupa stolu Gospodnjem. Iz ruku službenika prima najprije pliticu s kruhom, zatim čašu s vinom. Držeći ih pred sobom malo podignute, izgovara nad njima dva, po shemi identična a po sadržaju paralelna, molitvena obrasca »blagoslova«. Dvije su formule blagoslova, ali se radi samo o jednom prinosu kruha i vina sa svrhom da nam postanu kruh života i duhovno piće. Te dvije lijepe molitve blagoslova specifiziraju vrijednost prirodnih darova i ujedno nas orijentiraju prema njihovu svrhunaravnom značenju.

Blagoslivljanje koje se izriče u tim molitvama jest blagoslivljanje u biblijskom smislu što ga često susrećemo u svetoj povijesti. Ne radi se o blagoslivljanju na koje smo navikli u raznim momentima kad zazivamo snagu s neba na pojedine stvari ili osobe. U biblijskom govoru blagoslov ne silazi već uzlazi, upravljen je Bogu kao znak divljenja i zahvaljivanja, kao davanje hvale za sva dobra koja nam obilno daje u svemu stvorenomu. Ovdje su simbol Božje darežljivosti kruh i vino. Ne blagoslivljaju se stvari, već se blagoslivlje Bog zbog tih stvorenih stvari, koje su dar neba. Bog je stvoritelj svega i sve što je dobro i što uzdržava naš život dolazi od njegove dobrote. Stvaranje u povijesti spasa prvi je čin i temelj odnosa i dijaloga između Boga i čovjeka, pa je blagoslivljanje Boga, davanje hvale Božjoj darežljivosti prva točka polaska. Na taj način prinošenje darova je početak i prvi momenat slijedeće velike euharistijske molitve ili molitve hvale.

Uz stvaralačku dobrohotnu Božju moć postoji i ljudski rad kojim čovjek razvija stvoriteljsku aktivnost u svijetu, surađuje u božanskom stvaralačkom činu i dovršuje ga. Isticanje ljudskog rada Bogu ništa ne oduzima, jer je upravo Bog stvorio čovjeka na svoju sliku i postavio ga gospodarom svega stvorenoga. U kreativnoj sposobnosti ljudskog uma, u radu, vidi se odsjev neprekidnoga Božjeg stvaralačkog čina u svijetu. I zbog toga mi Boga blagoslivljamo. Ne sjećamo se ovdje samo Božje dobrote već i ljudskog rada, suradnje djece Božje koja će se domalo, u pričesti, jedući kruh i pijući vino, sjediniti sa svojim Bogom i svojom braćom. I upravo jer smo u taj kruh stavili sebe, svoj znoj, svoj rad i muku, u ovom kruhu i vinu »prinosimo« sebe, svoj život. Tim činom priznajemo vrhovno Božje gospodstvo nad svim stvarima. Njegove su, pa ih u činu vjere i klanjanja opet vraćamo Bogu. Tako ističemo istinski smisao zemaljskih stvari, a posebno našega života, da ih u ljubavi kao živu žrtvu darujemo Bogu.

Vjera nam jamči da će pripravljeni i doneseni darovi domalo postati naš »kruh života« i naše »duhovno piće«, jer će nam ih, pretvorene u Tijelo i Krv Sina, Otac povratiti. I kad se to zbude, tek onda možemo izvršiti pravo prikazanje u kojem ćemo Ocu prinijeti Sina njegove ljubavi kojega nam je Otac u svojoj dobroti stavio u naše ruke. Samo na taj način možemo se mi i sve stvoreno sabrati u jednu pravu Kristovu žrtvu.

Jednostavna struktura tih molitava omogućuje da vjernici dobro shvate svoje sudjelovanje u žrtvi po vraćanju plodova rada Bogu i po kozmičkoj hvali priznavanja da su ti darovi od Boga i da su definitivno finalizirani za život duha.

Vjernici se pridružuju tom prinosu zanosnim poklikom biblijskog blagoslova: »Blagoslovljen Bog u vijeke!«

I simbolika kruha i vina mnogo nam govori. U krajevima gdje se Krist kretao, kruh je bio osnovna hrana. Stoga je bilo normalno da se posluži kruhom koji tako simbolizira da je čovjeku potreban Krist kao i ta svagdanja hrana. »Ja sam kruh života« — objašnjava Krist.

Kruh i vino podsjećaju na prethodno uništenje: zrna su samljevena, a grožđe tiješteno. Tako simboliziraju Kristovu smrt: uništen da mogne biti naša hrana. Vjernike podsjećaju na mrtvenje. Sabiranje zrnaca pšenice u kruh i bobica grožđa u vino simbolizira jedinstvo u ljubavi što ga ostvaruje Krist.

Kruh utažuje glad, vino žeđ. Kruh čuva život, vino ga uzdiže. Kruh odgovara životnim potrebama, vino životnim radostima i gorljivosti. Sve je to puno smisla. Krist nije samo nužnost, on je također punina života, cilj. On je naš »kruh« jer poznaje naše svagdanje potrebe. On je podnio za nas smrt, ali hoće da nam pomogne i u našoj bijedi. Po svom uskrsnuću on je također naše »vino« jer je pun božanske radosti, propovijeda radost Božjeg kraljevstva. Po blagovanju tog »kruha« i »vina« obećaje buduću savršenu radost, pa nam se tako misna gozba predstavlja u svijetloj eshatološkoj viziji.

Ulijevanje vode u vino. Prije nego svećenik prinese vino, on (ili đakon) ulijeva malo vode u vino. Ulijevanje vode u vino bilo je uobičajeno po cijelom Sredozemlju, pa je sigurno i Krist na Posljednjoj večeri slijedio taj običaj. Vino onih krajeva je vrlo gusto i jako, stoga lako opija. Zato ga nikad nisu pili bez vode. Vladalo je i mišljenje da je vino »nečista« tvar pa ga je trebalo očistiti vodom koja se smatrala »čistom« tvari. Miješanje vode i vina u misi simbolizira sjedinjenje Kristove božanske naravi s čovječanskom. U tom činu nema ništa misterioznoga, to je podsjećanje na otajstvo utjelovljenja. Stoga se za vrijeme ulijevanja moli da, poput Krista, koji je postao čovjekom, i mi budemo pobožanstvenjeni, a to će i biti učinak žrtve i pričesti.

Prikazna molitva. Tvar za žrtvu postavljena je na oltar. Svećenik, naklonjen, tiho moli molitvu koja sažimlje značenje prinosa darova: »Primi nas, Gospodine, duhom ponizne i srcem skrušene; bila danas naša žrtva pred tvojim licem takva da ti se svidi, Gospodine Bože«. Tu molitvu molio je mladi Hebrej Azarja, sudrug proroka Daniela u babilonskom sužanjstvu, daleko od razorenog jeruzalemskog hrama. »Primi nas slomljene duše, duha ponizna kao paljenice ovnova i bikova, kao tisuće pretilih janjaca — takva nek bude žrtva naša pred tobom danas« (Dn 3, 39—40). Azarja zna da se Bogu najviše sviđaju duhovne žrtve pa u svojoj molitvi ne plače za negdašnjom sjajnom hramskom liturgijom. U tom duhu sada svećenik moli da se sjetimo kako bi materijalna žrtva bila bez ikakve vrijednosti kad ne bi bila izraz duhovne žrtve i predanja Božjoj volji. »Žrtve ti se ne mile;

kad bih dao paljenicu, ti je ne bi primio. Žrtva Bogu duh je raskajan, srce raskajano, ponizno, Bože, nećeš prezreti« (Ps 50, 18—19).

Kađenje. Iza toga mogu se pokaditi darovi, oltar, svećenik i puk. Kao što kađenje u uvodnom obredu ima duboko značenje, ima ga i sada u pripremanju žrtve. Ovo kađenje je znak našega potpunog predanja Gospodinu. Dok svećenik obilazi oltar kadeći, ne govori ništa, jer ova kretnja po sebi dosta govori. Dim tamjana koji se diže k nebu podsjeća nas da nas molitva treba sve obaviti i produhoviti. Pokadivši oltar đakon preuzme kadionik, zatim kadi samo predsjedatelja i puk. Kađenje puka označuje da se vjernici ne smiju odijeliti od svojih darova već se trebaju s njima po molitvi i predanju prinijeti. Nikad ne smiju smetnuti s uma da su svi uključeni u žrtvu Isusa Krista.

Pranje ruku. Budući da je svećenik dolazio u dodir s toliko predmeta, smatra se prikladnim da opere ruke prije nego uđe u najsvetiji dio slavlja. Obično se svuda prije početka nekoga važnog čina peru ruke. Osim praktičnog, ova kretnja ima i svoje simbolično značenje. To značenje je izraženo u popratnoj molitvi u kojoj se izražava želja za unutrašnjom čistoćom, čistoćom od grijeha.

»Molite braćo« je ponovno upozorenje i poziv vjernicima da se ozbiljno uključe u sveti čin. Vjernici su se već djelatno uključili u zajedničarsko pričesništvo mise i ne bi ih trebalo ponovo upozoravati na sudjelovanje. Međutim, ono što slijedi tako je veliko i duboko da zahtijeva od svih posebnu sabranost i pažnju.

Molitva nad darovima zaključuje pripravu darova za svetu žrtvu i žrtvenu gozbu. Predsjedatelj moli nad kruhom i vinom. To su darovi ove zemlje, ali sada su oslobođeni svega onoga što je profano i rezervirani za ono što je sveto i božansko. Oni su sveti prinos određen ne za bilo što, već za uzvišenu žrtvu Isusa Krista.

Iako su te molitve svojim sadržajem veoma raznolike, ipak su povezane s pripravom darova. Mi bijedni grešnici molimo Gospodina da dobrohotno primi naše zemaljske prinose i dar nas samih, da bismo se po njima, kako je on sam htio, sjedinili s Bogom po Isusu Kristu. Ova molitva upravljena je Ocu i zaključuje se kratkom formulom: »Po Kristu, Gospodinu našemu«. Puk se pridružuje odgovarajući svoj Amen. Darovi na oltaru sada postaju znak našeg sudjelovanja u Kristovu vazmenom otajstvu. S jednostavnoga predstavljanja darova kruha i vina prelazimo u bližu perspektivu euharistijske žrtve.

Međutim, trebamo imati na umu da je bitni sastav priprave darova vrlo jednostavan. Na posljednjoj večeri ovaj obred bio je vrlo kratak: Isus »uze kruh« ... zatim »uze čašu s vinom«. Ni u prvim vjekovima nije postojao nikakav poseban obred. »Tada se onomu koji predsjeda braći donosi kruh i čaša vina i vode«, tako nas izvještava sveti Justin. I u današnjem obredu u prvom planu ostaju kretnje: donošenje kruha i vina što svećenik prima i postavlja na oltar. To je bitna kretnja i ona govori sve. Ostali obredni elementi razvijaju simboliku i potpomažu djelatno sudjelovanje vjernika. K tome još dolazi: Molitva nad darovima.

Imajući ovo pred očima, naravno da treba paziti na mjeru i diskreciju: da se drugotni elementi slavlja pretjerano ne odulje, da se kretnje koje imaju tek funkcionalnu vrijednost ne vrše tako da pred vjernicima izgledaju kao nešto misteriozno. Da se sve odvija u granicama razboritog vremena. Da bi sve išlo u redu, treba potrebne stvari pripremiti unaprijed. Treba imati pred očima konkretne okolnosti da bi sve bilo na visini svoga značenja.

EUHARISTIJSKA MOLITVA

Poslije priprave darova »počinje središnja točka i vrhunac čitavoga slavlja: euharistijska molitva, to jest molitva zahvale i posvećenja« (RM 54).

Ne radi se ovdje o nekoj molitvi u vezi s euharistijom, nego o činu. Riječi koje sačinjavaju euharistijsku molitvu, u stvari, nisu riječi, već stvarnost izražena riječima. U veličanstvenim obredima i molitvama, uz puno sudjelovanje Božjeg naroda, vrši se čin hvale i slavi spomen-čin umrlog i proslavljenog Krista. Kroz molitvu hvale i zahvaljivanja Ocu, blagoslivljanje i prošnje — slijedeći Isusa, izvršujući njegov nalog — obnavljamo i ponazočujemo ono što je Gospodin Isus učinio na posljednjoj večeri. Onda se pričestimo njegovim tijelom i njegovom krvlju. Euharistijska je molitva čin koji posvećuje, žrtvuje i prinosi žrtvu Ocu. Živi i trajni spomen-čin vazmenog otajstva. U klimi radosnog davanja hvale i gozbenim sudjelovanjem na Kristovoj večeri zajednički ispovijedamo vjeru u spasonosnu Kristovu pashu.

Euharistijska je molitva velika i duboka stvarnost otkupljenja. Stvarnost koja stoji na temeljima koji obuhvaćaju cijeli plan našega spasenja i, u našem spasenju, slavu Božju.

Euharistijska molitva uvijek počinje dijalogom između svećenika i puka i traje sve do završne doksologije: Po Kristu, s Kristom i u Kristu..., a zaključuju je vjernici svečanim i zajedničkim Amen.

EUHARISTIJSKA MOLITVA: SREDIŠTE PASHALNOG OTAJSTVA

Poznata je povijest spasa: iskonskim grijehom prekinut je komunitarni život čovjeka s Bogom. Zlo je poplavilo svijet. Bog u svojoj ljubavi odluči pomoći čovječanstvu. Dolazi s njim u vezu, s njim razgovara, sklapa saveze, za njega piše svoju riječ, i kroz čudesne stvari i događaje pripravlja put Spasitelju. Sjetimo se čudesnog izbora Abrahama, Izaka, Jakova, Mojsija; izbora Izraela i njegova oslobođenja iz Egipta, prijelaza u slobodu, sklapanja saveza pod Sinajem, njegovih vođa i kraljeva, Božjih glasnika — proroka. Sve to ima jedan jedini — glavni cilj: pripraviti dolazak Mesiji Spasitelju. Zatim, u punini vremena Bog ostvaruje svoj plan spasa intervencijom svoga Sina, Krista, koji se uključuje u obitelj čovječanstva, preuzima na sebe odgovornost za čovječanstvo i svojom krvlju zadovoljava za njegove grijehe. Od tog časa otkupljenja čovječanstvo živi u Kristu i Duhu Svetome očekujući zadnju stvarnost, Kristov povratak, u kojem će povijest spasa postići svoj vrhovni epilog.

U središtu je povijesti spasa smrt, uskrsnuće i uzašašće Isusa Krista, tj. Kristovo pashalno otajstvo preko kojega se čovječanstvu vraća život milosti i komunitarni božanski život. U povijesti spasa sve je usmjereno tom otajstvu i od njega sve polazi.

Mi smo navikli jednu nedjelju u godini nazivati Pashom, Uskrsom. Međutim, Pasha nije samo ona nedjelja, Pasha je događaj — trajan događaj. Pasha ima prostrane dimenzije. Krist je naša Pasha, čitavi Krist. To je — kako veli sveti Augustin — silazak s neba u krilo Djevice, iz toga krila u jaslice, na križ, u grob, nad pakao, najnižu točku svog silaska (katabaza). Zatim dolazi uzlazak (anabaza): treći dan uskrsava od mrtvih, uzlazi na nebo, sjeda o desnu Očevu, opet će doći u slavi i njegovu Kraljevstvu neće biti kraja. Pashalno otajstvo obuhvaća čitav Kristov život, a sve je usmjereno prema središnjem događaju koji kulminira

u blaženoj smrti i uskrsnuću. Sve se to slavi u misi, koja je trajno pashalno otajstvo. Misa nije drugo već, pod velom svetih znakova, posadašnjenje povijesti spasa usredotočenog u Kristovu otajstvu koje je prisutno i djeluje među nama.

Euharistijski sakramentalni obred nije čisti prizor koji treba tek da nam evocira pashalni događaj; on taj događaj sadrži. On nije čisti simbol bez sadržaja, već čini prisutnim ono što označuje, proizvodi ono što pokazuje, ostvaruje ono čega je sakramenat, čini prisutnim Kristovo spasonosno otajstvo da bi se oni koji sudjeluju što više združili s Kristom. To je jasno izraženo u misnoj molitvi: »Molimo te, Gospodine, daj nam dostojno sudjelovati u ovom otajstvu: kad god slavimo spomen ove žrtve, vrši se djelo našega spasenja«.[1]

Misa ostvaruje djelo spasa kroz perspektivu trostruke vremenske dimenzije, perspektivu koja je svojstvena povijesti spasa, usredotočenoj u pashalnom otajstvu. Euharistijski čin je doista komemorativni znak već izvršena Kristova otajstva; on omogućuje da sada aktualno iskusimo njegovu učinkovitost i snagu; i ujedno je prethodni znak budućega konačnog spasenja (usp. SC 7—8). Misni čin, sav usmjeren na sjedinjenje s Kristom, vuče podrijetlo od Kristove pashe; pruža milost za sadašnje sudjelovanje u misteriju Kristova spasa; naviješta povratak Gospodinov uz uspostavu Božjega kraljevstva. Sažima prošlost, ucjepljuje ju u sadašnjost i anticipira budućnost. Sabire povijest od početka do krajnjeg kraja u cjelinu; omogućuje trajnost spasonosne Božje intervencije i daje nam da predosjetimo paruzijski epilog. Misna drama ima arheološko korijenje, odvija se u punini sadašnjeg časa i već navješćuje konačnu slavu.

[1] Molitva nad darovima, II nedjelja kroz godinu.

PODRIJETLO I ZNAČENJE EUHARISTIJSKE MOLITVE

Euharistijska molitva ima svoje korijenje u karakteristikama biblijske i hebrejske duhovnosti. Očituje tip hebrejske obredne molitve blagoslova (»beraka«) koja se zove »blagoslov stola«. Otac izraelske obitelji izgovarao bi je za vrijeme blagovanja. Ta molitva blagoslova stola bila je posebno značajna i bogata sadržajem prigodom slavljenja pashalne večere. Tu molitvu izgovorio je i Krist kad je u krugu dvanaestorice blagovao svoju posljednju pashalnu večeru i ustanovio euharistiju.

Zove se molitva blagoslova jer počinje riječju »blagoslovljen«. Sastavljena je od kratkih poklika hvale upravljenih Bogu. Hvaljenje i slavljenje Boga izriče se riječju »blagoslovljen«. To nije Božje silazno blagoslivljanje stvari ili osoba, već uzlazno blagoslivljanje Boga. U toj molitvi riječ »blagoslovljen« zadržava svoje etimološko značenje: govoriti o nekome dobro, hvaliti nekoga, davati hvale nekome.

Često je nalazimo u knjigama Staroga zavjeta, bilo povijesnim, bilo pjesničkim. Nastala je spontano, pod dojmom kakvog događaja u kojem je Bog očitovao svoju moć, objavio svoje spasilačko posredovanje. Pred takvim »znakom« nevidljive i djelotvorne Božje prisutnosti spontano se izražava hvala, divljenje i vjera. Tako pred Abrahamom kliče svećenik Melkisedek: »Svevišnji Bog što ti preda neprijatelje, hvaljen (blagoslovljen) bio« (Post 14, 20). Mojsijev tast, zadivljen divnim Božjim djelima što ih je Bog izvršio u Izraelu, kliče: »Neka je hvaljen Jahve, koji vas je izbavio od egipatskih šaka. Sada znam da je Jahve veći od svih bogova« (Izl 18, 9—11). Liturgisti smatraju da je hebrejska molitva blagoslova nastala iz privatne molitve Abrahamova sluge koji tražeći Izaku ženu doživljava Božji prst pa kliče: »Neka je blagoslovljen Jahve, Bog moga gospodara Abrahama«; zatim izriče motiv te hvale: »što nije uskratio svoju ljubav i vjernost mome gospodaru« (Post 24, 26—27).

Molitva blagoslova sadrži dva elementa: a) *poklik* vjere i radosti na hvalu i zahvaljivanje Bogu: »Blagoslovljen bio Bog«, i b) *motiv* zbog kojega nastaje izljev tolikih poklika radosti. Osnova je molitve motiv: Boga blagoslivljemo, hvalimo, zahvaljujemo upravo stoga što je učinio i još čini velike stvari za svoje. »Motiv hvaljenja Boga konkretni je događaj života u kojem vjernik raspoznaje Božju intervenciju u životu svoga naroda. Motiv hvale iskazane Bogu jest 'memorijal': događaj koji vjernika podsjeća na Boga, na njegovu ljubav, na njegovu djelatnu prisutnost u životu njegova naroda. Motiv hvale je, dakle, jedan momenat povijesti spasa. Zahvaljujući spomenu i pripovijedanju onoga što je Bog učinio za svoj narod iz srca vjernog Hebreja niče pjesma blagoslova«.[2]

Molitva blagoslova stola imala je svoj literarni razvoj, svoje proširenje i svoj zaključak u kratkoj himanskoj formuli hvale, nazvanoj doksologija. Tako imamo tri točke sjedinjene u planu bogoštovne hebrejske molitve blagoslova stola: eksklamativni blagoslov Gospoda, sjećanje i doksologiju.

Molitva blagoslova dobiva svoj najviši smisao u slavljenju Pashe, u kojoj se slave sva divna djela što ih je Jahve izveo u svome narodu počevši od stvaranja; sve se koncentrira u »čudu nad čudesima«, u pashalnom događaju. Blagdan Pashe za svakoga vjernog Izraelca bio je središte religioznog života; to je veliki spomendan. Hebrejska zajednica žrtvujući janje i blagujući ga u krugu obitelji sjeća se onoga što je Jahve učinio za svoj narod oslobodivši ga iz Egipta da ga učini svojim svetim narodom i kraljevskim svećenstvom. Pashu je ustanovio sam Bog, ali ne samo kao spomen na prošli veliki događaj već i da kroz obred ostvari prisutnost spasonosnog učinka. »Taj dan neka vam bude spomen-dan. Slavite ga kao blagdan u čast Jahvi. Svetkujte ga po staroj uredbi od koljena do koljena« (Izl 12, 14). Svake se godine morao slaviti dan oslobođenja. »Kad te tvoj sin upita: 'Zašto ovaj obred'?, ti ćeš mu odgovoriti: 'To je za ono što mi je Jahve učinio kad sam se iz Egipta izbavio' (Izl 13, 8). 'Što mi je' ima kolektivno značenje: za Izrael od jučer, od danas i uvijek. 'Ovaj obred neka ti bude kao znak na tvojoj ruci i kao spomen na tvome čelu' (Izl 13, 9). Memorijal nije bio samo komemoracija prošlog događaja. To

[2] L. MALDONADO, *La preghiera eucaristica*, u J. GELINEAU, *Assemblee*, *nav. dj.*, str. 566.

je bio taj događaj koji traje, i koji obred svake godine čini prisutnim«.[3] »Kod pashalnog objeda svaki sudionik proživljava zajedno sa svojim ocima 'onu noć kad su oni prešli more«.[4] Tako je hebrejskim naraštajima pashalni događaj ostao ne samo kao sjećanje na oslobođenje i savez već i kao konkretni objektivni spomen-čin. »Svake godine prinos žrtvenog janjeta postaje 'žrtva prijelaza (= pasha)' u čast Jahve, oslobiditelja i spasitelja; prošli događaj se na neki način posadašnjivao. U pashalnoj se večeri, kroz riječ i obred, ponazočuje spasilački čin tako da onaj koji joj prisustvuje sudjeluje i u oslobođenju, otkupu, u savezu«, kao da je baš on izišao iz Egipta i sklopio savez.[5]

Hebrejska pashalna večera gledala je i u budućnost. Dok su se slaveći pashu sjećali onoga što je Gospod za njih učinio, napunjali su se čvrstom nadom da će on i ubuduće nastaviti činiti dobročinstva. U času blagoslivljanja i hvaljenja Gospoda dozrijevala je velika nada i priprava za onaj veliki dan kad će doći definitivno oslobođenje po obećanom Mesiji, a on bi, po staroj predaji, imao doći upravo jedne pashalne noći.

Ta mesijanska napetost vodi sve do Kristova blagoslova stola posljednje večere, kad on u okviru izraelske Pashe vrši spomen-čin svoje smrti i uskrsnuća, svoga i našeg prijelaza (= pashe) iz ropstva u slobodu, iz smrti u život.

»Dođe dan beskvasnih kruhova, kad je trebalo žrtvovati pashalno janje — pripovijeda nam evanđelist — Isus tada posla Petra i Ivana: 'Idite — reče im — pripravite nam pashalnu večeru!' Kada dođe vrijeme, Isus sjede za stol s apostolima pa im reče: 'Vruće sam želio da blagujem s vama ovu pashalnu večeru prije svoje muke« (Lk 22, 7—8, 14—15). Apostoli, kao i svi vjerni Izraelci, sastali su se »u velikoj dvorani s naslonjačima« da blaguju pashu, da slave spomen-čin oslobođenja iz Egipta, da prožive učinak tog oslobođenja. Međutim, Isus, izgovarajući blagoslov nad kruhom i vinom kao posveti svoga raspetog tijela i svoje prolivene krvi, objavljuje im veliku istinu: On je pravo janje, On je novi beskvasni kruh, oslobiditelj i osnivač novog Kraljevstva. Ova večera je prava Pasha novih vremena, Pasha koja otvara novi Božji narod, Pasha koja ovjekovječuje Savez

[3] M. B. DEMEAUX, *Réflexions sur la quatrième prière eucharistique*, u *Pastorale liturgique* 90, Paris 1971, str. 20.
[4] A. REBIĆ, *S Biblijom kroz misu*, Zagreb 1970, str. 70.
[5] L. BRANDOLINI, *Il »Memoriale«*, u *Il canone della Messa*, Milano 1968, str. 120—121.

što su ga proroci nazvali »novi«. Stara pasha bila je simbol budućeg oslobođenja, i sada prestaje. Kristova nova Pasha odsada će biti trajni spomen-čin njegova otajstva i vršit će se u novom hramu njegove Crkve u kojoj će stanovati Duh Sveti.

Stoga on naređuje: »Ovo činite na moj spomen«. S time kao da im je rekao: »Ovo ćete činiti, ali ne više na spomen izlaska iz Egipta, kako je rečeno u knjigama Izlaska i Ponovljenog zakona, nego na moj spomen; ne više po krvi žrtvovanog janjeta, već po 'mome tijelu koje se za vas predaje' i po 'mojoj krvi koja se za vas prolijeva' moj vas Otac oslobađa od grijeha i ropstva. Ovo je Novi savez. Toga ćete se sjećati«.[6] Ovo slavljenje bit će sakramentalno ostvarenje Kristove smrti i uskrsnuća, čitave njegove spasiteljske žrtve.

[6] D. RIMAUD, *La prière eucharistique*, u *Pastorale liturgique* 88, str. 37.

POVIJESNI RAZVOJ EUHARISTIJSKE MOLITVE

Starozavjetna obredna molitva »blagoslova stola« nalazi svoje najbolje ostvarenje u euharistijskoj molitvi Crkve. Čitava misa, posebno pak ovaj njezin dio, zatim sakramenat koji je rezultat misnog slavlja, naziva se euharistija. Euharistija, koja danas označuje otajstvo posvećenog kruha i vina, jest grčka riječ koja u hrvatskom jeziku znači davanje hvale. Tu grčku riječ preuzeo je latinski jezik bez prevođenja.

U starini misa se sve više nazivala euharistija, i taj je naziv posve prevagnuo nad prvotnim »lomljenje kruha« ili »Gospodnja večera«. Na Istoku euharistijska molitva naziva se grčkom riječju anafora, što znači uzdignuti, nositi gore, prinositi žrtvu. Na Zapadu prva euharistijska molitva, koja je dugo vremena bila i jedina, naziva se Rimski kanon, što znači pravilo koje je postavila Crkva kako treba vršiti ovaj najvažniji dio euharistijskog slavlja.

Zašto se udomaćio naziv »euharistija«? Odgovor je jednostavan: stoga jer je sam Krist Gospodin na posljednjoj večeri obavio obred s molitvom hvale ili blagoslova. »Isus uze kruh, zahvali« — u grčkom eucharistesas (Lk 22, 19). Krist je preuzeo hebrejsku molitvu blagoslova stola, usavršio je, produbio i dao joj novo značenje. Od njega su je preuzeli apostoli, a od apostola čitava Crkva. Tome je ostala vjerna sve do danas.

Upute što ih daje sveti Pavao za svetkovanje euharistije (1 Kor 11; 10, 16), opis Justina (+ oko 150), opis euharistijskog slavlja u spisu Didachè (potkraj I. stoljeća) i druge predstavljaju nam euharistijsku molitvenu liturgiju kao već tradicionalni tip ustanovljen od apostola. Ustanova euharistije, kako ju je obavio Krist, jest središte oko kojega se okupljaju svi obredi i sve molitve. Kristov tekst ustanovljenja, to jest biblijski recitativ posljednje večere, ostaje netaknut; u ostalim pak tekstovima prvih vjekova nalazimo dosta stvaralačkog duha i slobodnog komponiranja.

Period slobodnog stvaralaštva zaključuje se početkom III stoljeća s fiksiranim euharistijskim molitvama kojima je prototip anafora svetog Hipolita. Ona je ostala uzor i temelj svima ostalima sve do danas. U njenu tekstu nalazimo strukturu hebrejske molitve blagoslova stola i sve elemente tradicionalnog razvoja. Tri su osnovna termina: blagoslivljanje, hvaljenje, proklamiranje. Blagoslivlje se Gospodin zbog svega onoga što je učinio za naše spasenje. Proklamiraju se divna Božja djela, koja, prisutna pred nama, izazivaju aklamaciju hvale i zahvaljivanja. Zatim slijedi euharistija, to jest čin posvećenja kruha i vina s riječima ustanove. Zaziv Duha Svetoga. Doksologija presvetom Trojstvu i Amen puka.

Liturgija prvih triju stoljeća bila je vjerna tom duhu. Od IV stoljeća molitve se proširuju i dodaju drugotni, bilo pozitivni bilo negativni, elementi. Pod utjecajem poganskog poimanja Boga kao nekoga dalekog, prijetećeg i strogog bića dodane su molitve zagovora, kajanja i zadovoljštine, dok je uzlazni karakter kršćanske molitve hvale bio manje izražen.

U V stoljeću na Istoku i na Zapadu nalazimo mnogo lijepih anafora koje u svom sastavu i dinamizmu otkrivaju jedinstvo u različnosti. Naime, ono što je bitno svuda je identično, a nebitno je različno.

Počev od VI stoljeća u rimskoj crkvi je sve do najnovijeg vremena bila obavezna samo jedna anafora: Rimski kanon.

Imajući pred očima tradicionalno blago Crkve, bogatstvo pashalnog otajstva, što nije moguće na potpun način prikazati jednim formularom, te prilagođujući se novom duhu našeg vremena, smatralo se neumjesnim nametnuti isti oblik svuda, uvijek i svim zajednicama. Stoga Crkva preko svog poglavara pape Pavla VI 3. IV 1969. u rimsku Crkvu, uz Rimski kanon, uvodi još tri nove anafore.

Svrha toga uvođenja jest »svećenstvu i puku obilatije otvoriti biblijsko i tradicionalno blago kršćanskog života u sveopćoj Crkvi; da se euharistija tako svetkuje kako bi se mogla lakše shvatiti i životnije asimilirati; da se u slavljenju ostvari ideal djelatnog, punog, unutarnjeg i vanjskog sudjelovanja; pomoći da slavljenje euharistijske žrtve za svakog svećenika, za svakog krštenika stvarno postane izvor i vrhunac svega bogoslužja Crkve i cjelokupnoga kršćanskog života«.[7]

[7] *Notitiae*, 40.

EUHARISTIJSKA MOLITVA: ČIN HVALE

Čitava je misa u svim svojim dijelovima čin hvale, zahvaljivanja i klanjanja Bogu. Davanje hvale počinje već ulaznom pjesmom, nastavlja se pohvalnim himnom »slava Bogu na visini«, zatim slijede mnogi hvalospjevni elementi kao npr.: Aleluja, razni poklici, doksologije, u jednu riječ, sve ono što misu karakterizira kao čin hvale.

Međutim, euharistijska molitva svojim sadržajem, motivima, po svom posebnom tonalitetu, po svom lirizmu i vedrini izrazito je zanosni i svečani čin hvale. Zapravo, žrtva hvale. To je liturgija velike hvale i zahvaljivanja u kojoj mi zajedno s Isusom Kristom, našim posrednikom, možemo Bogu prezentirati najdostojniju i najprihvatljiviju hvalu, čast, slavu i kult i tako izvršiti svoju temeljnu misiju čovjeka i kršćanina. Onaj koji participira u divotama božanskog života treba smatrati slavu Božju kao veliki gorući zavjet svoga života.

Što znači davati hvalu Bogu? Znači uzdizati, veličati, slaviti, blagoslivljati Boga na planu koji je iznad uobičajenih vrednota. Hvaliti ne znači zahvaljivati, iako je u činu hvale uključeno zahvaljivanje. »Znati hvaliti znači znati diviti se, čuditi se, znači klanjati se, zaboraviti sebe, nadvisiti antropocentristički aspekt koji se može lako ugnijezditi u običnom zahvaljivanju. Hvaliti znači ne samo osloniti se na promatranje 'Božjih dobročinstava', već nadasve 'divnih Božjih djela'«.[8] Znači, kako to više puta ističe sveti Pavao, hvaliti Boga u svemu i za sve. Za stvaranje svijeta i čovjeka, za spasenje toga svijeta i čovjeka izgubljenog zbog grijeha. Hvaliti za čitav plan spasa, ili, kako se to drukčije kaže, za ekonomiju spasa. Hvaljenje je izraz ljubavi koja ne traži sebe, već Boga. Kad hvalimo Oca po Kristu, tada ga častimo na nesebičan način: »Hvalimo te, slavimo te radi velike slave tvoje«.

[8] L. MALDONADO, *nav. dj.*, str. 579.

Hvaleći Boga priznajemo da sve što imamo, i što jesmo, i što smo otkupljeni, dolazi od Njega. Kad hvalimo ili blagoslivljamo Boga zbog neke stvari, time priznajemo njegovu prisutnost u toj stvari, i u tom smislu karakter »svetosti« te stvari. »Svako je stvorenje Božje dobro, i ništa ne treba odbaciti ako se uzima sa zahvalnošću; posvećuje ga, naime, Božja riječ i molitva« (1 Tim 4, 4—5). Tako na neki način stvar vraćamo Bogu posvećenu, kao žrtvu hvale. Prema tome, ono što prinosimo nije toliko stvar, već hvala i zahvaljivanje što ga zbog stvari dajemo Bogu.[9]

Tko daje hvalu »ne odgovara na božansko dobročinstvo s čisto ljudskom harnošću«, jer je čovjek nesposoban dati hvalu na dostojan način. »Ono što je primio darovi su Božji i njih opet vraća Bogu. Čin je hvale, u vlastitom smislu, teološki: dolazi od Boga i vraća se Bogu, on je božanske naravi. Stoga je neiscrpljiv, za razliku od običnog zahvaljivanja s kojim smo platili svoj dug. To znači 'priznati' beskrajni dug koji nikad neće biti plaćen«.[10]

Davanje hvale ili čin hvale stvarni je čin. Hvaliti se može ne samo riječima već i darom; dar učvršćuje i konkretizira hvalu. »Kad nekoj zaslužnoj osobi želimo iskazati poštovanje, u njezinu se čast organizira svečanost. Prije svega obavi se 'laudatio': nabrajaju se i priznaju zasluge slavljenika, te mu se izražava zahvalnost. Zatim mu se daju darovi, počasne nagrade... Ta dva čina međusobno su intimno povezana, čine jedinstvo. U misi se događa nešto analogno. Najprije se govori molitva hvale i zahvaljivanja; a zatim se zahvalnost izražava preko časnog prinosa«.[11]

Budući da između nas i beskrajnog bića postoji veliki nerazmjer, mi nismo sposobni dostojno dati hvalu Bogu. Tu posreduje naš Gospodin Isus Krist. Kako? Stavlja se u naše ruke. Samo po njemu i s njim možemo dostojno hvaliti i zahvaljivati jer je on jedini Posrednik i Svećenik. »Bez mene ne možete ništa učiniti« (Iv 15, 4), govori nam sam Krist. Tako naša molitva hvale postaje čin Kristov, u njegovoj osobi, u njegovoj žrtvi. U misi dajemo hvalu, klanjamo se, i zahvaljujemo »po Kristu, s Kristom, i u Kristu«.

Misa ponazočuje čin hvale i spasenja što ga je izvršio Krist. Slavljenje Kristove smrti i njegove proslave čin je

[9] L. MALDONADO, *nav. dj.*, str. 579.
[10] A. M. ROGUET, *nav. dj.*, str. 120.
[11] G. A. JUNGMANN, *Struttura e valore teologico-pastorale del canone*, u *Il canone della messa*, Milano 1968, str. 37.

hvale. U posvećenom kruhu i vinu konkretizira se sav proces spasa utjelovljene Riječi, i u isto vrijeme Riječ, svijetu koji slavi euharistiju, otkriva Božju slavu te s cijelim pukom odaje Bogu hvalu i slavu.

Tako se ostvaruje dijalog, ali ne dijalog riječima, već dijalog stvoriteljske dobrohotnosti i stvorene predanosti. Kruh i vino su znak u kojemu se objektivno ostvaruje dijalog. Oko tog znaka, koji je postao Tijelo i Krv, ljudska riječ nastoji po svojim mogućnostima izraziti hvalu i slavu, živu i prisutnu u euharistijskom znaku. Euharistijska molitva nije toliko riječ, već čin slave i objave Riječi. To je i najdublji razlog obaveze nedjeljnog slavljenja i hvaljenja Boga posredstvom euharistijskog slavlja.

Euharistijska molitva nije čin pojedinca, već cijele liturgijske zajednice. Ta zajedničarska dimenzija već je naglašena i u Starom zavjetu: »Braći ću svojoj naviještati ime tvoje, hvalit ću te usred zbora« (Ps 21, 23). I u euharistijskoj molitvi cijela je zajednica pozvana da se »sjedini s Kristom u ispovijedanju divnih Božjih djela i u prinosu žrtve« (RM 54), da proslave Oca i zahvale mu »za čitavo djelo spasenja« (RM 55). Zbog toga se i čitava euharistijska molitva izgovara glasno i u naglašenom pluralu, a predsjedatelj skupa odmah na početku poziva prisutne da mu se pridruže: »Hvalu dajmo Gospodinu Bogu našemu!«

Da bi čin hvale uistinu bio autentičan, treba u zajednici vjernika stvoriti religioznu klimu radosnog i zanosnog divljenja što ga izaziva Bog i njegova djela. Zbog toga je nužno povezivanje euharistijske molitve s proklamiranjem i slušanjem Božjih djela u čitanjima Svetog pisma. Slušanjem Božje riječi zajednica se prožima obnovljenom vjerom, novim povjerenjem i novom nadom u Boga da će nastaviti dijeliti svoja dobročinstva. Zbog toga se tijekom anafore ponovo evociraju divna Božja djela, a u anamnezi sažimlju. Vjernici, dirnuti Božjom ljubavi, otvaraju srca djelovanju Duha Svetoga koji ih potiče na spontano hvaljenje i blagoslivljanje predobrog Oca.

Tako euharistijska molitva, uzdižući čovjeka u stav hvale prema Bogu, postaje časna molitva posvećenja kruha i vina u tijelo i krv Kristovu, postaje ponazočenje njegove jedine, definitivne i neponovljive žrtve.

SASTAV EUHARISTIJSKE MOLITVE

Analizirajući sadašnje četiri euharistijske molitve, otkrit ćemo da sve slijede jednu istu liniju naravi Gospodnje večere. Sve očituju jedinstvo u različnosti.

Premda je sastav novih anafora donekle različit od dosadašnjeg Rimskog kanona ili prve anafore, činjenica je da sve četiri imaju niz stalnih elemenata.

Sve počinju uvodnim dijalogom, predslovljem sa »Svet«. Svima je kulminantna i središnja točka biblijski recitativ Ustanove kako ju je Krist izgovorio na posljednjoj večeri. Sve imaju epiklezu ili zaziv Duha Svetoga na darove i nad pričesnike, jedino što Rimski kanon izričito ne spominje Duha Svetoga. U svakoj se poslije posvećenja vrši spomen-čin i prinos žrtve. Sve imaju molitve zagovora koje slijede iza posvete dok se u Rimskom kanonu dio tih molitava izgovara prije posvećenja. Sve imaju istu završnu doksologiju sa svečanim Amenom puka.

Strukturu euharistijske molitve možemo shematski ovako prikazati:

1. Predslovlje sa »Svet«;
2. Prijelaz epiklezi;
3. Epikleza nad darovima;
4. Biblijski recitativ Ustanove (posveta);
5. Spomen-čin i prinos žrtve;
6. Epikleza nad pričesnicima;
7. Molitva zagovora;
8. Zaključna doksologija.

1. Predslovlje

Čitava euharistijska molitva je čin hvale, ali pohvalna i zahvalna pjesma Ocu za djelo spasa, za dobra koja nam je dao i koja nam još daje najizrazitija je u predslovlju pa sve do epikleze.

Predslovlje nije odjeliti, već bitni sastavni dio euharistijske molitve. Po svome himničkom sastavu ono nam se prezentira svečanim izgovaranjem ili pjevanjem. Predslovlje ne znači nešto što je učinjeno prije, već nešto što se čini pred nekim, pred Bogom, nešto što se svečano proklamira pred pukom. Predslovlje znači pred-slaviti. Ono nije ni uvod, već svečani početak, poput uvertire u operi koja predstavlja glavne teme i motive opere.

Premda je anafora, pa i predslovlje kao njen dio, specifično molitva predsjedatelja, ona je i molitva puka, to jest molitva Crkve, mističnoga Kristova Tijela: svi navješćujemo, svi proklamiramo, svi očekujemo.

Da bi se prisutna zajednica vjernika stavila u pravi odnos s euharistijom, da bi što djelatnije i intenzivnije u njoj sudjelovala, odmah na početku uključuje se kratkim ali značajnim dijalogom. U trostrukom pozivu predsjedatelja i trostrukom odgovoru puka, u dijalogalnom krešendu zajednica se sjedinjuje pred zajedničkim činom koji počinje. Svećenik i vjernici zajednički s prisutnim Gospodinom uzdižu srca i koncentriraju se pred nevidljivom stvarnošću koja se počinje slaviti.

Dobivši podršku i pristanak prisutnih, što je izraženo u dijalogalnim aklamacijama, predsjedatelj može početi proglašenje hvale Bogu. Imajući pred očima divna Božja djela, uistinu je dostojno, pravedno, dobro, dapače je naša sveta dužnost i naš spas, svuda i uvijek davati hvale dobrom Ocu. Hvale dajemo Ocu po Sinu, Isusu Kristu.

Lijep primjer predslovlja nalazimo kod svetog Pavla na početku Poslanice Efežanima (1, 3—14), i na početku Poslanice Kološanima (1, 3—8, 12—23).

Osnovna je tema predslovlja iznijeti pred vjernike što je moguće potpunije otajstvo spasa, počevši od stvaranja do otkupljenja, da bi tako motiv hvale bio što izražajniji a hvala što intenzivnija. Budući da to nije moguće sve iznijeti u jednom predslovlju, ima više predslovlja koji tijekom crkvene godine iznose sintezu ekonomije spasa. Najljepši spektar ekonomije spasa pruža nam prvi dio četvrte euharistijske molitve.

Predslovlja, posebno nova, sastoje se od dva važna osnovna elementa: povijest spasa usredotočena u Kristovu otajstvu i životno ljudsko sudjelovanje u tom otajstvu.

Prvi dio predstavlja nam ekonomiju spasa ili jedan aspekt Kristova otajstva u skladu s liturgijskom godinom

ili blagdanom kao dio povijesti spasa u onom aspektu u kojem ga liturgija slavi »danas«. Panoramsko proklamiranje povijesti spasa izražava motive hvale.

Predslovlje nije samo kristocentrični čin hvale Ocu niti sažeti osvrt na prošlost; ono sadrži i perspektivu protegnutu na život danas, na našu situaciju, na posadašnjenje u uvijek živom otajstvu danas, to jest sadrži egzistencijalno povijest spasa. Ljudsko egzistiranje s Kristom, mistično ostvarenje spasa u ljudima svih vremena preko sakramentalnih znakova.

Kratkom analizom dvaju novih predslovlja uočit ćemo te dvije karakteristike:

a) Drugo predslovlje došašća (od 17. do 24. XII) specifizira viziju spasa. Pojavljuju se proroci, počevši od Abrahama, koji »je vidio dan Kristov« (Iv 8, 56), sve do zadnjeg, Ivana preteče, koji nam najavi Kristovu prisutnost u svijetu. Dominira lik Djevice Majke, koja ga je s neizrecivom ljubavi čekala.

Životno sudjelovanje u božićnom otajstvu izraženo je u tvrdnji kako Crkva očekuje njegov dolazak, u otajstvu, danas, vesela što ga slavi i budna u molitvi. Slavi ga ne kao nepovratni povijesni spomen, već kao pravo spasonosno otajstvo nevidljivih Božjih stvarnosti, koje vidimo u utjelovljenoj Riječi.

b) Predslovlje korizmenih nedjelja nije centrirano samo na askezu korizmenog posta, već unosi krsni pashalni karakter. Sadrži dinamizam povijesti spasa zamišljenog kao hod čovječanstva prema duhovnom i kozmičkom spasenju. Naglašuje vrijednost dinamičkog puta radosnog čišćenja koje prethodi uskrsnim blagdanima. Perspektiva očekivanja naglašena riječima: »očekuju vazmena vremena«, otvara nam povijesni horizont svih uskrsnih sakramenata, odnosno svih biblijskih simbola onoga velikog događaja koji je odlučno zapečatio religioznu sudbinu i poziv izabranog naroda. Cilj je toga radosnog puta »puna zrelost« sadašnjega kršćanskog života i ujedno konačno izvršenje pashalnog prijelaza: povratak Ocu po Kristu.

Životni aspekt je naše ucjepljenje u svakogodišnje slavljenje pashalnog otajstva. Slavlje se ne sastoji samo u askezi općeg čišćenja u otajstvima preporađanja da bismo postigli zrelost sinova Božjih, već i u liturgijskom slavljenju koje je povezano sa životom. Krsna duhovnost, koja će kulminirati u obnovi krsnih obećanja, treba izgraditi našu mo-

ralnu obavezu koja je izražena s dvije izreke: »žarča pobožnost«, koja označuje unutarnje čine molitve i pokore, i »djelotvorna ljubav«, koja se odražava u bratskoj pomoći na riječi i djelu. Kršćanin već prethodno sudjeluje u vazmenom otajstvu, najprije po »obnavljanju otajstava novog života« koja mu daju puninu Božjeg posinovljenja; to je najveći plod Kristova »prijelaza« k Ocu. Zatim po vršenju dobrih djela koja u društvenom životu produbljuju položaj sinova Božjih.

Tim novim korizmenim predslovljem očito je prevladana antropološka i voluntaristička askeza negdašnjeg predslovlja, jer se kršćanski itinerarij oblikuje kao sakramentalno slavljenje, kao povratak izvorima onog otajstva koje nas je »preporodilo u Kristu« kroz »krštenje u njegovoj smrti« (Rim 6, 3).[12]

Imajući pred očima neiscrpivo bogatstvo ekonomije spasa, obnovljena liturgija uvodi mnogo novih predslovlja. Ide se za tim da se svakom vremenu, svakoj svečanosti ili blagdanu dade vlastito predslovlje. Ta nas predslovlja podsjećaju na Kristovo otajstvo u njegovim raznim i različitim momentima, i upravo u svakoj svečanosti u onom aspektu koji se »danas« slavi u liturgiji. Na taj način svaki misni formular dobiva svoju puninu koja ne samo što izbjegava monotono ponavljanje istog teksta, već teološko-liturgijskoj tematici daje izrazitost molitve hvale. Osim toga, vjernicima se pruža što je moguće potpunije vizija povijesti spasa, a po svom literarnom obliku postaje radosni himan hvale i klanjanja Ocu za njegova divna djela. Predslovlje nije molitva prošnje, već molitva hvale koja nam evocira Božja djela koja nas stavljaju u situaciju zahvalnosti, u povijesnu stvarnost, u nauku koja je ostvarena u spasonosnom događaju. U tom je pogledu značajna promjena koja je izvršena u predslovlju apostola.

Na to nas lijepo podsjeća predslovlje druge anafore. U svojoj kratkoći i gustini »sažima povijest spasa u tri opće teme: stvaranje, utjelovljenje i otkupljenje. Sve se promatra u svjetlu Riječi 'po kojoj si sve stvorio', a veliki božanski plan promatra se kao izlazak božanske riječi u činu objave i spasenja. Utjelovljenje nam se prezentira kao djelo Duha Svetoga, kome se pridružuje Marija, dok se otkupljenje sastoji u činu prihvaćanja spasiteljske Očeve volje. Utjelovljena Riječ pak nanovo uspostavlja grijehom prekinuti dijalog i sebi pridružuje čovječanstvo kao 'stečeni sveti narod'; gesta raširenih ruku na križu nije samo povijesno podsjećanje, već sadrži točno teološko značenje: Krist grli čitav svijet koji je pod vlašću smrti, po svojoj poslušnosti sjedinjuje ga s Ocem, pobjeđuje smrt i objavljuje uskrsnuće; to je epifanija božanske slave, života što ga Riječ opet daje čovječanstvu«.[13] Kao da doživljavamo odjek starozavjetnog uzdaha: »Svagda sam pružao ruku narodu odmetničkom« (Iz 25, 2).

Tako je isto vrlo sugestivno predslovlje četvrte anafore. Predstavlja nam Gospoda u njegovu intimnom životu nepristupačnog svjetla. Ali on u svojoj dobroti, činom stvaranja i otkupljenja, izlazi iz te nepristupačnosti da bi stvorenja sudjelovala u njegovoj svjetlosti. Vidljiva i nevidljiva stvarnost, kozmos i anđeli, slave nebesku liturgiju u koji se okvir uključuje i naša euharistija. Sve hvali i slavi Boga.

Slavljenje Boga što se odvija kroz predslovlje dolazi do vrhunca u jednodušnoj, sonornoj aklamaciji čitave zajednice, u veličanstvenu pjevu: *Svet, svet, svet* ... trojedinom Bogu. To je proklamacija vječne, sveopće hvale Bogu po Isusu Kristu, u kojoj se sjedinjuju i sudjeluju nebo i zemlja, nebeska i zemaljska liturgija, nebeski duhovi i sve blažene duše. Kršćanska zajednica kao svećenički narod postaje živi glas svega stvorenoga da kliče slavu svoga Gospoda.

Spontano, poput jeruzalemskog mnoštva, blagoslivljamo onoga koji dolazi među ljude. Onoga kojega su očekivali vjekovi, koji se u jednom času povijesti pojavio u liku čovjeka, koji u svakom euharistijskom slavlju obnavlja svoj dolazak i anticipira onaj slavni dolazak koji iščekujemo na koncu vjekova. To je onaj trajni čeznutljivi vapaj otkupljenih: »Maranatha! Dođi, Gospodine Isuse!« (Otk 22, 20).

Važnost euharistijske molitve traži i dolično izvođenje. Predslovlje se ne smije spajati sa zaključnim »Amen« prethodne molitve nad darovima. Kratki predah svratit će pažnju puka i pomoći mu osjetiti da počinje najvažniji dio čitavog bogoslužja.

Predsjedatelj treba biti svjestan da on vrši odlučno i svečano proglašenje pred cijelom zajednicom. Navještaj trebaju svi čuti i razumjeti da bi mogli svjesno sudjelovati u hvali što je izaziva proglašenje divnih Božjih djela.

[12] Usp. prema E. LODI, *I nuovi prefazi*, u *Rivista di pastorale liturgica* 31, Brescia 1968, str. 640—654.

[13] V. JOANNES, *I temi teologici delle nuove preghiere eucaristiche*, u *Rivista di pastorale liturgica* 31, Brescia 1968, str. 564.

Dijalog nek se odvija u postepenom krešendu. Pozivi puku trebaju potaknuti intenzivnost i iskrenost aklamativnih odgovora. Brzo i mehaničko izgovaranje tih kratkih rečenica nije u skladu s bogatstvom njihova sadržaja koji treba izazvati pažnju.

Glas svećenika treba biti u stilu hvale, odražavati nutarnji žar i zanos proklamiranja Božjih djela koja se razliježu u zajednici, diraju u srce vjernika koji se spontano i oduševljeno pridružuju zanosnim pjevanjem himna »Svet«.

»Svet« je najsvečanija aklamacija zajednice, liturgijski čin koji treba da izvede čitava zajednica, svaki njezin član. To je djelatno sudjelovanje zajednice u liturgijskoj svečanosti po pjevanju himna Svet. Da bi svi mogli pjevati, kompozicija treba biti jednostavna i lagana. Može se pjevati i izmjenično. Ipak, posebne kompozicije i zborno pjevanje nisu zabranjeni.

2. Prijelaz epiklezi

Iza sveopćeg pjeva »Svet« predsjedatelj zajednice opet preuzima svoju ulogu i nastavlja molitvu hvale koju je započeo predslovljem.

Euharistijska molitva, nadahnuta hebrejskom molitvom blagoslova, slijedi njenu tematiku pripovijedanja divnih Božjih djela u povijesti spasa i tako nas uvodi u pashalno otajstvo, stjecište svega Božjeg djelovanja koje se vrši usred kršćanske zajednice sakupljene u ime Gospodnje. To pripovijedanje obuhvaća najprije Božja djela Starog zavjeta, zatim nas povijesnim putem vodi kroz život i djela Kristova te nas dovodi do pripovijedanja ustanovljenja euharistije na posljednjoj večeri, gdje evociranje tih činjenica postaje prisutnost u njihovu »otajstvu«.

Takav prijelaz nalazimo kod svih starih i novih anafora, jedino, čini se, izuzetak je Rimski kanon. Međutim, u Rimskom kanonu panoramsko prikazivanje povijesti spasa sadržano je u njegovim predslovljima, koja su dio euharistijske molitve. Ta su predslovlja razdijelila povijest spasa prema liturgijskoj godini. Ako ih sjedinimo počevši od božićnoga i predslovlja Muke sve do onoga Presvetog Srca, imamo jedno široko opisivanje povijesti spasa. Dodamo li k tome nova predslovlja, onda se Rimski kanon pokazuje u jednom organičnom okviru sa zaključnom doksologijom kao jedan

jedini himan blagoslova i hvale, odjek onog himna što je odjeknuo s Kristovih usta kad je uzeo kruh i vino, blagoslovio ih i dao hvalu.

Ono što pak slijedi u Rimskom kanonu više je davanje hvale preko darova. Dok smo u predslovlju iskazivali hvalu za divna Božja djela, sada izražavamo hvalu preko svojih darova. Posebno se naglašava Kristovo posredovanje da bi Otac primio naše darove. Tom uzdavanju hvale pridružuje se zemaljska Crkva, prisutna zajednica, sveti na nebu, glavni prinosioci i čitavo čovječanstvo koje želi spas i konačno smirenje.

U Rimskom kanonu, neposredno prije epikleze, u molitvi »Blagohotno primi«, u misama od uskrsnog bdjenja do Bijele nedjelje i na Duhovsku nedjelju, uključuje se posebna nakana za novokrštenike. Isto tako u misi za vjerenike, ukoliko se upotrijebi Rimski kanon, u tu molitvu se mogu uključiti mladenci uz spominjanje njihovih imena.

Prijelaz druge anafore na zaključno pjevanje »Svet« sasvim prirodno nastavlja razvijati proslavu Boga riječima: »Uistinu, svet si Gospodine«. To je prerađena stara Hipolitova anafora, koja brzo prelazi u bit zbivanja. U vrlo kratkoj formi tek spominje Kristov misterij. Kratak prijelaz, ali u svom zamahu vrlo sugestivan i sadržajno bogat. Biblijska riječ »svet« puna je smisla i vrlo bogata tematikom.[14] Kad se kliče Gospodu da je svet i izvor svake svetosti, onda je s tim sve rečeno. Slavljenje Božje svetosti nekako spontano izaziva molitvu za posvećenje darova: »Rosom svoga Duha posveti ove darove«.

U trećoj anafori — koja nema vlastitog predslovlja — jezgrovitim stilom nastavlja se davanje hvale što je sva stvorenja daju Bogu. Pažnja je usredotočena na kršćansko vrednovanje zemaljskih stvarnosti. U trinitarnom dinamizmu Oca, koji sve radi po Sinu i u Duhu Svetome, što uostalom uobličuje cijelu euharistijsku molitvu, bogoštovlje i kršćanski život; u bogatoj sažetosti čina stvaranja (»svemu daješ život«) i otkupljenja (»i sve posvećuješ«) odvija se kozmički himan hvale.

Sve stvoreno postaje živa hvala stvoriteljske slave. Sve se stvoreno sjedinjuje u Kristu, koji se žrtvuje na slavu Očevu po djelovanju Duha Svetoga, koji nas, po posvećenju Sina, posvećuje. Tako se s jednog kraja zemlje do drugoga,

[14] Usp. A. REBIĆ, *nav. dj.*, str. 78. sl.

prema Malahijinu proročanstvu, prinosi čista i sveopća žrtva u kojoj po Crkvi sudjeluju sva bića i po kojoj se izmiruju s Ocem i među sobom po Kristu u Duhu Svetome. Diskretno naglašavanje snage Duha Svetoga kao da nas vodi u slijedeću molitvu epikleze.

Prijelaz četvrte anafore je zapravo nastavak hvale započete u njenom nepromjenljivom predslovlju. Sve odjekuje radošću, hvalom i zahvaljivanjem, sve na slavu Bogu.

Izričući hvalu proklamiraju se one temeljne biblijske i kršćanske vrednote koje se tiču suvremenog čovjeka, sve od početka do eshatologije, od stvaranja do kraja vjekova. Ne radi se samo o prošlosti i budućnosti, već i o sadašnjosti spasa što se nastavlja u Crkvi, preko koje se ostvaruje stalna Božja ljubav i dobrohotnost. Realizam četvrte anafore naveo je teologe da je povežu s pastoralnom konstitucijom Drugoga vatikanskog koncila, o Crkvi u suvremenom svijetu: »Radost i nada«.[15]

Čitava ekonomija spasa sažeta je kroz trinitarnu strukturu: plan Oca, utjelovljenje Sina, poslanje Duha Svetoga.

»Slavimo te, Oče sveti«, kličemo odmah na početku. Slavimo Oca zbog njegove dobrote i ljubavi prema palom čovjeku. Iako transcendentan, Bog se ne zatvara u sebe, već ljubazno dolazi u susret čovjeku, objavljuje mu se, za njega sve stvara, obasiplje ga svjetlom i ljubavlju. Sve je u duhu vedrog optimizma. Pa i onda kad je čovjek izigrao svoje prijateljstvo s Bogom, dolazi do izražaja Očeva ljubav. Priskače čovjeku u pomoć, nudi mu savez za savezom i u času najveće ljubavi Otac šalje vlastitog Sina s posebno velikim zadatkom. Sve to spontano izaziva posebne uzdahe hvale i slavljenja Boga.

Slavimo Boga zbog poslanja Sina i njegova pashalnog otajstva; Isus Krist kao odraz Očeve ljubavi posebno svjedoči tu ljubav prema svima sve do krajnih granica, prinoseći za ljude smrt i sve sjedinjujući u ljubavi Duha Svetoga. Posebno se naglašava Kristovo rođenje od Marije, rođenje od žene što je za nas od posebne važnosti; on je tako postao naš brat, kao jedan od nas, koji je iskusio sve probleme ljudske egzistencije. Tako nam se utjelovljenje predstavlja ne kao priviđenje i fikcija, već kao čudesna i utješna stvarnost za ljudski život. Njegova je misija vesela vijest, u prvom redu siromašnima i grešnima, ali i svima koji

[15] M. BEGOUEN-DEMEAUX, *nav. dj.*, str. 43.

ga traže iskrena srca. U činu slobodne ljubavi i predanja Ocu i braći Krist se žrtvuje, umire i uskrsava da smrt uništi i život obnovi, pa da kroz plodove svoga otajstva svakoga, preko sakramenata, ucijepi u sebe da ne živi više sebi već njemu.

U središtu stvaranja i otkupljenja nalazi se čovjek kao tumač kozmičke hvale Bogu. Kao kralj svih stvorova pozvan je da sve podvrgne sebi i kao pjevač hvale i svećenik vidljivih stvorenja sve preoblikuje i uzdigne Bogu. Po utjelovljenju Sina, koji je postao sličan čovjeku u svemu osim u grijehu, čovjek je postao još uzdignutiji i dobio novo značenje.

Slavimo Boga zbog poslanja Duha Svetoga, koji je duša plana spasenja i koji sva njegova djela »oplođuje, posvećuje, dovršava: bilo da se radi o stvaranju, utjelovljenju, Kristovoj smrti i uskrsnuću — i ovdje u Crkvi: on je tu, on djeluje«.[16] Duh Sveti u Crkvi nastavlja i dovršava Kristovo djelo, uvodi nas u savršeni definitivni savez sankcioniran Kristovom žrtvom da bismo i mi proživljavali Kristovu pashu. Duh Sveti je princip onoga života u Kristu što ga u poslušnosti, povjerenju i nadi trebamo usavršavati da bismo postigli punu zrelost u Kristu Gospodinu. Duh Sveti treba proželi naša srca i čitav svijet, sve sjediniti i sve dovesti do potpunog dovršenja Božjeg plana.

3. Epikleza nad darovima

Otpjevavši hvalu Bogu došao je sada čas da proslavimo spomen-čin našeg otkupljenja. Budući da Duh Sveti »vrši« svako posvećenje«, očito je da se trebamo njemu obratiti da naše slavlje bude stvarno. Stoga najprije zazivamo Duha Svetoga, što se u grčkom jeziku naziva epikleza.

Molimo Oca da se udostoji svojim Duhom posvetiti i pretvoriti kruh i vino u tijelo i krv Kristovu. Time se želi naglasiti da je Bog, šaljući svoga Duha na naše slavlje, u biti jedini posvetitelj. Moliti Boga za nešto što apsolutnom sigurnošću znamo da će učiniti nije protuslovlje. Tako je i Krist molio svoju proslavu (»Oče, došao je čas! Proslavi Sina svoga« Iv 17, 1).

[16] M. BEGOUEN-DEMEAUX, *nav. dj.*, str. 18.

Posebno se zaziva Duh Sveti, jer je euharistijsko posvećenje produljivanje i posljedica utjelovljenja, koje se zbilo po Duhu Svetome. Posvećenje je, naime, vlastitost one osobe presvetog Trojstva koja ima posebni naslov »Svet«. Sve tri su osobe uistinu jednako svete, ali je trećoj osobi vlastito da podjeljuje svetost, da posvećuje. Napokon, Duhu Svetome je vlastito da dovrši djelo Oca i Sina, stoga se i naziva »prst desne Očeve«.[17] Ta uloga naglašena je i u četvrtoj anafori: »Onima koji vjeruju, Oče, posla (Isus) kao prvi dar od tebe Duha Svetoga, da on u svijetu djelo njegovo *dovrši i izvrši* svako posvećenje«. Sve to isključuje svaki privid i mišljenje da mi posvećujemo i prinosimo žrtvu. Samo »vječni Duh«, po kojem se sam Krist prinio Bogu kao žrtva, može učiniti da u tome sudjelujemo (Heb 9, 14).

Molitva zaziva Duha Svetoga popraćena je polaganjem ruku nad darove. To je tradicionalna kretnja koja se vrši u mnogim sakramentima i označava predavanje darova Duha Svetoga. Polaganje ruku i molitva epikleze očito nam pokazuje da se tu ne radi o običnom recitiranju ili nekom spominjanju, već da je to učinkovit i posvetan čin.

U epiklezi prije posvećenja i poslije posvećenja u novim anaforama izričito se spominje Duh Sveti, a to je veliki doprinos ekumenizmu da se konačno prevlada pitanje istočne i zapadne Crkve. Naime, u svim istočnim i starim zapadnim anaforama spominje se Duh Sveti, što nije slučaj s Rimskim kanonom. Zbog toga je u nove anafore unesena i pneumatološka dimenzija, koja je u molitvenoj formulaciji manjkala u Rimskom kanonu premda nije manjkala u sakramentalnoj stvarnosti. Tako je pneumatološka dimenzija prisutna u tri međusobno intimno povezana plana: u totalitetu povijesti spasa u kojoj Duh Sveti djeluje u supstancijalnoj ljubavi presvetog Trojstva; u ponovnom prezentiranju te povijesti u euharistiji; i u otajstvu Crkve.

4. Izvještaj o ustanovljenju — posvećenje

Posvećenje je uzvišeni vrhunac velike euharistijske molitve i svete misne žrtve. Jezgra oko koje se sve skuplja i prema kojoj se sve usmjeruje. U ovom času »Kristovim ri-

[17] Tako se naziva u posljednici »Dođi, Duše presveti«, na temelju Kristovih riječi: »Ako li ja uz pomoć Duha Božjega izgonim zle duhove . . . (Mt 12, 28); i »Ako li ja Božjim prstom izgonim zle duhove . . . « (Lk 11, 20)

ječima i radnjama ponazočuje se posljednja večera na kojoj je Krist Gospodin ustanovio otajstvo svoje muke i uskrsnuća kad je apostolima dao da blaguju i piju njegovo Tijelo i Krv pod prilikama kruha i vina te im ostavio nalog da to otajstvo nastavljaju« (MR 55d).

Veliko djelo spasa odvija se od Kristova utjelovljenja, preko poslanja do otkupljenja i vodi ga do muke i posljednje večere, kad on svoje pashalno otajstvo ponazočuje i ovjekovječuje za sva vremena. »Posljednja večera, na kojoj je Krist ustanovio spomen-čin svoje smrti i uskrsnuća, neprestano se ponazočuje u Crkvi kad svećenik, kao predstavnik Krista Gospodina, izvodi ono isto što je učinio sam Gospodin kad je, ustanovivši vazmenu žrtvu i gozbu, povjerio učenicima da to čine na njegov spomen« (MR 48).

Vrši se upravo ono što je Krist na posljednjoj večeri u izvještaju ustanovljenja euharistije naredio svojim učenicima: *Uzmite i jedite: ovo je moje tijelo koje će se za vas predati. Uzmite i pijte svi: ovo je kalež moje krvi novoga i vječnoga saveza, koja će se proliti za vas i za sve ljude na otpuštenje grijeha. Ovo činite meni na spomen.* Pripovijedajući što se dogodilo i što je Krist učinio u predvečerje svoje muke, dajemo Bogu hvalu i ujedno sakupljenom puku navješćuje se radosna vijest, zapravo, najradosnija od svih poruka. Čin posvećenja otvoreno navješćuje čitavom svijetu: »Tako je Bog ljubio svijet« (Iv 3, 16). Već u službi riječi čuli smo Kristovu radosnu poruku; evanđelje je za nas bilo bogojavljenje, pojava, objavljenje Gospodina. U euharistiji, bogojavljenje Riječi postaje sakramentalna prisutnost. Radosna vijest ovdje postaje djelo. Ovdje se ostvaruje Kristov nalog: »Ovo činite na moj spomen« i ovo čineći navješćujemo smrt Gospodnju dok on ne dođe (1 Kor 11, 26). Naša euharistijska slavlja ne bi imala nikakva smisla kad to ne bi bio Krist prvi učinio i naredio da mi činimo.

»Riječi posvete nisu nikakva magična formula. Niti je neka zapovijed izrečena u ime Krista. To je molitva upravljena Bogu. Posvećenje se vrši u okviru davanja hvale Bogu. Davanje hvale povezano je sa zahvaljivanjem za Božja dobročinstva, a najveće zbog kojeg hvalimo Boga jest činjenica što nam je Krist dao svoje tijelo i svoju krv za hranu. S druge strane, naše najveće zahvaljivanje Bogu očituje se u Kristu, koji nam je darovao svoju pashalnu večeru. Budući da je naše zahvaljivanje jadno, Krist se postavio u naše ruke, tako da ga možemo prinijeti kao hvalu i zahvalu Ocu.

Pozivamo se na Krista i njegovo spasiteljsko djelo. Sveti tekst je bitno teocentričan. Njegov cilj i sadržaj je proslava Boga, njegov oblik hvala Bogu«.[18]

Kako pak Krist postaje prisutan? — Posvećenjem kruha i vina. A kako se događa posvećenje? Na to nam odgovara sveti Ambrozije: »Posvećenje se ostvaruje riječima Isusa Krista, Gospodina. Prethode molitve za puk, za kraljeve, za ostale, ali kad dođe čas da se izvrši časni sakramenat, svećenik se više ne služi svojim riječima, već riječima Kristovim. Riječ Kristova izvršuje sakramenat. Što je riječ Kristova? Ona po kojoj je sve učinjeno. Gospodin zapovjedi i bi nebo; Gospodin zapovjedi i bi zemlja; Gospodin zapovjedi i bi more; Gospodin zapovjedi i bi svako stvorenje. Vidiš, dakle, kako je djelotvorna Kristova riječ. Zar da riječ Kristova, koja je mogla iz ničega stvoriti čega nije bilo, ne bi mogla ono što jest pretvoriti u ono što nije bilo? Ništa nije manje stvorenjima dati njihovu prvu narav, nego je i mijenjati. Čuj onoga koji govori: On reče i učinjeno je, on zapovjedi i stvorena su. Dakle, da ti odgovorim: prije posvećenja nije bilo tijelo Kristovo, nego poslije posvećenja, velim ti, tijelo je Kristovo prisutno. On reče i učinjeno je; On zapovjedi i stvoreno je«.[19]

U najsvetijem času euharistijske molitve svećenik izgovara riječi Kristove, čini ih prisutnima. Ne posvećuju svećenikove riječi već Kristove riječi. Naime, Krist je prisutan u svećeniku (SC 7) kad on usred sakupljene zajednice, pripovijedajući večeru Gospodnju, ponavlja iste Kristove riječi, vrši iste Kristove radnje. Svećenikove riječi nisu pak samo pripovijedanje, već u Duhu Svetome vrše ono što govore, ne spominju samo ono što je Krist nekoć učinio, već obavljaju sakramenat, to jest u znakovima kruha i vina ponazočuju Gospodnju večeru i njegovu žrtvu. Sakramentalno se uprisutnjuje Kristovo pashalno otajstvo da bi svi prisutni mogli u njemu sudjelovati. Lijepo veli sveti Ivan Zlatousti: »Prinesene stvari ne postaju tijelo i krv Kristova zahvaljujući čovjeku, nego Kristu, koji je za nas raspet. Svećenik, koji predstavlja Krista, izgovara te riječi, ali je njihova snaga i milost Božje djelo. 'Ovo je tijelo moje', kaže. Ove riječi pretvaraju prinesene darove«.[20] Budući da sam Krist preko svećenika govori: »Ovo je moje tijelo«, vjerujemo da je tako, vjerujemo da se na oltaru pod prilikama kruha i vina, kao i na posljednjoj večeri, nalazi živi Krist. To je otajstvo vjere. U zemaljskim stvarima obično želimo ispitati i raščlaniti svaku stvar, međutim, u stvarima vjere ne možemo tako postupati. Vjerujemo Isusu Kristu, koji je svojim djelima i čudesima pokazao da je moguć kao Bog.

Svećenik koji izgovara riječi ne smatra se vlasnikom ključnih riječi kojima bi se mogao služiti po svojoj volji (svećenik ne smije izgovarati riječi posvete izvan liturgijskog okvira euharistijske molitve, tj. s nakanom da čini ono što čini Crkva). On je sluga, vjerni službenik koji ponizno sluša i vrši Kristovu zapovijed. On je sredstvo žive riječi. Po sakramentu svetog reda i po djelitelju života, Duhu Svetome, Božja riječ preko svećenikovih usta postaje »živa i djelotvorna«.

Misa je sakramentalna žrtva jer zahvaljujući njoj žrtva križa postaje prisutna i trajna kroz vjekove. Mnogi zamišljaju posvećenje ovako: Prije posvećenja Krist nije na oltaru. Poslije posvećenja on je na oltaru. Sišao je s neba da bude među nama. Mi mu se klanjamo i molimo. Sve je to točno, ali to nije jezgra posvećenja. Posvećenje je bitno žrtveni čin, živa i aktualna prisutnost žrtve križa pod prilikama kruha i vina.

»Misa je žrtva jer obnavlja Isusov čin na Večeri koji se usko povezuje s Mukom. Zajedno, Večera i Muka sačinjavaju Isusov 'čas'«. Stoga nas obred posvećenja u svim anaforama najprije uvodi u okvir muke (»one noći kad je bio predan«), a zatim ističe žrtvovanje: »tijelo koje će se *za vas predati*«, i »krv koja će se *za vas proliti*«. Obnavlja se Večera koja sadrži Kalvariju.

Krist se »dragovoljno predao na muku«. Ovo dragovoljno predanje i prihvaćanje vlastitog uništenja osnovna je karakteristika žrtve. Sam Isus reče: »Zato me ljubi Otac što ja dajem život svoj, da ga opet uzmem. — Nitko mi ga ne može oduzeti, nego ga ja sam od sebe dajem. Imam vlast dati ga, imam vlast opet ga uzeti; takva je zapovijed koju sam primio od Oca svoga« (Iv 10, 17—18). »Sa strane životinja, starih nesvjesnih žrtava, žrtva je bila čisto pasivna. Sa strane svećenika je slobodan i zaslužan čin, pa iako je učinjen iz poslušnosti, jer se radi o poslušnosti iz ljubavi. Kristova žrtva je savršena žrtva u kojoj su svećenik i žrtva jedna te ista osoba, osoba potpuno slobodna i gospodar svoje volje.

[18] T. SCHNITZLER, *Il canone romano*, Brescia 1968.
[19] *De myster.* 9, 50—52; P. L. 16, 422—424.
[20] *De prodit. Judae*, homil. 1, 6; P. G. 49, 380.

Krist je i slobodno ustanovio svoju žrtvu propisujući da se čini ono što je on učinio. Svaka misa ostvaruje žrtvu, slobodan i voljan čin ne samo sa strane svećenika koji je obredno vrši, već sa strane Krista, koji ju je ustanovio i koji je efikasno ostvaruje svojim istim riječima, po svojoj vlastitoj ustanovi.

Za žrtvu se još traži da ovo dobrovoljno darivanje, ovo 'žrtvovanje' ima religioznu svrhu, da bude prineseno kao priznanje vrhovnog Božjeg gospodara. Ovo se, sada, upravo ostvaruje u euharistiji, jer se ona prinosi u činu hvale, kao priznanje onoga što Bogu dugujemo«.[21]

Na posljednjoj večeri, uoči događaja, »Krist ne imitira unaprijed ono što će se dogoditi. To predstavljanje već je angažirano u činu. Događaje koji će se dogoditi: smrt, uskrsnuće, uzašašće Krist već nosi u sebi, duboko u svom srcu. Sve to on već prinosi svome Ocu. Štoviše, sve je to za njega prisutna stvarnost. I ono što će apostoli blagovati i piti onoga Svetog četvrtka već je žrtvovano Kristovo tijelo, već je njegova prolivena krv (u izvornim tekstovima Evanđelja participi su u prezentu). Dakle, Isus već 'slavi' svoju otkupiteljsku smrt (s uskrsnućem i uzašašćem, koji su nerazdvojivo povezani) u onome što se može nazvati 'stvarno anticipiranje'«.[22]

Krist je na posljednjoj večeri Kalvariju anticipirao, u misi se to ritualizira i stavlja nama na dohvat. Inače bi Kalvarija bila veliki događaj, ali dalek da bi zahvatio u naš život, da bi današnjeg čovjeka uveo u spasilački tijek. Zbog toga je i Krist ustanovio žrtvu mise propisujući da i mi činimo ono što je on učinio na posljednjoj večeri. Stoga se i veli da je misa »spomen-čin smrti i uskrsnuća Gospodinova«. Spomen-čin koji ima objektivnu vrijednost ostvaruje ono čega je spomen-čin. Taj spomen-čin čini prisutnom onu jedinu žrtvu koja se, na vrhuncu povijesti spasa, zbila jednom zauvijek. »Krist je samo jedanput umro i više ne umire« (Heb 9, 25 sl.; 10, 11).

Spomen-čin Gospodnje večere »*obnavlja novi savez* što ga je Bog jedanput zauvijek sklopio s ljudima u Kristovoj krvi« (EM 3a).

Izašavši iz egipatskog ropstva, Izraelci su bili neorganizirano mnoštvo sve dok se nisu zaustavili pod Sinajem. Tu, pod Sinajem, postaju »Božji narod«. Bog ih je sakupio i

[21] A. M. ROGUET, *nav. dj.*, str. 128.
[22] M. BEGOUEN-DEMEAUX, u *Pastorale Liturgique 90*, *nav. dj.*, str. 19.

sjedinio, govorio im prisutan među njima, a oni su prihvatili njegov zakon, obećali njegovo izvršavanje, zaključili s Bogom savez i zapečatili ga krvlju žrtvovanih životinja (usp. Izl 19—24).

To je bila slika i priprava za sazivanje novog naroda u Novom savezu. Hebrejsko vazmeno janje slika je »pravog vazmenog Janjeta«, Krista.

Taj savez nije bilo ono prvotno zajedništvo s Bogom što ga je narušio iskonski grijeh. Po grijehu čovječanstvo se našlo u bezizlaznoj situaciji. Budući da je bilo udaljeno od svog najvišeg dobra, željelo je svojim vlastitim silama uspostaviti s Bogom prekinuto zajedništvo. U tu svrhu prinosile su se žrtve. Ali ljudske žrtve Bogu se ne mile. »Nemoćna je, naime, krv bikova i jaraca da uzme grijehe«. Trebao je doći netko drugi da oslobodi ljude iz ove nesretne situacije. Netko tko u isto vrijeme pripada nebu i zemlji, Bogu i čovjeku.

Bog u svojoj ljubavi priskoči ljudima u pomoć i odluči da im pošalje svoga vlastitog Sina, koji će pomiriti i sjediniti Boga i čovjeka. »Evo dolazi vrijeme — veli Gospodin — u koje ću s domom Izraelovim i s domom Judinim sklopiti Novi savez, različit od saveza koji učinih s ocima njihovim«. Zato Krist, »ulazeći u svijet, veli: Ni žrtve ni prinosa nisi htio, ali si mi pripremio tijelo. Evo, dolazim da činim, Bože, volju tvoju« (Heb 8, 8; 10, 5—7).

Krist kao čovjek mogao je postati prava ljudska žrtva. Budući da je bio istovremeno i Bog, njegova žrtva ima božansku vrijednost. To je jedina žrtva koju Otac može prihvatiti. Svojom žrtvom na križu Krist ljude s Bogom pomiruje, sjedinjuje i sklapa Novi savez. Na posljednjoj večeri on ukida Stari savez s Izraelom i sklapa Novi sa čitavim čovječanstvom. »Ovaj je kalež Novi savez u mojoj krvi« (Lk 22, 20), reče Krist slaveći na posljednjoj večeri svoj spomen-čin.

Otajstvo Kristova spasa ustanovljuje novi Božji narod, sjedinjuje raspršene sinove Božje, povezuje ih s Bogom u Novi savez, zapečaćen krvlju jedne jedine žrtve, krvlju Krista, Posrednika i Žrtve. Novi savez je sjedinjenje ljudi u samo jedan narod, u samo jedno tijelo, i sjedinjenje toga naroda s Bogom u jedno tijelo. »U tom se tijelu Kristov život razlijeva u one koji vjeruju i koji se na otajstven i stvaran način po sakramentima sjedinjuju s Kristom mučenim i proslavljenim« (EM 3a).

U euharistijskom slavlju ostvaruje se, obnavlja i utvrđuje taj savez, to jedinstvo i zajedništvo. Posvećenje ostvaruje žrtvu, a žrtva savez. To je funkcija mise u svoj njenoj skupnosti. Bratsko jedinstvo i zajedništvo što ga ostvaruje Gospodnja večera nije drugo nego savez koji uspostavlja vezu između Krista i njegova puka, a po Kristu s Bogom, savez koji ostvaruje jedinstvo između pojedinih članova, a sve po oslobodilačkoj i sjedinjujućoj Kristovoj žrtvi.

Taj savez jedinstva i ljubavi imat će svoje najdublje ostvarenje u blagovanju žrtve. Iako će se pričest obaviti kasnije, ona je već po posvećenju pripravljena pa se otajstvo jedinstva ostvaruje već u žrtvenom posvećenju. Naime, »u misi žrtva i sveta gozba spadaju u isti misterij tako da su jedna s drugom najtješnje povezane. U samoj, naime, misnoj žrtvi Gospodin se žrtvuje kad počinje sakramentalno biti prisutan kao duhovna hrana vjernika. A sudioništvo u Gospodnjoj večeri uvijek je zajedništvo s Kristom, koji sebe za nas prinosi Ocu kao žrtvu« (EM 3b).

Treba se, međutim, sjetiti da se naše sjedinjenje s Bogom ne zbiva automatski, bez naše volje, bez našeg sudjelovanja i naše suradnje. Bog nas ne spasava na silu, protiv naše volje. On respektira našu slobodu. On hoće ljude koji ga slobodno ljube. Svakom nudi svoju milost, svoj savez. I svatko tko hoće može se spasiti. Da bi to bilo moguće ljudima svih vremena, Krist nam je na posljednjoj večeri u euharistiji ostavio spomen-čin spasa da se možemo s Bogom pomiriti i sjediniti.

Različitost tekstova koji nas izvještavaju o ustanovljenju. Dok su riječi posvete u svim anaforama iste, uvodne riječi su različite. Taj različiti kontekst treba nas osloboditi nekakvoga magičnog poimanja nedirljivih riječi koje bi bile same po sebi sposobne izvršiti pretvorbu euharistijskih elemenata. Treba imati na umu da je sakramenat predan Crkvi, ali ne kao neki magični čin koji treba vršiti prema stalnim neshvatljivim pravilima. Crkva točno obavlja Kristov spomen-čin. Preko ljudskih riječi i radnja prenosi pashalnu milost, a to je bitno. Vršeći pak svoju svećeničku vlast koju je dobila od Krista, onom bitnom može dati konkretan oblik i dodati nebitne riječi i radnje, kao što, uostalom, svjedoči duga tradicija.

Različitost uvodnih riječi ima duboki aspekt i otvara pogled na cijelo značenje povijesti spasa.

Riječi Rimskog kanona: »Dan prije nego će podnijeti muku« uvode nas u kronologiju događaja Svetog četvrtka, uoči muke. Podsjećaju nas na žarku Kristovu ljubav: »Vruće sam želio da blagujem s vama ovu pashalnu večeru prije svoje muke« (Lk 22, 15); na onaj čin služenja kad je »uzevši narav sluge« (Fil 2, 7) oprao noge učenicima; na Kristov tužni oprosni govor i njegov odjek u srcima apostola; na njegovu velikosvećeničku molitvu, onog uvoda u žrtvu koja treba sjediniti raspršenu djecu i spasiti cijeli svijet. Hoće li taj poziv naći odjek u našem srcu?

Druga anafora slijedi stari, duboki tekst svetog Hipolita: »Kad se dragovoljno predao na muku«. Tim riječima zaboravlja se kronologija da bi se naglasio Kristov unutarnji stav: slobodna odluka predati se u ruke raspinjača. Tu čujemo Krista gdje nam govori: »Zato me ljubi Otac što ja dajem život svoj da ga opet uzmem. Nitko mi ga ne može oduzeti, nego ga ja sam od sebe dajem. Imam vlast dati ga, imam vlast opet ga uzeti; takva je zapovijed koju sam primio od Oca svoga« (Iv 10, 17—18). Promatramo Kristovu gestu u perspektivi svojevoljnog davanja i prihvaćanja Očeva spasilačkog plana; Krist je kao »Božji sluga« koji se ne opire smrti, kao janje koje se vodi na žrtvu, ali koje slobodno prihvaća smrt. Tako se i od nas traži dragovoljna a ne prisilna ljubav i predanje.

Treća anafora, istočne tradicije, slijedi tekst svetog Pavla: »One noći kad je bio predan« (1 Kor 11, 23). Ovdje opet imamo kronologiju, kao da sveti Pavao želi naglasiti da se samo u odnosu s Kristovom žrtvom može shvatiti pravi smisao njegove Večere. Taj kontekst otvara dramatsku viziju predaje. Riječ »predan« uvodi nas u tjeskobnu misao izdaje; »predan« kao žrtva za braću i prijatelje, što će biti pomračeno nezahvalnošću i neshvaćanjem; »predan« u smislu pune i plemenite predaje snagama koje, dok misle da uništavaju Božjeg slugu i Mesiju, u stvari daju slavu njegovoj pobjedničkoj smrti. Oni su ga predali smrti. Međutim, on sam sebe predaje u ruke Očeve kao najveći prinos, noseći na sebi grijehe svijeta. Svojim primjerom Krist nas uči kako se s povjerenjem trebamo predati Bogu u ruke.

Četvrta anafora, koja nas vodi kroz cijelu povijest spasa, nadahnuta Ivanovim evanđeljem, uvodi nas ovdje u onaj veliki »čas« proslave Krista i Oca, koju Ivan vidi u Kalvariji, a sve kao posljedicu velike Božje ljubavi prema čovjeku.

»Oče, došao je čas! Proslavi Sina svoga, da i Sin tvoj proslavi tebe« (Iv 17, 1).

»Isus znajući da mu je došao čas, ljubeći svoje koji su na svijetu, iskaza im ljubav do vrhunca« (Iv 13, 1) i ustanovljuje sakramenat ljubavi. Euharistija je izraz požrtvovne ljubavi koja vodi Sina da u ljubavi Duha Svetoga slavi svoju Pashu, Pashu proslave Oca i otkupiteljske ljubavi prema braći ljudima. U tom vrhovnom »času« povijesti spasa zadobiva svoju slavu koja s njega, žrtvovanog janjeta, sakramentalno silazi na svu njegovu braću. — A naša ljubav?

Kad je svećenik nad kruhom i vinom izgovorio dvije formule posvete, koje stoje jedna uz drugu kao dvije strofe istog himna, glasno govori: *»Tajna vjere«*, uvodeći zajednicu da aklamira i kliče. »Ne radi se o tome da se tim riječima dozove u pamet jedno od vjerskih otajstava, pa ni otajstvo realne prisutnosti. Radi se o tome da se spozna da je u euharistiji ostvareno, na stvaran način spomenuto i ponuđeno za naše sudjelovanje cijelo otajstvo vjere: tu je čitava ekonomija spasa, sav plan Božje ljubavi za spas svijeta koji je pred nama prisutan. U tom času i u tom planu pozvani smo da se sjedinimo«.[23]

Podizanje i klanjanje posvećenim prilikama ne poznaju prvi kršćanski vjekovi. Svi koji su sudjelovali u euharistijskom slavlju sudjelovali su i u žrtvenoj gozbi, svi bi se pričestili, pa su veću važnost davali Kristu koji je u njihovim srcima i u srcu mu se klanjali. U tim stoljećima nalazimo samo »malo« zajedničko i istovremeno podizanje hostije i kaleža na koncu euharistijske molitve kao izraz hvale i slave. Podizanje u današnjem obliku nalazimo tek početkom XII stoljeća. Neki smatraju da je podizanje nastalo iz riječi ustanove: »uze« u svoje ruke kruh. Međutim, najvjerojatnije je da je podizanje nastalo kao reakcija na sporna mišljenja koja su se pojavila o Kristovoj prisutnosti u euharistiji. Zbog toga se je jako naglašavala važnost pretvorbe u misi, a kao izraz vjere u Kristovu prisutnost uvedeno je najprije podizanje hostije, a kasnije i kaleža, da se puk pokloni prisutnom Kristu.

To je imalo svoje pozitivne, ali i negativne posljedice:

Podizanjem je došla do izražaja glavna i središnja točka mise. Tim je bio zadovoljen vjerski žar ondašnje epohe da euharistijskom Kristu iskaže što življu počast i bogoštovlje.

[23] A. M. ROGUET, *nav. dj.*, str. 133.

Iz toga obreda razvila se karakteristična i ganutljiva euharistijska pobožnost srednjeg vijeka. Vjernici bi na glas zvona padali na koljena gdje god se našli. Drugi bi žurili u crkvu da bar vide hostiju i poklone se svetom Kristovu čovještvu, kao preludij budućeg blaženog gledanja u nebu. Taj čin bio je popraćen dubokom kontemplacijom, klanjanjem, pobožnim, tihim, ali i glasnim zazivima i uzdasima.

Bilo je i negativnih posljedica. Ljudi bi se zadovoljili da prisustvuju samo tom središnjem dijelu mise, a ostalo nisu smatrali važnim. Najgore je bilo što su u tome našli nadomjestak za pričest, podizanje su izjednačili s pričešću. Prava pričest zamijenjena je pričešću očima ili duhovnom pričešću. Bilo je i praznovjernih pojava.

Obred podizanju bio je popraćen zvonjenjem u crkvi i na zvoniku. Misa je bila na puku nerazumljivom jeziku pa im je trebalo svratiti pažnju na najvažniji čin mise. Danas je misa na pučkom jeziku pa je stoga ukinuto zvonjenje u crkvi, a osim toga svećenik govori glasno pa svi čuju, a zvono može samo smetati njegovu glasu. Međutim, nije na odmet da se pozvoni na zvoniku kako bi se oni kod kuća mogli duhovno sjediniti.

Treba reći da podizanje ima drugotnu važnost. Bitna je svijest da se sada obavlja sveta žrtva, da je važnije od klanjanja da Krista blagujemo i da se skupa s njim klanjamo i slavimo nebeskog Oca.

Kakav će stav zauzeti vjernici za vrijeme podizanja i cijele euharistijske molitve? Za vrijeme anafore stoji se na nogama, u času podizanja može se kleknuti, ali klečanje nije obavezno. Autentično kršćansko držanje je stajanje uspravno na nogama. To je stav slobodnih sinova Božjih. Mi nismo više robovi da kao robovi klečimo pred Bogom gospodarom, već sudjelujemo u dostojanstvu sinova Božjih. Bog je Otac kojemu možemo s povjerenjem dizati oči i ruke. »Kad stojite i molite«, veli Krist (Mk 11, 25). Nedjeljno slavlje je spomen-čin Gospodnjeg uskrsnuća, slavi se Kristovo, ali i naše uskrsnuće, oni koji su uskrsli stoje uspravno na nogama. Vjerni Kristovi sljedbenici na nogama očekuju Kristov povratak, jer se ne trebaju bojati pred Božjom pravdom (Mal 3, 2). Čin hvale vrši se na nogama kako to čine i izabrani na nebu (Otk 7, 8; 15, 2). Za vrijeme posvećenja i podizanja gleda se na oltar i svete prilike, svećenik podiže posvećenu hostiju i kalež upravo stoga da ih mogu svi vidjeti, a kad svećenik poklekne, vjernici se naklone glavom.

Za vrijeme podizanja ni za svećenika ni za vjernike nije propisana nikakva molitva.

Sudjelovanje vjernika u euharistijskoj molitvi, a posebno u njenoj središnjici, kao da je svedeno na ulogu promatrača obnavljanja Gospodnje večere, izuzevši poklike poslije posvećenja, koji prekidaju njihovu šutnju usredotočenu na formule posvete. Njihova angažiranost i djelatnost kao da prestaje. Sve što se događa na oltaru djeluje na vjernike kao neka enigma, da ne kažemo magičnost, nešto što se izolirano zbiva između Gospodina i svećenika. Osjećaju se odijeljeni, a pristupaju tek s nekim strahopoštovanjem i klanjanjem prisutnom Kristu i s divljenjem mistificiranom svećeniku posvetitelju, mjesto da ga promatraju kao oca obitelji koji svojoj djeci priprema kruh.

Međutim, stvari stoje drukčije. Djelatno sudjelovanje puka ovdje ne prestaje, pa se on ne smije osjećati izoliran. »Svetkovanje euharistije koje se vrši u misi jest čin ne samo Krista nego i Crkve« (EM 3c), ili »hijerarhijski uređenoga Božjeg naroda« (MR 1). Ne radi se tu o dva čina — čin Krista i čin Crkve — radi se o jednom činu koji je prisutan u drugom. Čin Krista utjelovljuje se u činu Crkve. Tu je Crkva na djelu. Crkva pak nije apstrakcija niti je sam svećenik Crkva. Crkvu predstavlja vidljiva sakupljena mjesna zajednica vjernog puka, »odnosno zbor Božjeg puka koji se sastaje u jedno da pod vodstvom svećenika proslavi Gospodnji spomen-čin« (MR 7). Okupljena zajednica i ovdje djeluje kao »sveti narod i kraljevsko svećenstvo«, s visokom sviješću da je sredstvo i odraz božanskog djelovanja. Svi prikazuju »ne samo po svećenikovim rukama nego i s njim zajedno« (MR 12). »Instrumentalni znak Kristova čina jest sav Božji narod. On je subjekt slavlja; protagonist koji se postavlja prema božanskom *ti*. Kao na podnožju Sinaja: Mojsije je glava, posrednik, ali dijalog i Savez zbivaju se između Boga i njegova puka«.[24]

Božji narod, međutim, nije bezoblična masa, već hijerarhijska tvorevina. »Prezbiter kao misnik predsjeda sabranom skupu u Kristovo ime i vjernike podsjeća na živu Kristovu prisutnost« (MR 60). Svećenik je predstavnik Krista, i samo on posvećuje kruh i vino, ali i on djeluje i postavljen

[24] M. MAGRASSI, *nav. dj.*, str. 44.

je unutar Božjega naroda kao nužni službenik, »sebi pridružuje puk« i ništa ne može učiniti bez te životne povezanosti sa zajednicom. Čitavi je puk Novog zavjeta svećenički, a predsjedatelj kao prvi i glava ima funkciju da izrazi i konkretizira to svećeništvo. I onda kad svećenik slavi misu bez puka, misa je čin Crkve. Crkva je tada prisutna i koncentrirana u osobi misnika, duhovno je prisutna čitava Crkva, jer je prisutan Krist, čijom se moći sakuplja sveta, sveopća Crkva (usp. EM 7).

Dakle, »čin Kristov se utjelovljuje u činu Crkve koja konkretizira i čini vidljivim njegovo otajstvo u mjesnoj zajednici. Što čini ta zajednica? Čini ono što je učinio Krist kad je slavio prvu euharistiju: 'Izvodi ono isto što je učinio sam Krist' (MR 48): 'ovo činite — rekao je — na moj spomen'. I ona nastavlja to činiti; ili bolje, Krist je onaj koji u njoj nastavlja to činiti«.[25]

Poklik puka. Da bi se istakla stvarnost da čitava zajednica Novog saveza slavi Gospodinov pashalni spomen-čin, u najsvetijem času mise, iza posvećenja, čitava zajednica glasno aklamira. Zajednica koja je do tada šutjela i promatrala ponavljanje posljednje večere, kliče Kristu i tako izražava svoje pridruženje svetom činu. Tako se puk pridružuje Gospodinovim riječima: »ovo je moje tijelo koje će se za vas predati ..., krv koja će se za vas proliti«, i njegovoj zapovijedi da ponavljaju njegovu radnju: »ovo činite«. Poklik je odgovor zajednice koja slavi: otajstvo što ga slavimo otajstvo je smrti uskrslog Krista dok ne dođe.

Taj poklik puka, koji je sada integralni dio euharistijske molitve, nije tek aklamiranje, ni samo obredni čin, već i »današnji« povijesni čin u kojem se na spasenje ili propast zbiva Kristova osloboditeljska smrt i obnavljajuće uskrsnuće života za sve one milijarde ljudi koji su sada, danas, »na putu«. To je vrhovni čas kad se, kao kvasac i kao uskrsni poticaj, božansko djelovanje stavlja u veliku košnicu ljudskog djelovanja.

Poklik je živi sažeti čin hvale za djelo spasa, proklamacija pashalnog otajstva smrti i uskrsnuća Kristova, uzdah čvrste nade u Kristov povratak i njegovo Kraljevstvo, koje euharistija već ostvaruje. Jednodušnim poklikom hvale zajednica proklamira svoju pashalnu vjeru doživljenu i pro-

[25] M. MAGRASSI, *nav. dj.*, str. 45.

življenu u svetoj Kristovoj večeri. Izražava svoje egzistencijalno ucjepljenje u Kristovo otajstvo. Taj poklik znači: »Isuse Kriste, sudjelujemo u tvom umiranju, surađujemo u tvom uskrsnuću, pripravljamo tvoj slavni dolazak«. »Dođi, Gospodine Isuse«.

Dok je čitava euharistijska molitva predsjedatelja upravljena Ocu, taj poklik upravljen je prisutnom Kristu.

Poklik ima tri formule, koje se mogu fakultativno upotrebljavati. Prve su dvije ovom času prikladnije, treća je više pobožna molitva.

Da ovaj poklik ne bi postao nekakva beživotna stereotipna formula, treba u katehezi osvijetliti njenu pravu vrijednost i tako poduprijeti istinsko sudjelovanje vjernika.

5. Spomen-čin i prinos

Iza poklika puka slijedi spomen-čin ili »anamneza kojom Crkva izvršuje nalog što ga je preko apostola primila od Krista Gospodina, slavi spomen na samog Krista, sjećajući se poglavito njegove blažene muke, slavnog uskrsnuća i uzašašća na nebesima« (RM 55e). Spomen-čin se nadovezuje na Kristove ponovljene riječi posljednje večere: »Ovo činite na moj spomen«. Tim se riječima označuje ono najdublje što se zbiva u misi. Tim riječima Krist je svojoj Crkvi povjerio misiju da vrši ono što je on učinio na posljednjoj večeri, sve dok on ne dođe. Crkva sada to vrši. I upravo zbog toga što je Krist to povjerio Crkvi, svaki čovjek može postati suvremen s događajem otkupljenja, suvremen s Kristovom pashom jer se u misi slavi Kristova pasha.

Slavimo Kristov spomen-čin ne kao spomen prošlih povijesnih zbivanja, već kao događaj spasa i milosti od danas. To je konkretni spomen-čin. Euharistija sadrži Krista u njegovoj smrti i uskrsnuću.

Za vrijeme čitave mise proklamirali smo divna Božja djela, zbog njih davali hvalu, slavili Kristovo pashalno otajstvo. Sada, slaveći spomen-čin, izražavamo stvarno davanje hvale. Davanje hvale povezuje se sa spominjanjem nečega što ne želimo zaboraviti. Što? Gospodinov nalog: »Ovo činite na moj spomen«. Ne smijemo zaboraviti Gospodina već trebamo navješćivati smrt Gospodnju dok ne dođe. To naviještanje nisu prazne riječi, već »sila Božja«; nisu riječi kojima se »nešto« kaže, već činjenica i spasonosni događaj: obećanje i

stvarnost, navještaj i ispunjenje, proročanstvo i prisutnost. Riječi euharistijske molitve, a posebno riječi kojima Krist, preko svećenika, još slavi svoju Večeru i ostvaruje pashalnu žrtvu usred svojih na otpuštenje grijeha, daju spomen-činu značenje i sadržaj koji je mnogo dalji od običnoga subjektivnog i sentimentalnog evociranja.

Ovdje se nalazimo pred važnom činjenicom. Nije tu riječ o zahvaljivanju našim slabim riječima, niti je riječ o našem subjektivnom djelovanju kao kad se s pijetetom sjećamo drage osobe ili važnog događaja. U ovom času želimo reći da se u onome što se čas prije dogodilo u posvećenju posadašnjio i ostvario objektivni Kristov spomen-čin. Naime, ono što se među nama na oltaru dogodilo, jest žrtvovano Tijelo koje se za nas predalo, jest Krv koja se za nas prolila. Sam je Krist to ustanovio kao spomen i spomen-čin. Krist nije rekao: sjećajte me se, mislite na mene, već: ovo »*činite* na moj spomen«. Kada Krist zapovijeda da se obnavlja njegova Večera, da se čini njen spomen-čin, to znači da to neće biti komemoriranje prošlih događaja, već događaj koji traje, koji obred čini prisutnim. Slavljenje Večere bit će sakramentalno uprisutnjenje njegove smrti i njegova uskrsnuća, čitave njegove spasiteljske žrtve. Kao što je Večera već sadržavala stvarnost budućih događaja, tako je njen spomen-čin pun stvarnosti uvijek prisutnih prošlih događaja. Kao što je on na posljednjoj večeri prethodno i unaprijed učinio prisutnim svoje otkupiteljsko djelo, tako ga i mi moramo imati neprestano pred očima da bi bilo uvijek među nama, sve dok on ne dođe. To je objektivni spomen koji se poistovjećuje sa žrtvom križa koja je postala prisutna, posadašnjena, ali nije ponovljena, jer je Kristova žrtva prinesena samo jedanput i ne može se više ponavljati. »Krist, koji je uskrsnuo od mrtvih, više ne umire; smrt nad njim više ne gospodari« (Rim 6, 9). Možemo ponavljati samo ono što se dogodilo na posljednjoj večeri.

Tako spomen-čin postaje sakramentalni znak jedne žive osobe: žrtvovanoga i proslavljenog Krista; proglašenje i prisutnost jednog događaja: smrti i uskrsnuća Kristova, stvarnosti Kristova otajstva. Ovo je spomen-čin događaja spasa što ga je Bog izvršio u Kristu, a događaj spasa nije samo smrt, već smrt nerazrješivo vezana s uskrsnućem i ostalim Kristovim slavnim otajstvima. Večera Gospodnja ne naviješta samo smrt, već smrt »dok ne dođe«, to jest smrt i sve ono što slijedi i pripravlja njegov povratak: uskrsnuće, uza-

šašće... »Euharistija, budući da je žrtva, nužno evocira svoje žrtvovanje u smrti. Ali žrtva nije potpuna ako ne postigne svoju svrhu, ako je Bog ne primi, ratificira. Uskrsnuće upravo to čini, potvrđuje da je Otac primio Kristovu žrtvu. Isto tako uzašašće je jedno s uskrsnućem: Krist uskrsnuvši ulazi u novi život, u slavu svoga Oca. Budući da je, kako vjerujemo, stvarno prisutan u euharistiji, prisutan je kakav je danas: uskrišen, proslavljen, uzašao na nebo i sjedi 'o desnu Oca'. Njegovo uzašašće ujedno je zalog njegova povratka: 'Ovaj isti Isus koji je uznesen na nebo između vas opet će se vratiti isto onako kako ste ga vidjeli da odlazi na nebo' (Dj 1, 11). Posredstvom euharistije ne slavimo samo spomen umrloga i uskrslog Krista: mi ga držimo, ako se tako usuđujemo reći, pod prilikama kruha i vina. Što se tiče njegova dolaska, ne slavimo spomen, jer je to budući događaj, ali u umrlom i uskrslom Kristu imamo zalog koji podržava našu nadu«.[26]

Budući da je na oltaru prisutno vazmeno otajstvo sa svom svojom spasilačkom učinkovitošću, prisutna je čitava povijest spasa, zapravo sve Božje spasonosno djelovanje u vremenu. Euharistija je spomen-čin svih divnih Božjih djela od stvaranja do paruzije.

Prinos žrtve. S pojmom spomen-čina usko je povezan pojam prinosa ili prikazanja žrtve. Prinos žrtve proizlazi iz spomen-čina, a spomen-čin teži za prikazanjem. Stoga se u ovom času povezano govori: »slaveći spomen-čin... prinosimo«. To je davanje hvale kroz žrtvu. »Crkva, i to okupljena naročito ovdje (u crkvi) i sada«, u spomen-činu muke, uskrsnuća i uzašašća Kristova, »prikazuje neokaljanu žrtvu Ocu u Duhu Svetome« (RM 55f).

Sigurno je da je Kristova žrtva davno primljena. I u misi se ne zbiva ništa bitno novo i nije potrebno daljnje primanje; već davno primljena žrtva samo se uprisutnjuje na ovom mjestu. Samo je novo činjenica da je sada Crkva, i to upravo ova koja se skupila oko oltara, sudionik žrtve. Kad ta zajednica, ti vjernici, ti grešnici zajedno prinose žrtvu, njihova molitva da bude primljena bez sumnje je opravdana. I trebamo se smatrati sretnima ako Bog ushtjedne gledati na naše djelovanje istom blagohotnošću s kojom je gledao prinos starozavjetnih patrijarha, kako molimo u Rimskom kanonu.

[26] A. M. ROGUET, *nav. dj.*, str. 131.

Može se reći da je, osim posvete, prikazanje žrtve (= anafora) najvažniji čin mise; to je ono za čim misa teži. Tek poslije posvećenja kruh i vino postali su Kristovo Tijelo i Krv, žrtva je prisutna i tek sada možemo prikazati Bogu ugodnu žrtvu. Samo onda kad se Kristova žrtva ostvari u žrtvi Crkve, misa postaje prava Pasha Božjega puka, tj. prijelaz Crkve s Kristom Ocu. Doduše, u misi Krist sebe prinosi Ocu kao što je to učinio na Večeri i na križu, ali zajednički s Crkvom, sa svetim pukom koji je po krštenju postao njegovo Tijelo. Krist Gospodin neće više da sam prinosi. Na križu bio je sam. Sada hoće da nas učini sudionicima svoje žrtve. Upravo stoga je i ustanovio ovo otajstvo, ustanovio ga je da bi sve narode svih vremena učinio sudionicima i sve pridružio u grandiozni zbor klanjalaca pred Božjim veličanstvom. Nešto se veliko izražava riječima »prinosimo«. To nešto nije naše djelo, već je to najdivniji Božji dar što nam je darovan: taj veliki dar je Krist, glava ljudskog roda. U svom prinosu Krist nas pridružuje sebi, diže nas kao što, po riječima Svetog pisma, orao uzima svoje mlade i nosi ih u visine (Pnz 32, 11).

Bitni predmet prikazanja jest sam Krist; ali i mi smo pozvani da se sjedinimo s tim prinosom, da se naučimo »prinositi sami sebe« (MR 55f), svoja djela, svoj život, rad, tegobe i potrebe života, da se »u služenju euharistije pobožno prinosimo Ocu s prinosom Gospodinova Tijela (LG 10, 34). Na taj način u našem »tijelu dopunjujemo što nedostaje Kristovim mukama — za Tijelo njegovo koje je Crkva« (Kol 1, 24). Prinosimo se puni svijesti da smo s Kristom sjedinjeni, da rado prihvaćamo Božju volju kao i on »pa da se po Kristu posredniku iz dana u dan usavršujemo u jedinstvu s Bogom i među sobom« (MR 55f) tada s čvrstom nadom očekujemo njegov dolazak u kojem ćemo sudjelovati svojim uskrsnućem.

Prinošenje vlastitog života ujedno je naš odgovor velikoj Božjoj ljubavi koju nam je objavio u žrtvi svoga Sina.

Naše pridruženje Kristovu prinosu ne zbiva se automatski, već djelovanjem Duha Svetoga i našom suradnjom. »Križ je uistinu za čovječanstvo otkupiteljski jedino ukoliko mu se ljudi pridruže prihvaćajući euharistiju, tj. njegovo Tijelo i njegovu Krv, imajući u vidu da ih Duh posvećuje samo u razmjeru kako oni s vjerom prianjaju uz predloženu Riječ, tj. ukoliko usvajaju euharistiju Sina. (L. Bouyer).

Ovo je najuzvišeniji čas kad mogu vjernici djelatno i na najdostojniji način vršiti svoje svećeništvo. Svaki laik, pa iako nije kršten, može podijeliti sveto krštenje. Kršteni laici službenici su sakramenta vjenčanja. U euharistijskom slavlju laici nisu samo čitači, pjevači, službenici itd., u misi svaki vjernik, čitavi sveti Božji puk može, na neki način, raspolagati s Kristovim tijelom i krvlju. Krist prisutan pod prilikama kruha i vina stavlja se u naše ruke i svaki vjernik prinoseći žrtvu može reći: »Nebeski Oče, prinosim ti žrtvu tvoga Sina, a s njom i žrtvu svoga vlastitog života, prinosim ti i svoje svakodnevne potrebe, mir svijeta, svoju obitelj, svoje pokojne...« Koje li časti, koje li uzvišene službe!

6. Epikleza nad pričesnicima

Darovi su posvećeni. Krist je prisutan. Sve je to za nas i radi nas. Krist nije prisutan da ga gledamo, da mu se divimo, da mu se klanjamo, da budemo svjesni njegove prisutnosti. Prije nego je rekao: »ovo je moje tijelo..., ovo je moja krv«, rekao je: »uzmite i jedite..., uzmite i pijte svi«. Krist je prisutan pod prilikama kruha i vina da nam se dade, da ga možemo jesti i piti pa da tako ostvari jedinstvo s nama i među svom braćom. To je velika Kristova nakana.

Mi sada zazivamo Duha Svetoga da po blagovanju Svete večere među pričesnicima ostvari plodove posvete, ostvari jedinstvo.

Epikleza predstavlja najsvetiju molitvu. Moli se najveći plod žrtve: ostvarenje dubokog jedinstva Mističnog tijela. Kvasac jedinstva u ljubavi jest Duh Sveti. Najljepši dar, izmoljen od Oca za one koji pričešću sudjeluju u žrtvi njegova Sina, jest dar punine Duha Svetoga. Pričesnici, »napunite se Duhom« (Ef 5, 18). Prepustite se njegovu vodstvu i njegovu djelovanju, tako ćete se osloboditi kompleksa egoizma i otuđenosti što muče suvremeni svijet. Duh će, sabirući sve u jedno, ostvariti samo jedno tijelo i samo jedan duh. Budući da je zadatak Duha uvijek dovršavati, on će od sjedinjenih i posvećenih vjernika učiniti »vječni dar« Ocu.

Istina je da je pričest naš osobni susret s Isusom Kristom, hrana za naš osobni životni put, oproštenje naših osobnih grijeha, ali prije svega pričest nas, kako sada molimo, po Duhu napunja svakim nebeskim blagoslovom i milošću (Rimski kanon), sabire u jedno (II anafora), omogućuje nam da s drugima u Kristu budemo jedno tijelo i jedan duh (III), da po Duhu Svetome sabrani u jedno tijelo, u Kristu postanemo živa žrtva na hvalu slave Boga, našega Oca (IV). »Euharistija je zajedništvo s Kristom, ali i zajedništvo s Duhom. U Duhu, po Kristu, sjedinjeni sa svom braćom imamo pristup u vrhovno zajedništvo s Ocem«.[27]

Zadnja svrha pričesti je nebesko baštinstvo. Zalog i početak onoga što očekujemo u vječnosti u nama su već prisutni: jedinstvo u Kristu po Duhu i savršena slava Oca u Kristu i po Kristu. Epikleza nad pričesnicima ima i eshatološko značenje. Euharistijsko slavlje pripravlja nas i vodi do konačnog zajedništva, do konačnog sjedinjenja sve djece Božje, do dovršenja egzistencije svih stvorova i svega stvorenoga u vječnom Jeruzalemu, gdje ćemo Boga slaviti u vijeke vjekova. Povezanost pričesnog jedinstva s eshatološkom perspektivom kao da u jedan jedini horizont zatvara svu povijest spasa snagom Duha Svetoga, koji u beskraju svoje ljubavi dovršava i zatvara spasilački plan presvetog Trojstva.

7. Molitva zagovora

Zagovori su molitve Crkve upravljene Bogu za sve one koji prinose i za koje se prinosi žrtva.

U svim starim i novim anaforama nalazimo molitve zagovora, iako na raznim mjestima. U novim anaforama molitve zagovora slijede logični razvoj. Naime, pozvavši se na velika Božja djela stvaranja i otkupljenja, u času prinosa usuđujemo se Bogu uputiti naše prošnje na koje će Bog pogledati zbog posredništva Isusa Krista. U Rimskom kanonu molitve zagovora nalazimo prije i poslije prinosa žrtve. Iako nekako prekidaju nit molitve hvale, ipak u statični karakter kanona unose dinamičnu simetriju.

Temelj i potporanj tih molitava jest žrtva našeg pomirenja koja je sada prisutna na oltaru. Preko nje nas Krist pomiruje s Ocem, »jer Bog odluči u njemu nastaniti svu puninu, i po njemu pomiriti za nj sve što je na zemlji ili na nebu« (Kol 1, 19—20).

[27] L. MALDONADO, *La preghiera eucaristica*, u *Assemblee*, nav. dj., str. 586.

Budući da Crkva prinosi Bogu žrtvu Krista, svoga Gospodina, ne želi se od njega razlikovati. Svjesna da s njim oblikuje jedno Tijelo, kao i on želi posredovati, zagovarati za sve, baca pogled na sav svijet i moli da svi u Kristu postanu živi prinos.

Ako imamo žrtvu kojom možemo slaviti Boga, ako možemo Bogu prinositi tako veliki dar, smatramo da možemo nadodati i svoje prošnje. Čin hvale pripravlja i uvodi u molitvu zagovora. U živoj se molitvi isprepliće čin hvale i prošnje. Prošnja posvjedočuje povjerenje što ga je u nama probudio i stvorio čin hvale. Ako smo shvatili smisao spomen-čina i prinosa, onda je sasvim prirodno da od davanja hvale ne odvajamo svoje prošnje i da ih pridružujemo prinosu žrtve.

Spominjući kroz molitvu hvale sve ono što je Bog učinio i još čini za nas, prinoseći Bogu živo i učinkovito Kristovo otajstvo, ujedno podsjećamo Gospodina na njegov puk i sve njegove potrebe. Bog, koji je do sada učinio za nas tako divne stvari, jamči nam da će nastaviti tako činiti sada i dovijeka, te tako uslišiti naše prošnje. Ne uzdajući se u svoje zasluge živimo u nadi, u očekivanju, a to je zahvaljivanje unaprijed. Čin vjere nedjeljiv je od nade. Po tom svom čistom pouzdanju molitva zagovora pretvara se u izraz hvale i zahvalnosti Bogu.

Nadamo se uslišanju, jer naša molitva nije uskogrudna; ona je na Božjem planu, jer znamo da Bog »hoće da se svi ljudi spase« (Tim 2, 4). Stoga Crkva upućuje Bogu molitvu koja obuhvaća čitav svijet, sve ljude koji žive u tjeskobi i očekivanju. Karakteristika ove molitve je u prvom redu univerzalnost. Moli se ne samo za okupljenu zajednicu. Kao obitelj okupljena pred Ocem, zajednica moli za čitav svijet i za sve njegove potrebe. Pristupa i obraća se Bogu ne kao uski skup vjernih, već kao sveopća, Katolička crkva. U zajedništvu s cijelom Crkvom i sa svima svetima.

Iz sveukupnosti prelazimo na pojedinosti: za Crkvu, za sve žive koji kao njeni članovi na zemlji oblikuju njezinu vidljivu strukturu. U prvom redu za one koji su u Crkvi najodgovorniji, za papu, biskupe, pastire. Molimo da se u svim članovima vidljive Crkve učvrste vjera i ljubav, tj. one kreposti koje su srasle s euharistijom; molimo za sebe, za svu prisutnu i odsutnu braću; za sve koji Krista traže iskrena srca; za raspršenu djecu da bi se i ona susrela s blagim Ocem.

Spominjemo se i onog dijela Crkve koji je u stanju očekivanja slave: braće koja su umrla u nadi uskrsnuća, ali i svih koji su ostavili ovaj svijet, kojih je vjera samo Bogu znana; svih bez izuzetka; za sve molimo sudioništvo u Božjem kraljevstvu.

Spomen-čin i molitvu zagovora povezujemo s onima koji su već postigli svrhu. Spominjemo se Marije i svetaca i svih koji su pred Bogom naši prethodnici, a koje želimo dostići u slavi. Ova zajednica koja sada pred Božjim licem prinosi žrtvu nije sama, već je dio velikog mnoštva otkupljenih, čije su prve čete već ušle u Gospodnju slavu. Divan prizor jedinstva i zajedništva nebeske i zemaljske Crkve. Oko žrtvenog oltara vojujuća Crkva pridružuje slavnoj Crkvi svoje hvale, kantike i prošnje. Vjernici svjedoče da su u zajedništvu s Kristom, u zajedništvu s proslavljenom braćom na nebu, u zajedništvu sa svom braćom na zemlji i u zajedništvu sa svom pokojnom braćom koja još nisu postigla svoj cilj.

Tu se očituje ona sveopća i kozmička čežnja za sjedinjenjem s nebeskom Crkvom u vječnom davanju hvale. Tako se svršetak euharistijske molitve povezuje s početkom kad smo svoju hvalu, pjevajući »Svet«, sjedinili s anđelima i svetima. Još nismo postigli punu radost, još smo uvijek na putu, sveta povijest još nije zaključena. S vjerom i pouzdanjem očekujemo Kristov dolazak te još uvijek vapimo: »Dođi, Gospodine«. Zemaljska eshatološka vizija Crkve zaključit će se u definitivnoj fazi općinstva svetih, s Marijom, apostolima, mučenicima, svetima, gdje ćemo pjevati vječnu hvalu po jednom jedinom posredniku Isusu Kristu.

Kršćaninu koji u svom životu »više sudjeluje u otajstvu križa nego uskrsnuća, više u Kristovu poniženju nego u njegovoj slavi, više u mraku nego u svjetlu dana bez kraja«[28] molitva prošnje je prihvatljivija nego molitva hvale. Teško je održati ravnotežu. Kršćaninu koji je na putu upravo eshatološka usmjerenost daje čvrstinu. On s pouzdanjem očekuje Kristov dolazak koji će u sebi sve sabrati, sve predati Ocu i tako završiti povijest.

S eshatološkom dimenzijom protkana je cijela euharistijska molitva. Ona u svom završetku postavlja kršćansku zajednicu u stanje čekanja i usmjerenja prema Gospodinu koji dolazi. I kao takva čežnjom se želi pridružiti onoj vječnoj slavi koja će se slaviti po Kristu, s Kristom i u Kristu.

[28] L. MALDONADO, *nav. dj.*, u *Assemblee*, str. 588.

8. Zaključna doksologija

Svaka euharistijska molitva zaključuje se doksologijom, tj. davanjem slave Bogu. Sveta zajednica vjernika po Kristu i u Duhu Svetome slavi nebeskog Oca.

Isus Krist, kao glava otkupljenog čovječanstva i svega stvorenoga, posredovanjem Duha Svetoga sve nas i sve stvari obuhvaća, sjedinjuje sa sobom, povezuje u jedno tijelo kao živu hvalu vječnoj ljubavi. Svi, po Kristu, Božjemu Sinu, hvalimo i slavimo nebeskog Oca.

»Tu, oko oltara na kojem se nalazi Sakramenat, gdje je okupljena Crkva da prinese Kristovo tijelo i krv, Bog uistinu prima svu čast i slavu. U tom času ostvaruju se riječi Malahije: 'Veliko je ime Gospodnje među narodima' (1, 11)«.[29]

»Po Kristu«, jer je on naš Svećenik i Posrednik; »i s Kristom«, jer je on naš prvorođeni brat; »i u Kristu«, jer smo udovi njegova Mističnog tijela; i »u jedinstvu Duha Svetoga«, u čvrstom savezu zajedništva, u veličanstvenoj kretnji svećenika koji na uzdignutim rukama drži najsvetiji prinos hvale, priznajemo svemogućem Bogu »svaku čast i slavu u sve vijeke vjekova«.

Tu svečanu proklamaciju Božje slave prisutna zajednica ratificira svojim spontanim i zajedničkim aplauzom, izraženim u gromoglasnom pokliku: »Amen! Tako je!«

Taj Amen pridružuje nas onoj nebeskoj zajednici u kojoj, kako čitamo u Otkrivenju, izabrani govore, kliču, pjevaju: Amen, silan i svečan. Tako je naš zemaljski Amen priprava za punu i definitivnu aklamaciju u nebeskom Gradu.

Taj Amen je najvažniji i najznačajniji od svih ostalih kojima se zaključuju druge molitve. Budući da se s njime ratificira Novi savez u Kristovoj krvi, mora biti posebno naglašen, jednodušan i zvučan. Tu se radi o spontanom klicanju, a svako spontano klicanje po svojoj naravi traži opetovanje poklika, stoga liturgisti smatraju da bi ovaj Amen trebalo ponoviti kao što se ponavlja »Gospodine, smiluj se« i »Svet«. Ovaj Amen, kako svjedoči sveti Jeronim, odjekivao je rimskim crkvama kao grmljavina. A kako je često puta jadan taj Amen u našim misama, osobito u recitiranim. Da bi to uistinu bila oduševljeno i spontano klicanje, nužno je potrebno vjernicima protumačiti njegovo značenje.

[29] J. A. JUNGMANN, *Missarum sollemnia* II, Torino 1963, str. 204.

PRIČEST

GLAVNE ZNAČAJKE I SASTAV PRIČESNIH OBREDA

Zaključnom doksologijom euharistijske molitve završen je bitni dio svete misne žrtve. Krist se žrtvovao i s nama prikazao vječnom ocu. Slijedi zajednička žrtvena gozba koja je najdublji izraz punog i djelatnog sudjelovanja u euharistijskom slavlju. Pričest je integralni dio svete mise.

Sve kretnje i molitve koje sačinjavaju obred žrtvene gozbe imaju dvije osnovne značajke:

a. Zajedničku gozbu. Večera Gospodnja ili misa, osim što je žrtva u kojoj se ovjekovječuje spomen-čin smrti i uskrsnuća Kristova, »ujedno je i nerazdvojivo sveta gozba« (EM 3a). »Budući da je euharistijsko slavlje vazmena gozba, poželjno je da se prema Gospodnjem nalogu Kristovo Tijelo i Krv primaju kao duhovna hrana« (RM 56). Pričest je integralno povezana sa svojom maticom, žrtva je nerazdjeljiva od žrtvenog blagovanja, žrtveni prinos najtješnje je povezan sa sakramentalnim primanjem.

b. Pričest ostvaruje sveto zajedništvo. Gospodin poziva sve svoje za svoj stol, na svoju gozbu. On je domaćin i hrana. On dijeli svoju hranu. Primajući tu hranu vjernici postaju ne samo dionici (pričesnici) žrtvene gozbe, već se intimno sjedinjuju s Gospodinom i među sobom. »Primanjem tijela Gospodinova ostvaruje se zajedništvo vjernika s Bogom i među sobom, a to je i svrha ove žrtve« (EM 12). Pričešću se ostvaruje dvostruko zajedništvo života: zajedništvo između Boga i puka, i međusobno zajedništvo vjernika.

Pričesni obred ima četiri značajna dijela:

1. Molitva Gospodnja,
2. Bratski cjelov mira,
3. Lomljenje kruha i pričest,
4. Zaključna molitva.

Svi su ovi obredi dragocjeni ukras kojim Crkva slavi i okružuje najveće blago što nam ga je Bog stavio u ruke: Tijelo Kristovo. Premda svaki obred ima svoju vlastitu fizionomiju, svi su usmjereni prema onoj zadnjoj i vrhovnoj stvarnosti: božanskoj agapi.

U euharistijskoj je molitvi predsjedatelj imao glavnu i bitnu ulogu, sada u vazmenoj gozbi i puk ima na vanjski način puno mjesto u slavlju. Čitava zajednica neposredno surađuje i djeluje s predsjedateljem.

ŽRTVENA GOZBA

Misa ima karakter gozbe jer nam ju je Krist na posljednjoj večeri predao kao jelo i kao piće. Krist je ustanovio euharistiju ne samo »dok su blagovali« (Mt, 26, 26) nego u obliku blagovanja: »Uzmite i jedite..., pijte svi« (Mt 26, 27), rekao je on. I svi su jeli, i svi su pili. Prema tome, nema žrtve svete mise bez žrtvenog blagovanja, ni žrtvenog blagovanja bez prethodnog slavljenja misne žrtve, to jest bez ponazočenja smrti i uskrsnuća Kristova. Jedno od drugoga ne može se odvojiti.

Elemenat svake žrtve je žrtvena gozba. To je verificirano u svim religijama čovječanstva. Sjediniti se s božanstvom blagovanjem žrtve bio je i kod pogana konačni cilj žrtve (Kor 10, 14-33).

Tako je bilo i kod žrtava izabranog naroda. To im je naredio sam Jahve. Veliki spomen-čin oslobođenja iz egipatskog ropstva, po Gospodnjoj zapovijedi, slavio se zajedničkim blagovanjem vazmenog janjeta. A u savezu pod Sinajem starješine Izraela »jeli su i pili« pred licem Gospodnjim (Izl 24, 11). Sve žrtve Starog saveza, osim ekspijatorne, zaključivale su se gozbom. Izraelska obitelj odnijela bi svećeniku životinju za žrtvu. Jedan dio životinje spalio bi se kao žrtva Bogu. Taj spaljeni dio smatrao se »Božjom hranom«, a spaljivanje je značilo da je Gospod primio čitavu žrtvu na ugodan miris. Na taj način je čitava životinja pripadala Gospodu, bila je sveta jer je jedan dio uživao Gospod. Ostale dijelove žrtvovane životinje blagovali su svi koji su prisustvovali žrtvovanju, a Gospod kao da je kroz to vrijeme sjedio za stolom s ljudima. Žrtva je bila znak sjedinjenja, pomirenja i zahvaljivanja Gospodu, a na gozbi blagovala se »Božja hrana«. Tako je Bog pozivao na svoju gozbu sve na pomirenje i radost. Međutim, Božji glasnici, proroci, upozoravali su svijet da se Bogu ne mili meso i krv životinja (Am 5, 22; Ps 50, 13) pa su naviještali novu »čistu žrtvu« što će se Bogu prinositi na čitavom svijetu (Mal 1, 11). Žrtvene gozbe Starog zavjeta bile

su tek slika one svečane gozbe što će je Bog prirediti svim narodima i sjediniti ih na svetom brdu Gospodnjem (Iz 25, 6—10).

Isus Krist dolazi na svijet da ispuni i dovrši sve starozavjetne slike i proročke navještaje, ali im daje sasvim novo značenje. Slaveći sa svojim učenicima pashalnu večeru, znaku žrtvene gozbe daje konačno značenje što su ga navještale starozavjetne žrtve.

Tada je »prvi put dozvoljeno ljudima da 'blaguju Boga' tako da se s njim i među sobom sjedine kako bi svi zajedno oblikovali jedno tijelo u samo jednom Duhu. Od toga časa pashalna gozba sadrži otajstvo smrti i uskrsnuća: Krist daje svojima kao hranu svoje 'žrtvovano' tijelo, svoju 'prolivenu' krv«.[1]

Poslije uskrsnuća Krist živ i prisutan pridružuje se obiteljskom krugu svojih, s njima sjeda za stol, s njima lomi i blaguje kruh. «Mi smo s njim jeli i s njim pili poslije njegova uskrsnuća« (Dj 10,41), svjedoči apostol Petar. Sve je to vrlo značajno. Sve te gozbe, što ih je započeo uskrsli Krist, zalog su onoga neprekinutog lanca koji je počeo posljednjom večerom i nastavlja se žrtvenim gozbama u kršćanskoj zajednici sve do konačne gozbe kad »dođe kraljevstvo Božje« (Lk 22, 18).

Poslije Kristova uzašašća apostoli i drugi Kristovi sljedbenici nastavili su se sastajati prvi dan tjedna kad su »lomili kruh i zajedno uzimali hranu vesela i priprosta srca« (Dj 2, 46). U ušima prvih kršćana razgovijetno je još odzvanjalo ono što je Krist rekao svojim učenicima a po njima svim kršćanima: »Uzmite i jedite, pijte svi . . .« (Mt 26, 26). Sveti Pavao vrlo izričito govori korintskoj zajednici: »Svaki put kad jedete ovaj kruh i pijete ovaj kalež, navješćujete smrt Gospodnju dok on ne dođe« (1 Kor 11, 26). Zbog toga bilo je nezamislivo da netko sudjeluje u euharistijskom slavlju a da se ne pričesti. Tko, naime, za vrijeme euharistijskog slavlja ne pristupi euharistijskoj gozbi ne ispunja Gospodnju zapovijed koja veli: »Ovo činite na moj spomen. Uzmite i jedite, ovo je moje tijelo . . .« (Lk 22, 19; Mt 26, 26).

Sakupljamo se oko Gospodnjeg stola da se susretnemo s Kristom. Najpotpuniji susret ostvaruje se u sakramentalnoj pričesti. Naime, Kristova poruka ne glasi: gledajte me, klanjajte mi se, već »uzmite i jedite«. Stoga nas svi misni obredi

[1] J. GELINEAU, *nav. dj.*, str. 537.

upravo vode žrtvenom blagovanju. Služba riječi uvodi nas u duhovno blagovanje. U nošenju darova, ma kako bio malen naš prinos, pripremamo svetu gozbu. Taj prinos treba ostvariti na konkretan i živ način, pričešću. U posvećenju doživljavamo Kristovu prisutnost, koji postaje prisutan upravo stoga da nam se da za hranu. U pričesnom obredu u duhu gledamo Očevu ruku koja nam pruža i nudi kruh života. U toj ponudi postavlja nam se temeljno pitanje na koje treba odgovoriti sa »da« ili »ne«.

Kristova riječ je odveć jaka i sugestivna pa je kršćanin ne može i ne smije prečuti i reći: U svakoj žrtvenoj gozbi Krist se približuje svakome i veli mu: »Evo stojim na vratima i kucam«. Gdje mu se vjerom i ljubavlju otvori, on ulazi i dariva se. »Tko čuje moj glas i otvori vrata, ući ću k njemu i večerati s njim, i on sa mnom« (Otk 3, 19—20). Po pričesti Krist ostvaruje najintimniji susret. Sjedinjuje nas sa sobom u najpunijem sudjelovanju u misteriju svoje smrti i uskrsnuća. Nije to susret licem u lice, niti je kao susret zaručnika i zaručnice; po blagovanju Kristova tijela mi se s njim poistovjećujemo i svatko onda može reći: »Živim — ali ne više ja, nego Krist živi u meni« (Gal 2, 20).

»Ova milost poistovjećenja najveći je dar euharistije. Taj dar neposredno združuje sa živim Bogom, nestaje dvojnosti između vjerujućeg subjekta i Krista, a nastaje združenje u istovjetnoj ljubavi. Nastaje zajedništvo gdje Duh Sina i svijest sinova teže da se ukine granica između 'drugi' i 'ja'. To potpuno jedinstvo s Bogom kroz Sina u blagovanju njegova tijela plod je i zadnja svrha euharistijskog slavlja«.[2]

Euharistijsko slavlje Božje obitelji nije potpuno bez sudjelovanja u žrtvenoj gozbi, bez pričesti. Ne samo pojedinci već čitava obitelj koja je okupljena oko stola treba blagovati. Misa nije samo čin svećenika, već i čitave prisutne zajednice. Stoga nije dosta da se pričesti samo svećenik, već to treba učiniti cijela zajednica. Sakupiti se oko gozbenog stola, a ne blagovati, koje li besmislice?

[2] L. MALDONADO, *Assemblee*, *nav. dj.*, str. 618.

EUHARISTIJSKI STOL I BRATSKO ZAJEDNIŠTVO

Bog nije stvorio ljude da žive pojedinačno, već da oblikuju društveno jedinstvo. Svidjelo mu se da ljude spasi, ali ne izdvojeno već da od njih učini jedan narod. Stoga on u Starom zavjetu stvara zajedništvo s jednim čitavim narodom i s njim sklapa savez. To je zajedničarstvo usavršeno i dovršeno Kristovim djelom: on je htio biti dionik ljudske zajednice, posvetio je sve ljudske veze, posebno obitelj koja je izvor društvenog života. Djeci je Božjoj izričito naložio da se međusobno odnose i ponašaju kao braća. Znamenita je njegova čežnja »da svi budu jedno« (Iv 17, 11). Za sve se žrtvovao i otkupio sve. Zapovjedio je da se njegova poruka propovijeda svima narodima kako bi čitavi ljudski rod postao jedna obitelj u kojoj bi vrhovni zakon bila ljubav. Za sve koji ga primaju vjerom i ljubavlju ustanovio je u svome Tijelu novu bratsku zajednicu, Crkvu, želeći da se u njoj svi, kao udovi jedan drugoga, međusobno pomažu (usp. GS 32; LG 9).

Da bi se ostvarilo pravo bratsko zajedništvo, Krist ustanovljuje sakramenat ljubavi: euharistiju. Sudjelovanje u euharistijskoj gozbi ostvaruje, učvršćuje i oživljava sveopće bratstvo. »Euharistija zgodno označuje i čudesno ostvaruje zajedništvo života s Bogom i jedinstvo Božjeg naroda koji Crkvu čine onim što jest« (EM 6). »Sakramentom euharistijskog kruha predočuje se i izvršuje jedinstvo vjernika koji tvore jedno tijelo u Kristu. Svi su ljudi pozvani na to sjedinjenje s Kristom koji je svjetlo svijeta« (LG 3).

Tu veliku istinu najbolje potvrđuje život prvih kršćanskih zajednica za koje je ustanovljeno: »mnoštvo je vjernika bilo jedno srce i jedna duša« (Dj 4, 32). Sav njihov život, ne samo religiozni, bio je usredotočen oko euharistije. Svi su se osjećali solidarni sa svima s kojima su zajednički »lomili kruh«, tj. euharistiju. »Bili su postojani u apostolskoj nauci, u lomljenju kruha, u molitvama, ali i u zajedničkom životu« (Dj 2, 42). »Lomljenje kruha« koje se zbivalo na prijateljskim, domaćim sastancima, gdje su se svi poznavali i voljeli, bilo je najnaravniji i najopćenitiji znak bratstva koje povezuje sve koji sjede za istim stolom i blaguju istu nebesku hranu. Nisu to bile samo »agape«, to jest obred karitasa, međusobnog pomaganja i bratske ljubavi. Kruh koji su lomili i vino koje su pili bijahu pashalna hrana, odnosno, tijelo i krv Kristove žrtve koja ih je sjedinjavala i s kojom su se sjedinjavali da ostvare i prodube svoj »prijelaz« (pashu) u Božje kraljevstvo. Agape su posljedica Gospodnje večere. Zajedničko blagovanje nebeskog kruha sililo ih je da zajednički dijele i zemaljski kruh.

Prve kršćane nije trebalo uvjeravati da zajedničko lomljenje nebeskog kruha ostvaruje i učvršćuje bratsko zajedništvo i da ih obavezuje na međubratske odnose. Oni su bili toga svjesni. Tako su živjeli i tako djelovali. »Zar nije posvećeni kalež koji posvećujemo zajedništvo s krvlju Kristovom? Zar nije kruh koji lomimo zajedništvo s tijelom Kristovim? Budući da je samo jedan kruh, mi smo svi jedno tijelo, jer smo svi dionici jednoga kruha« (1 Kor 10, 16—17), veli sveti Pavao i ujedno kori one koji svoju večeru blaguju sami i ne dijele je s drugima (1 Kor 11, 21). Didachè, jedan od najstarijih povijesnih kršćanskih spisa veli: »Kao što je ovaj kruh bio raspršen po brežuljcima, pa zatim sakupljen postao jedno, tako se sakuplja tvoja Crkva sa svih krajeva zemlje u tvoje Kraljevstvo« (c. IX). Takvo zajedništvo nije bilo samo na planu čistog simbolizma.

Zajedničarski karakter nije prakticiran samo na povremenim nedjeljnim sastancima oko stola Gospodnjega. Kršćani su živjeli od tog jedinstva i ostvarivali ga u uzajamnoj slozi i ljubavi. Nedjeljno euharistijsko slavlje bilo je izvor djelotvorne ljubavi. Značajka zajedničarstva nije bio samo bratski cjelov, prijateljski razgovor, zajedničko blagovanje i zajedništvo bratskih osjećaja, već i sakupljanje milodara za potrebnu braću, zajedništvo dobara, jedinstvo srdaca. Takvo praktično zajedničarstvo zdušno su prakticirali i u svakodnevnom životu. U takvu ozračju bila je sasvim naravna riječ svetog Pavla: »Neka nitko ne traži korist svoju, nego korist drugoga« (1 Kor 10, 24). Potpuno je logičan bio zaključak ondašnje Crkve što ga donosi Didachè: »Ako smo zajednica u nebeskim dobrima, u nebeskom kruhu, zašto ne bismo bili zajednica i u zemaljskim dobrima, u zemaljskom kru-

hu?« I bili su takva zajednica, »prodavali bi pokretna i nepokretna dobra i to bi dijelili svakom prema njegovoj potrebi« (Dj 2, 45); »među njima nitko nije oskudijevao« (Dj 4, 34); »nitko nije nazivao svojim ono što mu je pripadalo, već je među njima sve bilo zajedničko« (Dj 4, 32).

Nisu se tako vladali samo unutar svoje zajednice. Kršćanske zajednice pomagale su se i međusobno jer su se smatrale udovima jedne zajednice, jednoga mističnog Kristova tijela. Koliku li su samo pažnju pokazali prema potrebama braće u jeruzalemskoj zajednici! Crkve u Galaciji, Korintu, Makedoniji, Ahaji sakupljaju pomoć za siromahe jeruzalemske Crkve (1 Kor 16, 1 sl; 2 Kor 8, 10 sl; Rim 15, 26—28). Nije tako bilo samo u apostolsko doba. Divan primjer kršćanske međupomoći opisuje nam 253. godine sveti Ciprijan, kad nam donosi primjer bratske ljubavi kartaške Crkve, koja pomaže zarobljenoj braći u Numidiji.[3]

Prvi kršćani nisu bili protiv privatnog vlasništva. To se vidi iz toga što su se koristili najosnovnijim pravom vlasništva: prodavali su svoja dobra, a ne može se prodavati ono što se ne posjeduje, čega nisi vlasnik. Zbog zajedničarske svijesti, koja je među njima vladala, prodavali su kad je to bilo nužno ili korisno za zajednicu. Ananija nije bio kažnjen zbog toga što nije htio prodavati, već zato što je zajednicu htio prevariti (Do 5, 1—6). Crkva je onda, kao i danas, smatrala da su dobra zemlje po Božjoj namisli određena na službu svim ljudima, a ne za blagostanje nekolicine, pa u tom smislu »nitko nije nazivao svojim ono što mu je pripadalo, već je među njima sve bilo zajedničko« (Dj 4, 32). Pa su u tom duhu i djelovali, a nisu raspravljali o pravu vlasništva. Crkva na II vatikanskom saboru to ponovo naglašava (GS 69), a papa Pavao VI u svojoj enciklici »Razvoj naroda« ponavlja: »Bog je zemlju i sve što ona nosi namijenio svim ljudima i svim narodima, tako da stvorena dobra moraju pritjecati podjednako svima, u duhu pravde koja je neodvojiva od ljubavi«. (22).

Euharistija i današnje kršćane obvezuje na svestrano vršenje bratske djelotvorne ljubavi. Ljubav prema Bogu nužno zahtijeva ljubav prema bližnjemu. Zatvoriti se u se znači otuđiti se od Krista. Sjedinjenje s Kristom treba da se ostvari u svim dimenzijama. Kristova žrtva ucjepljuje nas u bo-

[3] T. ŠAGI-BUNIĆ, *Horizontala i vertikala*, u *»Glas Koncila«*, br. 4, Zagreb 1972, str. 12.

žansko-čovječansko jedinstvo i zajedništvo, te isključuje svaki individualistički egoizam. Pashalno otajstvo očituje se vertikalno u poslušnom predanju Ocu i horizontalno u plemenitom služenju i predanju braći ljudima. Stoga nije dosta da kršćani budu ustrajni u slušanju Kristove nauke i da se nedjeljom sastaju u prinošenju žrtve, već je nužno da svim silama nastoje tijekom života oblikovati autentično zajedništvo, jednu obitelj u kojoj se svi osjećaju i pomažu kao istinska braća. Euharistija zahtijeva ne samo da u njoj sudjelujemo, da se za vrijeme njenog slavljenja osjećamo kao braća, da to izražavamo vanjskim djelima, pa i milodarima, već traži stvarno i duboko preobraženje cijelog života.

Kroz sve dane svoga života kršćani moraju ne samo osjećati već i djelovati zajedničarski sa svima i na svim područjima. Na to ih u prvom redu obvezuju sakramenti krštenja i euharistije. »Posebnom urgentnošću danas se Crkvi nameće zahtjev za zajedništvom. Svi smo toga svjedoci. Na neki način smo podnosili i još podnosimo da kršćanski život poimamo na naglašeno individualistički način, rekao bih vertikalno. Manjak nije u dužnom naglašavanju odnosa s Bogom, nego nedostatak duha zajedništva s ljudima. Zahtjev zajedništva postavlja se danas posebnim intenzitetom i posebnom hitnošću na svim razinama, radi sociooloških razloga. Međuljudske veze toliko su se zgusnule da se za provođenje humanog života osjeća nužnost otvoriti se široj i užoj zajednici sa svom braćom«.[4]

Kristova Crkva je živa i organička zajednica koja posjeduje sve elemente koji tvore Božji narod. Ta zajednica, koja je nastala Božjim pozivom i odgovorom ljudi koji ulaze u nju krštenjem, svoj najviši izraz i svoj izvor nalazi u euharistijskom slavlju. Jedinstvo Božjeg puka nije neka vanjska već duhovna činjenica. Ona nastaje kad se vjernici, oslobodivši se grijeha i prihvativši Božju volju, suobliče s onom žrtvom koju je Krist prinio u svom tijelu i nađu se sjedinjeni u jednom jedinom Kristovu prinosu. Tada Crkva postaje pravi »zbor svetih«.

Vanjski zbor, koji stoji oko oltara, znak je jedne nutarnje stvarnosti po kojoj duše, prožete svjetlom ljubavi koja izbija iz euharistije, svaki dan sve stvarnije ulaze u spasenje i stapaju se u jednoj Kristovoj ljubavi. Mnogi postaju jedno tijelo u Kristu.

[4] M. PELLEGRINI, *nav. dj.*, str. 160.

Od jedinstva Crkva živi i ostvaruje se u uzajamnoj slozi, otvaranju, komuniciranju, dijalogiziranju, međusobnom pomaganju i darivanju u ljubavi. Ako svi živimo od istoga božanskog života što ga nebeski Otac među nama lomi, što nas može rastaviti i razdijeliti? To je svrhunaravni korijen bratstva, nužna vertikalna komponenta bez koje je nemoguća horizontalna komponenta života.

Svi kršćani moraju biti svjesni zajedničarske karakteristike kršćanskog života. Treba živjeti cjelokupno evanđelje u svim njegovim komponentama. Ne smijemo živjeti u iluzijama da možemo ponekom molitvom, ponekom misom i ponekim prinosom za Crkvu smiriti svoju savjest. Zajedništvo treba ostvarivati u vršenju pravde, u društvenoj solidarnosti, u otvaranju bližnjemu. Jer — dobro je opet naglasiti — ako smo zajednica u nebeskom kruhu, zašto ne bismo bili zajednica i u zemaljskom kruhu? Zašto među nama još uvijek ima siromašnih i zapuštenih? Pričesnici nebeskog kruha to ne bi smjeli podnositi.

Kako je žalostan egoizam koji je osiromašio veliku stvarnost pričesti te pričest sveo na puki devocionalizam i individualizam. Pričest se svela samo na zajedništvo s Kristom, mjesto da Krist bude veza zajedništva među nama, zajedništva svih s njim i s Ocem. Zaboravljamo da smo svi jedna obitelj koja ima istoga nebeskog Oca, te smo međusobno povezani bratskim vezama, a da je Krist prvorođenac među svom braćom. Široki smisao pričesti zatvorili smo u egoistični krug pa Gospodina smatramo nekim jamcem naših osobnih malih i uskogrudnih zahtjeva. Sjedamo za zajednički stol bez osjećaja prema ostalim sustolnicima i ne pomišljamo kako ima onih koji su gladni nebeskog i zemaljskog kruha. Čak i djecu privikavamo na takav individualizam (»Isuse, ti si moj, ja sam tvoj«). U prvi plan stavljamo vertikalnu komponentu, a sasvim zaboravljamo horizontalnu komponentu žrtvene gozbe. Stoga su naše župne zajednice prestale biti prave zajednice, kao što su to bile one u prvoj Crkvi. Krsti li se dijete, za to znaju tek neki prijatelji, a župna zajednica nema pojma i ne može dijeliti radost da je jedno dijete postalo njenim članom. Osniva se novo obiteljsko ognjište, a župna zajednica opet ne dijeli radost. Slično je sa pogrebom, osobito u gradovima itd. Zbog toga je razumljiva briga Crkve kad želi da se i drugi sakramenti dijele pri nedjeljnom euharistijskom slavlju župne zajednice. Kršćansku zajednicu nije moguće ostvariti bez njenog korijena, bez euharistije koja je »središte čitavoga kršćanskog života«. Uzaludne su sve naredbe za stvaranje zajedništva. Naređenja i zakoni ne stvaraju zajedništvo već svebratska ljubav u Kristu koja spontano proistječe iz euharistijskog blagovanja.

Na posljednjoj večeri, upravo kad nam ostavlja najveći zalog svoje ljubavi, Krist postavlja novi zakon koji treba vladati u njegovoj zajednici. Taj novi zakon bio mu je veoma na srcu kad je iste večeri u istom govoru dva puta posebno naglasio: »Ljubite jedan drugoga kao što sam ja ljubio vas« (Iv 13, 34; 15, 12). Nije rekao »ljubite jedni druge«, jer je »to vlastito mnogim filozofijama, to je sekularizirana ljubav koja nije centrirana u Kristu. Ljubav nije moralna etika, već izvire iz Krista i u njemu je centrirana«,[5] nego: »kao što sam ja vas ljubio«. Prava ljubav je davanje i otvaranje sebe drugima. »Nema veće ljubavi od ove: položiti vlastiti život za svoje prijatelje« (Iv 15, 13).

Euharistija ima i svoju ekumensku vrijednost, pogotovo s obzirom na »braću drugih kršćanskih vjeroispovijesti koje običavaju slaviti Gospodnju večeru«, koja po Gospodnjoj volji »znamenuje i ostvaruje jedinstvo svih koji vjeruju u njega«. Velika Kristova briga zbog jedinstva, posebno izražena u velikosvećeničkoj molitvi posljednje večere (Iv 17, 11 sl), nije prestala u Crkvi. »Baš najviše kod svetkovanja ovog misterija jedinstva moraju svi kršćani osjetiti bol zbog razdora koji ih razdvajaju jedne od drugih. Stoga neka se mole Bogu da bi svi Kristovi učenici svakim danom dublje shvaćali euharistijski misterij prema njegovoj zamisli, i da bi ga tako svetkovali da postavši dionici tijela Kristova tvore jedno tijelo, okupljeno onim istim vezama kojima je on htio da bude sastavljano« (EM 8).

Kad kršćani budu provodili onakvu ljubav s kojom Krist hoće da ljubi ljude kroz srca svojih vjernika, »kad svi vjernici shvate da nema zajedništva s Kristom glavom bez zajedništva s njegovim udovima, kad shvate da je misna pričest zajedništvo između braće u Kristu, s Kristom i za Krista, a ne samo individualistično zajedništvo s Gospodinom, kad uvide logiku: 'ako su nam zajedničke besmrtne stvari, zašto da ne stavimo u zajedništvo s gladnim bratom zemaljski kruh', tek tada će nedjeljna misa opet dati životu bratsku

[5] P. RENÉ VOUILLAUME, *Le Petit Frère de Jésus*, Août 1969, str. 26.

toplinu, polet plemenitosti, ostvarivanje veće pravednosti u međuljudskim odnosima, klimu uzajamne ljubavi, a u toj klimi procvjetao bi mir«.[6]

Kad razmotrimo i duboko uočimo osnovnu karakteristiku euharistije: zajedničarstvo, onda će nam molitva epikleze poslije posvećenja duboko izlaziti iz duše: »Daj da okrijepljeni tijelom i krvlju Sina tvoga, Duhom njegovim Svetim ispunjeni, budemo u Kristu jedno tijelo i jedan duh«.

[6] G. LERCARO, *Liturgia viva per gli uomini vivi*, Roma 1965, str. 153.

PRIČESNI OBREDI

1. Gospodnja molitva

Molitva Gospodnja ili Očenaš molitva je Božje djece koja, okupljena oko stola zajedničkog Oca, mole za kruh života. To je molitva braće koja se, u času kad se spremaju blagovati kruh i piti krv »koja se prolila za oproštenje grijeha«, međusobno izmiruju da bi dostojno i čista srca primili nebesku hranu.

Obred se odvija u dirljivom dijalogu koji se sastoji od četiri elementa: poziv predsjedatelja na zajedničku molitvu; zajedničko moljenje; embolizam, tj. produženje zadnje prošnje Očenaša; zaključna doksologija.

Predsjedatelj zajednicu vjernika upozorava i poziva na zajedničku molitvu. Sadržaj tog poziva je potpuno na mjestu. Za čovjeka koji je prah i koji je grešan uvijek predstavlja veliku smionost što može izreći molitvu u kojoj se on približava Božjem veličanstvu kao dijete ocu. Taj duboki respekt prema Očenašu imali su prvi kršćani pa su ga katakumenima saopćavali tek u zadnji čas. Naime, samo onaj koji je kršten postao je Božje dijete, te ima »slobodan pristup Bogu« kao ocu. Istim osjećajima odisala je u grčkim crkvama uvodna molitva: »Učini nas dostojnima, Gospodine, da se možemo usuditi s pouzdanjem i bez grižnje savjesti zvati Tebe, Bože neba, naš Oče i reći: . . .«[7] »Molitveni dijalog ne otvara čovjek već Bog. Kako bi se mogao čovjek, svojom inicijativom, usuditi da se predstavi Gospodinu, ako se prije sam Bog ne prigne k njemu i ne upravi mu svoju riječ«.[8] Čovjek je zbog grijeha nijem pred triput svetim Bogom. Da bi ozdravila ta njemoća, sam se Bog udostojao saopćiti čovjeku svoju riječ. Isus Krist, Božji Sin, naučio je čovjeka da se može Bogu obratiti kao Ocu. Ljudi prihvaćaju saopće-

[7] J. JUNGMANN, *Missarum sollemnia*, II, *nav. dj.* str. 215.
[8] B. HÄRING, *La legge di Cristo* II, Brescia 1962, str. 272.

nu Božju riječ i sad je mogu u molitvi poslati nebeskom Ocu. Budući da smo »spasonosnim zapovijedima i božanskom naukom poučeni, usuđujemo se — smijemo govoriti: Oče naš«.

Očenaš nalazimo u misi već u IV stoljeću. To je sažeta molitva i uzorak ne samo onoga što govori već i onoga što šuti. Odgovara evanđeoskoj poruci, obuhvaća sve ljude, uključuje zagovor za druge. Sinteza je sveopćeg poziva na spasenje, izraz Kristove spasilačke ljubavi koja nikoga ne isključuje iz svoje žrtve. Uključuje sinovske osjećaje i predanje Ocu, ali ujedno oblikuje duh zajedništva, što će ga ostvariti buduće blagovanje istog nebeskog kruha. Radi se o molitvi koja se ne obraća Bogu kao izraz osobne, već kolektivne molbe. Izražava apsolutnu ovisnost o Bogu i tako očituje jedan od najosnovnijih zahtjeva Kraljevstva. U obrascu što ga je diktirao Krist nema mjesta egoističnoj čežnji koja obično nadahnjuje čovjekove molitve, to je svjesno podvrgavanje Božjoj volji s bezuvjetnim i sinovskim povjerenjem u Božju očinsku dobrotu.

Očenaš je najbolja priprava za pričest s dvostrukog aspekta: kao molitva za sakramentalni kruh i kao molitva bratskog praštanja, jer Bog ne može primiti žrtvu onoga koji se nije prije pomirio sa svojim bratom (Mt 5, 23—24). Osjećaji što ih sadrži ta molitva najbolje pristaju ovom času kad u rukama držimo onaj isti prinos s kojim se Krist predstavio i još se uvijek predstavlja pred nebeskim Ocem. Tu nalazi rješenje onaj svevremenski problem grijeha i odnosa s Ocem. Po Kristu dolazi pomirenje i zagrljaj rasipnog sina. To je prvi dar Kristova posredovanja koji i današnjem čovjeku pomaže da iziđe iz osjećaja krivnje i postane sin dobrohotnog Oca. Molitva Očenaša tako je sugestivna i bogata sadržajem pa je i oni koji su za vrijeme mise bili pasivni i šutljivi izgovaraju barem tihim glasom.

Očenaš sažima sve ono što želimo u svetoj misnoj žrtvi. Riječi »Oče naš« podsjećaju nas da smo jedna obitelj; »sveti se ime tvoje« tema je hvale, zahvalnosti i klanjanja što smo je počeli razvijati predslovljem; »dođi kraljevstvo tvoje«, Kristovo pashalno otajstvo je ponazočeno, a sada očekujemo Kristov povratak i uspostavu Kraljevstva; riječima »budi volja tvoja« stavljamo se poslušno na raspolaganje Ocu, kao što je i Krist »bio poslušan sve do smrti«; daj nam »kruh« i svagdašnji i euharistijski; »oprosti nam« — to smo molili već na početku mise, ipak je prikladno da to ponovimo prije

pričesti; »kako i mi opraštamo« — Bog nam oprašta samo ako i mi sami nemamo nikakve zle volje prema braći, a to ćemo posvjedočiti slijedećim cjelovom mira; »ne uvedi nas u napast, nego izbavi nas od zla« — ne, Bog ne uvodi u napast, nego pripušta kušnju. Napast u biblijskom smislu znači: kušnja, a kušnja je dvoznačna: može se okrenuti na dobro, ali i na zlo onoga koji je kušan ukoliko popusti kušnji. Ako Bog smatra da je korisno podvrći nas kušnji, onda molimo za snagu u kušnjama i pomoć da ne podlegnemo kušnji te padnemo u zlo, u grijeh, »da se svetinja zaista dade svetima« (RM 56a).

Posljednja prošnja Očenaša, u kojoj molimo oslobođenje od zla, posebno zahvaća u naš život, pa stoga ne možemo ovdje staviti točku. Budući da je zlo problem svakog života, individualnog i zajedničkog, produžujemo tu zadnju prošnju i molimo oslobođenje od svih zala, a ima ih mnogo. Posebno nas tište prečesti ratovi, bune, nemiri . . . , pa stoga upućujemo molbu da budemo »sigurni od svih nereda«. Kao preludij pričesti molimo ne samo za vanjski već i za unutrašnji mir. Puni radosne nade očekujemo Kristov povratak i ostvarenje njegova Kraljevstva mira.

Sve dopunjuje prekrasna doksologija što je izgovara puk što Gospodnjoj molitvi i embolizmu daje trijumfalni ton. On se sa zemlje prenosi u nebesku liturgiju. Puni povjerenja u Božju moć koja će nas pratiti kroz sve dane života, kličemo: »Jer tvoje je kraljevstvo i slava i moć u vjekove«. Tim se poklikom na neki način pridružujemo i sjedinjujemo sa svom kršćanskom braćom jer istočna Crkva i protestanti imaju sličan poklik.

2. Bratski cjelov mira

Poslije poklika puka »slijedi obred mira kojim vjernici mole mir i jedinstvo za Crkvu i svu ljudsku obitelj te, prije nego će uzeti dijela u jednom kruhu, izražavaju jedan drugomu uzajamnu ljubav« (RM 56b).

Prije negoli vjernici izvrše obred mira, svećenik ih pripravlja molitvom za mir i jedinstvo Crkve da bi vanjski znak mira uistinu izražavao unutarnje raspoloženje duha. Posebno se moli za mir, jer mir donosi i sva ostala dobra. Grijesi ruše mir i jedinstvo, siju među braću razdor i neslogu.

Međutim, vjera Crkve u zajedničko Božje očinstvo i u Kristovo pashalno otajstvo donosi mir i jedinstvo cijelom Božjem narodu i svijetu.

Pomolivši se predsjedatelj širi ruke prema puku i pozdravlja: »Mir Gospodnji bio vazda s vama!« To nas zapravo pozdravlja proslavljeni Krist. Što nam Krist želi tim pozdravom? Biblijska riječ »šalôm« (mir) znači »blagostanje u svagdanjem životu, stanje čovjeka koji živi u skladu s prirodom, sa sobom, s Bogom; konkretno, on je blagoslov, počinak, slava, bogatstvo, spas, život«.[9] Sve nam to donosi Krist Gospodin. On je »naš mir«, »knez mira« koji donosi puni, konačni i sveopći mir kao dar svoje mesijanske misije. To je mir koji svijet ne može dati. Mir dolazi od Kristova Duha, a »plod Duha su: ljubav, radost, mir, strpljivost, blagost, dobrota, vjernost, krotkost, uzdržljivost« (Gal 5, 22). S mirom je tijesno povezana ljubav. Tko ljubi Boga, ima mir. Tko ljubi, taj je dobar, strpljiv, zaboravlja i prašta zlo i tako oko sebe širi mir.

Budući da je euharistija sakramenat jedinstva i mira, sasvim je naravno da u času kad pristupamo pričesti nastojimo da među nama zavlada Kristov mir. Stoga se na to vjernici i posebno pozivaju: »Pružite mir jedni drugima«.

Sveti Pavao u svojim poslanicama često preporučuje: »Pozdravite jedan drugoga svetim cjelovom« (Rim 16, 16; 1 Kor 16, 20; 2 Kor 13, 12). Ne može se sa sigurnošću tvrditi da li sveti Pavao time smjera na liturgijski obred. Međutim, to je vrlo vjerojatno jer ga već polovicom II stoljeća sveti Justin izričito navodi kao liturgijski čin: »Završivši molitve međusobno dajemo poljubac mira«. Zagrljaj i bratski cjelov između vjernika bio je veoma cijenjen obred i uveden u euharistijsko slavlje svih crkava Istoka i Zapada. Izmjenjivao se između cijele Božje obitelji. Posebno se cijenio kad se davao onome koji je ulazio u kršćansku zajednicu: novokršteniku kao znak »veze mira« koji ga odsad veže uz kršćansku zajednicu. Davši cjelov pomirenja najbližim susjedima svatko je tom kretnjom izražavao ono nutarnje raspoloženje i želju za slogom i jedinstvom sa svom ostalom braćom.

Svetu gestu bratskog cjelova mira komentira sveti Augustin ovako: »Poslije Gospodnje molitve kaže se: 'Mir s vama', a kršćani se ljube svetim cjelovom. To je znak mira. Neka bude u savjesti ono što usne pokazuju. To jest, kao što se

[9] X. L. DUFOUR, *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb 1969, str. 555.

tvoje usne približuju usnama brata, tako neka se tvoje srce ne udalji od njegova srca«. — »Veliki misterij, cjelov mira. Cjeluj s ljubavlju. Ne budi Juda: Juda, izdajnik, u srcu je kovao zamke. Možda je netko zlo raspoložen prema tebi, i ne možeš ga prekoravati i uvjeravati, obavezan si da ga podnosiš. U svom srcu ne vraćaj mu zlo. On mrzi, ti ljubi: tako ga možeš cjelivati mirne duše«.[10]

Kad je prvotna jednostavnost i čistoća običaja počela slabiti te jedan takav cjelov postao prigoda zloporabe, mjesto pravog cjelova uvedene su druge kretnje i razni neprikladni nadomjesci. Evanđelistar i razne »pločice mira« dodavali su se od ruke do ruke i cjelivali. I to je s vremenom postalo sredstvom nereda i lakomislenosti pa se i taj običaj ukinuo, a cjelov mira praktično se jedino zadržao među klerom.

Međutim, ljubav nije nekakav privilegij klera. Ljubav je svrhunaravna i sakramentalna. Dolazi od Boga. Stoga treba da i vjernici očituju svoje jedinstvo u ljubavi s Bogom i braćom. Imajući u vidu duboko značenje toga obreda, Crkva ga je ponovo uvela u svetu liturgijsku službu. Budući da se radi o obredu visokog značenja, treba ga izvršiti dostojanstveno, iskreno i srdačno.

Kako će se obaviti taj obred, da li zagrljajem, klasičnim cjelovom, stiskom ruke i slično, određuju pokrajinske biskupske konferencije. S obzirom na posebnosti različitih krajeva, običaja, ambijenata. obred može varirati. Naši biskupi zabranili su sve načine grljenja i ljubljenja, a pojedini biskupi u svojim dijecezama mogu prema svojoj razboritosti dopustiti neki način u svrhu eksperimentiranja (RM, str. 6).

»Onaj zagrljaj koji se širi i prostire u zajednici počevši od oltara i izgleda kao da se želi proširiti na čitav svijet vrlo je izrazit simbol. Dobiva se dojam da ono rasipanje božanske Agape, koja počevši od svog najizrazitijeg čina, pashalnog otajstva (»tako je Bog ljubio svijet...«), postaje vidljiva, zahvaća ljude i u njima budi samo jedan mogući odgovor: kršćansku agapu koja se izražava vertikalno u totalnom predanju Ocu, i horizontalno u plemenitom predanju braći«.[11]

[10] *Sermo* 227; P. L. 38, 1101; 1247.
[11] M. MAGRASSI, *Linee teologiche del nuovo »Ordo Missae«*, *nav. dj.*, str. 56.

3. Lomljenje kruha i pričest

Sada slijedi obred kojemu treba posvetiti posebnu pažnju zbog njegova dubokog značenja. Do danas tom obredu nije poklanjana velika pažnja, pogotovo što vjernicima nije bio vidljiv. Krist u osobi svećenika lomi kruh da bi ga razdijelio oko stola okupljenoj djeci.

Otac hebrejske obitelji lomio je kruh da bi ga razdijelio svima koji su oko stola. Kruh kod Hebreja bio je plosnat kao tanjur i debljine prsta, pa se mogao jesti samo ako se lomio. Nije se rezao. I Krist Gospodin mnogo je puta lomio kruh, ali je to učinio i u jednoj posebno velikoj prigodi, na posljednjoj večeri. U taj svečani čas naredio je da se to vrši na njegov spomen. Taj obred toliko se usjekao u pamet apostolima da su euharistiju nazivali lomljenje kruha.

Lomljenje kruha ima svoje naravno i svrhunaravno značenje. Prema općem poimanju ništa toliko ne očituje jedinstvo obitelji kao zajednički stol. Za stolom otac obitelji lomi i dijeli kruh. Taj kruh što ga dijeli otac plod je njegova rada, njegove muke, njegova znoja. Na neki način taj kruh je on sam. Dijeliti ga svojoj djeci znači davati im samog sebe da rastu, da žive, znači da svojom krvlju otac učvršćuje jedinstvo obitelji. Sama gesta želi simbolizirati oca koji nekako namjerava razdrobiti se, razdijeliti se da bi sebe dao drugima u svom radu, u svom znoju, u svojoj krvi.[12]

Krist je ovu naravnu kretnju oca obitelji posvetio na efikasan način kao euharistijski obred. Krist se daje svima da sve ispuni, da svi postanu s njim jedno tijelo. Lomljenje euharistijskog kruha znači da smo jedna obitelj, da smo svi braća i sinovi jednog Oca, koji svima dijeli svoj kruh i time nas intimno bratimi. Postajemo sutjelesnici s Kristom i sutjelesnici među sobom. »Zar nije kruh koji lomimo zajedništvo s Tijelom Kristovim? Budući da je samo jedan kruh, svi smo mi jedno tijelo jer smo svi dionici jednoga kruha« (1 Kor 10, 16—17).

Obred lomljenja kruha treba potaknuti kršćane i na lomljenje, odnosno dijeljenje duhovnih i materijalnih dobara, kao što je to bilo u prvim kršćanskim zajednicama. Dijeliti je osnovna kršćanska karakteristika i poziv. Dužni smo u prvom redu dijeliti duhovna dobra što smo ih od Krista primili na dar. »Što imaš — pita sveti Pavao — a da nisi primio«? Milost nije privatno vlasništvo, stoga se mora s drugima dijeliti Kristova radosna poruka, ljubav, mir, spasenje i Kristovo Tijelo.

U uzajamnoj ljubavi pozvani smo staviti u službu braće i materijalna dobra. Dijeliti s drugima kruh, svoje snage, svoje vrijeme, sve ono što imamo i što jesmo, dijeliti svoj život. Dijeliti s drugima dobra što nam ih je Bog dao samo na upotrebu a ne u apsolutno vlasništvo. Kršćansko bivovanje i egzistiranje zahtijeva od nas da izađemo iz svoje zatvorenosti i egoizma na materijalnom, a pogotovo na duhovnom području. Onaj koji na zemlji s braćom dijeli isti euharistijski kruh, a ne dijeli zemaljski, kako se može nadati da će imati dijela na gozbi u Božjem kraljevstvu?

Budući da lomljenje kruha ima tako visoko značenje, treba taj obred obaviti na vjernicima vidljiv način. »Smisao znaka zahtijeva da tvar euharistijskog slavlja doista izgleda kao hrana. Stoga je poželjno da se euharistijski kruh, iako beskvasan, pripravi tako da svećenik u misi s narodom može hostiju stvarno razlomiti na više dijelova i podijeliti ih barem nekim vjernicima« (RM 283). Ako se radi o većem kruhu, »treba uložiti svu brigu i pažljivost, da se dostojno može lomiti i da se u blagovanju ne povrijedi osjećaj vjernika«.[13] Vjerujemo da se čitav Krist nalazi u svakom dijelu prelomljenog kruha, ali to ne znači da se hostija može lomiti »ad infinitum«. Ne odgovara pravom smislu lomljenja da svećenik prelomi hostiju pa je sam blaguje, a vjernici dobiju dojam da ju je samo stoga prelomio da bi je mogao blagovati. Također je neprikladno da je u jednoj posudi hostija za svećenika, a u drugoj za vjernike, a još je neprikladnije ako se hostije za pričest vjernika vade iz svetohraništa. Jedan te isti nebeski kruh, s jedne te iste zajedničke žrtve treba da svi blaguju. Jedinstvo sviju u jednom kruhu, a time i u ljubavi kad se između braće dijeli jedan kruh. Kad je broj pričesnika velik, »male se hostije nipošto ne isključuju« (RM 283), ali za lomljenje uzme se veća hostija. Dok se hostija lomi, iz zajedničke se posude male hostije mogu po potrebi razdijeliti u druge posude za pričest vjernika.

Dok svećenik lomi kruh, jedan dijelak hostije spušta se u kalež. Taj stari običaj, koji je sačuvan u svim liturgijama, ima svoje povijesno značenje. Papa bi od svoje nedjeljne mise po akolitima slao komadić euharistije svećenicima naj-

[12] G. LERCARO, *L'Eucaristia nelle nostre mani*, nav. dj., str. 296—297.

[13] *III uputa o liturgiji*, br. 5.

bližih područnih crkava, a oni bi taj komadić spuštali u svoj kalež. Taj čin označavao je jedinstvo i zajedništvo s rimskim biskupom i identičnost euharistijske žrtve. Taj komadić nazivao se »fermentum«. I biskupi su slali »fermentum« župnicima svoje biskupije. Međutim, dosta je misliti i znati da miješanje kruha i vina označava jedinstvo Tijela i Krvi proslavljenog i prisutnog Krista.[14]

Za vrijeme značajnog obreda lomljenja posvećenog kruha, zajednica vjernika izražava svoje sudjelovanje zajedničkim pjevanjem ili recitiranjem »Jaganjče Božji«. Jer, ovaj kruh je žrtvovano tijelo Božjeg janjeta koje se daje prijateljima za hranu. Zazivanje Krista, Božjeg Janjeta ujedno je zaziv oproštenja i mira što po svetom blagovanju očekujemo od Krista. Pjevanje traje dok traje lomljenje, a uvijek se zaključuje s »daruj nam mir«. Može pjevati čitava zajednica, zbor pjevača, a može to biti i izmjenično.

Premda je sav taj dio priprave za pričest neposredno prije blagovanja, iza lomljenja obavi se kratka priprava za blagovanje. Da bi se bolje koncentrirao, svećeniku su predložene dvije molitve koje izražavaju poniznost i povjerenje. Za svoju osobnu pripravu može po svom nadahnuću izabrati koju hoće. To mu pak ne priječi da se neovisno o njima u šutnji tiho pripravi kao što je to omogućeno i vjernicima za koje misal ne propisuje nikakvu posebnu molitvu.

Poziv na žrtvenu gozbu. Prvi poziv uputio je Isus Krist svojoj maloj zajednici, a preko nje svima ljudima, u dvorani posljednje večere. Pružajući apostolima kruh i vino, koji su postali njegovo tijelo i njegova krv, pozvao ih je: »Uzmite i jedite . . . , uzmite i pijte«, oni su se ganuti odazvali i svi su jeli, i svi su pili. U svakoj misi Krist preko svećenikovih ruku pruža svoje tijelo za hranu i svoju krv za piće. On poziva sve. Kristov poziv traži naš odaziv. Zar se možemo Kristu ne odazvati? Prva Crkva dobro je shvatila Isusov poziv ljubavi i nije bilo nikoga tko bi prisustvovao euharistijskom slavlju, tko bi sjedio za Kristovom trpezom, a da se ne bi odazvao i pričestio.

Kao poziv i upozorenje na dostojno primanje pričesti, na Zapadu čas pričesti najavljivao se: »Tko je svet, neka pristupi«, a na Istoku: »Sveto svetima«.

[14] M. RIGHETTI, *La Messa, nav. dj.*, str. 500—501; J. A. JUNGMANN, *Missarum sollemnia* II, *nav. dj.*, str. 237.

U današnjem obredu svećenik, držeći malo podignutu hostiju prema puku i povezujući se sa prethodnim pjevanjem, najprije predstavlja Krista jednim od najljepših naslova što mu ih daje Biblija, riječima kojima je Preteča sa Jordana pozdravio i predstavio Krista: »Evo Jaganjca Božjeg, evo onoga koji oduzima grijehe svijeta«.

Zatim slijedi pravi poziv: »Blago onima koji su pozvani na gozbu Jaganjčevu«. Te riječi, uzete iz Otkrivenja (19, 9), podsjećaju na eshatološko značenje euharistijskog stola, na gozbeni karakter žrtve hvale i na milosni dar po kojem su vjernici pozvani da unaprijed predokuse buduću nebesku gozbu, čiji je zalog euharistija. U tom svečanom času svi, svećenik i vjernici, zajedno u duhu religioznog strahopoštovanja i poniznosti, odazivljući se na Gospodinov poziv, izgovaraju divnu molitvu stotnika iz Kafarnauma (Lk 7, 6). Moleći »Gospodine, nisam dostojan« izražavamo poniznost koja kao da nas zaustavlja, ali dolazi u pomoć ufanje koje kao da nas potiče: »Samo reci riječ i ozdravit će duša moja«! Svećenik zatim pričesti najprije sebe s obje prilike, a zatim slijedi pričest vjernika.

Pričest vjernika. Kršćanska zajednica, okupljena oko stola Gospodnjeg, pripremala je žrtvenu gozbu nošenjem kruha i vina, u najsvečanijem času prinijela je božansku žrtvu, a sada cijela zajednica, svi prisutni, treba da sudjeluju na Gospodnjoj gozbi blagovanjem.

Pričest nije samo osobni već i zajedničarski čin. U sakramentu osjećamo da smo osobno pozvani. Međutim, Krist poziv ljubavi upravlja Crkvi i u crkvenoj zajednici svakome od nas. Samo u Kristu i u zajednici Božjeg naroda imamo svoju svrhunaravnu osobnost pred Bogom. Osobnost i zajedničarstvo dva su nužna uzajamna neodvojiva pojma. Zbog toga se osobna i zajedničarska molitva moraju međusobno integrirati. Kao što se čovjek ne može sav utopiti u zajednici, ni izolirati od zajednice, tako i molitva mora biti u vlastitom srcu, a u isto vrijeme treba se pridružiti zajednici koja moli i doprinijeti svoj osobni udjel. Zajednička molitva bez osobnog angažiranja lako može postati mehanička. Osobna pak bez zajedničarske lako postane tjesnogrudna i egoistična, a to je daleko od duha zajednice koja moli, Crkve.

Po krštenju svi smo postali udovi jednog Tijela, i u času pričesti ne možemo se izdvojiti iz tog zajedničarstva i Krista

nekako rezervirati samo za svoje, makar i duhovne probitke. Krist se daje svima upravo stoga da se izrazi i ojača to jedinstvo i zajedničarstvo. Isti Krist je zajednički svima. »Svi u jednom kruhu, a time i u ljubavi kad braća dijele jedan te isti kruh« (RM 283). Osobna pričest ne smije razdijeliti jedinstveni obiteljski duh.

Pravo lice i pravi duh euharistijskog slavlja treba da se očituje i u »znaku« euharistije. Zbog toga se preporučuje jedna veća hostija koja će se razdijeliti bar nekim pričesnicima. Zbog snage i važnosti znaka Crkva također naglašuje: »Da bi se bolje vidjelo također po samim znakovima da je pričest dioništvo na žrtvi koja se upravo obavlja, treba se pobrinuti da vjernici mogu primiti pričest hostijama koje su posvećene na samoj ovoj misi« (EM 32; RM 56h) i to s hostijama što su ih vjernici ili barem predstavnici vjernika donijeli za vrijeme prikazne procesije »da bi tako povezanost žrtve i žrtvene gozbe imala svoj puni naravni izraz« (»Mediator Dei«).

Doista, dioništvo u jednom kruhu najbolje očituje zajedništvo, ali odraz zajedništva su i ostali pričesni obredi, a posebno pjevanje. »Pjevanje jedinstvom glasova izražava duhovno jedinstvo pričesnika, iskazuje radost srca i pomaže stvaranju dubljega bratstva pri ophodu za primanje Kristova Tijela« (RM 56i). Pjevanje u procesiji treba da prevlada privatnu i individualnu pobožnost. Stoga je poželjno da i sudionici pričesne procesije pjevaju, barem izmjenični stih.

Zajedničko procesijalno pristupanje pričesnom stolu očituje jedinstvo vjernika. U obredu »priprave darova« išli smo u ophodu k oltaru i nosili kruh i vino, tvar za žrtvenu gozbu, kao znak nas samih. Sada opet idemo u ophodu da primimo natrag kruh i vino, ali pobožanstvenjene i pretvorene u Kristovo Tijelo i Krv. »Prirodan čovjek dolazi k žrtvi pa se pobožanstveni u Kristu i vraća natrag obnovljen u Kristu«.[15]

Procesija pričesnika ide k stolu Gospodnjem, a ne pričesnoj klupi, odnosno onoj preživjeloj ogradi koja je neliturgijski dijelila puk od Gospodnjeg stola. Ta je odijeljenost jednom zauvijek pala onoga časa Kristove smrti kad se zastor hrama razderao od vrha do dna. Pjesma koja se kroz to vrijeme pjeva treba povezivati liturgiju riječi s euharistijskom liturgijom i tako pokazivati da sakramenat ostvaruje ono što je taj dan naviještala Božja riječ. Mogu se pjevati odgovarajući psalmi ili druge prikladne pjesme. Pričesna antifona, naznačena u misalu, može poslužiti kao stih koji se izmjenično ponavlja. Pjevanje treba početi prije nego vjernici pristupe k stolu, zapravo dok se svećenik pričešćuje, a traje sve dok se smatra zgodnim. Ako se izvodi glazbena skladba, treba da bude jednostavna i laka da je puk može prihvatiti. Pjevanje nije uvijek nužno, pogotovo ako je mali broj pričesnika; u tom slučaju samo se recitira pričesna antifona. Ako je veliki broj pričesnika, teško je održati svetu šutnju pa je bolje pjevati. Za vrijeme pričesti može se održavati i sveta šutnja, pogotovo ako je predviđeno da se poslije pospreme posuđa zajednički pjeva zahvalni psalam ili kantik.

Samo dijeljenje pričesti treba se odvijati u klimi »vesela i priprosta srca« (Dj 2, 46), a s poštovanjem i žarom, bez žurbe. Dijeljenje pričesti odvija se u svetom dijalogu između djelitelja i vjernika. Svećenik malo podigne hostiju te je pokaže primaocu. Čašak je zadrži i govori: »Tijelo Kristovo«. Vjernik odgovori »Amen« i primi tijelo svoga Gospodina. Taj dijalog ne samo što izražava djelatnost vjernika već ima svoje duboko značenje i kao ispovijest vjere i kao zalog i obaveza ljubavi. Te dvije teme lijepo razvija sveti Augustin: pod tim prilikama primaš Kristovo tijelo, pa odgovori: da, vjerujem da je to tijelo Kristovo. Amen je ispovijest vjere. Sveti Augustin ovdje se ne zaustavlja, već ide dalje. Od sakramenata ide na »res sacramenti«, na ono što sakramenat izvršuje. »Tijelo Kristovo« ne označuje samo prisutnost proslavljena Kristova tijela, ono još označuje i »njegovo tijelo koje je Crkva« (Kol 1, 24). »Ako ste, dakle, Kristovo tijelo i udovi, vaše je otajstvo stavljeno na stol Gospodnji: ono što primate vaše je otajstvo. Na ono što jeste odgovarate 'Amen', i svojim odgovorom potpisujete. Čuj riječ: 'Tijelo Kristovo', i odgovori 'Amen'. Budi ud Kristova tijela da bi tvoj 'Amen' bio istinit. Ovaj kruh tijelo je Kristovo o kojem govori apostol govoreći o Crkvi: 'Vi ste tijelo Kristovo, a pojedinci udovi' (1 Kor 12, 27). Vi ste ono što primate po milosti s kojom ste otkupljeni; potpisujete kad odgovarate 'Amen'. Ovaj Amen ovdje znači: da, hoću, pričešćujući se pravim Kristovim tijelom, doprinosit ću izgradnji i jedinstvu njegova Tijela, koje je Crkva«.[16]

[15] P. PARSCH, *Sveta Misa*, Zagreb 1939, str. 50.

[16] *Sermones*, 272, PL 38, 1247.

Načini primanja svete pričesti. Liturgijski duh, kršćanska tradicija i obnovljena liturgija sugeriraju stojeći stav kod primanja svete pričesti. Sve do IX stoljeća uvijek i svuda pričest se, uz mali naklon, primala stojeći. Nicejski sabor (325. god.) čak je kršćanima zabranio da nedjeljom kleče, jer je nedjelja dan uskrsne radosti i dan uskrslih. Stojeći stav podsjeća kršćane na njihovo dostojanstvo pred Bogom; koji se pričešćuju oni su uskrsli, oni nisu robovi, već sinovi. Stojeći stav omogućuje da se pričesna procesija odvija u redu i dostojanstvenije. »Kad se vjernici pričešćuju stojeći, veoma se preporučuje da, prilazeći u procesiji, dužni poklon načine prije primanja sakramenta na zgodnom mjestu i u zgodno vrijeme, kako ne bi ometali i odlaženje vjernika« (EM 34b).

Primati pričest klečeći nije nikome zabranjeno. Klečanje ne propisuju rubrike ni starog ni novog misala. Nastalo je u srednjem vijeku kad se pričest počela primati na jezik, pa je klečeći stav bio najprikladniji za takav obred. Klečanje je bio stav pokornika, i stav u privatnoj molitvi.

U svakom slučaju treba se držati propisa biskupske konferencije. Treba zatim voditi računa o mentalitetu vjernika, izbjegavati njihovu sablazan, stoga ih treba o tom katehizirati. »Vjernici neka rado prihvate način koji naznače pastiri, pa će pričest uistinu biti znak bratskog jedinstva među svim uzvanicima istoga stola Gospodnjega« (EM 34a).

Općenito govoreći sveta se pričest može primati ili na jezik ili na ruku. Sveta kongregacija za bogoslužje dozvolila je (15. I 1971) da se u našim krajevima može uvesti običaj da se posvećeni kruh stavlja vjernicima na ruke, uz primjedbu da nitko nije obvezan tako primati pričest. Iz pastoralnih razloga mogu pojedini biskupi u svojoj biskupiji ne dozvoliti primanje pričesti na ruku.

Sve do IX stoljeća pričest se dijelila vjernicima na ruke. O tom postoje brojna svjedočanstva.[17] Spomenimo samo uputu svetog Ćirila Jeruzalemskoga: »Kad se približavaš, ne idi s pruženim dlanovima ni raširenim prstima, već stavi lijevu ruku kao tron desnoj koja treba primiti Kralja. S udubljenom rukom primi tijelo Kristovo i odgovori Amen«.[18] Budući da se misa sve do IV stoljeća slavila samo nedjeljom, a vjernici su se željeli dnevno pričešćivati, mogli su posvećeni kruh nositi svojim kućama i svaki dan se sami pričešćivati.[19] Ako su ondašnji kršćani mogli primati posvećeni kruh na ruku, zašto to ne bi mogli i današnji kršćani? Zar je jezik svetiji od ruku? Čitavo je tijelo kršćanina posvećeno, ali prava svetost je u duhu. Jasno je da se nitko ne može prisiljavati da primi pričest na ruku. Liturgičari navode tri prednosti primanja pričesti na ruku: tako se izbjegavaju higijenske nezgodnosti; takav stav od pričesnika zahtijeva više muževnosti, a manje infantilnosti; tako su vjernici aktivniji.[20] Ne stoji prigovor da su samo svećeniku prsti pomazani za držanje Presvetoga, jer đakonu prsti nisu pomazani a on je redoviti djelitelj svete pričesti.

Da bi se izbjegle eventualne nezgodnosti i skrupule, treba prije mise hostije očistiti od sitnih mrvica. Hostije trebaju biti malo deblje nego do sada da se mogu žvakati, jer crkveni Oci vele da se ne može govoriti da se jede ako se ne žvače.[21] Kad se prima sveta hostija, najzgodnije je da se lijeva malo udubljena ruka podigne do prsiju a pod nju podloži desna; kad se primi sveta hostija, učini se korak u stranu, pobožno prstima desne ruke uzme hostija i prinese k ustima.

Pričest pod obje prilike. Integritet žrtvene gozbe, značenje kruha i vina zahtijevaju pričest pod obje prilike.

Tako je to ustanovio Isus Krist na posljednjoj večeri. Nije rekao samo: »jedite«, nego je rekao i »pijte svi«. I prije Večere je to naglasio: »Tijelo je moje pravo jelo i krv je moja pravo piće. Tko jede tijelo moje i pije krv moju . . .« (Iv 6, 53—56). Apostoli i kršćani vjerno su slijedili Kristov primjer i pričešćivali se pod obje prilike (1 Kor 11). Stari crkveni pisci to potvrđuju. Svi su kršćani jeli od jednog kruha i svi pili iz jednog kaleža u znak intimnosti i jedinstva. Običaj pričešćivanja pod obje prilike ostao je sve do danas u Istočnoj crkvi, kod anglikanaca i protestanata. Taj običaj je u Rimskoj crkvi prestao u XIII stoljeću, ali se, zbog posebnih prilika, ponegdje još zadržao. Najdulje se to održalo u sjevernim krajevima pod utjecajem protestanata, koji su, držeći se doslovno evanđeoskih riječi, prigovarali katolicima zbog, navodno, nepotpunosti pričesti. Zbog toga je i poslije Tridentinskog sabora njemačkim biskupima bila dozvolje-

[17] M. RIGHETTI, *La Messa, nav. dj.*, str. 513—516; J. A. JUNGMANN, *Missarum sollemnia* II, *nav. dj.*, str. 286—290.
[18] *Catech. myst.*, V, 21 sl.
[19] J. A. JUNGMANN, *nav. dj.*, str. 271.
[20] A. M. ROGUET, *La cena del Signore*, *nav. dj.*, str. 171.
[21] A. M. ROGUET, *La cena del Signore*, *nav. dj.*, str. 171.

na, uz stanovite uvjete, pričest pod obje prilike. Međutim, zbog lošeg iskustva to je bilo brzo ukinuto.[22]

Mnoge su nezgodnosti i neukusnosti uvjetovale da se uvede pričest samo pod prilikom kruha. Tako npr.: vrlo velika mogućnost prolijevanja vina; alergičnost nekih osoba prema vinu, osobito žena; veliki brkovi koji bi ostali pokvašeni; i drugi higijenski razlozi. Da bi se izbjegle neprikladnosti što se pilo iz istog kaleža, upotrebljavale su se: metalne cjevčice, žličice, zatim umakanje kruha, ali i to se pokazalo nezgodnim i neukusnim. Ostala je jedino pričest svećenika pod obje prilike, što je neophodno za integritet euharistijskog obreda. Pričest pod obje prilike samog svećenika ne znači njegovo izdvajanje iz općeg svećeništva. Svećenik, naime, u svojoj ministerijalnoj funkciji predstavlja Božji narod, sve vjernike, puk se u osobi svećenika pričešćuje iz kaleža.

Pričest pod jednom prilikom nije nikakvo osiromašenje, jer se »sav i čitav Krist i pravi sakramenat prima pod svakom prilikom« (EM 32). To je vjekovna nauka Crkve i u to nitko nikad nije sumnjao. Znamo da se u prvim vjekovima, iako se u misi primala pričest pod obje prilike, bolesnicima i utamničenima pričest nosila samo pod prilikom kruha. Preko tjedna pričešćivali su se samo posvećenim kruhom koji bi donijeli kućama s nedjeljne mise. Novokrštenoj djeci davala se pričest samo pod prilikom vina (par kapljica). I danas »u slučaju nužde, i po sudu mjesnog biskupa, može se euharistija pod samom prilikom vina pružiti onima koji je ne mogu primiti pod prilikom kruha. U tom slučaju, po sudu biskupa, slobodno je služiti misu kod bolesnika« (EM 41).

Vrlo je važno da pastiri »podsjete vjernike« da se i samo pod jednom prilikom prima sav i cjelovit Krist i pravi sakramenat; nadalje, što se ploda tiče, da nijedne za spasenje potrebne milosti ne bivaju lišeni oni koji se pričešćuju pod jednom prilikom. Osim toga, neka ih pouče da Crkva kod dijeljenja sakramenata, ne dirajući njihovu bit, ima vlast odrediti ili promijeniti ono što u raznim prilikama vremena i mjesta smatra da više koristi štovanju sakramenata i duhovnom dobru onih koji ih primaju« (RM 241).

Imajući pred očima Kristov obred žrtvene gozbe, duboko značenje pričesti i staru praksu, II vatikanski koncil dozvo-

[22] J. A. JUNGMANN, *Missarum sollemnia* II, *nav. dj.*, str. 289 sl.

lio je u izvjesnim prigodama, »prema sudu biskupa«, u slučajevima koje je odredila Apostolska stolica, pričest pod obje prilike (SC 55). »Sveta pričest, ako je promatramo kao znak, ima puniji oblik kad se prima pod objema prilikama. Premda stoje načela što ih je postavio Tridentski koncil, prema kojima se sav i čitav Krist i pravi sakramenat prima pod svakom prilikom, ipak se znak euharistijske gozbe kod pričesti pod objema prilikama savršenije vidi te se jasnije izražava volja kojom se Novi, vječni savez u krvi Gospodinovoj prihvaća i potvrđuje, kao i veza između euharistijske gozbe i eshatološke gozbe u kraljevstvu Očevu« (EM 32).

Pričest pod prilikama vina »dopušta se samo unutar granica koje su određene Općom uredbom Rimskog misala (242) i normama Uputâ Sv. zbora za bogoštovlje o širim ovlastima za dijeljenje sv. pričesti pod objema prilikama (Sacramentali Communione od 29. lipnja 1970). Ordinariji neka ne podjeljuju ovlast općenito, nego neka točno odrede slučajeve i slavlja unutar granica koje odredi biskupska konferencija. Neka se izbjegavaju prilike u kojima je velik broj pričesnika. Sami skupovi neka budu točno opisani, uređeni i iste prirode«.[23] Uputa Sv. zbora zbog praktičnosti preporučuje pričest umakanjem, pa su to prihvatili i za naše krajeve odredili naši biskupi. Za lakše obavljanje umakanja potrebne su veće i deblje hostije. Na misama za zaručnike, smatram prikladnijim da oboje piju iz istog kaleža, jer to bolje simbolizira jedinstvo, kao što se preporučuje i pričest s jednom većom hostijom koja se prelomi i njima razdijeli.

Pričest izvan mise. Prema liturgijskom duhu pričest se redovito podjeljuje samo unutar mise kao njen integralni dio. To je bila stalna praksa Crkve kroz stoljeća izuzevši tek pojedinačne slučajeve. Tek u XIII stoljeću oponašajući obred iz mise počela se uvoditi pričest izvan mise. Rimski obrednik koji je objavljen 1614. iz pastoralnih razloga dopušta pričest izvan mise »da se gdjekad zbog pametna razloga ima dijeliti neposredno prije ili odmah poslije Mise« (IV 2, 11). Poslije Tridentskog koncila sve češće se pričest dijelila izvan mise da bi to koncem XVIII stoljeća postalo vrlo česta praksa. Liturgijski je pokret posebno nastojao da se pričest dijeli unutar mise da bi misa tako imala svoj puni i na-

[23] *III uputa o liturgiji*, br. 6.

ravni izraz. To je gibanje energično podržao Pio XII u svojoj glasovitoj enciklici »Mediator Dei« (1947. god.).

Uza svu prirodnost pričesti unutar mise »ipak, svećenici neka ne uskrate pričest također izvan mise onima koji to traže iz opravdana razloga; to će se moći obaviti i u popodnevnim satima po dopuštenju mjesnog biskupa«, a tom prigodom preporučuje se »kratka celebracija Božje riječi« (EM 33). Oni koji se silom prilika pričešćuju izvan mise trebaju biti svjesni da je to blagovanje tijesno povezano s misnom žrtvom. Oni koji za obiteljski stol stignu kasnije te jedu sami, ipak na neki način sudjeluju pri obiteljskom zajedničkom stolu. Ako s tim zajedničkim stolom nije mogao biti sjedinjen fizički, sjedinjen je duhovno.

Spremanje i čišćenje posuđa. Poslije svakog blagovanja čisti se i sprema pribor za jelo. Naravno je da se to isto obavi i poslije pričesne gozbe. Crkva je još u najranijim vremenima euharistiju okružila velikom pažnjom u njenim najmanjim česticama i pazila da se izbjegne svako rasipanje i profaniranje. To je bilo prepušteno pastoralnoj razboritosti pastira. Izričite propise o čišćenju svetog posuđa nalazimo u liturgijskim knjigama tek u IX i X stoljeću.

Današnji propis glasi: »Kad pričešćivanje svrši, svećenik se vrati k oltaru, pokupi ulomke, ako ih ima. Zatim uz bočnu stranu oltara očisti pliticu ili ciborij nad kaležom, a sam kalež ispere i otare ubrusom. Poslužitelj odnese isprane posude na stolić. Međutim, dopušteno je posuđe koje treba očistiti, naročito ako je brojnije, ostaviti na oltaru ili stoliću, na tjelesniku, prikladno pokriveno, te ga očistiti poslije mise, nakon otpusta naroda« (RM 120). Dakle, plitica se čisti poslije opće pričesti, a ne prije pričesti iz kaleža. Kalež se može oprati i samo s vodom. Čišćenje posuđa treba obaviti što je moguće diskretnije. Za vrijeme pranja kaleža tiho se govori: »Gospodine, daj da čistom dušom prihvatimo što smo primili ustima, i ovaj vremeniti dar postao nam okrepom za vječnost«.[24] Ovo je naređeno poslije izdanja Rimskog misala, pa treba to u misal upisati.

Pranje prstiju je fakultativno. Tu se primjenjuje nauka o sakramentu: »Kad su čestice hostije tako sitne da prestaju izgledati kao kruh, Kristova prisutnost, koja je vezana uz prilike kruha, prestaje. Dva su slučaja: ako je ono što prione

[24] *Mise i čitanja Bl. Dj. Marije*, Zagreb 1971, str. 108.

uz svećenikove prste mrvica u kojoj se može raspoznati kruh, to se mora odmah skupiti na patenu. Ako se radi o beskrajno malim (infinitezimalnim), nevidljivim, ili u svakom slučaju neidentificiranim mrvicama, tada više nema realne prisutnosti. Pranje svećenikovih ruku može biti izraz poštovanja, znak zaključenja obreda, ali vjera u realnu prisutnost ne smatra se potrebnom«.[25]

4. Zaključna molitva

Kad se svršilo pričešćivanje, predsjedatelj se može vratiti k svome sjedištu. On i svi vjernici mogu neko vrijeme sjediti. »U misi s pukom prije popričesne molitve prikladno je, prema prilikama, ostati neko vrijeme u svetoj šutnji, ili pjevati, ili recitirati neki psalam ili kantik, npr. Ps 33: »Blagoslivljat ću Gospodina«, Ps 150: »Hvalite Gospodina«, kantike »Blagoslivljajte« i »Blagoslovljen si«.[26]

Ova sveta šutnja ili hvalospjev nije privatna molitva, ni ono što se obično naziva »zahvala poslije pričesti«. Privatna zahvala preporučuje se poslije mise (EM 38). Mi smo još uvijek u misi, to jest u zajednici. Čitava je pak misa molitva hvale pa se ni pričest ne može od toga izolirati. Kao i ostale svete šutnje i pjevanja za vrijeme mise, i ovo ima zajednički karakter. Zapravo, molitva poslije pričesti ne ograničava se samo na ovaj čas ili na onih nekoliko trenutaka iza mise; ona traje čitav život. »Sjedinjenje s Kristom ne smije se ograničiti samo na vrijeme svetkovanja euharistije, nego se mora protegnuti na sav kršćanski život; tako da vjerni kršćani, neprekidno razmatrajući u vjeri primljeni dar, provode svakodnevni život u zahvaljivanju pod vodstvom Duha Svetoga te donose obilnije plodove ljubavi« (EM 38). Stoga zaključna molitva euharistijskog slavlja gleda daleko. Svaka je pričest jedna etapa među mnogima, popudbina na drugom hodočasničkom putu prema vječnom životu u kojem, po pričesti, već sada sudjelujemo.

Zatim svećenik stojeći kod sjedala ili kod oltara poziva vjernike na zajedničku popričesnu molitvu pozivom: »Pomolimo se«. Ako se prije nije šutjelo ili ako se nije pjevao hvalospjev, sad se ostane neko vrijeme u šutnji. Nakon toga moli se molitva.

[25] A. M. ROGUET, *La cena del Signore*, *nav. dj.*, str. 179—180.
[26] *II uputa o liturgiji*, 15.

U strukturi te molitve sačuvana je opća ideja žrtve koju smo prinijeli Bogu zajedno s Kristom, pa se u molitvi obraćamo Ocu po Kristu i s Kristom. Ona počinje zahvalnošću za primljeni dar. Označava stanje onih koji su se pričestili, koji su napunjeni nebeskom hranom, nasićeni svetim darom. Snagom svete pričesti molimo plodove žrtve, duhovne i tjelesne. Ono što smo primili zaista je veliko, ali je ujedno zalog za druga dobra. Molimo da nas sakramenat ozdravi od svega zla i učvrsti u svemu, a posebno u ljubavi. Sjedinjeni s Kristom nadamo se konačnom trijumfu otkupiteljskog čina, vječnom životu. Na blagdane i dane svetaca sva ta dobra molimo po zagovoru otajstva ili sveca koji se taj dan slavi.

Poklikom Amen narod potvrđuje molitvu.

ZAVRŠNI OBRED

Liturgijski sastanak kršćanske zajednice je završen. Snagom Duha Svetoga, slušanjem Božje riječi i blagovanjem nebeske hrane obnovljen je religiozni život vjernika. Sad je došao čas da se skup raspusti. Predsjedatelj skupa otvorio je slavlje, on ga sada i zaključuje. Braća se razilaze noseći svim ljudima Kristovu ljubav i radost. Krist nije ostao u crkvi, kršćani se s njim nisu rastali, oni ga sa sobom nose u život. Ono bratsko zajedništvo što se ostvarilo i doživjelo u svetom susretu treba sada ostvariti u praktičnom životu. Na svim područjima i u cijelom životu. Treba svjedočiti Krista u svijetu. Istina, misa je svršila, ali tek sada sve počinje ili se nastavlja u životu rada, borbe, ljubavi, karitasa, u umiranju i uskrsavanju s Kristom.

Završni obred je kratak i jednostavan. U očekivanju slijedećega nedjeljnog slavlja predsjedatelj daje upute i obavijesti koje su potrebne za život kršćanske zajednice, pozdravlja braću, daje očinski blagoslov, otpušta ih, a u ime svih na koncu cjelovom pozdravlja Gospodnji stol.

Savršeno odvijanje euharistijskog slavlja ne trpi umetanje stranih elemenata ili elemenata koji nisu u skladu sa svetim činom. To su razne obavijesti, napomene, upozorenja, čitanje godova preminulih[1] itd. U bilo kojem drugom dijelu mise to bi bilo vrlo neprikladno jer se time prekida ona sveta nit koja intimno povezuje euharistijsko slavlje. Stoga je potpuno na mjestu da se to obavi prije otpusta vjernika.

Predsjedatelj na kraju po zadnji put pozdravlja zajednicu, uobičajenim, ali za kršćane značajnim pozdravom: »Gospodin s vama«. Kao da ih želi upozoriti da zbog životnih briga i poslova ne zaborave da je s njima Krist Gospodin. Zatim ih blagoslivlje.

[1] *III uputa o liturgiji:* »Neka se druge nakane ne umeću u Rimski kanon za Memento živih i mrtvih«. Br. 4g.

Kao što je na početku slavlja sve prisutne pozdravio zazivom presvetog Trojstva, tako ih sada u ime triju božanskih osoba blagoslivlje. To je Očev oprosni blagoslov djeci koja idu u svijet na posao. Tako se Krist na dan svoga uzašašća oprostio i rastao od svojih učenika blagoslivljajući.

»U neke dane i prigode prije tog obrasca dolazi, prema propisima, svečaniji obrazac blagoslova ili molitva nad narodom« (RM 124). To može biti pastoralno vrlo korisno, ali nek se to kojekako ne improvizira. Najprije se pozovu vjernici: 'Naklonite se na blagoslov', ili slično. Svećenik ispruži nad njih ruke i izgovara molitvu.[2]

Kod starih Rimljana bilo je ustaljeno pravilo da nitko ne odlazi sa javnog sastanka prije nego predsjedatelj ne dozvoli. Tako je bilo i na religioznim skupovima. U misi svećenik ili đakon otpušta vjernike riječima: »Idite u miru«, a puk odgovara: »Bogu hvala«.

Te riječi nisu puka formalnost. Imaju duboki smisao. Bratsko zajedništvo koje je ostvareno za vrijeme euharistijskog slavlja ne smije prestati. Premda se kršćani razilaze na razne strane i dužnosti, trebaju uvijek biti povezani Kristovom ljubavi. Ne samo prema braći u vjeri nego i prema svim ljudima. Bog nas šalje da i u svakodnevnom životu nastavljamo svoje hodočašće prema nebu u istom duhu s kojim smo sudjelovali u euharistijskom slavlju. U svim kombinacijama svagdašnjice trebamo ižarivati proživljeno Kristovo pashalno otajstvo, očekujući njegov slavni povratak. Otac nas je pozvao na sveti zajednički sastanak, tu je kroz euharistijsko slavlje ostvario divne stvari, a sada nas šalje da u miru nastavimo svoju kršćansku i apostolsku misiju. Žrtva u kojoj smo sudjelovali prinesena je ne samo za nas, već za spasenje svega svijeta. Ne možemo se, dakle, vratiti svojim kućama mirni i samozadovoljni da smo ispunili svoju »kršćansku dužnost« sudjelovanjem u euharistijskom slavlju i da je s time sve gotovo. Susret s Kristom nije trenutačan, on jest i mora biti vječna trajnost.

Sveta žrtva je prinesena za spasenje svega svijeta, stoga i kršćanin vjernik treba biti propovjednik spasa, vjesnik radosne Božje poruke, nosilac pravde i ljubavi. Kad se sjeti koliko ih ima koji nisu osjetili radost Božje djece, on je žalostan i nemiran sve dok bar s nekim ne podijeli Kristovu radost. Svojim životom, primjerom i riječju prvi su kršćani

[2] *Mise i čitanja Bl. Dj. Marije, nav. dj.*, str. 109.

obratili više pogana nego sami svećenici. »Idite po svemu svijetu i propovijedajte evanđelje svakom stvorenju«. To i danas Krist poručuje svojim učenicima. Zar možemo biti ravnodušni prema tom Kristovu nalogu?

Čitavo euharistijsko slavlje bilo je davanje hvale. Pa i sada kad se rastajemo, radosno kličemo: »Bogu hvala«. To bi trebala biti naša svagdanja molitva. Naš je hrvatski narod zaista u svim zgodama, a posebno u nezgodama, s povjerenjem uzdisao: »Hvala Bogu«. Taj lijepi običaj ne bi smio nestati.

Kao zadnji čin liturgijskog slavlja treba istaknuti poljubac i pozdrav oltaru. Ta kretnja povezana s poljupcem na početku jest kao kruna čitavoga euharistijskog slavlja. Oltar je središte najsvetijeg bogoštovlja jer tu dolazi Krist, i zbog toga zaslužuje poštovanje svih vjernika. Stoga predsjedatelj kao predstavnik svih vjernika i u njihovo ime cjeluje oltar. Vrlo su sugestivne riječi kojima je popraćen poljubac oltara u obredu jakobita: »Ostani u miru, sveti i božanski stole Gospodnji. Ne znam da li ću se opet vratiti ili ne. Nek Gospod dade da te opet vidim u Crkvi prvorođenaca u nebu. U ove riječi postavljam svoje povjerenje«.[3]

Poljubivši oltar svećenik mu se nakloni i odlazi, a vjernici se razilaze.

»Poslije mise 'zajednica se otpušta da se svatko može vratiti svojim dobrim djelima hvaleći i blagoslivljajući Gospodina' (RM 57). Oni koji su se sastali da zajedno slušaju Božju riječ, da mole i lome kruh vječnoga života, treba da se poslije mise često i rado nađu skupa u prijateljskom razgovoru, a i u bratskim agapama. Razborita pastoralna liturgija trebat će promicati takve susrete — upućujući poziv na sudjelovanje siromasima i strancima — i preporučivati posjete bolesnima i utamničenima«.[4]

Međutim, treba znati da »žrtva, kao i sama muka Kristova, iako se za sve prikazuje, ipak ostvaruje učinak samo u onima koji se po vjeri i ljubavi sjedine s mukom Kristovom, a i njima koristi više ili manje, prema mjeri njihove pobožnosti« (EM 12).

[3] J. JUNGMANN, *Missarum sollemnia* II, *nav. dj.*, str. 326.
[4] J. GELINEAU, *Assemblee, nav. dj.*, str. 562.

BIBLIOGRAFIJA

BIBLIJA, *prijevod Staroga i Novoga zavjeta,* izd. Stvarnost, Zagreb, 1968.

DOKUMENTI DRUGOGA VATIKANSKOG KONCILA, izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1970 (Kratice prema početnim slovima latinskog teksta).

PAVAO VI, *»Mysterium fidei«,* u *Vjesnik đakovačke biskupije* 10 i 11, Đakovo, 1965.

RIMSKI MISAL, izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969.

PIO XII, *»Mediator Dei«, Acta Apostolicae Sedis* 39, Romae, 1947.

SVETI ZBOR ZA BOGOSLUŽJE, *»Inter Oecumenici« (I uputa o liturgiji),* prilog *Službe Božje,* Makarska, 1964.

»Uputa o štovanju euharistijskog misterija«, izd. Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1967, (kratica u knjizi EM);

»Uputa o glazbi u svetom bogoslužju«, u *Službi Božjoj 3,* Makarska, 1967;

»Tres abhinc annos«, (II uputa o liturgiji), u *Službi Božjoj* 3, Makarska, 1967;

»Liturgicae instaurationes« (III uputa o liturgiji), izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1970;

»Notitiae« 1—68, Romae.

ANTOINE P., *La construction d'èglise,* u *Études,* mars, Paris, 1967.

ANTONELLI F. — FALSINI R., *Costituzione sulla Sacra Liturgia,* Edizioni Vita e pensiero, Milano, 1964.

BARAUNA G. i drugi, *La Sacra Liturgia rinnovata dal Concilio,* Edizioni Elle di Ci, Torino, 1965.

BEGOUEN-DEMEAUX M., *Réflexions sur la quatrième prière eucharistique,* u *Pastorale liturgique* 89. i 90, Paris, 1971.

BOUYER L., *Eucaristia, teologia e spiritualità della preghiera eucaristica,* Edizioni Elle di Ci, Torino, 1969.

BRAGA C., *Obredi svete mise*, izd. Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1967.

BRANDOLINI L., *La IV preghiera eucaristica*, u *Rivista di pastorale liturgica* 31, Edizioni Queriniane, Brescia, 1968.

DELLA TORRE L., *Le nuove preghiere eucaristiche*, u *Rivista di pastorale liturgica* 31, Editrice Queriniana, Brescia, 1968.

FALSINI R., *La II preghiera eucaristica*, u *Rivista di pastorale liturgica* 31, Editrice Queriniana, Brescia, 1968.

Struttura, elementi e parti della Messa, u *Rivista pastorale liturgica* 36, Editrice Queriniana, Brescia, 1969.

GABIATI E., *L'eucaristia nella Bibia*, izd. Jaca Book, Milano, 1969.

GELINEAU J. i razni, *Nelle vostre assemblee*, Editrice Queriniana, Brescia, 1970.

Prostori zajednice koja svetkuje, u *Svesci* 7/8, izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1967.

GUARDINI R., *La messe*, Éditions du Cerf, Paris, 1965.

HUCKE H., *Muzički preduvjeti liturgijske reforme*, u *Svesci* 7/8, izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1967.

JOANNES V., *I temi teologici delle nuove preghiere eucaristiche*, u *Rivista di pastorale liturgica* 31, Editrice Queriniana, Brescia, 1968.

Importanza e dignità della celebrazione eucaristica, u *Rivista di pastorale liturgica* 36, Editrice Queriniana, Brescia, 1969.

JUNGMANN J. A., *Missarum sollemnia*, izd. Marietti, Torino, 1963.

Svetkovanje nedjelje, u *Svesci* 12, izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1968.

KIRCHGÄSSNER A., *Les signes sacrés de l'Église*, izd. Casterman, Tournai, 1964.

KIRIGIN M., *Uz saborsku liturgijsku Uredbu*, u Službi Božjoj 1—5, Makarska, 1964.

Nove prefacije i anafore, u *Službi Božjoj* 1, Makarska, 1970.

KNIEWALD D., *Liturgika*, Zagreb, 1937.

LÉON-DUFOUR X., *Rječnik biblijske teologije*, izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969.

LODI E., *La Messa col popolo*, u *Rivista di pastorale liturgica* 36, Editrice Queriniana, Brescia, 1969.

LERCARO G., *L'Eucaristia nelle nostre mani*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1968.

Liturgia viva per gli uomini vivi, izd. Herder, Roma, 1965.

LUBIENSKA DE LENVAL H., *L'éducation du sens liturgique*, Éditions du Cerf, Paris, 1960.

LYONNET S., *Eucaristia e vita cristiana*, Edizioni G. I. A. C. Roma, 1968.

MARTIMORT A. G., *I segni della nuova alleanza*, Edizioni Paoline, Roma, 1962.

MARTIMORT A. G. i drugi, *La Chiesa in preghiera*, izd. Desclée, Roma, 1966.

MAZZARELLO S., *La III preghiera eucaristica*, u *Rivista di pastorale liturgica* 31, Editrice Queriniana, Brescia, 1968.

NOCENT A., *Presentazione del nuovo Ordinario della Messa*, u *Rivista di pastorale liturgica* 31, Editrice Queriniana, Brescia,

O'NEILL C. E., *Incontro con Cristo nei sacramenti*, Cittadella Editrice, Assisi, 1968.

PARSCH P., *Sveta misa*, izd. Istina, Zagreb, 1939.

PELLEGRINO M., *La Messa e la vita*, Editrice Esperienze, Fossano, 1970.

RAZNI PISCI, *La liturgia incontro di salvezza*, izd. Ufficio catechistico, Milano, 1965;

Eucaristia memoriale del signore, Edizioni Elle di Ci, Torino, 1968.

Il canone della messa, Editrice Vita e pensiero, Mlano 1968; 1969.

Le nuove preghiere eucaristiche, Editrice Queriniana, Brescia, 1967.

Il nuovo rito della messa, izd. Centro azione liturgica, Roma, 1969.

Il nuovo rito della Messa, Edizioni Elle di Ci, Torino 1969.

RIGHETTI M., *La Messa*, Editrice Ancora, Milano, 1966.

ROGUET A. M., *I sacramenti segni di vita*, Edizioni Paoline, Milano, 1957;

La cena del Signore, Edizioni O. R., Milano, 1970.

REBIĆ A., *S Biblijom kroz misu*, izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1970.

RÖSSLER H., *Capire e vivere la messa,* Editrice Massimo, Milano, 1970.

SCHMIDT H., *La costituzione sulla sacra liturgia,* izd. Herder, Roma, 1966.

SCHNITZLER T., *Il Canone Romano,* izd. Herder—Morcelliana, Roma, 1968.

ŠAGI-BUNIĆ T., *Ali drugog puta nema,* izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969.

ŠEPER F., *Današnji čovjek i euharistija,* u *Svesci* 1, izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969.

UŠENIČNIK Fr., *Liturgika,* Ljubljana, 1933.

VAGAGGINI C., *Il senso teologico della liturgia,* Edizioni Paoline, Roma, 1968.

VERHEUL A., *Introduzione alla liturgia,* Edizioni Paoline, Milano 1967.

SADRŽAJ

UVOD 5
NEDJELJNO EUHARISTIJSKO SLAVLJE 7
PROTAGONISTI EUHARISTIJSKOG SLAVLJA 15
1. Euharistijsko slavlje kao drama 15
2. Presveto Trojstvo 16
3. Po Gospodinu Isusu Kristu 16
4. U zajedništvu s Božjim narodom 18
5. Liturgijska zajednica 20
Djelatnost u euharistijskom slavlju 23
1. Predsjedatelj zajednice 23
2. Suradnici predsjedatelja 25
3. Službenici izvan svetišta 28
4. Djelatnost vjernika 30
MJESTO EUHARISTIJSKOG SLAVLJA 35
Liturgijska prikladnost crkvenog prostora 37
Osnovni uvjeti za uređenje crkvenog prostora . . . 41
1. Okupljanje zajednice 41
2. Naviještanje i slušanje Božje riječi 43
3. Molitva i pjevanje u zajednici 44
4. Slavljenje euharistije 45
5. Posvećenje kršćanskog života 48
6. Osiguranje prostora za osobnu molitvu 48
OBREDNI ČIN EUHARISTIJSKOG SLAVLJA 51
UVODNI OBREDI 55
SLUŽBA RIJEČI 69
SASTAV, ZNAČENJE I PODRIJETLO BOGOSLUŽJA RIJEČI 69
SLUŽBA RIJEČI JE DIJALOG BOGA SA ČOVJEKOM . . 73
Bog razgovara sa čovjekom 74
Odgovor čovjeka Bogu 78
OSTVARENJE SVETOG DIJALOGA U MISI 81
Proglašenje Božje riječi 81
Proglasitelji Božje riječi 83
1. Biblijska čitanja 84
2. Homilija 89

3. Ispovijest vjere 92
4. Sveopća molitva 93
DVA STOLA 99
EUHARISTIJSKA SLUŽBA 103
SASTAV EUHARISTIJSKE SLUŽBE 103
PRIPRAVA DAROVA 105
Povijesni osvrt 105
Smisao pripravljanja darova 108
Kruh i vino znak su nas samih 109
Prinos je čin Krista, ali i čin zajednice 112
Obredi pripremanja darova 114
EUHARISTIJSKA MOLITVA 123
Euharistijska molitva: središte pashalnog otajstva . 124
Podrijetlo i značenje euharistijske molitve 126
Povijesni razvoj euharistijske molitve 130
Euharistijska molitva: čin hvale 132
Sastav euharistijske molitve 135
1. Predslovlje 135
2. Prijelaz epiklezi 140
3. Epikleza nad darovima 143
4. Izvještaj o ustanovljenju — posvećenje 144
5. Spomen-čin i prinos 156
6. Epikleza nad pričesnicima 160
7. Molitva zagovora 161
8. Zaključna doksologija 164
PRIČEST 165
Glavne značajke i sastav pričesnih obreda 165
Žrtvena gozba 167
Euharistijski stol i bratsko zajedništvo 170
Pričesni obredi 177
1. Gospodnja molitva 177
2. Bratski cjelov mira 179
3. Lomljenje kruha i pričest 182
4. Zaključna molitva 193
ZAVRŠNI OBRED 195
BIBLIOGRAFIJA 199